

MOLDOVA PE CALEA DEMOCRAȚIEI ȘI STABILITĂȚII

A u t o r i :

Igor MUNTEANU

*Director Executiv al IDIS Viitorul, expert în drept și științe politice,
autor al mai multor publicații tipărite în țară și în străinătate*

Iulian CHIFU

*conf. univ. dr., specializat în Analiză de Conflict, secretar Științific
al Departamentului Relații Internaționale și Integrare Europeană
al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative București
și director al Centrului de Prevenire a Conflictelor și Early Warning*

Iulian FRUNTAȘU

*conf. univ., fost diplomat angajat de OSCE în Misiunea sa
din Bosnia Herțegovina, autor al mai multor publicații
și articole scrise în presa străină și cea din Republica Moldova*

Nicolae CHIRTOACĂ

*Director al Colegiului Invisibil, Director al Centrului Euro-Atlantic și
al Institutului de Studii Europene din Moldova.
Autor al unor numeroase publicații în străinătate,
comentator politic și analist militar.*

Valeriu PROHNIȚCHI

*Director al Asociației Expert-Grup, analist economic și autor al unor
numeroase rapoarte de analiză și evaluare economică, politici sociale*

Dan DUNGACIU

*conf. univ., Universitatea din București, autor de monografii și
numeroase rapoarte de specialitate, publicații în străinătate și în țară*

Boris ASAROV

*liderul Asociației transnistrene Pro-Europa, publicist și comentator politic
de limbă rusă, publicist*

Radu GORINCIOI

*Profesor la Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale
și Științe Politice, Director al Centrului Național de Informare,
instruire și analiză socială din Moldova*

Ion NAVAL

*Cercetător științific, Expert
Societatea Academică Română*

Igor MUNTEANU Iulian CHIFU Iulian FRUNTAȘU
Nicolae CHIRTOACĂ Valeriu PROHNIȚCHI
Dan DUNGACIU Ion NAVAL
Radu GORINCIOI Boris ASAROV

MOLDOVA PE CALEA DEMOCRAȚIEI ȘI STABILITĂȚII

Din spațiul post-sovietic în lumea
valorilor democratice

CARTIER

MULȚUMIRI

Editat cu sprijinul prestigioasei organizații GMF (German Marshall Fund), studiul „Moldova pe calea spre democrație și stabilitate: din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice” urmărește să ofere cititorilor săi posibilitatea de a înțelege structura și caracterul riscurilor de securitate într-o societate în tranziție, prin exemplul situației din Republica Moldova, proiectând și explorând o serie de instrumente de analiză și concepte utilizate pe larg în literatura internațională de specialitate.

Studiul reunește o seamă de autori recunoscuți pentru articolele și preștanța lor profesională: Nicolae Chirtoacă, Iulian Chifu, Igor Munteanu, Dan Dungaci și Valeriu Prohnițchi, Iulian Frunțașu, Radu Gorincioi și Boris Asarov. Prezența lor în această antologie de articole având ca subiect securitatea internă vine ca un preludiu la o serie de eforturi viitoare al căror obiectiv e întărirea instituțiilor statului de drept, inclusiv ale celor responsabile de asigurarea securității publice, a securității individuale, economice și politice, de care au atâta nevoie cetățenii Republicii Moldova.

Printre soluțiile propuse de autori se numără, fără drept de apel, integrarea energetică, pleneră și consistentă a Republicii Moldova în principalele instituții occidentale, euro-atlantice desovietizarea instituțiilor publice, civile și militare, reforma sectorului public, care ar trebui să producă mai multe clarificări asupra rolului statului, clasei politice și serviciului public în formularea priorităților la scara întregii țări, dar și a unor politici eficiente de dezvoltare socială și economică.

Mulțumim pe această cale tuturor celor care au contribuit la scrierea acestui studiu, tuturor colegilor și prietenilor, recenzenților și partenerilor ce au avut o influență constructivă asupra finalității acestuia.

PREFAȚĂ

De la dezintegrarea URSS, adică din 1991 și până în prezent (2005), Republica Moldova a realizat un progres evident în consolidarea instituțiilor sale de stat, militare și civile, făcându-se observată pe harta geopolitică a Europei, dar mai puțin pe hărțile mentale ale decidenților politici din Occident. Spre deosebire de baltici, care s-au întipărit în imaginea publicului European ca un grup coesiv de națiuni libere, distincte de rudele lor vecine mai sărace (belaruși, ruși sau ucraineni, istoria cărora a fost mult mai violentă după dezintegrarea Uniunii Sovietice), Republica Moldova a fost contemplată cu prudență, uneori chiar neglijată cu desăvârșire, astfel încât atunci când importanți demnitari ai UE și-au amintit din nou, după 2003, despre originile post-sovietice ale acestei republici, diplomația de la Chișinău s-a simțit ofensată.

La drept vorbind, politica uitării și ambiguitatea au fost principalele atitudini prin care Occidentul a încercat să închidă orice posibile asocieri (inevitabile!) între traiectoria Republicii Moldova și ale celor 3 țări Baltice chiar de la desprinderea lor de URSS și restaurarea statalităților burgheze, nimicite de sovietici în urma Pactului Molotov – Ribbentrop. Aici însă se epuizează asemănările care se puteau face între traiectoria urmată de Chișinău și cele urmate de Vilnius, Riga sau Tallinn. Occidentul nu a tolerat o singură zi – după recăpătarea independenței de către aceste state – prezența trupelor rusești pe teritoriul acestora, în timp ce, până și recunoașterea independenței Republicii Moldova era condiționată, în toamna anului 1991, de semnarea unui acord de prietenie cu Federația Rusă și aderarea la CSI. Cele mai importante instituții ale comunității occidentale (UE, CSCE, ONU) au rămas în expectativă chiar și atunci când mercenari străini și forțele militare ale Federației Ruse se implicau deschis și masiv în sprijinul unei sângeroase rebeliuni militare în Republica Moldova contra statului pe care ONU îl recunoscuse doar cu câteva zile înainte.

Disoluția rapidă a URSS a provocat efectul unei „descentralizări” masive a puterilor politice și militare în fostele republici unionale, creând totodată impresia unui vacuum de securitate lipsit de orice fel de garanții de stabilitate. Spre deosebire de baltici, care reușiseră să preia rapid și elastic controlul asupra elementelor de bază ale suveranității de stat în țările lor cu susținerea entuziasată, deplină și necondiționată a Occidentului, ceea ce le-a permis să evacueze definitiv, în mai puțin de 2 ani și fără victime toate trupele militare străine de pe teritoriul lor suveran, devenind astfel cu adevărat libere și deschise spre integrarea cu instituțiile occidentale, Republica Moldova s-a ciocnit de o rezis-

tență militară acerbă în raioanele estice ale teritoriului său, puternic susținută de grupuri influente din Rusia și Ucraina. Accesul ușor la depozitele cu muniții și arme ușoare, dar și transferarea integrală către milițiile paramilitare ale mișcării separatiste a unor unități combative de luptă, tancuri, lansatoare reactive de rachete, avioane de luptă și elicoptere, au înclinat rapid balanța de superioritate tehnică spre gărzile transnistrene. La 21 iulie 1992, Președinții Elțin și Snegur au semnat un acord de încetare a focului, acord încheiat între Federația Rusă și Republica Moldova, ceea ce probează elocvent faptul că ostilitățile și violența provocate în timpul conflictului militar din raioanele estice ale țării au fost inițiate și gestionate prin ordine directe primite de la Moscova.

Ignorată de Occident și slăbită pe plan intern de absența unei identități atractive a statalității sale, Republica Moldova a căutat zadarnic să fie auzită în diverse capitale europene unde erau identificate, însă, doar două priorități necondiționate: diminuarea pericolului atomic, asociat cu demoralizarea rapidă a fostelor unități militare strategice sovietice, și emanciparea statelor baltice, regimul sovietic al cărora nu a fost niciodată recunoscut de Occident. Situația incertă din teritoriile ex-sovietice, conflictele interne și tensiunile interetnice de diferită intensitate au agravat criza economică generală și conflictele legate de schimbarea formelor de proprietate în Republica Moldova. Asistența economică acordată, inițial, ca recompensă pentru reformele (pretinse, sau reale!) lansate s-a transformat, în timp, într-o asistență „de șomaj”; experiența modestă de administrare a treburilor publice a devenit în curând fief-ul unei birocrații clientelare și rapace, iar încrederea puternică cu care fuseseră creditate elitele politice, la finele anilor 90, a devenit mai degrabă o povară pentru aceste elite, prea fărâmițate, prea vulnerabile față de trecutul lor, și prea neîncrezătoare în cetățeni.

Republica Moldova a devenit un adevărat ostatic al problemelor sale ne rezolvate, dintre care pe primul loc este plasat conflictul „înghețat” din Transnistria. De curând, însă, contextul de securitate pentru Moldova s-a schimbat esențial. Trei importante schimbări s-au produs la diferite nivele ale dimensiunii de securitate: (1) arhitectura de securitate pan-europeană, descrisă prin procesul dual de extindere NATO și UE care influențează modificarea politicilor Rusiei în „vecinătatea comună”, (2) contextul regional nemijlocit, apărut ca urmare a revoluțiilor reușite în Ucraina și Georgia, concomitent cu încălzirea relațiilor cu România, și (3) schimbarea radicală a orientării politicilor externe ale Republicii Moldova după decembrie 2003. Un context regional favorabil este condiția necesară, dar nu și suficientă pentru înfrângerea vulnerabilităților structurale, unele dintre acestea ținând de alte dimensiuni ale securității, printre care vom menționa reformele înghețate în cadrul celor mai importante instituții responsabile de apărare, ordine publică și securitate, dar și, nu în ultimul rând, interacțiunea dintre politica externă și alegerile de natură politică

internă. Aceste observații ne-au îndemnat să axăm această cercetare pe condițiile, conceptele și efectele politicilor de securitate în stat, și în Republica Moldova, în mod particular, interesându-ne și modul în care aceste amenințări influențează funcționarea instituțiilor civile și militare în Republica Moldova, precum și pericolul ridicat de riscurile reziduale și influența factorilor externi (acceleratori și deceleratori ai crizelor sistemului politic).

Capitolul I ne propune o analiză a conceptelor operate în cadrul acestui studiu, ilustrând prin exemple și fapte semnificative evoluția domeniului de securitate într-un stat democratic. Capitolul face numeroase referințe la sistemul de coordonare și la limbajul cu care se operează în statele UE, în structurile NATO și ONU, analizând sectoarele de securitate ale unor state membre NATO și transformările trăite de acestea în ultimul deceniu.

Capitolul II analizează evoluția reformei sectorului de securitate în Republica Moldova, raportând riscurile și pericolele, general cunoscute țărilor în tranziție, la specificul țării noastre. Cooperarea civil – militară și dezvoltarea cadrului legislativ, a forțelor civile, dar și al celor militare, reprezintă motivul pentru care autorul se întreabă dacă reformarea acestui sector poate deveni un atu serios al Republicii Moldova în cadrul mai larg al extinderii europene și euro-atlantice.

Capitolul III dezvoltă o analiză a riscurilor de securitate pentru Republica Moldova, construind un tablou al amenințărilor existente, dar și al priorităților de care trebuie să se conducă actorii sectorului vizat. Autorul dedică suficient spațiu pentru decelarea opțiunilor și dilemelor cu care trebuie să se confrunte autoritățile publice în cadrul mai larg al extinderii europene și euro-atlantice.

Capitolul IV reprezintă o încercare de a aborda sistemul de securitate al Republicii Moldova dintr-o perspectivă economică, cu precizarea că anumite concepte, instrumente de analiză pe care le utilizează, cum este conceptul de „securitate economică” nu este agreat adeseori printre adepții neo-liberalismului economic, și asta pentru că monitorizarea și asigurarea ordinii economice poate implica acțiuni preventive din partea statului, ceea ce poate afecta diverse interese de afaceri.

Capitolul V abordează problematic conflictul „înghețat” din stânga Nistrului care reprezintă, cu siguranță, cea mai mare amenințare la adresa securității din istoria post-sovietică a Republicii Moldova. Parazitând pe slăbiciunile de funcționare inerente unui stat mic și slab, regimul separatist din Transnistria este recipientul unei asistențe masive rusești. Autorul propune o serie de remedii adecvate, în opinia sa, pentru reglementarea conflictului în spiritul dreptului internațional și al valorilor democratice, precum și o regândire strategică a priorităților de politică externă, de politică internă, în care forțele armate și societatea civilă au un rol sporit.

Capitolul VI continuă subiectul separatismului agresiv din Transnistria, analizând în continuare factorii, tendințele și elementele care alimentează în prezent regimul secesionist. Autorul dezvăluie existența unor scenarii de reprimare a disidenței care se împotrivesc regimului actual de la Tiraspol, pe fundalul unor agresive privatizări, și scoate la iveală producerea intensă de arme în zona de securitate, factori care contravin prevederilor Acordului de încetare a focului din 21 iulie, 1992, și procesului de reglementare a conflictului, convenit de actorii internaționali prezenți în Republica Moldova.

Capitolul VII încearcă să deslușească ecuația de securitate în așa-numita regiune extinsă a Mării Negre. Ideea acestui text este că, deși interesul pentru regiune a crescut masiv în ultima vreme, nu există deocamdată decât premisele pentru conturarea și implementarea unei strategii în această zonă. Din această perspectivă, autorul își propune să contureze premisele și cadrul unei asemenea strategii.

Capitolul VIII ne oferă o perspectivă dinamică asupra relevanței în creștere a bazinului Mării Negre pentru strategiile de securitate economică și militară a UE și NATO. Autorul face o analiză atentă a proiectelor concurente și rivalităților istorice, factori care descriu poate cel mai bine astăzi cadrul de cooperare între țările riverante, subliniind importanța instrumentală a Mării Negre pentru capacitățile de extragere și transportare a hidrocarburilor din Marea Caspică.

Capitolul IX ne oferă o revistă a tendințelor și factorilor geopolitici care afectează politica internă și cursul asumat în Republica Moldova în prezent, construind o serie de explicații și predicții asupra intensității relațiilor întreținute cu țările vecine, dar și cu organizațiile internaționale relevante pentru evoluția democratică a țării.

Capitolul X face o sinteză a principalelor curente de opinie pe marginea problemelor de securitate existente în Republica Moldova. Opiniile au fost colectate prin intermediul unor interviuri lineare, desfășurate în perioada iunie–iulie, 2005.

Complexitatea problemelor cu care se ciocnește societatea noastră este de-a dreptul uriașă, prin urmare și efortul elitelor politice, culturale și economice care o reprezintă trebuie să fie pe măsură. Analizând anatomic o serie de crize de funcționare și instabilități care „bântuie” și astăzi sistemul politic existent în Republica Moldova, autorii acestui studiu ne invită la reflecție și acțiune pe măsura acestui efort temerar și extrem de util.

Igor Munteanu
Director, IDIS

CUPRINS

MULȚUMIRI	5
PREFAȚĂ	7
I. CONCEPTUL DE SECURITATE ȘI SEMNIFICAȚIILE SALE POLITICE.....	15
1.1. Despre o taxonomie a conceptului de securitate	15
1.2. Despre modalități de măsurare a riscurilor de securitate	24
1.3. Definirea sectorului de securitate și reformele structurale	36
1.4. Un context internațional în schimbare dinamică.....	45
II. TRANZIȚIA SPRE DEMOCRAȚIE ȘI REFORMA SECTORULUI DE SECURITATE ÎN MOLDOVA	51
2.1. Înțelegerea Riscurilor și Pericolelor	52
2.2. Definiția Sectorului de Securitate	57
2.3. RSS în domeniile principale ale Cooperării Civil-Militare.....	61
2.4. RSS: situația curentă și Planul de Acțiune	64
2.5. Extinderea Euro-Atlantică și reforma sectorului de securitate în Moldova	67
2.6. Concluzii	69
III. PROVOCĂRILE INSECURITĂȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA	71
12 amenințări și riscuri fundamentale de securitate pentru Republica Moldova.....	71
3.1. Transnistria	72
3.2. Soluții neviabile ale conflictului nistrean care slăbesc statul.....	73
3.3. Securitatea energetică	76
3.4. Criminalitatea organizată.....	77
3.5. Traficul	78
3.6. Oligarhii în devenire	78
3.7. Lipsa capacității administrative și a elementelor fundamentale ale statului de drept.....	79
3.8. Zidul pe Prut	79
3.9. Blocarea reformei și pierderea speranței	80
3.10. Reforma, consolidarea independenței, democratizarea și controlul civil al instituțiilor de forță	80
3.11. Împăcarea cu trecutul	81
3.12. Securitatea societală: problema identitară	82
IV. SECURITATEA ECONOMICĂ A MOLDOVEI: O PRIVIRE ÎN SECOLUL XXI	83
4.1. Securitatea economică în epoca globalizării	83
4.2. Economia activităților ilegale	85
4.3. Comerțul extern	90
4.4. Investițiile străine directe și securitatea intereselor economice naționale	96
4.5. Securitatea energetică	101
4.6. Criza demografică.....	106

V. SECURITATEA REPUBLICII MOLDOVA: PROVOCĂRI, PARTENERI ȘI PERSPECTIVE	110
5.1. Teritoriile temporar ocupate din est și amenințarea din partea Federației Ruse	110
5.2. Instrumentele juridice internaționale	116
5.3. Parteneriatul ca decizie strategică de lungă durată	121
5.4. Politica „blood for friendship” și profesionalizarea Armatei Naționale	122
VI. TRANSNISTRIA: RISCURI ȘI PROVOCĂRI MILITARE, POLITICE ȘI DE ALTĂ NATURĂ.....	124
6.1. Elemente și structuri de factură teroristă sub protecția regimului separatist	124
6.2. Influența exclusiv negativă asupra situației politice interne din Republica Moldova	131
6.3. Procesul privatizărilor ilegale	137
6.4. Insecuritate provocată: amenințări și scenarii testate	140
6.5. Provocări inscenate de regimul separatist transnistrean	141
6.6. Tendințe recente în politicile regimului separatist	144
6.7. De la logica faptului împlinit, la politici pro-active de schimbare a realităților pe teren	147
VII. GEOPOLITICĂ ȘI SECURITATE LA MAREA NEAGRĂ – OPȚIUNILE STRATEGICE ALE ROMÂNIEI ȘI MOLDOVEI	153
7.1. Contextul geopolitic: Marea Neagră – spațiu de frontieră euro-atlantică	155
7.2. Două axe geopolitice: Est-Vest și Nord-Sud.....	156
7.3. Cadrul analitic al securității regionale.....	157
7.4. Contextul politic.....	160
7.5. Epicentrul replicilor cutremurului din UE este Estul – sau nevoia unei strategii la Marea Neagră	162
7.6. Elemente pentru o strategie la Marea Neagră. Cazul Mării Baltice.....	163
7.7. Marea Neagră – analiză comparativă.....	168
7.8. Marea Baltică și Marea Mediterană	169
7.9. Marea Baltică și Marea Neagră.....	170
7.10. România – o Finlandă la Marea Neagră?.....	171
7.11. NATO și Marea Neagră.....	175
7.12. NATO – direcție strategică a Republicii Moldova.....	179
7.13. Concluzii	184
7.14. În loc de concluzii: conflictul transnistrean – miza strategiei la Marea Neagră	186
VIII. REGIUNEA MĂRII NEGRE DIN PERSPECTIVA DIPLOMAȚIEI HIDROCARBURILOR.....	195
8.1. Problematika economică a Mării Negre	197
8.2. Marea Neagră ca singură opțiune pentru exportarea hidrocarburilor de la Marea Caspică	198
8.3. Marile proiecte de tranzitare a hidrocarburilor	199
8.4. Proiectele de rute ale UE	201
8.5. Proiectele mai vechi ale Rusiei	202
8.6. Alternative concurente	204

8.7. Așteptările României legate de tranzitarea hidrocarburilor caspice prin Marea Neagră.....	206
8.8. Atu-urile și handicapurile României.....	207
8.9. Parteneri și rivali ai României pentru proiecte de rute.....	209
8.10. Concluzii.....	212
IX. COOPERAREA REPUBLICII MOLDOVA CU STATELE VECINE ȘI CU ACTORII GEOPOLITICI INTERNAȚIONALI.....	
9.1. ONU și Republica Moldova: oportunități nevalorificate.....	218
9.2. Moldova și Uniunea Europeană: de la parteneriat la politica de vecinătate.....	221
9.3. Relațiile Moldovei cu Rusia: dincolo de doctrina „străinătății apropiate”.....	225
9.4. Cooperarea Moldovei cu OSCE: angajamente neîndeplinite.....	229
9.5. Cooperarea Moldovei cu NATO și GUAM: realități și perspective.....	231
9.6. Interesele Statelor Unite în regiune.....	236
9.7. Perspectiva relațiilor moldo-ucrainene.....	237
9.8. Moldova – România: o relație specială?.....	240
X. DINAMICA SISTEMULUI DE SECURITATE ȘI A PROCESULUI POLITIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA: OPINIA EXPERTILOR.....	
10.1. Evoluții politice:.....	242
10.2. Neutralitatea și integrarea euro-atlantică.....	247
10.3. Buna guvernare.....	250
10.4. Evoluții regionale în arealul Mării Negre.....	254
10.5. Conflictele înghețate: strategii de urmat.....	258

Capitolul I.

CONCEPTUL DE SECURITATE ȘI SEMNIFICAȚIILE SALE POLITICE

*Dr. Igor Munteanu,
Director IDIS Viitorul*

1.1. Despre o taxonomie a conceptului de securitate

Conceptul „securitate” reprezintă un termen multidimensional, incluzând o largă varietate de aspecte și elemente, care nu țin doar de aspectele politice și militare, dar și de aspecte economice, sociale, culturale, ecologiste și chiar demografice. Probabil că frica, teama și neliniștea provocată de existența unui dușman necunoscut au fost, în mod tradițional, fundamentul tuturor conceptelor de securitate care au apărut vre-odată în teoria și practica politică.

Prevenirea unor atacuri posibile a fost cheia de boltă a preocupărilor legate de securitate. Și totuși, în mod paradoxal, aceste concepte s-au contrazis în mod constant asupra a ceea ce înseamnă un atac, direcția din care parte poate veni acesta și ce se poate de făcut pentru a-l preveni. Din acest motiv, „securitatea”, ca și „libertatea” sau „egalitatea” se numără printre cele mai controversate concepte ale gândirii și teoriilor politice¹. Sensurile diferite care sunt atribuite acestui concept nu sunt, de regulă, determinate de așa-zisele „diferențe ireconciliabile” între dreapta sau stânga politică, de „spiritul protestant” sau „ortodox” al „mânuiitorilor” acestor concepte, cât mai degrabă acestea sunt condiționate de factori culturali, socio-psihologici, și chiar în mediul socio-profesional în care aceste concepte sunt transpuse.

Elementul comun care le caracterizează ține, în linii mari, de frica față de atacurile care ar putea fi provocate contra autorității publice, a persoanelor sau a proprietăților. Înțelesul tradițional politico-militar al termenului de „securitate” este legat de condițiile necesare și suficiente pentru supraviețuirea unor entități, cum sunt statele, guvernele, teritoriile și societatea. Natura specială a pericolelor care le pot submina solicită și aplicarea unor măsuri extraordinare care să le prevină ori să le rezolve. Tocmai din acest motiv, invocarea unor

¹ Barry Buzan, *Peoples, State and Fear, An agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Lynne Rienner, Boulder, CO, 1991, 2nd ed., pag. 7.

rațiuni superioare de stat („raison d’être” a oricărui regim politic) a fost, de regulă, necesară pentru utilizarea forței legitimând-o, dar și pentru mobilizarea unor forțe suplimentare de către stat, pentru solicitarea unor competențe sporite, evident în vederea abordării „pericolelor de securitate”.

Toți prinții și filozofii medievali se temeau în mod constant de agresiunea unor puteri externe și de conspirația internă, chiar dacă până și Machiavelli identifică numeroase puncte de tangență între aceste două amenințări, pentru că în practica de zi cu zi, pacea cu vecinii întărește stabilitatea internă și vice-versa. Invocând rațiuni de securitate, un șef de stat poate declara mobilizarea generală, utilizându-și dreptul (cutumiar sau constituțional) de a folosi toate mijloacele pentru a bloca o evoluție nedorită. Mai ales de la mijlocul secolului XIX, odată cu cristalizarea unor sisteme mai mult sau mai puțin evolute de auto-limitare a statelor, apare și spațiul juridic de rezervă menit să apere un anumit sistem politic de tipurile extreme de insecuritate.

Argumentul clasic după care, în anumite cazuri specifice, guvernarea poate utiliza toate mijloacele necesare, apare în forma sa concentrată prin forța argumentului de „securitate a statului”, urmând însă ca pericolele, riscurile și amenințările percepute să reprezinte preocuparea constantă a executivelor legal instalate la putere. Dar cum delimităm aceste pericole de securitate „existențiale” de altele, mai minore, sau de ordin secundar? În ce măsură ne putem proteja contra unor tiranii speriate de propria supraviețuire, care vor folosi prezența unor pericole imaginare sau mai puțin imaginare pentru a-și impune nestăvilul controlul asupra societății și statului, în ansamblul său?

În celebra sa carte „Security: A New Framework for Analysis”, Barry Buzan, alături de Ole Waever și Jaap de Wilde, ne propune un cadru rațional și simplu de evaluare a acestor termeni. El spune că includerea unor chestiuni pe agenda securității înseamnă de fapt încercarea de a le trata după alte reguli decât cele convenționale, iar „securitizarea” – înseamnă adoptarea unor practici de extragere din normalitate a unor chestiuni care altminteri ar trebui să fie rezolvate prin mijloace politice, economice sau culturale, doar prin invocarea motivului că acestea pot însemna „un pericol existențial”. Cu alte cuvinte, logica celor care aplică instrumentul securitizării este următoarea: dacă nu rezolvăm această problemă, restul nu mai contează!². Din acest motiv, ar trebui să analizăm cu multă seriozitate motivele invocate de către cei care folosesc retorica unor „pericole existențiale” pentru a o aplica unor condiții care de altfel

² Barry Buzan, alături de Ole Waever și Jaap de Wilde, „Security: A New Framework for Analysis”, Library of US Congress, pag. 24.

ar fi legată de fenomene normale de ordin politic. Rezumând, nu ar trebui să se afirme – „cu cât mai multă securitate cu atât mai bine” – deoarece calificarea unei teme ca fiind de „securitate națională” înseamnă de fapt un eșec de a trata anumite lucruri într-un format al dezbaterilor publice. În teorie, orice chestiuni pot fi repositionate normativ: din albia lor normală în sfera „chestiunilor legate de securitate”, din chestiuni operabile prin activități de zi cu zi în subiecte existențiale, care imprimă acestor subiecte o dimensiune aproape mitologică, iar discuțiilor pe marginea lor – o puternică încărcătură nevrotică.

Statele diferă foarte mult în funcție de temele „securitizării”, gradul social de acceptare și tradițiile asimilate. Religia este supra-politizată în anumite țări (Iran, Arabia Saudită, Burma) în timp ce în altele religia este separată de stat. În anumite state păstrarea identității naționale a devenit un element al sectorului de securitate ca urmare a unei preocupări publice accentuate pentru păstrarea limbilor naționale (ex-URSS), sau a dreptului la identitate etnică distinctă (Macedonia). Securitizarea anumitor fenomene sau lucruri este în acest sens un proces esențial inter-subiectiv. Națiuni și state diferite au opinii contradictorii asupra gradelor de „pericol” pentru securitatea lor. Drept exemplu servește indicatorul emigrației externe: în timp ce finlandezii par a fi foarte preocupați de rata de 0,3% a emigrației anuale, elvețienii trăiesc în condițiile unei emigrații de aproximativ 14,7%. Este clar însă că atunci când statele sau națiunile decid să „securitizeze” un anumit fenomen, această decizie este una politică, care va determina acest actor să opereze într-un anumit fel, altul decât ar fi făcut în absența acestei decizii.

Contează de aceea nu doar ceea ce a condus la „securitizarea” unor chestiuni, dar și cum alții „judecă” ori sunt influențați de această decizie. Uneori, motivele și efectele unor decizii legate de „securitizare” pot să pară paranoidele pentru cei care nu sunt supuși regulilor unui sistem politic, cum este cazul percepțiilor occidentale asupra politicilor oficiale ale URSS față de muzica pop și blugi, în timpul războiului rece.

Există evident și pericole care nu pot fi soluționate prin mijloace politice, cum ar fi invazia unui dușman extern, dar în general, de-securitizarea unor chestiuni și aducerea acestora în câmpul opțiunilor politice „obișnuite” pare a fi soluția cea mai bună pentru a optimiza reglementarea unor conflicte ori subiecte dificile pentru societate. Tocmai din acest motiv, politica de securitate reprezintă o practică politică ce funcționează ca urmare a unei aprecieri asupra importanței deosebite a unei chestiuni, dimensiuni, pentru o anumită comunitate politică. Actorii (și cei care îi recunosc în această calitate!) folosesc limbajul politic pentru a construi o relație de cauzalitate între anumite pericole percepute și situația periclitată a comunității la care se referă. Este necesar

însă ca transferarea unor chestiuni din domeniul public în cel al securității să fie acceptat, recunoscut și efectuat potrivit unor proceduri legale, și asta pentru că, de cele mai multe ori, tratamentul special aplicat unor chestiuni „existențiale”, de securitate, implică și folosirea unor importante resurse publice, iar folosirea banilor publici trebuie să răspundă unor întrebări clare asupra motivelor și utilității acestor costuri.

Chiar și această discuție, – asupra limitelor sectorului de securitate – este un teren de conflict între teorii etatiste și teorii sociologice, care dezbat măsura în care statul este singurul subiect al sistemului de securitate. Dintr-o perspectivă economică aceste presupuse contradicții pot fi explicate prin efectele extremelor lor: atunci când securitizarea domeniului ecologic este restrânsă putem fi confrunțați cu un grad mult prea mare de comportamente tolerante față de crimele ecologice, față de poluare sau nimicirea cu bună știință a faunei sau florei, sau pădurilor neprotejate de lege. Pe de altă parte, atunci când sectorul de securitate se dilată prea mult – excluzând din domeniul public anumite chestiuni cu totul convenționale – ne putem confrunța cu mari probleme legate de politicile protecționiste și intervenția dură a statului în economia de piață.

În ciuda contradicțiilor și opiniilor existente asupra tipurilor de riscuri de securitate există un consens larg asupra faptului că securitatea este fundamentală pentru prosperitatea și stabilitatea comunităților umane, asigurând reducerea sărăciei, și fiind transferată imediat în termeni legați de securitatea individuală, de accesul la servicii sociale și procese politice. În linii mari, securitatea reprezintă o responsabilitate de bază a oricărui guvern, fiind condiția de bază a unui regim politic pentru a proteja libertățile și drepturile cetățenești, asigurând condiții necesare pentru dezvoltarea economică și socială a societății. ONU și OECD acordă conceptului de securitate un rol special, căutând să diversifice conotațiile sale: de la asistența tradițională de securitate prin apărare, servicii speciale și poliție spre asigurarea securității modului de trai și a organizării sociale³. În acest fel, sistemul de securitate include: forțele armate, poliția și alte trupe de ordine, serviciile speciale, instituțiile penale și judiciare, dar și autoritățile publice responsabile de supravegherea și exercitarea controlului asupra actorilor acestui sector (Parlament, Guvern, Ministerele de resort).

Sectorul de securitate este un sector al competiției, dar în general anumiți actori ai săi referențiali sunt privilegiați unii în raport cu alții. Statul este considerat a fi actorul investit în mod natural cu atribuții de securitate și resurse alocate în acest sens, dar nu este nicidecum unicul subiect și asta pentru

³ OECD, Security System Reform and Governance, OECD, 2005, isbn 92-64-00786-5.

că realitățile sociale sunt realități construite, dinamice și inerent conflictuale. Caracterul acestor atribuții privilegiate este în continuă dinamică și mișcare. Astfel, ceea ce nu părea să fie un subiect demn de sectorul securității – internetul, transferul tehnologiilor înalte – devine spontan o țintă de mare sensibilitate pentru ordinea publică, și din contra, anumite atribuții care anterior, în regimul statului – partid, erau considerate ca fiind inalienabil legate de puterea regimului (cinematografele, calculatorul, telefonia mobilă) au fost puternic descentralizate și privatizate. Este necesar din această perspectivă să observăm existența unei relații între:

- Obiectele referente: lucruri care pot fi amenințate în mod existențial și care trebuie să fie salvagardate;
- Actorii care securitizează: actorii care schimbă calitatea obiectelor referente declarându-le „obiecte ce țin de securitatea cuiva (națională, de stat);
- Actorii funcționali: sunt actorii care pot influența situația domeniului „securizat” în propriile interese.

Suveranitatea unui stat este în cadrul acestei analize – un „obiect referent”, iar identitatea este obiectivul referent pentru un grup etnic sau națiune pentru care există sentimentul unei amenințări directe sau indirecte, care poate contribui la erodarea sau chiar disoluția acestei comunități (etnice, naționale, lingvistice) fiindcă supraviețuirea acestei comunități ține de perpetuarea tradițiilor, a limbii, a culturii și modului de viață. Transferarea unui obiect referent în prim-planul preocupărilor politice – pentru că ceea ce ne amenință devine imediat o prioritate de auto-conservare – poate avea însă și alte obiective, nu doar cele legate de „binele” cetății, ci mai degrabă de supraviețuirea unor structuri sociale sau administrative anchilozate. Exemplul „putch-ului nereușit din august 1991 (GKCP) din URSS reprezintă, astfel, o încercare eșuată de a îngheța (prin securitzare) cursul evenimentelor politice din fostele republici unionale, având drept efect – pactul celor trei lideri de republici slave: Elțin, Kravciuc și Șușkevici (Bjelovejsk) și destrămarea URSS.

La o altă intensitate decât tentativele de preluare cu forța a puterii în stat există, însă, și alte tipuri de încercări de „securitzare” a unor chestiuni de interes de grup. Limitarea informației cu caracter public, suspendarea accesului la ședințele factorilor de decizie, interceptarea neautorizată de justiție a unor convorbiri telefonice sunt, astfel, încercări false de a utiliza instrumentele „securitzării” în favoarea unor scopuri prost înțelese. Urmând logica expusă mai sus vom observa, însă, numeroase încercări de a ridica și alte obiecte referente la rangul de „elemente indispensabile ale securității”.

Securitzarea excesivă vizează structuri mentale, obișnuințe și predispoziții de a deține controlul deplin asupra societății, astfel încât adeseori discuțiile asupra unei chestiuni ca fiind „de securitate” reflectă inabilitatea unor grupuri sau instituții de a trata această chestiune pe „căi normale”, adică politice.

Vorbind despre reversul medaliei, există pe lângă efectele securitizării excesive și pericolul, evident, al ne-securitizării unor probleme cu adevărat grave, având drept efect pagube materiale și umane imense (proliferarea armelor radioactive, actele teroriste, traficul de ființe umane etc.), dar în toate cazurile amplasarea unei chestiuni pe o constelație de securitate nu este o problemă strict tehnică, ci una politică și socială, implicând o relație strânsă între actorul care o „securitizează” (o transferă din rândul celor politice printre subiectele vitale de supraviețuire) și audiență (electoratul, națiunea, comunitatea politică a unui stat), inițiind practici coordonate în această direcție.

Autoritatea care poate „securitiza” un domeniu sau anumite teme sunt, de regulă, oficiali guvernamentali, parlamentari, sau grupuri care pledează prin discursuri publice în favoarea „excepționalei” importanțe a temei respective. De regulă, actorii care transmit acest discurs către publicul larg sunt: liderii politici, funcționarii publici, guvernele centrale sau locale, diverse grupuri de presiune, acționând mai degrabă ca facilitatori ai „securitizării” decât ca „obiecte referente”. Acești actori foarte diferiți după mărimea și interesele lor distincte concurează pentru competența de a „securitiza” spațiul public. În realitate, ei concurează în acțiunile lor de reprezentare a unui singur „obiect referent” - binele public, respectiv, întrebarea cheie este: cine poate asigura mai bine securitatea și în numele cui?

Insecuritatea are numeroase aspecte și chipuri. Sunt cunoscute mai multe tipologii consacrate pe plan internațional prin încercarea de a organiza riscurile și amenințările existente⁴, deși se cuvine să recunoaștem că încercările de a organiza această dimensiune dinamică a riscurilor și amenințărilor de securitate este o sarcină foarte dificilă. Securitatea cuprinde prin disociere și referință câteva sectoare-cheie: militar, politic, economic, social și de mediu, iar fiecare dintre aceste sectoare are propria sa agendă. Să exemplificăm în cele ce urmează ce reprezintă aceste agende de securitate.

⁴ Bigo, Didier (1994), *Polices en réseaux: l'expérience européenne*. Paris; Presses de Sciences Po.; Buzan Barry, *National Security in the PostCold War third World*, Strategic Review for Southern Africa, 1994; John Chipman (1992) *The future of strategic studies, beyond grand strategy, survival*.

Agenda militară de securitate este structurată prevalent pe state și relația dintre ele (cu excepția notabilă în care anumite state eșuează ori se dezintegrează, ceea ce solicită implicarea activă a comunității internaționale de securitate și intervenție pe teren, cazul regiunii majoritar populate de albanezi – Cosovo, ori Bosnia Herțegovina). În practică, agenda militară de securitate se manifestă prin abilitatea guvernelor centrale de a rezista împotriva potențialelor pericole interne și externe, implicând și folosirea forțelor militare împotriva unor pericole ne-militare percepute ca fiind o amenințare contra existenței statului (ideologii rivale, drogurile sau migrația ilegală). Odată cu dezvoltarea statelor naționale am contemplat separarea riguroasă a funcțiilor și apariția unor agenții responsabile de securitatea publică (poliția națională, pe de o parte și armatele naționale, pe de altă parte). Deloc întâmplător că statele moderne s-au cristalizat mai ales prin dezarmarea cetățenilor și abordarea unui model ideal de funcționare în care doar statul este deținător principal de forță legitimă în societate, în temeiul unor proceduri complexe și garanții legale asupra instrumentelor de forță, ceea ce contrastează evident cu tipul de funcționare al statelor feudale, în care folosirea forței reprezenta un drept descentralizat la mai multe nivele: orașe, târguri, mercenari, vasali recunoscuți etc.⁵, substituiți în timp cu referința de aplicare uniformă a legilor și de suveranitate a statului.

Agenda economică de securitate: sectorul economic are numeroase obiecte referent, pornind de la indivizi și clase/grupuri sociale și state până la sisteme mai abstracte și complexe ale pieții globale. Pentru indivizi, securitatea economică se înțelege cel mai clar în termenii necesităților sociale de bază (hrană adecvată, îmbrăcăminte, adăpost, educație, protecție). Termenul „securitate este adeseori folosit în relații economice în special în privința garantării investițiilor operate în anumite țări ori sectoare. Pentru state, securitatea economică este echivalentul cumulului necesităților individuale ale societății, iar atunci când economiile naționale sunt dependente de resurse vitale, aceste resurse se cer a fi în mod legitim securizate. Spre deosebire de firme – care pot dispărea ca urmare a falimentului, statele pot fi cel mult „administrare din exterior”, prin plasarea unor misiuni speciale (FMI, Banca Mondială) în calitate de supraveghetor excepțional pentru anumite sectoare ale economiei (exemplu:

⁵ Există și excepții notabile la acest exemplu: cazul SUA este modelul crestomatic de deviere de la statul westphalian ideal, garantând prin constituție dreptul cetățenilor săi de port-armă, și statelor sale componente de a-și păstra milițiile lor ca mijloc de apărare contra hegemoniei guvernului federal. În același grup, Elveția, Israelul și Africa de Sud au păstrat până astăzi elemente structurate de „cetățeni înarmați” conectați la diverse unități de auto-apărare teritorială, și acestea din urmă, la condițiile de securitate individuală.

Administrația externă a Băncii Federale Germane asupra Băncii Naționale a Bulgariei). Economii naționale pot pierde ca urmare a unor politici preferențiale care le dezavantajează, sau a unor sancțiuni economice sau boicoturi pe plan internațional (Libia, Iraq), sau a unor naționalizări nedorite (Kuwait, Rusia). Dar, pe lângă numeroasele pericole de natură externă, actorii pot securitiza și anumite reforme structurale, fără de care țările lor pot suferi efecte devastatoare ca urmare a marginalizării, a rămânerii în urmă, a creșterii datoriiilor, a pierderii de investiții sau a fluctuației monedei naționale, ceea ce ne permite să afirmăm că, de cele mai multe ori, logica securității economice este acceptată prin efectele pe care le poate avea asupra altor sectoare vitale.

Agenda societală de securitate: Fiind direct legată de stabilitatea sistemului politic (stabilitatea organizațională a statelor, eficiența sistemului de guvernare și ideologiile care creditează guvernarea cu legitimitate), securitatea societală este totuși una distinctă și merită o abordare aparte. Elementul fundamental al securității societale este „identitatea”, adică – „ imaginea despre sine a comunităților naționale și a indivizilor care se raportează la aceste comunități”. Autorii consacrați ai domeniului analizat avertizează asupra pericolului de a utiliza în mod eronat termenul „societal”, confundat cu „social”⁶, și asta pentru că securitatea socială privește bunăstarea indivizilor și se descrie în valori economice, iar securitatea societală privește colectivitățile și identitatea lor, inclusiv acțiunile îndreptate spre apărarea a „ceea ce însemnăm noi” față de alții. Conceptul de identitate națională conține o serie de factori obiectivi, cum sunt: limba vorbită sau locul de baștină, rămânând în cele din urmă să reprezinte o alegere personală și politică atunci când anumiți indivizi preferă să se auto-identifice cu una sau altă comunitate etnică/lingvistică. Pericolele care pot fi percepute ca fiind fundamentale pentru supraviețuirea unei comunități sunt: depopularea, asimilarea etnică, pierderea modului tradițional de viață sau depravarea de spațiul lingvistic necesar pentru continuitatea culturală a grupului respectiv, astfel încât anumite minorități pot pierde capacitatea de a-și reproduce cultura, ori în alte cazuri, însemnele culturale ale unei minorități sunt perpetuate ca urmare a procesului de decolonizare. Trebuie să menționăm însă că societățile sunt în mod diferit vulnerabile, și asta depinde de modul în care identitățile lor sunt construite: irlandezii rămân irlandezi în ciuda limbii engleze pe care o vorbesc în totalitate, în timp ce pierderea limbii naționale, în alte cazuri, depravează membrii acestor comunități de loialitate etnică primară.

⁶ Barry Buzan, Ole Waever, Japp de Wilde, *Security: a New Framework for Analysis*, Rienner, 1998, pag. 120.

Agenda politică de securitate: se referă în mod exclusiv la stabilitatea unei ordini sociale, enumerând printre pericolele cheie la care se raportează insistent pe cele care amenință suveranitatea statului. Penetrarea comerțului internațional și proliferarea nestăvilită a comunicațiilor au schimbat în mod radical paradigma amenințărilor în adresa satelor moderne. Singura problemă legată de acest sector este vastitatea sa conceptuală și, în același timp, faptul că majoritatea celorlalte sub-sectoare de securitate produc efecte directe asupra securității politice⁷. Să luăm de exemplu principiul suveranității – ca element distinct al sistemului de drept internațional, dar și ca o condiție minimă pentru funcționarea cadrului de reguli interne asupra teritoriului și populației unei țări. În calitate de regulator general al relațiilor între state, suveranitatea este o condiție necesară și suficientă pentru ca statele să nu degradeze sub presiunea ilegalităților, a abuzurilor. În același timp, suveranitatea a devenit ținta unor imense presiuni externe și interne: pe de o parte, ca urmare a politicilor hegemonice ale unor țări vaste care ar dori să-și controleze vecinii, sau a unor procese obiective de integrare (de exemplu, procesul integrării europene); pe de altă parte, ca urmare a accelerării comunicațiilor moderne, ceea ce face desuete frontierele naționale, limitele „naturale” ale statelor pre-moderne. Fără îndoială, în cadrul relațiilor internaționale, suveranitatea se referă la autoritate și putere; cine decide, ce decide și cum și în numele cui?⁸ Asigurând un principiu de bază care garantează dreptul comunităților naționale de a trăi independent, autonom și fără imixtiune din afară, suveranitatea a fost un teren fertil pentru ideile legate de natura dreptului internațional, și asta pentru că divizarea tradițională din dreptul roman între „jus naturale, jus gentium și jus civile” nu putea oferi drept pârghie suficientă pentru relațiile dintre țări, de aceea, suveranitatea a apărut ca un concept politic și juridic, capabil să separe autoritatea internă (reglementată de o structură normativă autonomă) și autoritatea externă care nu există decât prin cooperare. Potrivit acestei logici, suveranitatea este conceptul central al sistemelor colective de securitate, indiferent de forma, formatul și durata lor în timp. Deși, guvernele reprezintă voci legitime ale statului, uneori acestea încearcă să abuzeze de retorica securizatoare atunci când se simt în pericolul de a fi substituie de alte elite.

⁷ Jahn, Egbert, Pierre Lemaitre, and Ole Wæver, *Concepts of Security: Problems of Research on Non-Military Aspects*, Copenhagen Papers, No.1, Centre for Peace and Conflict Research (1987).

⁸ Hinsley, *The concept of sovereignty and the relations between states*, Cambridge Univ. Press, 1986, pag. 285.

Agenda ecologistă de securitate: dezbătută pe larg în teoria și practica politică, mișcarea de mediu a devenit extrem de răspândită, mai ales prin intermediul organizațiilor internaționale (ONU, UE), aplicând simultan două capete distincte – dimensiunea sa științifică și dimensiunea sa politică. Concepte precum sărăcia resurselor și dezvoltarea durabilă au mobilizat importante resurse ale donatorilor externi pentru țările sărace, dar și opinia populației care, atunci când este susținută de guverne devine decizie politică. O seamă de dezastre concrete, ca cel de la Cernobâl sau Bhopal, dictează acțiuni pentru a nu le mai repeta. Există totuși și percepții diferite asupra a ceea ce reprezintă pericol de securitate: o națiune săracă poate privi ca pe ceva benefic exploatarea fără cruțare a bogățiilor sale naturale în lipsa de alte căi de rezolvare a problemelor sale nutriționale etc., și chiar construirea unor întreprinderi care poluează atmosfera pare a fi o soluție pe care populația o acceptă, dându-i prioritate în raport cu lipsa de locuri de muncă și hrana nesatisfăcătoare. În general, agenda ecologistă include: pericolul legat de schimbarea climei, pierderea biodiversității, tăierea pădurilor și apariția unor noi deșerturi, eroziunea solului, secarea resurselor naturale, dar și problemele demografice, legate de epidemii și condiții precare de viață, rata în scădere a alfabetizării populației, migrațiune necontrolată etc.

1.2. Despre modalități de măsurare a riscurilor de securitate

Destrămarea vechiului sistem bi-polar a schimbat în mod fundamental paradigma conflictului și amenințările convenționale în adresa statelor și națiunilor. Rutele convenționale de comerț cu arme, mai mult sau mai puțin monitorizate de către agențiile internaționale s-au transformat și ele, alimentând o piață uriașă de cereri, inclusiv din partea unor cercuri fundamentaliste, teroriste sau extremiste, anarhiste sau marxiste. Unii ar putea spune că odată cu liberalizarea fostelor economii de tip sovietic s-a liberalizat și piața de arme globală, ceea ce a condus la o escaladare fără precedent a comerțului ilegal cu substanțe interzise prin convenții internaționale, și la pierderea controlului asupra procesului de înarmare a unor state, numite „pariah”, ca urmare a refuzului lor de a coopera cu inspectorii internaționali pentru dezarmare și neproliferare a ADM.

Creșterea gradului de instabilitate pe plan regional s-a tradus imediat în încercarea guvernelor unor țări de a-și proteja țările lor în mod independent de tratatele de neproliferare a armelor, fie prin producerea independentă a armelor, fie prin alianțe politice și militare noi. Ca urmare a noilor riscuri de securitate, numite uneori și „neconvenționale”, asimetrice, care pot consta din acțiuni armate sau ne-armate, dar care urmăresc afectarea securității națio-

nale a unei țări prin provocarea unor consecințe directe sau indirecte asupra vieții sociale și economice, întregul sistem al relațiilor internaționale s-a văzut a fi constrâns de o serie de tendințe deosebit de primejdioase, printre care vom menționa următoarele:

- Proliferarea de conflicte ce urmăresc să preia controlul asupra resurselor de gaz și petrol, să asigure accesul la sursele limitate de apă potabilă care traversează una sau mai multe țări, ori să instaleze monopolul asupra exporturilor de minerale și resurse naturale;
- Escaladarea confruntărilor militare între triburi, grupuri etnice sau religioase, ca urmare a erodării structurilor de stat; acest gen de confruntări conduc la apariția unor amenințări serioase la adresa unor comunități naționale sau autorități centrale, scopul lor fiind nu atât de interes militar, cât preluarea controlului politic asupra unor comunități locale;
- Tolerarea crimelor, aparent justificate de „pierderi colaterale”, menționând aici că apr. 4 milioane de oameni au murit în ultimul deceniu (1990 – 2000), 90% dintre care au fost civili, iar circa 18 milioane de oameni au fost forțați să se refugieze ca urmare a conflictelor;
- Creșterea comerțului de arme convenționale, arme ușoare și tactice, fiind utilizate în mai multe conflicte, fără a fi undeva înregistrate sau contorizate de către instituțiile internaționale specializate;
- Creșterea riscului potențial de folosire a unor materiale radioactive (așa zisele „bombe murdare”, dirty bombs), având drept componente substanțe radioactive și biologice;
- Apariția unor riscuri nucleare explicite, ca urmare a programelor nucleare inițiate de țări cum este Coreea de Nord, sau în rezultatul ignorării embargo-ului internațional, aplicat unor țări ca Iran.

Autorii care au elaborat în mod sistematic lucrări asupra conceptului de securitate au considerat că insecuritatea individuală și instabilitatea instituțiilor deposedează exercițiul puterii politice de încredere și speranță, elemente care dau stabilitate oricărui regim politic. În mod tradițional, noi considerăm că amenințările „hard” sunt de natură externă, provenind dinafara frontierelor naționale.

Această abordare este supusă unui test acid în prezent pentru că astăzi acest gen de amenințări pot fi produse în exterior cât și în interiorul statelor naționale. Securitatea devine un concept vast și multidimensional, ceea ce reflectă de fapt schimbările la nivelul structurilor de securitate, inclusiv a unor crize energetice care au afectat UE după 1970. În mod tradițional, securitatea

a fost analizată și gestionată dintr-o perspectivă strict etatistă, ca parte a unor angajamente colective de alianță. Acum, dimensiunea geografică a chestiunilor legate de securitate s-a extins până la includerea unor nivele sub-naționale și globale. Tot astfel, scopul acestui concept s-a extins de la semnificația sa strict militară până la includerea unor aspecte mult mai largi de ordin politic, economic, social și de mediu. Din acest motiv, conceptul de „securitate” este adeseori utilizat în contexte și semnificații foarte largi; de la necesitățile vitale de obținere a unor produse de bază până la securitatea cetățenilor și asigurarea păcii la nivel global.

Mai ales în Europa Occidentală a ultimelor decenii, convergența celor două fațete ale securității – internă și externă – a devenit un loc comun și indisputabil. Au apărut noi tipuri de amenințări, în timp ce altele mai vechi au căzut în desuetudine, dacă nu au fost eliminate cu totul. Astfel, riscurile legate de mediul ambiant sau de echilibrul sistemelor de protecție a drepturilor omului sunt astăzi privite drept amenințări de securitate, această abordare fiind consacrată deja și într-o serie de convenții internaționale, cum este Actul Final de la Helsinki (1973). Mai târziu, aceste elemente timide ale noilor concepte de securitate au fost integrate și în Actul European Unic⁹. Adresând problemele lor de securitate, statele care au ieșit din masa depersonalizată a fostei URSS trebuie să învețe că suveranitatea națională și construcția de stat înseamnă mai mult decât copierea unor instituții de stat în numele unei populații obosite de politică, și mult mai mult decât regulile de a da întotdeauna dreptate puterii politice. Suveranitatea înseamnă asigurarea condițiilor de unitate, integritate și indivizibilitate a națiunii politice, singurul subiect în măsură să asigure legitimitatea instituțiilor și stabilitatea dinamică a procesului politic.

Ca efect generic al globalizării, aceste amenințări pot varia foarte mult atât sub aspectul domeniului lor de intervenție, cât și al ancorei lor geografice. În opoziție cu categoria amenințărilor „hard”, logic ar trebui ca restul să fie considerate drept „soft”, adică poate mai ușor de gestionat, mai „domestice”, în funcție de resursele la care fac apel și la impactul potențial pe care l-ar putea angaja în acest moment. Dacă anterior se considera că amenințările „hard” pot fi doar de natură militară, astăzi trebuie să constatăm că această abordare are nevoie cel puțin de niște ajustări importante, integrând și aspecte legate de di-

⁹ Articolul 30.6 (a) al Actului European Unic afirmă următoarele: „Înaltele Părți contractante consideră că o cooperare mai strânsă în chestiunile legate de securitatea europeană ar contribui esențial la dezvoltarea unei identități europene în problemele de politică externă. Ele sunt gata să-și coordoneze pozițiile lor în diverse aspecte politice și economice de securitate”.

mensiunea ne-militară. Actele de terorism sunt ilustrative pentru a arăta imensele stricăciuni și pagube care pot fi produse prin mijloace ne-militare. Chiar și implicațiile acestor amenințări sunt diferite, în mare parte, pentru că impactul și efectele pe care diverse amenințări le urmăresc sunt destul de inegale.

Amenințări tradiționale	Noi amenințări	
Origini	Externe	Externe/interne/electronice
Caracterul	În special militar	Militar și ne-militar
Actorul principal	Puteri de stat	Actori de stat și ne-statali
Implicații	Directe	Directe și indirecte

Amenințările convenționale „hard” ar putea să aibă rezultate/consecințe directe, mai ales dacă acestea implică mijloace militare. Astăzi, însă, efectele unor asemenea acțiuni pot fi și indirecte. De exemplu, atacul asupra unei infrastructuri deosebit de importante poate produce efecte în lanț pentru alte infrastructuri economice ale unei țări, provocând prăbușirea sau scoaterea din uz (sisteme naționale energetice) sau distrugerea unor elemente vitale pentru funcționarea unei comunități naționale moderne. Printre aceste amenințări asimetrice/neconvenționale putem menționa următoarele:

- terorism transnațional și internațional, incluzând formele sale biologice și cibernetice;
- tentative de preluare a controlului asupra sistemelor de transport intern sau internațional;
- acțiuni individuale sau colective de amenințare a stabilității sistemelor de comunicare (It);
- acțiuni concertate care urmăresc să afecteze imaginea internațională a unei țări;
- agresiuni economice sau financiare, îndreptate spre destabilizarea sistemului economic;
- cauzarea deliberată a unor accidente ecologice.

Terorismul, care a intrat pe capul de afiș al tuturor forumurilor de securitate în ultimii ani, dar mai ales după evenimentele dramatice din 11 septembrie 2001, a ajuns să fie considerat abia de curând drept o amenințare „hard”, fiind menționat anterior printre alte probleme interne, teritoriale, în anumite state. La fel, și crima organizată era privită într-o manieră asemănătoare, ca fiind un factor exclusiv de pericol intern și doar în ultimii ani, datorită extinderii sale transfrontaliere, a devenit o preocupare strategică pe agenda de securitate a organizațiilor internaționale. Mai ales în ultima decadă am putut observa două importante tendințe de schimbare a conceptului tradițional de securitate:

prima ținând de diminuarea dramatică a potențialului atac militar convențional asupra Europei Occidentale, ca urmare a dizolvării URSS, însemnând în același timp și o ștergere a distincțiilor între amenințările de natură externă și internă. Anterior, amenințarea externă era definită doar ca rezultat al invaziei unei puteri ostile, în timp ce riscurile de securitate internă erau, tradițional, descifrate prin acte de sabotaj sau amenințări la adresa ordinii publice. Tero-rismul internațional a devenit imediat un factor vizibil al disputelor dintre state, reprezentând vârful de lance al celor mai grave riscuri de securitate cu-noscute vreodată, printre care ar putea fi menționate următoarele:

- Tensiunile etnice;
- Traficul de droguri, materiale radioactive și ființe umane;
- Crima organizată transfrontalieră;
- Instabilitatea politică ca factor sistematic și formator al sistemelor po-litice;
- Re-așezarea sferelor de influență;
- Creșterea numărului de state mici și vulnerabile, caracterizate printr-o administrație de stat coruptă și ineficientă.

De cealaltă parte, riscurile „soft”, considerate a fi tot mai importante pen-tru securitatea regională și stabilitatea în „vecinătatea” UE se referă la ches-tiunile ne-militare și alte amenințări comune care solicită răspunsuri coope-rative. Strategia de securitate UE identifică noile amenințări globale ca fiind complexe. „Europa se confruntă cu o serie de noi amenințări care sunt mai dispersate, mai puțin vizibile și mai puțin predictibile”. Nici o țară nu este capabilă să asigure de una singură soluții pentru problemele complexe cu care se confruntă. Agresiunile vaste ale unor state împotriva altor state sunt im-probabile¹⁰. În general, Strategia de securitate a UE identifică 11 amenințări globale, printre care:

Categoria	Prioritate maximă	Prioritate majoră
Terorism	√	
Proliferarea ADM ¹¹	√	
Conflictele regionale	√	
Statele eșuate	√	
Crima organizată		√
Sărăcia		√

¹⁰ A Secure Europe in a better world. European security Strategy, 2003.

¹¹ ADM – arme de distrugere în masă, abreviere, n.n.

Bolile	√
Tendențe demografice	√
Dependența de resurse	√
Resurse limitate	√
Schimbarea climaterică	√

Unele dintre aceste amenințări listate în Strategia UE sunt mai aproape de ceea ce înțelegem noi prin „riscuri hard”: proliferarea armelor de distrugere în masă (ADM), conflictele regionale și statele eșuate (failed states).

Politica Externă Comună și de Securitate (PECS). Tratatul de la Amsterdam stabilește obiectul „consolidării securității UE prin toate mijloacele” ca unul din cele cinci obiective fundamentale ale Politicii Europene de Securitate Comună și de Securitate (PESC). Tratatul include sarcinile de la „Petersburg” ale UEO (sarcini de ajutor umanitar și de salvare, misiuni de pacificare și de sarcini de luptă în gestionarea crizelor, inclusiv de menținere a păcii) în textul Tratatului UE.

În literatura de specialitate, există tipologii (Mooroff) care organizează aceste amenințări „soft” în 4 tipuri de bază; (1) nivelul individual, afectat de amenințări de mediu, criminale și de sănătate, (2) nivelul societal, care se referă la chestiuni legate de identitate și statutul unor minorități, (3) nivelul comunitar, care se referă la amenințările legate de aplicarea conceptului de suveranitate și funcționare a sistemului de administrare publică și guvernare, dar și eroziunile specifice (corupție, ineficiență), și (4) nivelul regional, care se referă la stabilitatea regională și coerența relațiilor între state și entitățile regionale. Se știe că, adeseori, amenințările „soft” sunt umbrite pe agenda internațională de amploarea chestiunilor militare, sau a celor care se descriu prin categoria „hard” de securitate, ceea ce impune compensări naturale pentru ca problemele de natură „soft” să fie avansate cu regularitate, având o poziție instituționalizată. În sfârșit, deși amenințările „soft” sunt incluse de obicei printre aspectele unor politici care se referă prevalent la managementul social, atribuit unor diviziuni între politici „minore” și „majore”, amenințările „soft” privesc calitatea și intensitatea chestiunilor existențiale ale statului.

Este util în acest context să examinăm tipurile de amenințări pe care legislația Republicii Moldova le consideră ca fiind de bază pentru securitatea națională a țării. Menționăm că, potrivit Concepției Securității Naționale (No. 445-XIII din 05.05.95), prin securitate națională se subînțelege

„protecția persoanei, societății și statului, drepturile și interesele lor, stabilite de Constituție, și alte legi ale Republicii Moldova împotriva pericolelor externe și interne”,

precizând că aceste pericole reprezintă intenții ale unor forțe ostile, manifestate sub orice formă, sau factori de ordin ecologic, tehnic sau de altă natură, a căror realizare sau influență poate constitui o amenințare pentru persoane, societate și stat”. Concepția face o listă a acestor pericole, precum urmează:

- agresiunea directă și revendicările teritoriale ale altor state;
- conflictele locale sau regionale în apropierea nemijlocită a frontierelor Republicii Moldova;
- transportarea necontrolată a armamentelor, precum și a componentelor armelor nucleare, bacteriologice și chimice pe teritoriul Republicii Moldova și în apropierea nemijlocită a frontierelor ei;
- acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a orânduirii constituționale, subminarea sau lichidarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a republicii;
- acțiunile îndreptate spre subminarea sau lichidarea potențialului economic, tehnico-științific și defensiv al țării, precum și crearea situațiilor de pericol ecologic;
- acțiunile îndreptate spre tensionarea situației sociale și provocarea conflictelor sociale
- terorismul, crima organizată, traficul de droguri, imigrația ilegală;
- acțiunile având drept scop lezarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor.

Prin comparație, legislația lituaniană stabilește o structură mult mai complexă de pericole și riscuri pe care trebuie să le gestioneze instituțiile conectate la sectorul de securitate națională al țării lor. Astfel, legea din 19 decembrie 1996, semnată de Algirdas Brazauskas menționează 5 tipuri de amenințări:

- Politice: presiuni politice și dictat, încercări de a stabili zone de interes special și asigurare a drepturilor speciale care să nu permită Lituaniei obținerea unor garanții internaționale de securitate, amenințări din partea unor state străine de a folosi forța sub pretextul apărării intereselor lor și încercări de a impune Lituaniei diverse acorduri periculoase și discriminatorii.
- Militare: utilizarea unor capacități militare în vecinătatea frontierelor lituaniene, tranzitarea militară a teritoriului național, formarea de bande înarmate ilegal sau invazia lor pe teritoriul național, agresiunea brutală și deschisă.
- Specifice: desfășurarea unor activități subversive de spionaj din partea serviciilor străine secrete, inclusiv prin stabilirea de activități ale unor

organizații aflate sub acoperire, organizarea de diversiuni și atentate la viața unor cetățeni lituanieni, interferența directă sau indirectă în afacerile interne ale Lituaniei, încercări de a influența autoritățile de stat, politica internă și procesele sociale, imigrația ilegală și de tranzit, influxul de refugiați, incitarea la ură etnică sau comportament neloyal față de statul lituanian, încercările unor state de a impune în Lituania principiile cetățeniei duble.

- Economice: presiuni economice, blocada sau alte acțiuni ostile cu caracter economic, investiții de capital cu scopuri politice, prin acaparea de proprietăți, sisteme de distribuție a energiei și alte întreprinderi, facilități de comunicare, căi ferate, rețele de gaze, companii de credit și financiare, dependența de sistemele energetice sau de resursele uneia sau a unui grup de țări străine, vulnerabilitatea energetică, datoriile externe, intervenții destabilizatoare asupra sistemului bancar-financiar al țării cu scopul de a prelua controlul asupra acestuia.
- Organizații transnaționale criminale: activități ale structurilor organizate interlope, business ilegal și contrabandă, infiltrarea teroriștilor dinafara hotarelor țării și efectuarea unor activități ilegale pe teritoriul național, tranzitarea ilegală sau comerțul cu arme, stupefiante, elemente radioactive și alte materiale periculoase, producerea și circulația de bani falși, spălarea de bani obținuți ca urmare a unor metode ilegale.

La o comparație atentă cu legislația altor țări, vom observa că legea Republicii Moldova pune un accent mult mai mare pe caracterul „militar” al acțiunilor de asigurare a securității naționale, în timp ce în legile Țărilor Baltice, accentul este pus, din contra, pe caracterul „nemilitar”, „preventiv”. Pare extrem de ilustrativă și maniera în care legislația cu privire la securitatea națională este plasată în contextul ideologic și național al legislației statelor respective. Astfel, în preambulul legii lituaniene se stipulează chiar de la bun început că,

„statul lituanian, constituit cu multe secole în urmă, pe un fundament cultural creștin unificator pentru Europa, reprezintă o parte integrantă a comunității națiunilor europene. Națiunea lituaniană nu a acceptat niciodată nici o formă de ocupare sau subjugare, rezistând prin toate mijloacele posibile pentru a se elibera, iar această voință a națiunii a rămas neschimbată. Aspirațiile națiunii lituaniene au fost și continuă să rămână legate de apărarea libertății, garantarea dezvoltării sigure și libere a comunității sale etnice, dezvoltării forței sale creative naturale și progresul în lume. Statul democratic și independent lituanian trebuie să asigure existența asigurată a națiunii și dezvoltării sale li-

*bere, pentru că securitatea statului reprezintă o condiție necesară a dezvoltării sale democratice*¹².

Legea No. RT I 2001, 7, 17, adoptată la 20 decembrie 2000 de Parlamentul Estoniei, și întrată în vigoare la 1 martie 2001, definește de la început că,

„obiectivul activităților tuturor autorităților de securitate este de a asigura securitatea națională și ordinea constituțională prin mijloace non-militare de prevenire, colectare și procesare a informației necesare pentru formularea politicilor de securitate și apărare națională”.

Aceeași lege care prevede competențele serviciului de informație în Estonia stabilește și modul de creare și operare al Consiliului de securitate, în timp ce în Republica Moldova, acesta este creat prin decret prezidențial (20.08.1991), fiind prezidat de șeful statului. Legea privind securitatea națională a Lituaniei stabilește drept obiectiv al său primordial „crearea condițiilor pentru dezvoltarea liberă și democratică a națiunii și statului, protecția și apărarea independenței statului lituanian, integritatea sa teritorială și ordinea constituțională”.

O a doua observație generală ține de caracterul foarte precis și riguros al structurii legislației adoptate, în care se regăsesc în cele mai mici detalii competențele alocate autorităților publice investite cu funcții pe sectorul de securitate al țării. Legea privind securitatea națională a Letoniei precizează rând pe rând competențele următoarelor structuri: Saeima (Parlamentul), Comisia pentru securitate a Parlamentului, Consiliul Național de securitate, Șeful statului, Primul Ministru, Miniștrii guvernului, Ministrul Apărării, Comandatul suprem al forțelor armate, Ministrul de Interne, Ministrul Afacerilor Externe, conducerea serviciilor de securitate, alte ministere și servicii de stat, autorități publice locale, alte organizații publice. Există o tendință de integrare a legislației privind securitatea națională în toate cele țări baltice, spre deosebire de Republica Moldova, cu o legislație mult mai fragmentată. În legea lituaniană putem găsi astfel structura competențelor, baza juridică și obiectivele tuturor actorilor investiți cu autoritate publică pe acest domeniu.

A treia observație poate fi făcută în legătură cu pericolele considerate a fi grave din perspectiva funcționării sistemului de securitate al țării. Enumerând pericolele majore pentru stat și societate, legea letonă continuă mai departe cu descrierea concisă și exactă a competențelor asumate de către autorități, în timp ce legislația din Republica Moldova se limitează doar la enumerarea unor „principii generale de asigurare a securității”.

¹² The basics of national security of Lithuania, Law No VIII-49, december 19, 1996.

A patra observație ține de menționarea expresă și repetată a faptului că personalul autorităților având responsabilități pe sectorul de securitate fac parte din sistemul general al serviciului public, respectiv, aplicându-li-se limitările și prevederile comune pentru orice alte categorii de funcționari publici (Capitolul III al Legii privind securitatea națională în Estonia, 20 decembrie 2000).

Este util de remarcat de asemenea și faptul că, potrivit legislației statelor baltice, instituțiile sectorului de securitate nu sunt lăsate „să-și poarte singure de grijă”, ci sunt responsabile de prezentarea unor rapoarte periodice în fața Legislativului, urmând ca în fiecare an, Parlamentul să adopte Planul anual de apărare, intitulat și „Analiza pericolelor în adresa statului” (Secțiunea 26, Legea privind securitatea națională a Letoniei), care reprezintă o evaluare cuprinzătoare a tuturor tipurilor de riscuri și pericole. În Letonia, această evaluare generală este prezentată concomitent de către conducerea instituțiilor de informație și securitate, dar și de biroul de apărare a Constituției, după examinarea Consiliului național de securitate, urmând a fi aprobat de către Guvern, anual. Remarcăm că aceiași procedură este urmată și de autoritățile investite cu funcția de apărare a țării în Letonia, urmând ca acestea să prezinte anual o evaluare a pericolelor cu caracter militar, coordonată din timp cu Consiliul Național de securitate și biroul de protecție a Constituției, urmând a fi ulterior aprobat și de către Guvern. Mai mult, în temeiul acestor evaluări prezentate în Parlament sunt aprobate două Planuri anuale – unul de apărare și altul de securitate.

Planul anual de apărare leton reprezintă o evaluare a unui Plan mai vast de dezvoltare a forțelor armate, solicitând implicarea activă și energică a Ministerului Apărării, Statului Major și a Comandatului general, în urma consultărilor avute cu toți actorii importanți din societate. Legea letonă mai stipulează de asemenea și existența unor Planuri complementare: de mobilizare în caz de accidente, stări excepționale, război, protecție civilă. Articolul 5 din Legea lituaniană (December 19, 1996, No VIII-49) privind securitatea națională stabilește responsabilitatea clară a Guvernului, în baza legislației existente, de a pregăti un plan pe termen lung și programele corespunzătoare, de a dezvolta securitatea națională, stabilirea de proceduri de pregătire și implementare ale acestora, prezentându-le Seimas (Parlamentului) pentru aprobare.

În sfârșit ar trebui de menționat și stratul valoric pe care este clădit sectorul de securitate în Țările Baltice. Astfel, în cazul lituanian legea stipulează în mod expres faptul că,

„apărarea și securitatea națională a Lituaniei se vor dezvolta ca părți indivizibil legate de sistemele Europene comune de apărare și securitate transa-

tlantice”. Consolidarea și întărirea securității statului lituanian este singurul obiectiv al politicilor externe și de securitate și apărare al țării”.

Singura bază legitimă pentru funcționarea sectorului de securitate este legislația lituaniană, Constituția, făcându-se trimitere explicită la caracterul democratic și independent al statului (art. 1), la suveranitate (art. 3) și la sancțiunile pentru orice uzurpare a puterii de stat sau a teritoriului național (art. 8). Din nou, legislația lituaniană stabilește clar integrarea cu drepturi depline în UE, UEO, NATO ca fiind cel mai important mijloc de asigurare a securității naționale, în timp ce legislația Republicii Moldova ignoră cu premeditate stabilirea unor angajamente valorice în textul legii. Maximum ce își permit legislatorii moldoveni, în Legea cu privire la apărarea națională a Republicii Moldova (345-XV din 25.07.2003) este să anunțe în primul său articol că „apărarea națională este cauza întregului popor”.

În Letonia, competențele sale sunt legate, în general, de coordonarea unei politici de stat unitare în domeniul securității naționale, implementate de către instituțiile statului și examinarea îndeplinirii lor, a planurilor și conceptelor ce țin de securitatea națională, potrivit legii. Consiliul național suprem va propune Saeima, adică Parlamentului, numirea și demiterea Directorului Biroului de protejare a Constituției Letoniei, însă toate deciziile CNS, cu câteva excepții, vor avea un caracter consultativ, care nu vor deprava oficialii de stat de responsabilitatea pentru deciziile pe care le-au luat (secțiunea 20, Legea privind Securitatea Națională a Letoniei, 29 decembrie, 2000).

În Republica Moldova, Consiliul Suprem de Securitate (CSS) reprezintă un organ consultativ care analizează activitatea ministerelor și departamentelor în domeniul asigurării securității naționale, prezentând recomandări Președintelui Republicii Moldova pe probleme de politică externă și internă a statului. CSS este activ pe domenii legate de asigurarea: securității de stat, a securității publice, securității militare, economice, ecologice, preocupându-se și de alte chestiuni de interes major. Motivul pentru care CSS nu a avut de la crearea sa până de curând nici o implicare în chestiuni sensibile, cum este problema separatismului transnistrean, este, aparent, că a tratat această problemă ca fiind una exclusiv politică¹³, auto-excluzându-se de la una din funcțiile sale principale.

Acest lucru îl putem deduce din faptul că, potrivit Concepției Strategiei Naționale de securitate, subiecții sectorului de securitate – evident și CSS –

¹³ Vadim Enicov, Comunicare la conferința organizată de IPP la Chișinău „CSS în sistemul de asigurare a securității naționale în RM: rolul actual, necesități și posibilități de perfecționare”, iulie, 2005.

asigură protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, regimul său constituțional, potențialul economic, tehnico-științific și defensiv, asigură garantarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei împotriva activităților informative și subversive ale serviciilor speciale și organizațiilor străine și atentatelor criminale ale unor grupuri și indivizi aparte”...¹⁴ Abia la 21 iulie 2004 a avut loc prima ședință de lucru a CSS pe problema soluționării conflictului transnistrean (!), la care s-a luat decizia de întrerupere a negocierilor și căutarea unor alte căi de reglementare a conflictului (interzicerea exporturilor, blocarea fluxurilor financiare, implicarea actorilor internaționali) etc. Apărut ca urmare a unui decret al Președintelui Snegur, la 20.08.1991, și preluat ulterior în Legea cu privire la apărare (art. 8), CSS a fost eronat calificat uneori ca fiind „una din cele 4 autorități publice cu competențe în domeniul asigurării securității statului, restul fiind: Parlamentul, șeful statului și guvernul”¹⁵, nefiind o autoritate publică consacrată de Constituția Republicii Moldova.

Regulamentul de funcționare al CSS, adoptat la 8 octombrie 1997 (No. 331-II) stipulează atribuția acestuia de a prezenta șefului statului propuneri pe diverse probleme de politică internă și externă a statului, dar și examinarea unor planuri de acțiune pe probleme-esențiale pentru sectorul de securitate: planul construcției Forțelor Armate, planuri privind dotarea cu armament, tehnică militară, mobilizare a forțelor armate, mobilizare a economiei naționale în caz de război, plan de interacțiune între MA, MAI, SIS și Departamentul Protecției Civile etc., dar aflăm cu surprindere că nici unul dintre aceste elemente nu au făcut obiectivul unor deliberări și elaborări tehnice în ultima decadă. În schimb, pe agenda CSS a intrat, la 6 octombrie 2001, terorismul internațional (inclusiv participarea unor unități de genști la diverse operații internaționale de deminare), cazuri de vânzare a patrimoniului militar din depozitele Armatei Naționale (13 decembrie 2001), dar și prezentarea unei Concepții privind restructurarea și modernizarea Armatei Naționale (13 mai 2004).

¹⁴ Hotărârea Parlamentului cu privire la aprobarea Concepției securității naționale a RM la formarea Consiliului coordonator pentru elaborarea proiectelor de legi și altor acte normative care vor reglementa construcția, pregătirea și folosirea Forțelor Armate, Nr. 445-XIII din 05.05.95, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.35/399 din 29.06.1995.

¹⁵ Vadim Enicov, idem.

1.3. Definirea sectorului de securitate și reformele structurale

Obiectivul general al reformei sectorului de securitate este de a crea un mediu sigur și propice pentru dezvoltare, prosperitate și democrație. Acest obiectiv ideal se întemeiază pe 2 piloni de bază: (1) capacitatea statului de a genera condiții care să diminueze vulnerabilitățile la care sunt expuși cetățenii săi; și (2) capacitatea statului de a folosi cât mai efectiv toate instrumentele de politici interne pe care le are la dispoziție pentru a preveni și aborda diverse riscuri de securitate care afectează societatea respectivă. Nu putem ocoli în acest sens schimbările pe care le-a suferit paradigma conceptului tradițional de securitate¹⁶:

- Politica de securitate este extinsă astăzi de la accentul exclusiv pe protecția stabilității statului și regimului politic spre includerea unor aspecte legate de bunăstarea populației și drepturile omului;
- Securitatea și dezvoltarea sunt legate strâns între ele, astfel încât reforma sectorului de securitate nu mai poate rămâne o zonă „tabu” pentru cetățean, ea fiind privită ca o chestiune de politică publică și de bună guvernare, ceea ce invită la o mai largă deschidere a sectorului spre controlul public;
- Rolul instituțiilor de stat mandatate să gestioneze sectorul de securitate este, în prezent, re-evaluat. Factorul militar este astăzi doar unul dintre instrumentele politicii de securitate, alături de alte instrumente (legal, social și economic), tot atât de importante și de impact.

Originile celor mai multe dintre conflictele existente astăzi trebuie căutate, după părerea quasi-generală a cercetătorilor, în organizarea șubredă a instituțiilor de stat, în corupția și abuzul de putere, în instituțiile slabe și în responsabilitatea limitată a oficialilor pentru obligațiile lor, ceea ce erodează calitatea administrării în stat și alimentează insecuritatea individuală și regională. Din acest punct de vedere, multe dintre țările eliberate de tutela străină (fie ca urmare a ultimelor valuri ale decolonizării din anii 70-80, fie ca urmare a disoluției fostelor blocuri socialiste – iugoslav și sovietic) nu au reușit să-și întemeieze statură durabile, ceea ce a stimulat riscurile interne, tensiunile inter-etnice și sărăcia populației.

Trei sunt principiile de bază care pot reduce amenințările de securitate în cazul statelor slabe, și anume: democrația, buna guvernare și supremația legii.

¹⁶ DAC, Security Issues and Development Co-operation: A Conceptual Framework for Enhancing Policy Coherence.

Aceste principii țin de caracteristicile de bază ale sistemului de securitate la nivel global, pornind de la premiza existenței unor divergențe fără ca aceasta să fie un motiv de a recurge la utilizarea forței ca metodă de soluționare a conflictelor. Scopul general al reformei în acest sector este, de regulă, definit prin „transformarea instituțiilor de securitate, astfel încât acestea să joace un rol mai eficient, mai legitim și mai democratic în asigurarea securității interne și externe pentru cetățenii statului respectiv”¹⁷. Această transformare solicită întărirea controlului civil asupra sectorului de securitate, profesionalizarea forțelor de securitate, demilitarizarea și întărirea funcțiilor civile ale instituțiilor din acest sector; întărirea supremației legii. Ce se înțelege însă prin aceste elemente indispensabile pentru reforma sectorului de securitate?

- a) Întărirea controlului civil și supravegherea asupra sectorului de securitate

Aceasta implică o reformă efectivă a instituțiilor guvernului central și a sectorului ne-guvernamental pentru consolidarea capacităților acestor entități în vederea supravegherii, managementului și controlului asupra sectorului de securitate cu scopul ca instituțiile relevante din acest sector să existe și să funcționeze potrivit rolului lor într-o societate democratică. În mod specific, aceasta presupune:

- Reformarea și profesionalizarea ministerelor de apărare și interne; înființarea unor birouri de avocați ai poporului (ombudsmen); formarea unor consilii consultative civile pe probleme legate de politicile elaborate în acest domeniu; întărirea relației de supraveghere legislativă asupra funcționării acestor ministere, crearea unor unități funcționale de audit intern;
- Întărirea capacităților de participare la reforma sectorului de securitate printre ONG-uri, asociații profesionale, instituții de cercetare și advocacy, universități;
- Susținerea eforturilor legate de întărirea încrederii printre militari că instituțiile civile sunt capabile să evalueze eficient sfidările și cerințele tehnice speciale ale sectorului de securitate, asumându-și responsabilitatea pentru deciziile luate ori propuse pe acest domeniu.

¹⁷ Towards a better practice framework in security sector reform, NIIRC, Occasional SSR Paper No. 1 August 2002.

b) Profesionalizarea forțelor de securitate

Scopul acestei componente are misiunea de a contribui la creșterea gradului de pregătire al forțelor responsabile de protecția societății, statului și individului, pentru îndeplinirea rolurilor lor specifice, inclusiv prin:

- Programe de asistență militară în vederea instruirii militarilor de a înțelege rolurile și limitele prescrise de legislație într-o societate democratică (instruire pe subiectul responsabilității în fața societății, drepturile omului, dreptul internațional umanitar, minoritățile naționale într-un stat civic etc.);
- Programe de instruire tehnică la standarde de performanță moderne, inclusiv prin achiziționarea de echipament militar nou;
- Întărirea capacităților efective ale poliției spre asigurarea ordinii publice și aplicării legislației naționale.

c) Demilitarizarea și menținerea păcii:

Această componentă este destinată să limiteze accesul la piața de arme și să re-califice profesional acele grupuri de militari care părăsesc efectivele forțelor de securitate în beneficiul unor profesii civile. În general, demilitarizarea implică programe de:

- Dezarmare – reducerea accesului la armamentul convențional în societățile post-conflict;
- Demobilizare (cunoscut, de asemenea și sub numele „de-comisionare” – termen folosit în Marea Britanie în raport cu unitățile paramilitare ale IRA din Irlanda de Nord) – însemnând însă în egală măsură dizolvarea grupurilor înarmate în procesul de reconciliere și întărire a păcii;
- Re-integrare – co-optarea sau re-insertarea foștilor combatanți paramilitari sau militari în cadrul unor activități profesionale de natură civilă.

d) Consolidarea statului de drept:

Procesul de reformare a sectorului de securitate nu ar fi încheiat dacă nu s-ar reuși consolidarea unui cadru legal independent și viabil care ar asigura exercitarea unui control civil-democratic asupra forțelor de securitate. Potrivit experienței înregistrate până în prezent, această componentă cuprinde:

- Crearea unui sistem judecătoresc eficient și neutru, completat de susținerea politică a reformei în justiție și existența unor programe comprehensive de consolidare a capacităților pentru puterile judecătorească și legislativă;

- Crearea unei justiții independente de influența factorilor politici.

Problema controlului democratic asupra sectorului de securitate nu este deloc nouă, chiar dacă a reapărut ca o condiționare pozitivă a statelor aflate în tranziție. Să încercăm a analiza în continuare natura acestui control, formele sale de exprimare, tipurile de control și baza sa normativă. De la bun început ar trebui de menționat însă că problema acestui control a revenit cu tenacitate de-a lungul secolelor, înțelesurile sale fiind diferite în funcție de tipul de societate existent, condițiile istorice și ideologiile de bază.

Niccolo Machiavelli se numără printre cei care au pledat cu hotărâre în lucrările sale pentru instituirea controlului public asupra armatei, afirmând că „puterea militară trebuie subordonată puterii cetățenești, care o poate utiliza numai în scopuri de apărare”¹⁸... La rândul său, un alt titan al gândirii politice, Carl von Clausewitz, afirma că „subordonarea punctului de vedere politic celui militar ar fi absurdă, pentru că politica a generat războiul, ea este inteligența, iar războiul numai instrumentul său și nu invers. Nu rămâne deci posibilă decât subordonarea punctului de vedere militar, celui politic”¹⁹... Ideea subordonării factorului militar unor factori de ordin politic a răzbătut și în timpul revoluției americane ca un atribut indispensabil al libertății, și respectiv, al democrației și statului de drept. Pentru că, „juridic, statul de drept și democrația se prezintă ca două fațete ale aceleiași realități politice”, afirmă Jean Gicquel, „stabilind condițiile care nu doar permit, dar chiar impun în condițiile modernității mecanismele efective ale controlului civil asupra forțelor armate”²⁰.

Caracteristicile consacrate ale statului de drept sunt, în general, descrise prin: separația puterilor în stat, alegerea de către cetățeni, prin vot universal, direct și secret a elementelor care țin de puterea de stat, adoptarea unui cadru legislativ adecvat, dublat de mecanisme care asigură respectarea legii; egalitatea cetățenilor în fața legii, în condițiile aplicării corespunzătoare a legilor în interesul cetățeanului; delimitarea clară între stat și partide politice, respectarea drepturilor omului și, în cele din urmă, plasarea forțelor militare și a poliției sub controlul autorităților civile, în fața cărora se fac răspunzătoare. Se crede în general că democrația reprezentativă, împreună cu statul de drept și o societate civilă matură, pot genera stabilitatea structurilor sociale și evitarea

¹⁸ Niccolo Machiavelli, *Dell'arte della guerra*, Opere, ed. By Sergio Bertelli and Franco Gaeta (Feltrinelli), 1960.

¹⁹ Carl von Clausewitz, *Despre război*, Editura Militară, București, 1982, pag. 613.

²⁰ Jean Gicquel, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Montchrestien, Paris, 1989, pag. 219.

conflictelor, inclusiv a celor care pot antrena militarii în cursul lor. Și asta pentru că, prin forța misiunilor lor, „gradul înalt de profesionalizare al militarilor poate conduce la izolarea acestora de restul societății, militarii având tendința de a dezvolta un mediu corporatist, auto-reflexiv, care poate dori să intervină „în corectarea cursului evenimentelor” în egală măsură cu gradul de erodare a legitimității sistemului politic, sau atunci când ideologiile dominante ale statului diferă de misiunile alocate militarilor” (Jean Blondel)²¹.

În acest fel, controlul democratic asupra forțelor armate, alături de controlul politic, reprezintă în esență dreptul societății politice de a supraveghea modul în care forțele armate, poliția și organele de securitate se mențin și se ocupă de misiunile care le-au fost alocate, adică apără societatea de potențialele riscuri, și nu îngrădesc libertățile constituționale care se găsesc la temelia statului de drept. Eficacitatea controlului parlamentar reprezintă un liant esențial de încredere între societatea politică și societatea civilă. Aceleași pârgii constituționale trebuie să asigure imposibilitatea transferării unor poziții dominante în cadrul sistemului politic către factorul militar, iar desfășurarea și utilizarea forței să nu se facă decât sub autoritatea directă și expresă a conducătorilor aleși în mod democratic. Să luăm câteva exemple crestomatice:

Constituția SUA conține prevederi esențiale asupra competențelor și atribuțiilor instituțiilor statului în materie de control civil asupra forțelor armate. Articolul II, paragraf 2, prevede că, „președintele va fi comandatul suprem al forțelor armate și navale ale SUA, ca și al milițiilor statale, atunci când acestea sunt chemate să servească SUA”. Deși îl investeste pe președinte cu importante competențe de control, Congresul își reține împuternicirea de a declara război, de a organiza și întreține armata, marina de război și de a adopta legi pentru comanda și reglementarea forțelor militare²².

În Franța, organizarea generală a apărării este competența Consiliului de miniștri, iar deciziile referitoare la conducerea generală a apărării sunt luate în cadrul Comitetului de apărare, președintele căruia este în același timp Președintele Franței, vicepreședinte fiind Primul – Ministru. Ministrul Apărării este direct responsabil în fața Primului Ministru de executarea politicilor militare, în mod particular, de organizarea, gestionarea și pregătirea forțelor

²¹ Jean Blondel, *The military and its role in the political process, An introduction to comparative government*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1979, pag. 413-432.

²² Este interesantă remarca formulată de istoricul David F. Trask, după care, „conducătorul civil al executivului american este în același timp și conducătorul ierarhiei militare, controlul civil asupra politicii forțelor armate este asigurat în acest fel” – *Controlul civil asupra forțelor armate în SUA*, United States Information Agency, aprilie 1993, pag. 3.

armate, având competența de a emite ordine și instrucțiuni care detaliază directivele trasate în domeniul apărării de către Primul-ministru.

În Marea Britanie, Guvernul are rolul de planificare în materie de securitate și apărare, inclusiv cu alocarea banilor necesari pentru îndeplinirea planurilor militare ce includ structura forțelor, nivelul pregătirii lor de luptă, modificările necesare în programul de investiții. Planul militar general rezultat în urma acestui proces de evaluare este revăzut anual de către guvern și, în funcție de cerințele de echilibrare a cheltuielilor publice stabilește în final și cheltuielile militare. Problemele apărării naționale se dezbate în Parlament, cel puțin șase zile pe an – câte o zi pentru fiecare categorie de forțe ale armatei, două zile pentru buget și una pentru problemele apărării și politică externă.

În Lituania, controlul democratic asupra forțelor armate și alte instituții din sectorul de securitate este stipulat într-un capitol separat (cap. 8) al Legii privind securitatea națională. Capitolul vorbește clar și răspicat despre faptul că „toate deciziile legate de politica de apărare și forțele armate trebuie să fie luate de guverne civile alese în mod democratic, iar aceste politici și costuri de apărare trebuie să fie aduse la cunoștința publicului”. În mod corespunzător legislației, Parlamentul desfășoară un control parlamentar asupra forțelor armate și alte instituții din sectorul de securitate, audiind conducerea acestora, și adoptând bugetele lor de funcționare. La funcțiile de ministru al apărării naționale, ministru de interne și viceministrii săi, cât și la funcția de director al departamentului de stat de securitate trebuie să fie numiți doar civili”. În legislația Republicii Moldova, este folosită sintagma „de regulă civili”, lăsând astfel un câmp de manevră autorităților politice care selectează și propun Parlamentului candidaturile celor care vor conduce aceste ministere sau autorități publice.

În Slovenia, „controlul civil asupra forțelor armate și, respectiv, asupra sistemului de securitate a fost una din ideile de bază în privința necesității de a forma un stat independent”, și abia după reformarea forțelor sale de securitate, Slovenia a reușit să părăsească fostul sistem federal dominat de Armata Federală Iugoslavă și de poliția secretă.

Legislația letonă consacră o formulă expresă pentru a sublinia importanța controlului civil asupra forțelor armate. Astfel, Legea privind securitatea națională a Letoniei din 29 decembrie 2000, stabilește că „operarea sistemului național de securitate este bazată pe cooperarea civil-militară, îndreptată spre planificarea și coordonarea activităților autorităților de stat, autorități publice și forțele armate naționale în rezolvarea pericolelor care pot primejdui stabilitatea statului. Principiile de bază ale cooperării civil – militare sunt: coordonarea și cooperarea efectivă, înțelegerea unitară asupra scopurilor comune și responsabilităților asumate asupra atingerii acestor scopuri”. Legislația litua-

niană stipulează că „securitatea națională este bazată pe activitățile instituțiilor de stat și participarea fiecărui cetățean al țării, pe cooperarea cu societatea civilă deschisă și conștientă de pericolele și responsabilitățile existente, democratic orientată și pregătită să apere libertatea Lituaniei”.

În schimb, legislația Republicii Moldova aproape că nu are nici o referință la căile, utilitatea și formele practice de realizare a controlului public asupra actorilor sectorului de securitate. Articolul 20 din Legea privind SIS vorbește despre „prezentarea unor rapoarte periodice asupra activităților desfășurate în fața Legislativului, menționându-se că, în acest sens „controlul parlamentar este efectuat de către Comisia pentru securitatea națională, potrivit regulamentului acesteia (Regulamentul Parlamentului, n.n.), iar controlul financiar este exercitat de către Curtea de Conturi”²³.

Singura mențiune care privește cetățenii în hotărârea Parlamentului din 1995 cu privire la Concepția securității naționale prevede doar „posibilitatea acestora de a se reuni în asociații de menținere a ordinii publice și de asigurare a securității la locul de trai, de a crea secții obștești pe lângă formațiunile militare și cele speciale, de a acorda ajutor organelor de asigurare a securității naționale în calitate de colaboratori netitulari sau sub altă formă”. Pe lângă faptul că aceste prevederi nu vorbesc deloc în termenii controlului civil, această înșiruire de drepturi este, de fapt, o formă necamuflată de recrutare pentru serviciile secrete, respectiv – o piesă din cu totul altă operă, neavând nimic în comun cu standardele considerate de OECD ca fiind vitale pentru buna funcționare a sectorului de securitate. Vom menționa, în acest context, că legislația letonă interzice explicit în legea sa privind strategia națională de securitate crearea de „asociații paramilitare, pe lângă diverse formațiuni militare și/sau speciale”, considerând această practică o recidivă a mentalităților vechi și a regimului poliției politice.

În general, prin „sectorul de securitate” înțelegem, de regulă, toate organizațiile care dețin autoritatea de a utiliza, de a ordona sau de a amenința cu folosirea forței pentru a proteja statul și cetățenii acestuia, după cum și alte structuri civile care sunt responsabile de managementul și supravegherea generală a elementelor acestui sistem. Din această perspectivă, sectorul de securitate are trei elemente componente²⁴:

²³ Legea privind SIS, Nr.753-XIV din 23.12.99.

²⁴ Hendricksona, Dylan. A review of the Security Sector Reform, London, The Conflict, Security and Development Group funded by DFID, Centre for Defence Studie sat King”s College London, September 1999, pag. 29.

- grupuri care dețin mandatul de a gestiona instrumentele de forță (violență legitimă) – militari, paramilitari sau forțe politice;
- instituții care au un rol clar precizat în gestionarea și monitorizarea sectorului de securitate – ministere civile, parlamente și societatea civilă;
- autorități publice responsabile de funcționarea statului de drept – justiție, avocații poporului, penitenciarele.

Datorită faptului că procesul de reformă a sectorului de securitate (forțele militare, poliția, serviciile de securitate, justiție și autorități de supraveghere) este destul de complex și relativ nou pentru cele mai multe dintre țările care au apărut ca urmare a dizolvării vechilor imperii, numeroase eforturi sunt solicitate din partea comunității internaționale. În special OECD, Banca Mondială, ONU și UE sunt recunoscute ca fiind printre cele mai active organizații în susținerea reformării sectoarelor de securitate, și asta pentru că în absența securității și stabilității, cele mai importante obiective de dezvoltare nu pot fi atinse sub nici o formă²⁵.

Adeseori, comunitatea internațională are un rol fundamental în condiționarea reformării acestui sector în statele noi, prin proiecte de asistență tehnică și modernizare, dar și prin transferul de recomandări care derivă din standardele deja existente în cadrul democrațiilor occidentale. Există în viziunea OECD un set coeziv de principii și norme care călăuzesc eforturile de consolidare a sectorului de securitate, în măsura în care acestea sunt aplicate în statele-membre ale UE:

1. Reforma Sectorului de Securitate (RSS) trebuie să fie axată pe preocupările și interesele cetățeanului, iar sectorul trebuie să fie înțeles și credibil pe plan local, această reformă trebuie să fie întemeiată pe respectul necondiționat al normelor democratice și al celor mai cunoscute principii internaționale în domeniul drepturilor omului, contribuind la crearea unui mediu deschis spre libertate și nu frică.
2. RSS trebuie să fie privită ca un cadru decizional capabil să răspundă la diverse amenințări de securitate în mod sistematic, rapid și eficient.
3. RSS trebuie să fie gestionată potrivit aceluiași principii de responsabilitate (accountability) și transparență aplicabile întregului sector public, inclusiv prin facilitarea unei implicări publice mai importante asupra procesului de asigurare a securității.

²⁵ OECD, Security issues and Development Co-operation: a conceptual framework for enhancing policy coherence, DCD (2000), 4/REV2, Paris, OECD, December 2000.

Analizele efectuate de DAC relevă faptul că, în cele mai multe dintre fostele state socialiste, RSS este înțeleasă într-un sens mult mai restrâns, iar pentru că cel mai important stimulent pentru reforme a fost dorința de integrare în NATO și UE, activitățile de reformare s-au mărginit la întărirea securității de frontieră, la întărirea stabilității regionale și a relațiilor civil – militare. În general, grija cea mai mare a autorilor RSS a fost adeseori legată de transferarea normelor și valorilor occidentale și a tehnicilor de administrare a domeniului, ceea ce a dat ca rezultat, în opinia unor autori occidentali, doar „cosmetizarea acestei reforme”²⁶. O altă concluzie pe care studiile DAC le relevă este că, adeseori, conceptul RSS și terminologia specifică acestui sector este de departe necunoscută printre oficialii și demnitarii responsabili de instituțiile vizate de reformă. Numeroase țări au început să utilizeze conceptul RSS doar pentru a justifica politicile de reducere a costurilor pentru anumite instituții ce nu-și mai găsesc locul în cadrul regimului politic.

Mai ales în spațiul ex-URSS, cea mai mare problemă cu care se ciocnește RSS este legată de influența vechilor cadre ale poliției secrete și militare, concurând cu promotorii noilor reforme la preluarea controlului asupra instituțiilor de stat²⁷. Situația lor este complicată și de faptul că reforma poliției, armatei și serviciilor speciale are loc concomitent cu întărirea legalității în aceste state, creșterea rolului unei justiții independente, și cristalizarea unei societăți civile mature. Este interesant de notat că militarii devin, mai ales în țările care și-au manifestat voința de a se integra în NATO și UE, adevărate „locomotive” ale reformei RSS, inclusiv datorită auto-percepției pozitive și legitimității re-descoperite de a avea un rol important în cadrul procesului de aderare la instituțiile euro-atlantice. Drept exemplu servesc statele baltice și Slovenia, care au fost acceptate la 29 martie 2004 drept membre ale Alianței Nord-Atlantice și, în mai 2004, membre ale UE, reușind să le depășească în amploarea reformelor inițiate în RSS pe restul țărilor din ESE și CSI. În multe dintre aceste state, însă, abordarea cu privire la omnipotența sistemului de securitate, plasat deasupra oricăror legi și acte normative denotă stratul rezidual încă neșters din perioada statului-partid.

²⁶ Overview of Regional Survey Findings and Policy Implications for Donors, Dylan Hendrickson, King's College London, OCED, 2005.

²⁷ Tanja Petovar, Overview of regional survey findings and policy implications for donors, OECD, 2005, pag. 125.

1.4. Un context internațional în schimbare dinamică

Anul 2001 a fost marcat de atacurile teroriste asupra New Yorkului, provocând mobilizarea fără precedent a lumii occidentale, ofensiva coaliției internaționale condusă de SUA împotriva grupărilor religioase din Afganistan și intervenția în Iraq. Războiul în Iraq a urmărit să pună capăt dictaturii opresive aparținând lui Saddam Hussein, utilizând un concept de atacuri pre-emptive (făcut public la 20 septembrie, 2002), care însă nu a adus mai multă stabilitate în Orientul Mijlociu, în ciuda resurselor uriașe alocate în scopul curmării grupurilor teroriste și stabilirii de baze militare în Afganistan și Iraq. În pofida existenței unor sofisticate aranjamente colective de securitate, ONU, OSCE s-au arătat a fi nepregătite pentru a face față violenței conflictelor izbucnite în peninsula balcanică, sau în alte regiuni ale fostei URSS, fiind adeseori asemănate cu ineficiența care a culminat cu destabilizarea generală a Ligii Națiunilor în 1930.

Și asta pentru că nici ONU, și nici OSCE nu ar putea rezista unor acțiuni militare la scară mare cum ar fi, să zicem, o invazie ipotetică a Rusiei în Statele Baltice sau în Caucaz. Este evident că aceste instituții colective sunt pregătite mai degrabă pentru dialog instituționalizat și/sau, în cel mai rău caz, pentru misiuni de monitorizare a drepturilor omului, de intensitate redusă, incapabile să asigure funcționarea unui sistem colectiv de securitate în sensul Wilsonian al cuvântului²⁸. Singurele instituții care dețin posibilitățile și mijloacele necesare pentru prevenirea unor destabilizări majore în orice regiune a Europei sunt UE și NATO.

Dispariția „pericolului extern critic” la capătul războiului rece a cerut o reconfigurare a „triunghiului de securitate”, numit astfel după relația stabilită între NATO, UEO și UE. Și asta pentru că, în virtutea mandatului său specific, NATO nu putea să ofere decât o contribuție politico-militară la sfidările în creștere ale unui mediu dinamic european de securitate: apărarea colectivă, operații de sprijinire a păcii, parteneriate și dialog politico-militar. Adoptarea unui Concept Comun al UEO (1985) a fost o primă încercare de a elabora o strategie distinctă de securitate europeană capabilă să facă față schimbărilor intervenite pe acest domeniu. Totodată, declanșarea războiului fratricid în Balcani a solicitat adoptarea unor noi metode de abordare a amenințărilor cu caracter local în Europa, în afara umbrelei de securitate, garantate de SUA.

²⁸ Charalambos Papsotiriou, *The Problem of European Security*, in *Security Dilemmas in Eurasia*, Nereus Ed., IIR, 1999.

Crearea unei dimensiuni de securitate europeană după 1998 a confirmat importanța pe care UE o acordă dezvoltării unei politici proprii externe și de securitate²⁹, incluzând și ideea unei politici de apărare comune (explicit formulate și în Tratatul de la Amsterdam). Progresele relative înregistrate în acest context s-au datorat, însă, nu atât capacităților reduse, sau lipsei de resurse, cât mai degrabă „turbulențelor” interne ale UE, decisa să-și finalizeze o serie întreagă de reforme instituționale, provocate parțial de extindere, dar și de sciziunile legate de polarizările specific europene. Această politică de „europenizare” a securității UE a stimulat și continuă să alimenteze numeroase contradicții speculative. Pentru a înțelege natura acestor dezbateri, vom analiza în continuare câteva dintre abordările recunoscute, care descriu la rândul lor „culturi” diferite de securitate, urmând modele și logici relativ divergente.

UNIUNEA EUROPEANĂ: De la 1 mai, 2004, UE este definită ca o uniune formată din 25 de state, cu aproximativ 450 milioane de locuitori, care produce apr. 25% din Produsul Global Brut, ceea ce motivează o ambiție aproape naturală de a fi privită nu doar ca un actor economic important pe plan internațional, dar și pe planul securității globale. Această preocupare a europenilor de a juca un rol mai important pe plan global se datorează și creșterii complexe a interdependențelor în contextul relațiilor internaționale. Chiar dacă există tentația de a atribui Statelor Unite rolul de hegemon al unei puteri globale monopolare, realitățile internaționale sunt mult mai complicate, ceea ce determină un rol esențial structurilor de cooperare și dialog instituționalizate, prin cooptarea și implicarea unor organizații internaționale în definirea pericolelor și amenințărilor la nivel global. La nivelul macro-decisional al UE se face o distincție clară între cultura „securității interne” (poliție, în sensul larg al cuvântului) și „securitatea internă” (care implică exercițiul serviciului diplomatic și expertiza militară). Abordarea care domină discursurile UEO și UE, mai ales după Consiliul European de la Copenhaga din iunie 1993 a fost una inclusivă. Această abordare se manifestă prin integrarea părților ca metodă de bază pentru „managementul conflictelor structurale și prevenirea lor” în interiorul UE, sperând că orice fel de conflicte pot fi soluționate prin includerea lor într-un sistem de relații cooperative³⁰.

Politica de extindere în două valuri succesive a UE, și din 2003, – Politica Europeană de Vecinătate (ENP) – confirmă aplicarea acestei abordări în rezol-

²⁹ Javier Solana, A secure Europe in a Better World, Thessaloniki European Council, June 20, 2003,

³⁰ Changes in the security concept and the JHA agenda, www.libertysecurity.org

varea conflictelor structurale, descrisă și prin fraza eliptică a Președintelui Comisiei Europene, după care, „UE trebuie să fie mărginită de un cerc de prieteni”. Crearea unei componente europene militare în cadrul NATO a fost nu doar acceptată, dar chiar încurajată activ de către NATO la sfârșitul anilor '80. Dezvoltarea unei politici europene de securitate și apărare (PESA) reprezintă un proiect în derulare și astăzi. Ca și extinderea, el va avea un rol esențial în determinarea viitoarelor contururi ale Uniunii Europene extinse, având drept scop consolidarea abilităților externe ale uniunii de a acționa prin întărirea capabilităților civile și militare pentru prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor.

În cazul în care această politică va fi susținută constant de către membrii UE, aceasta va forja o identitate comună, promovând integrarea între membri. PESA înseamnă de fapt o cheie a unificării UE. Dar ce conține PESA? Fiind o ambiție mai veche a UE, pornind de la planul abandonat de a avea o Comunitate europeană de apărare (1954), această politică a putut fi conturată abia odată cu adoptarea Tratatului de la Maastricht al UE (1993), care stabilește pentru prima dată o politică comună externă și de securitate, vorbind despre crearea progresivă a unei politici comune de apărare, care ar putea conduce la o „apărare comună”. Crizele din Balkani au stimulat constant această tendință, iar deciziile șefilor de state și guverne de la Consiliul de la Nice (1993 și 2000) au contribuit la crearea unor structuri politice și militare, care să fie responsabile de luarea unor decizii în condiții de criză, inclusiv prin preluarea controlului asupra unor misiuni de menținere a păcii, lansate inițial de Alianța NATO.

NATO: În conformitate cu Tratatul Alianței Nord-Atlantice și principiile Cartei ONU, misiunea NATO ține de apărarea libertății și securității membrilor săi prin mijloace politice și militare. De la înființarea sa, NATO a promovat menținerea păcii durabile și juste în Europa, întemeiate pe valorile democrației, drepturilor omului și supremației legii, obiectiv care a însumat noi semnificații după căderea „cortinei de fier” și sfârșitului „războiului rece”, consolidând liantul de cooperare trans-atlantic între America de Nord și țările Europei. Securitatea și coeziunea în cadrul alianței contribuie la faptul ca fiecare dintre statele sale membre să nu depindă numai de eforturile sale naționale în ceea ce privește rezolvarea problemelor sale de securitate. Tocmai din acest motiv, Alianța reprezintă o asociație de state, determinate să-și asigure securitatea prin garanții mutuale și relații stabile între ele, prin măsuri de securitate colectivă și ajutor reciproc.

După 1990, NATO a jucat rolul cheie în menținerea și cristalizarea securității euro-atlantice, imediat după încheierea războiului rece, acest lucru fiind posibil prin intermediul parteneriatelor politice și militare, cooperarea și consolidarea dialogului între vechii rivali (care au participat în tabere politico-mi-

litare ostile); au fost deschise oportunități de primire a noilor state-membre; NATO și-a reafirmat angajamentul de a contribui la prevenirea conflictelor și managementul crizelor existente, inclusiv prin operații de menținere a păcii (Balkani). Alianța Atlantică rămâne astăzi cea mai articulată și mai sigură structură de securitate a Europei Occidentale și a SUA.

De-a lungul unui proces (neîncheiat încă!) de re-definire a scopurilor sale, NATO s-a antrenat în ultimii ani în exercitarea unor sarcini de securitate care depășesc misiunea sa originală, care ținea exclusiv de apărarea statelor sale membru de atacuri din exterior. Importanța NATO pentru securitatea europeană a fost confirmată prin rolul crucial pe care Alianța l-a jucat în ultimul deceniu prin intervenția sa militară în Bosnia, iar abia recent, misiunea de menținere a păcii în Bosnia-Herțegovina a fost încredințată UE. Extinderea Alianței Nord-Atlantice spre est a fost o testare pe viu a rezistenței angajamentelor postbelice și a capacității NATO de a-și demonstra relevanța în condițiile unei transformări profunde a relațiilor internaționale. Mulți dintre observatori au fost foarte neîncredători în această capacitate, considerând NATO incapabilă să facă față schimbărilor. O dată cu dispariția rivalului istoric, Tratatul de Varșovia, NATO s-a văzut asaltată de sfidările de securitate ale țărilor sale membre și totuși, în ciuda priorităților concurente, NATO și-a păstrat atractivitatea și capabilitățile sale de inter-operabilitate, reacție rapidă și convergență între membrii săi fondatori și țările care au dorit să-și consolideze securitatea națională și stabilitatea cooperărilor regionale.

ONU: Prin intermediul Consiliului său de securitate, ONU și-a demonstrat calitatea sa de a fi cel mai important actor al dialogului internațional pe subiectele legate de securitatea și stabilitatea în lume. În decembrie 2005, Adunarea Generală ONU intenționează să extindă componența Consiliului de Securitate ONU. Extinderea CS nu este privită pozitiv de SUA, care consideră că aceasta îi va diminua eficiența, va dilua influența actualilor membri ai CS, și va introduce în CS un grup de țări care în mai multe rânduri au votat contra unor inițiative ale SUA³¹.

OSCE: OSCE și-a păstrat în general funcția sa de instituție regională de securitate internațională (incluzând toate statele europene, Canada și SUA); ceea ce i-a permis să joace un rol central în promovarea păcii și stabilității, în

³¹ Potrivit unor analize, statele-candidat să devină membre ale CS al ONU (Brazilia, Egipt, Germania, India, Japonia, Nigeria, și Africa de Sud) s-au opus de mai multe ori decât au sprijinit inițiativelor lansate de SUA. Numai Germania și Japonia au votat de mai multe ori în sprijinul inițiativelor SUA (respectiv, cu 50% și 55%). Nigeria și Africa de Sud au votat împotriva deciziilor promovate de SUA mai mult de 80% din voturile pe care le-au depus în perioada anilor 2000–2004. Sursa: Department of State, „US Priorities for a Stronger, More Effective UN”, June 17, 2005.

consolidarea securității prin cooperare și promovare a democrației, drepturilor omului și libertăților sociale. Documentul final de la Helsinki (1992) stipulează posibilitatea implicării OSCE în acțiuni de menținere a păcii, stabilind că aceste operațiuni reprezintă un element extrem de important al organizației în vederea prevenirii conflictelor și administrării crizelor. Niciodată însă până în prezent, OSCE nu a gestionat pe propria răspundere operațiuni de menținere a păcii.

Dar, existența unor importante organizații internaționale specializate în menținerea păcii și rezolvarea conflictelor nu a împiedicat totuși ca, numai între 1990 și 2000 să izbucnească circa 56 de conflicte militare în peste 44 de locuri ale globului³². În această perioadă analizată de timp, numai 3 conflicte au avut drept protagoniști state recunoscute internațional: Iraq contra Kuwaitului (1990), India contra Pakistanului (2000), Eritrea contra Etiopiei (2000). În restul celor 53 de cazuri analizate, drept mobilizatori ai conflictelor au servit forțe rebele care au încercat și chiar au reușit să ajungă la putere prin „lovituri de stat”, ori prin intervențiuni militare străine în cadrul unor dispute interne.

La sfârșitul anilor 1980, agențiile UE de reglementare și ideologii Europoului au dezvoltat un concept de securitate care combină categorii largi de activități cu grad sporit de risc: terorism, trafic de stupefiante, crima organizată și cea transfrontalieră, imigrația ilegală, azilanții și minoritățile etnice. Analiza acestor riscuri a condus la o reconsiderare a rolului atribuit colectării de informații strategice, la redefinirea rolului și coordonării agențiilor de poliție. Procesul de globalizare și explozia informațională a limitat distincțiile existente, dar le-a păstrat pe agenda de securitate a UE, în care atacurile teroriste, alături de amenințările convenționale sunt tratate împreună. Deloc întâmplător că cele mai importante decizii legate de limitele zonei Schengen, discuțiile cu privire la Europol și la înființarea Biroului European de Securitate au intrat pe agenda de lucru a UE, fiind incluse în Agenda de Justiție și Afaceri Interne (Justice and Home Affairs).

Vorbind în termeni de capabilități militare, UE și-a stabilit drept sarcină crearea, în 2003, a unei forțe de circa 60.000 de efectiv, pentru cel puțin 60 de zile, cu scopul implicării sale în acțiuni umanitare și de salvare, misiuni de pacificare și gestionare a crizelor. Trebuie de menționat însă că dimensiunea militară și de apărare a UE nu include apărarea teritorială. Prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor solicită o combinație de instrumente civile și militare. În acest sens, UE a decis la Consiliul European de la Lisabona (2000)

³² Armed Conflicts Report, 2001, Project Ploughshares, Waterloo, Ontario, 2002.

să asigure crearea în 2003 a unui efectiv format din 5000 de ofițeri de poliție pentru diverse misiuni internaționale. La 11 aprilie 2001, Comisia Europeană a adoptat mai multe recomandări care să îmbunătățească capacitățile civile de prevenire a conflictelor, iar în noiembrie 2001, Comisia a adoptat un Comunicat privind finanțarea acestor operații.

Sentimentul fragmentării și al unei relative ineficiențe a eforturilor de prevenire a conflictelor au modificat substanțial în ultimii ani agenda de cooperare între NATO, UE, ONU, în vederea realizării unei coordonări mai bune la nivel global. Mulți explică extinderea UE spre est ca un proiect motivat în primul rând de preocupările de securitate, deci un proiect de întărire a păcii, de natură să pună capăt diviziunilor istorice între est și vest, între est-europeni și vest-europeni. Percepția unei identități comune a motivat constant eforturile partenerilor din est pentru a participa la diverse programe deschise de UE, și același lucru este valabil pentru acele țări din Balkani sau de la periferiile fostei URSS (Ucraina, Moldova, Belarus), care intenționează ori se pregătesc de a obține statutul de țară-candidat la aderare.

Inițierea și dezvoltarea unor strategii comune sau a unor proceduri de gestionare a crizelor în cadrul UE sunt exemple clare de coordonare. Exemplul cooperării între NATO și UE în Serbia inferioară (Kosovo) sau Bosnia ilustrează mecanisme reale de cooperare, în ciuda inexistenței unor acorduri formale de interoperabilitate UE – NATO. Articolul 3 al Tratatului Uniunii Europene solicită cooperarea strânsă între instituțiile sale în vederea asigurării securității militare. Consiliul European este autoritatea care elaborează direcțiile strategice pentru politica de securitate a UE, pe baza propunerilor din partea Consiliului și Comisiei Europene, coordonarea eforturilor lor fiind stipulată în PCES.

Există o legătură extrem de puternică pentru UE între aspectele externe și interne de securitate. Cele mai importante domenii de politici de securitate în UE sunt legate de: asigurarea materiei prime și a rezervelor energetice pentru membrii săi, spațiul aerian unic european (Single European Sky), GALILEO, protejarea infrastructurilor vitale pentru membrii UE, ciber-infracțiunile și securitatea mijloacelor de transport aerian, toate aceste domenii sunt esențiale pentru UE chiar dacă nu sunt specific menționate în cadrul PESC/PESA. Acțiunile îndreptate contra terorismului internațional reprezintă un exemplu similar în acest sens. O componentă importantă a Comisiei UE este legată de ne-proliferație și dezarmare, incluzând acțiuni comune cu Rusia, misiuni de supraveghere asupra exporturilor de arme etc.

Capitolul II.

TRANZIȚIA SPRE DEMOCRAȚIE ȘI REFORMA SECTORULUI DE SECURITATE ÎN MOLDOVA

Nicolae Chirtoacă

Director, Institutul de Studii Politice Europene

Introducere

Ca și pentru majoritatea țărilor est-europene, calea Republicii Moldova spre o societate deschisă și o economie competitivă, mai ales din aspectele ei de democratizare, dezvoltare a pieței și de securitate, a arătat a fi puternic dependentă de riscurile și amenințările de securitate. Fiind vulnerabile la schimbările din exterior și incapabile să identifice, pe plan intern, prioritățile și resursele necesare pentru modernizarea instituțiilor publice, multe dintre statele înființate după dezintegrarea URSS au devenit curând sinonime cu termenul de „state eșuate”, „state slabe”. Insecuritatea și instabilitatea au rămas printre cele mai importante obstacole pe calea stabilizării democrației a Republicii Moldova, ceea ce a condus la persistența unor efecte sociale deosebit de nefaste pentru populație, pentru stat și societatea civilă în ansamblu.

Amplasarea geografică este foarte importantă pentru securitatea națională a Republicii Moldova. Țara se afla la intersecția a trei zone geopolitice: Sud-est-europeană, Central-europeană și Eurasiatică. După destrămarea Uniunii Sovietice, Moldova nu a întrerupt relațiile cu fostele republici sovietice din motive economice și pentru a păstra piețele externe de desfacere și asigurarea cu resurselor energetice și materie primă. Însă calitatea de membru al Comunității Statelor Independente nu a permis Republicii Moldova soluționarea problemelor stringente ale securității naționale.

Schimbările rapide survenite la periferia fostei Uniuni Sovietice, proliferarea noilor riscuri și pericole, în special al celor cu caracter non-militar, precum și conflictele nesoluționate din regiunile Mării Negre și Caspice, deja au un impact direct asupra stabilității părții estice a continentului european. Prin urmare, una din cele mai importante provocări ale tranziției Republicii Moldova este reforma sectorului de securitate. Schimbările geopolitice rapide și proliferarea noilor riscuri și pericole ce afectează ordinea postbelică cu sistemele ei de valori, îngreunează aceste reforme, în special pentru statele mici, recent apărute pe harta politică a Europei.

Vulnerabilitatea Republicii Moldova ca stat în tranziție, pe de o parte și sindromul post-imperial al politicii Rusiei în așa-numita „vecinătate apropiată” pe de altă parte, creează un mediu generator a unei situații de creștere permanentă a instabilității și riscului. Pe parcursul ultimilor ani, situația din regiunea Transnistreană, controlată de forțele separatiste pro-ruse, a devenit o provocare la adresa intereselor de securitate și valorilor democratice a comunității Euro-Atlantice largite. Drept consecință a procesului de extindere spre est a Uniunii Europene și NATO, frontiera vestică a Republicii Moldova a devenit frontiera de est a comunității statelor Euro-Atlantice. Moldova reprezintă un sector de aproape 500 kilometri al frontierei Euro-Atlantice în Europa de Est. Faptul aderării României, stat vecin, ca membru cu drepturi depline în Alianța Nord-Atlantică, precum și declarațiile categorice ale Ucrainei privind aderarea sa iminentă la NATO au schimbat formatul geopoliticii regionale, ca fostă regiune ex-sovietică în proces de transformare a sa într-o nouă Europă. Astfel, o cooperare mai activă cu NATO devine o necesitate obiectivă și iminentă pentru asigurarea judicioasă a securității naționale a Republicii Moldova.

Prin urmare, este pe atât de actual, pe cât este de important de a estima cum va încadra procesul de extindere a UE și NATO Moldova și vecinii săi; de a examina implicațiile schimbărilor survenite în mediul de securitate pentru aceste state și opțiunile aranjamentelor de apărare oferite de acest proces. Noua ordine de securitate în Europa crește cererea de acțiuni și efort pentru a răspunde la noile riscuri și amenințări, impune o cooperare mai strânsă cu Moldova și o asistență eficientă în vederea stabilizării situației de-a lungul noii frontiere a UE. Cu toate acestea, nu există indicii care ar demonstra un plan vizionar în acest sens, nici intenții substanțiale pe terenul politicilor dominate de calcule electorale.

2.1. Înțelegerea Riscurilor și Pericolelor

În pofida diminuării radicale a amenințărilor militare în forma lor pură pentru majoritatea națiunilor europene, Republica Moldova continuă să fie în fața riscului și amenințărilor „securității dure”. Separatismul politic și teritorial a rămas obstacolul principal pentru procesul consolidării statale și a reintegrării societății moldovenești. Susținerea militară, financiară și politică acordată Republicii Moldovenești Nistrene în timpul ultimilor 15 ani de către Rusia, a consolidat potențialul militar al forțelor separatiste, care a devenit, astăzi, egal cu cel al Forțelor Armate ale Republicii Moldova. Prezența, pe malul stâng al Nistrului, a trupelor ruse împotriva voinței autorităților constituționale, dar și contrar unor importante decizii internaționale (Declarația Summitului OSCE

de la Istanbul, 1999), reprezintă o amenințare reală la adresa securității naționale a Republicii Moldova. Controlul forțelor separatiste asupra frontierei de est cu Ucraina, diferitele forme de contrabandă, precum și spălarea masivă de bani, rămân, în continuare un focar de tensiune militară și o resursă generală a reflexului de capturare a regiunii prin controlul militar și politic, alimentarea formațiunilor paramilitare transnistrene, procurării armamentului, munițiilor și altor materiale militare.

Din cauza imixtiunii externe și a dimensiunii geopolitice a conflictului transnistrean, Moldova nu dispune de potențialul politic și militar de a răspunde acestor probleme de securitate într-un mod adecvat și eficient. Moldova are nevoie acută de asistență și susținere în elaborarea unei strategii durabile și eficiente pentru a răspunde riscurilor „securității dure”. Asemeni altor țări din Europa de Sud-Est care nu au reușit să finalizeze reformele de tranziție spre economia de piață, Moldova se confruntă cu un spectru larg de amenințări și riscuri ne-militare, printre care vom menționa:

- crima organizată internațională, controlând majoritatea afacerilor ilegale și criminale, care astăzi a căpătat un caracter transnațional;
- traficul de ființe umane, înrădăcinat adânc în criza socială și economică, precum și în dezvoltarea activităților transfrontaliere ilegale; deasemenea în creșterea cererii externe pentru „serviciile” colaterale traficului de ființe umane;
- dezvoltarea contrabandei cu arme, ca rezultat al lipsei unui control eficient al armamentului în regiunea transnistreană;
- emigrația ilegală, derivată din șomajul exorbitant și stagnarea socială și economică a țării;
- manipularea politică a conflictelor teritoriale și etnice cu scopul de a menține instabilitatea și incertitudinea situațională, precum și pentru a șantaja conducerea aleasă în mod democratic de către cetățenii Republicii Moldova;
- insecuritatea căilor și a infrastructurii de transport al resurselor energetice, care sunt până în prezent conectate la rețele controlate de formațiunile separatiste, din aceasta rezultând o posibilă blocadă energetică inițiată de Rusia pentru a face presiuni asupra Republicii Moldova.

Oriunde ar apărea aceste „pericole slabe”, în țările ex-sovietice, ele transcend noile frontiere directe ale UE, amenințând stabilitatea și securitatea Europei largite. Doctrina Militară a Republicii Moldova, adoptată de către Parlament la 6 iunie, 1995, este cel mai important document oficial, vizând principiile și direcțiile securității naționale și a apărării. Doctrina a rămas neschimbată din

momentul aprobării sale de către legislativ. Acest document menționează controlul democratic asupra sferei de apărare ca fiind principiul de bază a noilor relații civil-militare, confirmă controlul politic al organelor reprezentative a puterii publice asupra instituțiilor militare, a structurilor militare de stat și a forțelor armate în ansamblu. Doctrina definește următoarele amenințări militare la adresa suveranității, independenței și integrității teritoriale:

- pretențiile teritoriale ale altor state;
- amestecul extern în afacerile interne cu scopul de a destabiliza situația internă în țară;
- prezența trupelor străine pe teritoriul unui stat împotriva voinței poporului;
- activitățile subversive ale organizațiilor separatiste, tentativele de a viola integritatea teritorială a țării;
- crearea forțelor armate ilegale pe teritoriul țării.

Un alt document, care definește prioritățile securității naționale este Concepția Securității Naționale, document adoptat oficial de Parlament în 1995. Conform acestui concept, prin amenințarea la adresa securității naționale se înțeleg: „acțiuni, condiții și factori care pun în pericol statul, societatea și cetățenii”, acestea luând următoarele forme:

- acțiuni îndreptate spre schimbarea violentă a ordinii constituționale, subminarea suveranității statului și a integrității teritoriale;
- activități care, direct, sau indirect, promovează expansiunea operațiilor militare împotriva țării, sau cauzează război civil;
- acte violente sau armate care subminează fundamentele statului;
- spionajul, transferul de date, conținând secretul de stat altor state, precum și primirea și stocarea informației clasificată drept secret de stat, cu intenția de a le transfera altor state, ori structurilor anti-constituționale;
- trădare exprimată prin asistență acordată altor state în vederea realizării de activități ostile împotriva Republicii Moldova;
- acțiuni având drept scop încălcarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor, cauzând amenințări în adresa securității statului;
- pregătirea și comiterea actelor de terorism, atentatul la viața, sănătatea și inviolabilitatea demnitarilor de stat, reprezentanților puterii de stat ale altor state în timpul șederii lor în Republica Moldova;
- acțiuni care contribuie la apariția stării excepționale în sistemul de transport, de comunicare, de menținere a vieții și a infrastructurii economice;

- contrabanda armelor, munițiilor, explozivelor, substanțelor otrăvitoare, toxice, explozive, radioactive, narcotice și altor substanțe a căror producere, folosire, transportare și depozitare ilegală afectează interesul statului;
- crearea sau participarea în organizații sau grupări ce prezintă pericol securității statului.

La 26 iulie 2002, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Conceptul Reformei Militare (CRM). Demnitarii de stat au explicat necesitatea reformei prin imperativul rezolvării unui spectru larg de probleme cu care Forțele Armate s-au confruntat în ultima perioadă. Obiectivul suprem al reformei vizează stabilirea unui nou sistem de securitate militară, capabil să garanteze apărarea teritoriului, suveranitatea, independența și integritatea statului. Necesitatea reformării armatei este explicată prin următorii factori:

- imperfecțiunea sistemului actual de securitate militară a statului;
- neutralitatea permanentă declarată și necesitatea ajustării politicii externe în acest respect;
- situația geopolitică actuală și noile realități, riscuri și misiuni generate de schimbările pe arena internațională;
- insuficiența resurselor financiare și necesitatea articulării sistemului de securitate militară cu posibilitățile actuale și perspectivele dezvoltării economice a țării;
- potențialul de apărare relativ redus al Forțelor Armate și capacitățile militare reduse ale țării.

Concepția accentuează că Republica Moldova nu are inamici, de unde deducem că și probabilitatea unei amenințări serioase la **securitatea militară a țării** este puțin probabilă. Principalele surse ale pericolului sunt **instabilitatea regională și proliferarea unui spectru larg de riscuri ne-militare**. Pentru prima dată, documentul menționează însă o serie de riscuri noi, transfrontaliere, după cum sunt: crima organizată, contrabanda de arme, comerțul cu droguri și materiale strategice. Principalele riscuri regionale definite în Concepția Reformei Militare sunt menționate în următoarea ierarhie:

- dezechilibrul strategic în potențialele militare în regiune;
- existența unui anumit grad de tensiune militară și a conflictelor cu potențial de a se răspândi; separatismul teritorial și o serie de condiții politice, sociale și economice care ar putea avea un impact negativ asupra potențialului militar, diminuând autoritatea administrației publice;
- fraudarea sistemelor financiare naționale, informaționale, energetice de comunicații și telecomunicații ale statelor din regiune;

- rivalități politico-militare apărute între statele formate după disoluția fostului bloc socialist.

În perioada sovietică, în Moldova nu existau importante obiective tehnologice și militare. Unele din uzinele și obiectivele ale complexului industrial militar sovietic nu mai funcționează, sau trec printr-un proces de restructurare prin conversie. Din această cauză, Moldova nu poate fi o sursă de transfer a bunurilor militare. Statul deține controlul asupra achizițiilor de arme și muniții. Pe teritoriul țării, activitatea de acest gen este supravegheată de către o Comisie Guvernamentală specială. Moldova este parte la toate convențiile internaționale asupra ne-proliferării armelor nucleare și convenționale. Aceste angajamente nu pot fi îndeplinite integral pe teritoriul raioanelor de est ale Republicii Moldova. Există evidențe serioase că în Transnistria se produce armament de artilerie ușoară, instalații reactive de tip „Grad”, arme ușoare (arme automate, Kalașnikov), lansatoare de mine.

Producția de armament din Transnistria este destinată în special uzului intern, pentru dotarea cu arme a formațiunilor paramilitare locale, precum și pentru export comercial spre diferite zone de conflict armat. Alienarea puterii publice de populație și declinul potențialului moral-spiritual al societății, legislația imperfectă și ineficiența politicii statului sunt impedimentele principale ale eforturilor sporadice ale puterii publice. Există pericole reale pentru sistemul securității civile al Republicii Moldova, printre care vom menționa câteva tipuri:

- abuzurile și încălcările drepturilor omului în regiunea de est a Republicii Moldova, controlată de autoritățile separatiste;
- corupția endemică și absența mecanismelor și strategiilor eficiente de combatere a corupției;
- reforma lentă a sistemului judiciar, a agențiilor de securitate și de protecție a normelor de drept;
- politizarea mass-media și controlul ei de către partidele politice, și, ca consecință, manipularea opiniei publice, îndeosebi în perioada campaniilor electorale;

În ultimii ani a devenit evident că factorul economic este cel decisiv pentru securitatea națională și dezvoltarea durabilă a țării. Numai stabilizarea și creșterea economiei moldovenești va putea satisface interesele cetățenilor, societății și statului, rezolva problemele referitoare la deficiența resurselor necesare stabilizării situației interne și rezolva problemele legate de securitatea națională. Din acest punct de vedere, amenințările ne-militare legate de aspecte specifice ale reformelor socio-economice radicale sunt după cum urmează:

- eșecul posibil al reformelor liberale și democratice din motivul incapacității elitelor politice de a asigura în Republica Moldova o tranziție fermă spre economia de piață;
- costul mare al stabilizării macroeconomice, care nu are impactul scontat asupra economiei reale și standardelor de viață. Destabilizarea situației generale în societate, radicalizarea regimului politic;
- rolul crescând al economiei tenebre, a guvernării corupte și ca rezultat, menținerea unui stat slab și ineficient în toate expresiile sale instituționalizate;
- impactul devastator al crimei organizate în viața comunităților locale, caracterul transnațional al căreia devine o sursă importantă a instabilității regionale.

Separatismul teritorial rămâne unul din cele mai acute pericole pentru statul moldovenesc. Ultimii ani au fost marcați de neîncetate eforturi din partea conducerii Republicii Moldova de a găsi o soluție pașnică pentru reglementarea conflictului dintre autoritățile legitime ale țării și liderii formațiunii separatiste din stânga Nistrului. În ciuda compromiselor la care s-a mers anterior, a concesiilor unilaterale făcute de către conducerea Republicii Moldova și a implicării active a OSCE și a mediatorilor internaționali, conflictul rămâne departe de a fi soluționat.

Vulnerabilitatea socială și economică a societății, instabilitatea politică și separatismul politico-teritorial rămân cele mai mari amenințări interne. Reformele economice nefinisate, polarizarea socială și economică a societății, proliferarea corupției și crimei organizate, deteriorarea relațiilor interetnice creează un spectru larg de amenințări interne și externe la adresa securității țării. Erorile din fazele incipiente ale reformelor democratice au slăbit instituțiile ocrotirii normelor de drept, au alterat controlul public asupra evoluțiilor politice interne, provocând un declin constant de încredere al cetățenilor în stat, dar și în posibilitatea rezolvării dilemelor de securitate ale Republicii Moldova declinul rolului statului; au redus din eficiența rezolvării problemelor de securitate.

2.2. Definiția Sectorului de Securitate

Creșterea rolului și mărirea responsabilităților instituțiilor sectorului de securitate cer o mai bună cooperare între funcționarii civili și militari, precum și un sistem de control și supraveghere eficient și democratic. Resursele financiare și umane investite în sectorul de securitate necesită o administrare mai eficientă. Crește necesitatea coordonării dintre instituțiile sectorului securității,

pe baza unei strategii explicit formulate, urmate de un set de acțiuni coerente și a unei atitudini rezonabile din partea conducerii și societății în întregime.

În Moldova, discuțiile asupra necesității, direcțiilor, scopurilor și obiectivelor reformei în sectorului securității (RSS) se aprind sporadic, mai cu seamă în perioadele imediat următoare schimbării guvernelor, sau șefilor statului cu scopul de a implementa unele promisiuni electorale și politice. Lipsa dezbaterilor calificate asupra caracteristicilor fundamentale ale RSS pune întrebări serioase asupra efectivității și asupra căilor concrete de ameliorare a situației. Deși, cooperarea internațională în sfera apărării și securității s-a extins considerabil, în ultimul deceniu s-a acordat prea puțină atenție analizei naturii, conținutului și consecințelor reformării sectorului de securitate.

Dificultățile în acceptarea unei definiții comune a RSS (reformei sectorului de securitate) derivă și din faptul că sectorul de securitate este concomitent veriga centrală a strategiei și un instrument afectiv de leadership democratic în domeniul securității și apărării. Lipsa consensului în determinarea scopurilor și instrumentelor RSS a condus deja la următoarele consecințe:

În primul rând – RSS este plasată într-un context larg al reformelor democratice ale forțelor armate și serviciilor de securitate ale statului și al ajustării lor la noile realități și provocări geopolitice. Această abordare integrată vizează mai mult buna guvernare, prevenirea conflictelor și reconstrucția post-conflictuală; proliferarea amenințărilor ne-militare, controlul politic al sferei militare, precum și democratizarea relațiilor civil-militare. Un număr prea mare de domenii și aspecte incluse în sfera reformei sectorului de securitate provoacă confuzii și scade eficiența reformelor.

În al doilea rând – există tendințe conservative în abordarea noilor provocări existente în sectorul securității pe baza vechilor metode și politici, fără a re-evalua imperativele impuse de noile circumstanțe și a le spori relevanța la nivelele național, regional și sub-regional.

În al treilea rând – noile relații militar-civile sunt văzute doar ca un imperativ de a corespunde cerințelor internaționale, impuse din exterior de către organizațiile multilaterale, parte a cărora este Moldova. În lipsa unei conștientizări adecvate a normelor democratice fundamentale ce guvernează relațiile dintre puterea civilă și forțele armate, și anume a sistemului de puteri și contraponderi, este prematur de a vorbi despre existența unui model efectiv de control democratic asupra puterii militare. Aceasta reprezintă de fapt și una din principalele surse de confuzie la alegerea politicilor, ideilor și valorilor de bază pentru reformarea sectorului actual al securității și apărării.

În al patrulea rând – o agendă vastă de probleme a reformei sectorului de securitate, eterogenitatea conceptuală și lipsa abordării comune din partea acto-

rilor implicați, demonstrează că, adeseori, conducerea, instituțiile internaționale și societatea civilă urmează scopuri diferite și promovează politici și abordări incongruente, orientate spre diferite aspecte și priorități ale aceluiași proces.

Deși în societatea moldovenească există un anumit grad de confuzie asupra căilor de implementare a RSS, remarcăm totuși și apariția unor instrumente politice operative în domeniu. Sectorul de securitate cuprinde acele instituții, organizații și formațiuni care sunt abilitate cu autoritatea de a folosi forța sau amenințarea cu forța pentru a proteja statul și cetățenii săi, precum și acele structuri civile în responsabilitatea cărora intră administrarea și supravegherea structurilor de forță. Sectorul de securitate al Republicii Moldova include:

- a) Autoritățile publice centrale în responsabilitatea cărora intră administrarea și supravegherea structurilor de forță;
- b) Forțele armate – formațiuni militare și ne-militare;
- c) Poliția – trupele Ministerului Afacerilor Interne „carabinerii”;
- d) Forțele de grăniceri și serviciul vamal;
- e) Serviciul de Informații și Securitate;
- f) Sistemele judiciar și penal, precum și instituțiile lor auxiliare.

În ultimul deceniu, în Republica Moldova s-a conturat o anumită „diviziune a muncii”, formulată în termeni de eficiență și valori democratice, între instituțiile statale responsabile de securitatea națională. Următoarele instituții publice sunt implicate în asigurarea securității naționale a Republicii Moldova:

Președinte statului. Conform Constituției Republicii Moldova, președintele țării își asumă deplina responsabilitate pentru securitatea și apărarea statului. Președintele țării este comandantul suprem al forțelor armate, fiind personal responsabil de capacitatea de apărare a țării și de starea pregătirii forțelor armate. Șeful statului asigură conducerea agențiilor de stat și mobilizează resursele necesare pentru satisfacerea atribuțiilor sale constituționale. El este, deasemenea, abilitat cu competența de a alege direcțiile politicilor interne și externe ale statului, ceea ce trebuie, în final, aprobat de către Parlamentul țării.

Parlamentul Republicii Moldova creează și dezvoltă cadrul legislativ de asigurare a securității naționale, exercită controlul democratic asupra sferei militare și monitorizează activitatea curentă a forțelor armate și a structurilor de ocrotire a normelor de drept. Legislatorii, deasemenea, adoptă bugetul de stat, care include capitolul de cheltuieli legate de securitatea națională și de apărare.

Guvernul Republicii Moldova, fiind autoritatea executivă centrală, este responsabil de asigurarea apărării și securității naționale în ansamblu, dar în limitele atribuțiilor sale constituționale. Guvernul conduce și monitorizează activitatea agențiilor de stat ce operează direct în domeniul securității națio-

nale și a apărării. Executivul este responsabil de capabilitatea de apărare a țării, a aprovizionării forțelor armate cu armament, muniții, echipament militar și alte resurse materiale. Guvernul activează în strictă conformitate cu deciziile parlamentului și decretele prezidențiale în domeniu. Guvernul coordonează activitățile autorităților executive centrale (ministere, departamente și agenții de stat) și locale, elaborează bugetul de stat în domeniul implementării programelor specifice în domeniul securității și apărării;

Consiliul Suprem de Securitate este un organ consultativ pe lângă președintele țării, funcția principală a căruia este de a elabora direcțiile generale ale organizării și susținerii sistemului de securitate și apărare. Consiliul acordă șeful statului asistență și expertiză în identificarea și analiza amenințărilor în adresa securității naționale, elaborează decizii operaționale pentru a le preveni și monitorizează implementarea deciziilor relevante de către autoritățile executive centrale și locale;

În pofida diviziunii legale a competențelor și responsabilităților dintre diversele instituții și structuri, atingerea sinergiei necesare dintre acestea, mai ales dintre instituțiile specifice ale forțelor armate și serviciilor de securitate, și a unui grad înalt de conștientizare a importanței instrumentale a coordonării rămâne problema principală. Conștientizarea acestor probleme de către toți actorii, necesitatea unui cadru legal adecvat rămân obiective de importanță maximă.

Lipsa coordonării eficiente duce la dublarea și suprapunerea eforturilor, în special în activitatea MAI și a altor servicii speciale ale statului. Necesitatea cooperării eficiente în domeniul securității naționale derivă și din natura noilor amenințări și a impactului lor asupra securității naționale. În Republica Moldova există trei structuri specializate în menținerea securității statului: Serviciul de Informații și Securitate (SIS), Serviciul Pază de Stat și Departamentul Trupelor de Grăniceri al Republicii Moldova. Relativ recent, a fost creată a patra instituție: Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției. Conform legislației, aceste structuri formează sistemul de agenții ale securității naționale, în care rolul de frunte îi revine SIS. Această situație explică necesitatea acută pentru cooperare, dar și a unei supravegheri riguroase din partea instituțiilor statului și a societății în întregime.

Este general acceptat faptul că forțele armate au un rol major în sistemul de securitate al statului. Armata trece printr-o perioadă de constrângeri obiective (declinul economiei naționale, modificarea rolurilor și mandatului definit în societate etc.) și necesită o profundă reorganizare, a treia în acest deceniu, pentru a putea ține piept noilor provocări și amenințări. Unul din obiectivele prioritare ale ultimei concepții de reformă a armatei este de a o transforma într-o forță flexibilă, mobilă și durabilă, aptă de participa independent la solu-

ționarea crizelor. Unul din scopurile principale ale reformei în domeniul militar este schimbarea modului de abordare a planificării apărării prin ajustarea forțelor armate la cerințele actuale.

Deși, acest document a fost elaborat exclusiv în cadrul Ministerului Apărării, având, astfel, un vădit caracter departamental, autorii săi au atins probleme generale legate de rolul și funcțiile structurilor militare. Acest document are toate însemnele unui concept de securitate națională, reprezentând un complex de idei, obiective și recomandări, urmat de Concepția asupra structurii, funcționării și procedurilor bugetare ale structurilor de forță. Unul din scopurile acestei strategii este ridicarea nivelului cooperării în domeniul apărării și securității naționale. Documentul conține un compartiment asupra planificării sistemului, ceea ce vizează următoarele:

- situația geopolitică, sursele potențialelor crize, amenințări și riscuri externe;
- sursele instabilității și riscurilor interne;
- situația economică, incluzând resursele financiare alocate sferei militare și capacitatea țării de a menține forțe armate la nivelul necesar;
- structura și capacitatea forțelor armate ale țării de a se conforma imperativelor participării în structurile europene ale securității și stabilizării (posibila participare în blocuri militare, alianțe, a operațiilor de menținere a păcii etc.).

În acest fel, Concepția reformei militare creează baza pentru o coordonare mai eficientă a politicii de stat în domeniul apărării și securității naționale, conectând factori interni și externi, precum și diferite agenții de stat responsabile de politica externă, stabilitatea și securitatea internă și cooperarea internațională. Planificarea programelor și activităților din sfera militară și de securitate depinde însă și de resursele economice ale țării. Concepția determină necesitățile naționale în sfera apărării, stabilește obiectivele politicii militare și determină cerințele pentru forțele armate și agențiile de securitate. După cum prevede Concepția, sarcina pregătirii programelor în cauză revine Ministerului Apărării, MAI, Departamentului Trupelor de Grăniceri al Republicii Moldova și SIS. Procesul de planificare trebuie să fie ghidat de către Guvern, iar documentul final este aprobat ca Program de activitate al Guvernului, susținut ori nu de către Parlament.

2.3. RSS în domeniile principale ale Cooperării Civil-Militare

Pe parcursul anilor de independență a Republicii Moldova, a fost, gradual și în conformitate cu normele și principiile democratice, stabilită o anumită diviziune a competențelor între instituțiile statale responsabile de securitatea

națională. Parlamentul și-a îndeplinit sarcinile în aprobarea principiilor și priorităților pe termen lung a politicii externe și de securitate, prin adoptarea Doctrinei Militare și a Concepției Securității Naționale.

Celălalt important rol constituțional al legislativului, după cum este controlul și ajustarea politicii, strategiei securității naționale, procesul de elaborare/adaptare a bugetului, a demonstrat, din păcate, mai puțin succes. Din punct de vedere strategic, activitatea obișnuită a comisiilor parlamentare, în ceea ce privește apărarea, securitatea națională și de politica externă, nu este marcată de reușite. Oricum, ședințele și discuțiile obișnuite în cadrul comitetelor respective au contribuit la creșterea nivelului de transparență a procesului de luare a deciziilor.

În termenii relațiilor militar-civile, principiul controlului democratic asupra forțelor armate a fost recunoscut ca o regulă pentru jocul democratic parțial instituționalizat. Pe parcursul anilor de independență, societatea moldovenească a câștigat o nouă experiență în democratizarea relațiilor dintre forțele armate și societatea civilă. Au fost depuse eforturi pentru a trezi conștiința publică cu privire la planificarea apărării naționale și aprobarea bugetului militar. Am putea afirma că există deja o înțelegere la nivel de societate a necesității de a asigura răspunderea forțelor militare, serviciilor de securitate și organelor ocrotirii normelor de drept în fața autorităților publice. Multe mai rămân de făcut în anii următori.

Lipsa tradițiilor democratice pe de o parte și crearea armatei naționale practic „de la zero”, pe baza corpului de ofițeri transferați din fostele armate ale URSS sunt până în ziua de azi o adevărată provocare pentru societate. Cu toate acestea, testul real pentru controlul civil încă urmează odată cu implementarea în practică a restructurării și ajustării întârziate a forțelor armate la noile amenințări reale și la cooperarea dinamică cu noul sistem de securitate cooperativ în Europa. În acest context, liderii militari au făcut eforturi să protejeze sistemul militar, bazându-se în mare măsură pe experiența din trecut și fiind tentați să mențină și să se sprijine pe infrastructura veche și modalitățile de organizare militară. Aceste tendințe au fost întărite de experiența democratică limitată a forțelor militare și, de asemenea, de lipsa competenței și priceperii guvernelor civile, care s-au schimbat prea des între 1991-2001.

Doctrina militară stipulează că instituțiile și unitățile Armatei Naționale ale Republicii Moldova pot fi utilizate în scopul asistării gărzilor de frontieră și a trupelor interioare („carabinierii”) pentru protecția populației contra violenței armate, localizarea și blocarea conflictelor potențiale, prevenirii ciocnirilor armate, protecția armată a obiectelor importante și a unităților civile, pentru lichidarea consecințelor calamităților naturale, toate în conformitate cu legislația.

În unele cazuri, Forțele Armate pot fi folosite pe timp de pace, cu scopul de a asigura securitatea militară a statului. Conform Conceptului securității naționale, aprobat de către Parlament, principalele sarcini ale securității militare includ, pe lângă apărarea statului împotriva agresiunii externe, localizarea conflictelor armate și neutralizarea activității militare ilegale din vecinătatea imediată a statului, asistență oferită organelor de stat și unităților în timpul implementării misiunilor care au ca scop restabilirea securității naționale.

Concepția reformei militare, aprobată de către Parlament în anul 2002, stabilește condițiile în care Forțele Armate pot fi implicate în situațiile menționate mai sus. Concepția stipulează că, în timpul crizelor, Forțele Armate pot participa, potrivit legislației, la: prevenirea acțiunilor destabilizatoare, neutralizarea elementelor teroriste și ale altor grupări armate ilegale, prevenirea proliferării armatelor convenționale și de distrugere în masă, intervenția în situații de criză cu scopul de a proteja cetățenii și infrastructurile de stat de bază. Forțele armate pot fi folosite de asemenea în cazul calamităților, distrugerilor și catastrofelor naturale, la solicitarea guvernului. Restricția de bază la acest capitol se conține în Legea privind forțele armate ale Republicii Moldova, care îi oferă Parlamentului dreptul special de a limita utilizarea forțelor armate în situațiile care nu sunt direct legate de apărarea și protejarea statului. În cazul stărilor excepționale, este necesar ca Președintele Republicii Moldova să emită un decret care autorizează utilizarea expresă a forțelor armate. Există totuși o oarecare neînțelegere în ceea ce privește asemănarea stipulărilor legale care determină „situația excepțională” și noțiunea constituțională de „stare de urgență”.

Un aspect frecvent neglijat al controlului democratic asupra forțelor armate din Moldova este dacă guvernul dispune de competența de a decide și a implementa o reformă a sectorului de securitate, orientînd cursul reformei militare. Mai exact, aceasta este problema statului slab, care încă nu este în stare să dezvolte instituții adecvate de expertiză civilă în problemele de apărare necesare pentru a asigura un echilibru și a oferi sfaturi competente și adecvate. Succesiunea rapidă a guvernelor în Moldova, ca și în majoritatea țărilor din Europa de Est, a contribuit la această lipsă de expertiză. În cazul în care guvernele apelează la organele militare pentru consultanță în problemele de apărare, atunci, de facto, forțele armate sunt acelea care decid efectiv politica, nu guvernul. Această situație este valabilă și pentru Republica Moldova, în ciuda existenței pe hârtie a unei legislații complexe în materie, a ceea ce pretinde să fie mecanisme adecvate pentru control democratic.

Pe de o parte, problemele instituționale și ale elaborării legilor, proiectarea și aprobarea noilor acte normative și redefinirea limitelor de responsabilitate ale organelor militare și ale structurilor de securitate au fost cu succes rezolva-

te. În timp ce noile structuri și instituțiile puterii publice au apărut destul de repede, create pe baza deciziilor luate de către organele legislative, se pare că o schimbare de atitudine ia mai mult timp decât o schimbare instituțională sau legală. Activitatea efectivă a instituțiilor și a procedurilor securității naționale poate fi asigurată odată cu o schimbare importantă de atitudine, cu achiziționarea normelor și valorilor de către cetățeni și organele militare conștiente de normele existente și verificate a țărilor cu o experiență democratică bogată.

Republicii Moldova, ca și multor alte țări din Europa de Est, îi este greu să evalueze modele de succes pe relația militar-civilă ca urmare a ritmului lent de reformare a sistemului de securitate națională. De aceea, analiza obiectivelor stării curente de democratizare a armatei naționale în general și a relațiilor militaro-civile în particular este foarte importantă pentru Moldova, mai ales luând în considerație și necesitatea de a asigura cooperarea eficientă între agențiile responsabile. Dorința elitei politice și a puterii de guvernare de a plasa Republica Moldova într-un context politic, instituționalizat european și de a încheia în viitorul apropiat procesul de tranziție spre democratizarea economiei de piață creează condiții bune pentru îndeplinirea acestui obiectiv.

2.4. RSS: situația curentă și Planul de Acțiune

Agenda de reformare a sectorului de securitate, descrisă în Concepția reformei militare, descrie un set de obiective concrete, pe care Guvernul și ministerele relevante trebuie să le atingă. Rămâne neclară doar problema agentului de implementare, instituția de stat care va avea responsabilitatea de a coordona procesul de implementare a reformei. Conform Concepției, Președintele statului și președinția trebuie să-și asume rolul principal, atrăgând Guvernul și restul agențiilor statului în proces. Problema este că, în lipsa unui mecanism capabil să-i permită Sefului statului și aparatului său să transpună în practică ideile principale ale reformei și să monitorizeze procesul implementării ei, legislația nu poate fi implementată. Consiliul Suprem de Securitate nu este o instituție instrumentală și nu dispune de resurse umane sau logistice pentru a putea juca un rol decisiv în acest sens. Mai mult, RSS nu este o prioritate pentru actuala majoritate parlamentară, care se concentrează exclusiv pe probleme legate de stabilizarea situației economice și sociale în țară.

Ministerul Apărării poate juca, în acest context, un rol-cheie, dar există și riscul că acest organism să încerce a-și satisface propriile interese, fără dorința de a coopera și fără a atrage atenția cuvenită intereselor altor structuri ale puterii publice implicate în reformă. Totuși, faptul că armata va fi ținta principală a reformei sectorului de securitate, justifică rolul special acordat Ministerului

Apărării. În același timp, din cauza lipsei unor mecanisme de control, forțele armate ar putea constitui o amenințare pentru guvernarea democratică și pot să consume mult mai multe resurse decât orice alt beneficiar al reformei. O altă prioritate-cheie a RSS este ca forțele militare să nu depășească atribuțiile stabilite de legislație.

O poliție eficientă, condusă și administrată de persoane civile este un alt element esențial pentru stabilirea condițiilor necesare pentru asigurarea ordinii publice și întărirea stabilității economice și sociale. Aparent există o tentație irezistibilă a majorității politice de a controla „politic” forțele de poliție sub control politic total, cu scopul de a le folosi în lupta cu opoziția radicală. În același timp, poliția este infiltrată de elemente ale crimei organizate, creând astfel, antagonisme iminente între poliție și populație. Întărirea instituțiilor polițienești, conform cerințelor democratice, este un element primordial al reformei sectorului de securitate în situația curentă.

Reforma justiției nu a fost încheiată în Moldova. Fiind un element de maximă importanță pentru tranziția democratică, această reformă a fost plasată, de către Consiliul Europei, pe lista priorităților-cheie pentru monitorizare. Procesele judiciare sunt frecvent politizate și invadate de influența factorilor politici. Procesele în instanță sunt adeseori amânate, iar corupția e endemică. Sistemele judiciare și penale efective și imparțiale pot juca un rol important în reducerea crimei și consolidarea justiției și stabilității sociale. Dezvoltarea sistemelor judiciare și penale și încurajarea reformei în aceste domenii trebuie să fie o prioritate și pentru RSS. Este evident că reforma sectorului de securitate presupune schimbări radicale în domeniul calității guvernării. Problemele cu care Moldova se confruntă astăzi sunt în mare măsură rezultatul guvernării de joasă calitate și a incapacității de a răspunde noilor provocări, în general, și noilor riscuri și amenințări, în special.

Progresele survenite în abordarea conceptuală a problemelor cu care se confruntă acest sector nu sunt urmate întotdeauna de activități concrete. Inerția abordărilor vechi și tendințele conservative se observă în procesele de luare a deciziilor în domeniul apărării și securității. Există câteva elemente a reformării securității naționale esențiale pentru Moldova. Primul – consolidarea controlului și administrării civile a forțelor armate și al celor de securitate prin ridicarea profesionalismului celor din urmă și sporirii gradului răspunderii lor în fața structurilor civile. O implicare mai profundă a structurilor civile în dezvoltarea politicii de securitate și administrarea civilă a structurilor militare și de securitate este, incontestabil, un element cheie pentru o guvernare responsabilă în acest sector.

Competența și profesionalismul expertizei civile, deasemenea, instituțiile civile independente pot să asigure un management civil structurilor militare și de securitate care ar funcționa în conformitate cu normele și principiile democratice. Însă, calitatea joasă a expertizei și controlului civil este unul din cele mai mari obstacole în calea stabilirii unei bune guvernări în sectorul de securitate și asigurării management-ului civil de bună calitate. Agenda RSS, în acest aspect, ar trebui să includă:

- întărirea expertizei civile în ministerele apărării, afacerilor interne, al justiției și în serviciile speciale, pentru a asigura formarea experților și a pune baza transferului cunoștințelor;
- sporirea împuternicirilor de luare a deciziei și competența comitetelor parlamentare care monitorizează apărarea, afacerile interne, poliția și serviciile secrete;
- dezvoltarea unui model de funcționare efectivă a relațiilor civil-militare și a supravegherii democratice a sferei militare, în concordanță cu normele democratice;
- încurajarea unei participări competente a publicului interesat, inclusiv al unor instituții independente de cercetări (think tanks) specializate în problemele apărării și securității naționale și care vor lucra în contact direct cu structurile de luare a deciziilor.

Al doilea, sporirea nivelului de transparență în domeniile planificării, administrării și elaborarea bugetului sectorului de securitate. Forțele militare, dar, în special, cele de securitate sunt, în general reticente în comunicarea cu societatea civilă. Pe lângă aceasta, posibilitățile de a forma specialiști care ar deveni experți, sau analiști independenți, sunt limitate. Gradul scăzut de transparență creează tendințe periculoase de politizare abuzivă și folosire a serviciilor de securitate și militare de către persoane cu funcții publice sau de către grupări care controlează puterea. O astfel de situație poate să submineze pe termen lung stabilitatea unei țări și deasemenea, să pună la îndoială dezvoltarea democratică a țării. Teoretic, astfel de situații sunt la discreția Parlamentului Republicii Moldova. Categoriile concrete ale informației referitoare la secretul de stat sunt stipulate în „Legea cu privire la secretul de stat”. Restul informației poate să fie făcută publică fără riscul de a compromite securitatea statului. Practic, se face simțită inerția timpurilor trecute: de a categorisi drept secretă mai multă informație decât este necesar conform standardelor stabilite de normele de drept.

Al treilea, este implicarea tot mai activă a societății civile în monitorizarea sectorului de securitate și al apărării, a elaborării bugetului și alocării resurselor, și în elaborarea politicii de securitate și apărare a statului. Instituțiile și

organizațiile sectorului asociativ au nevoie de o mai mare asistență din partea statului și agențiilor internaționale pentru a putea juca un rol care le-ar permite să îndeplinească aceste funcții. Monitorizarea eficientă cu participarea societății civile și a mass-media poate să sporească eficiența controlului civil asupra instituțiilor sectorului de securitate. Acești pași pot fi introduși în agenda RSS. O transparență ridicată în elaborarea bugetelor și mecanismele de audit perfecționate pot reduce nivelul corupției și îmbunătăți administrarea resurselor în programele sectorului de securitate.

În al patrulea rând, extinderea cooperării internaționale care promovează pacea și securitatea regională și sub-regională prin crearea de parteneriate bazate pe norme de securitate europene. Sectoarele guvernamentale și non-guvernamentale pot, în cooperare, să joace un rol activ în acoperirea problemelor locale de securitate, pentru a evita proliferarea surselor de conflict regional. Promovarea mecanismelor regionale de conciliere și dezvoltare a relațiilor interstatale (după exemplul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est și Parteneriatul pentru Pace al NATO) poate dezvolta buna înțelegere între guverne și diminua riscul conflictelor. Mai multă atenție, în acest sens ar trebui să fie acordată societății civile.

În al cincilea rând, este necesar de a considera reglementarea conflictului și transformarea lui post-conflictuală prin reintegrarea regiunii controlată de forțele separatiste din estul țării drept o prioritate de securitate națională. Normalizarea situației în regiunea din estul Republicii Moldova ridică și problema controlului asupra proliferării armelor ușoare. Aceste eforturi ar trebui urmate de măsuri concrete, orientate la sporirea controlului frontierelor ca parte integrantă a programelor de dezvoltare a securității. Respectul pentru drepturile omului și a supremației legii poate fi asigurat de desfășurarea unor programe de training pentru colaboratorii forțelor armate, de ordine și ale securității, cu scopul de îi familiariza cu codul etic și normele democratice relevante.

2.5. Extinderea Euro-Atlantică și reforma sectorului de securitate în Moldova

Moldova, ca și majoritatea vecinilor de est a UE și NATO este, obiectiv, interesată într-o Europă puternică și unită, complementară NATO în eforturile depuse de a răspunde provocărilor de securitate. Aceste state în tranziție vor trebui să elaboreze politici externe și de securitate mai eficient armonizate cu cele ale UE. Desigur, capacitățile militare ale tuturor vecinilor din est rămân limitate și chiar supraestimate datorită limitărilor bugetare, pe fondul priorităților sociale și economice.

Ca și majoritatea statelor din Europa Centrală și de Est, Moldova crede că conexiunea cu SUA este una din relațiile cheie pentru securitatea din spațiul ex-sovietic. Deși UE a fost abordată, din start, ca o alianță economică, de atunci a căpătat o importanță politică de prim plan și ar putea să joace un rol important în stabilizarea democratică a vecinătății sale imediate în est.

Cel puțin în acest moment, sentimentele din Chișinău dictează o cooperare interactivă, dar atentă cu amândouă, Washington și Bruxelles. Obiectiv, Moldova este interesată de creșterea influenței americane în Europa de Est. Susținerea din partea acestei supraputeri este de o importanță crucială pentru soluționarea conflictelor înghețate. Împreună cu beneficiile economice și financiare, susținerea politică și diplomatică în domeniile prioritare pentru noile democrații Est-Europene, această politică poate conduce la deschiderea posibilităților de noi alianțe transatlantice.

Republica Moldova are nevoie de asistență internațională pentru a face față riscurilor „tari” și „ușoare”. Aceste riscuri și amenințări sunt reale, clare și prezente, iar în unele cazuri, chiar existențiale. Ele izvorăsc din trupe înrădăcinate pe teritorii străine, ocupări de teritorii, modificări „de facto” ale hotarelor, „operațiuni de menținere a păcii” care susțin intervenții armate, crearea statelor-satelit cu forțe armate provenite din formațiuni paramilitare. Luând în considerație evoluțiile geopolitice recente și strategia NATO de a focaliza eforturile în confruntarea unui spectru larg de riscuri militare și ne-militare, se simte necesitatea unui nou cadru de cooperare între Republica Moldova și NATO. Un cadru permanent pentru planificarea și evaluarea cooperării poate să rezulte în recomandări de politici și asistență reală în viitoarele aspecte ale securității și apărării:

- Acțiuni politice, militare și diplomatice comune în scopul soluționării conflictului transnistrean;
- Implementarea efectivă a Reformei Sectorului de Securitate și Apărare;
- Activități de planificare și evaluare a cooperării;
- Conturarea unei traiectorii strategice de integrare a Republicii Moldova în structurile Euro-Atlantice.

Este necesar să fie elaborate propuneri pentru definitivarea Planului Individual de Parteneriat, racordat la necesitățile individuale ale partenerului, care ar promova reforma și transformările militare, interoperabilitatea, va consolida cooperarea internațională susținerea mutuală. Aceste măsuri trebuie să creze o bază solidă pentru cooperarea mai strânsă pe viitor. Parteneriatul pentru Pace ar putea fi un instrument tot mai eficient pentru cooperarea în domeniul menținerii păcii, combaterea crimei organizate, a terorismului și separatismului.

mului teritorial. Este evident că PfP trebuie să fie reformat, pentru a reflecta schimbările survenite în urma accesiei a noilor membri, și pentru a reface strategiile de confruntare a noilor riscuri. Astfel, o nouă strategie Euro-Atlantică pentru această regiune trebuie să lege prioritățile politicii de securitate și amenințările de securitate actuale.

Instituțiile internaționale trebuie să lanseze noi inițiative și eforturi pentru a stabili „Noua Europa Lărgită” prin integrare economică, diplomatie preventivă și securitate colectivă. Implicarea activă a țărilor Europei Centrale în cadrul instituțiilor și inițiativelor internaționale ar fi cel mai bun mijloc de cooperare. Coordonarea eforturilor instituțiilor regionale și globale active în Europa Centrală și eliminarea politicilor contradictorii sunt condiții necesare pentru o politică europeană mai eficientă de securitate și apărare. Pentru aceasta, mecanisme colaborative dintre UE, NATO, Pactul de Stabilitate în Europa de Sud Est, inițiative cooperative sub-regionale, ca GUAM, la care s-ar adăuga asistența eficientă a instituțiilor financiare internaționale, ar putea deveni instrumente eficiente pentru a stabili întreaga regiune dintre Mările Baltică și Caspică.

2.6. Concluzii

Unul din principalele scopuri strategice ale statului constă în stabilizarea situației și depășirea zonei de degradingoladă, în cadrul căreia, insecuritatea, criminalitatea și subdezvoltarea se completează și se amplifică reciproc. Complexitatea acestei agende de stabilizare și de dezvoltare a strategiei de lungă durată înseamnă că dimensiunile socio-economice, de guvernare și de implementare a reformelor trebuie să fie abordate simultan. De aceea, abordarea sistematică a ceea ce constituie principalele scopuri ale reformelor planificate este de o importanță titanică pentru succesul acestor eforturi. La fel de importantă este compatibilitatea regulilor și principiilor democratice ale RSS cu particularitățile politice și sociale locale. Scopul central este de a asigura o guvernare bună și competentă, și o cooperare eficientă cu partenerii internaționali care înțeleg natura transformărilor prin care trec țările aflate în perioada de tranziție.

Interdependența RSS și a altor agende de modernizare, așa precum democratizarea, separarea puterilor (puteri și contraponderi), controlul democratic al forțelor armate și serviciilor de securitate, supremația legii, transparența, protecția drepturilor omului, un sistem judiciar echitabil și independent, participarea activă a instituțiilor și organizațiilor societății civile cer o abordare mult mai amplă în comparație cu cea existentă. Lipsa normelor și criteriilor general aplicabile RSS și elementelor sale complică problema. Un stat slab în interior, precum Moldova, care se confruntă cu impedimente serioase în calea

spre ieșirea din criza economică și socială și finalizarea reformelor democratice, în viitorul apropiat este incapabil să dezvolte condiții favorabile înfăptuirii unei Reforme serioase a Sectorului de Securitate.

Obligațiunile doar formale ale guvernului față de obiectivele RSS dau puține șanse de succes într-o perspectivă apropiată. Incorporarea problemelor sectorului de securitate în dialogul politic, oferă reformelor o prioritate mare în cadrul cooperării politice existente cu organizațiile Euro-Atlantice de vârf. Acest fapt ar putea, de asemenea, să ofere un mecanism prin care guvernele UE și NATO ar defini sprijinul extern cel mai potrivit în circumstanțe particulare pentru fiecare dintre țările cu care se cooperează. Unul din scopurile principale în asigurarea unei guvernări bune în sfera securității naționale și a apărării constă în instruirea organelor civile și militare; angajamentul forțelor politice de a coopera, capacitățile și eforturile lor concrete pentru a rezolva problemele respective mai cu seamă la nivel strategic.

Pentru o bună guvernare este important ca atât organele civile, cât și cele militare să coopereze în ceea ce privește problemele de apărare, evitând rivalitatea contraproductivă. Influența externă și existența „agenției responsabile în procesul reformei” ar putea fi o soluție salvatoare pentru țările cu potențial intern limitat la schimbări democratice. Din acest punct de vedere, cooperarea internațională a țării aflată în tranziție cu organizațiile internaționale și pe bază bilaterală poate contribui substanțial la avansarea reformelor. Expertiza externă se dovedește a fi un element cheie pentru aceste societăți care sunt într-o necesitate acută de asistență și ajutor în adaptarea treptată a sistemelor existente de securitate și apărare la regulile și cerințele democratice.

Capitolul III.

PROVOCĂRILE INSECURITĂȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Dr. Iulian Chifu
Conferențiar universitar SNSPA,
Director, Centrul de Early Warning România

12 amenințări și riscurile fundamentale pentru Republica Moldova

Se spune despre Republica Moldova că este un spațiu nesigur, instabil, caracterizat de obicei prin existența unor importante riscuri de securitate. Pe de altă parte, oricine vizitează Chișinăul, ca să nu mai vorbim despre orașe mai mici sau zona rurală, are senzația „timpului neclintit”, a spațiului unde nimic nu se întâmplă. Care este adevărata dimensiune a riscurilor la adresa securității și care sunt provocările insecurității Republicii Moldova astăzi? Am încercat în cele ce urmează să schițăm tabloul real al amenințărilor la adresa securității și să decelăm care ar fi opțiunile pentru soluționarea acestor probleme în viitorul imediat și pe termen mediu.

Republica Moldova a adoptat prima Strategie Națională de Securitate și pe cea de Apărare – documente în vigoare și astăzi – în 1995. Cele două acte sunt complet depășite și nu se mai încadrează în exigențele unor asemenea documente. Într-o perioadă de 10 ani când statele au schimbat de câteva ori strategiile proprii – SUA de trei ori, România a revizuit măcar o dată la 4 ani și ultima oară sensibil, după 11 septembrie – Republica Moldova a rămas încremenită într-o frazeologie goală fără putință de a creiona linii directoare și direcții de forță în pregătirea statului pentru marile provocări ale secolului. Între neutralitate și non-apartenența la structurile militare ale CSI și-au găsit locul numeroase acorduri în care Ministerul de Interne, Comandamentul Protecției Civile (ulterior cel pentru situații speciale) Ministerul Apărării și cel al Securității Naționale (ulterior SIS) s-au alăturat omoloagelor instituționale din fostul spațiu sovietic. Nici această tendință nu a suplinit nevoia de securitate a Republicii Moldova.

A trece astăzi în agendă, chiar și telegrafic, suma amenințărilor la adresa securității naționale la care este expusă societatea contemporană a Republicii Moldova este un exercițiu laborios și extrem de vast. Credem că, la această dată, nu există disponibile toate evaluările necesare pentru a identifica trendurile și

parametri critici, în așa fel încât un asemenea demers complet să fie făcut. Faptul că primii pași timizi se fac la nivelul protecției civile astăzi iar subiectul protecției infrastructurii critice s-a făcut auzit în premieră la reuniunea reprezentanților țărilor partenere, de la Chișinău, nu reprezintă decât un început în direcția unui document coerent și fundamentat. Până atunci, singura soluție este recursul la modele preluate prin imitație, o soluție oricum mult mai bună decât cea aflată în vigoare la acest moment. Nu ne-am propus să acoperim acest subiect ci am selectat 12 puncte extrem de vitale pentru securitatea Republicii Moldova, în încercarea de a crea primele breșe în formalismul și suficiența unor organisme moștenite de la vechea societate și care au multe generații de reforme în urmă pentru a deveni satisfăcătoare pentru cetățenii Republicii Moldova. Abordarea acestor direcții esențiale astăzi este, considerăm noi, un bun început.

3.1. Transnistria

Firește că nu puteam începe abordarea acestui subiect fără să plasăm în prim plan amenințările la adresa securității naționale legate de Transnistria. Situația separatismului din raioanele de răsărit ale Republicii Moldova reprezintă o problemă din mai multe motive. Mai întâi, este pusă sub semnul întrebării însăși existența statului Republica Moldova, cel care, de la independența sa, nu a avut control pe întregul său teritoriu, asupra întregii populații, iar structurile administrative centrale nu au ajuns și nu au fost relevante în regiunea separatistă. Riscurile legate de acest fenomen sunt cele ale transformării Republicii Moldova într-un stat slab sau chiar stat eșuat, fără posibilitatea de a exercita puterea și a administra teritoriul său.

Al doilea punct legat de acest subiect este cel referitor la prezența în această regiune a unor trupe străine fără statut, fără a fi agreate de puterea centrală, a unor depozite imense de armament, a unor structuri de putere ilegale, corupte și intrate în spațiul criminalității organizate, organisme de forță paramilitare, fie că este vorba despre pseudoarmata separatistă, de miliție, de serviciul de securitate sau de altele, precum organismele fostelor colective de muncă – OSTK. Nu în ultimul rând, acest subiect stă în fruntea listei provocărilor de securitate deoarece situația potențează majoritatea celorlalte riscuri la care este supusă societatea din Republica Moldova. Perspectivele de soluționare a conflictului, a situației separatiste și a retragerii trupelor ruse sunt incerte, în ciuda faptului că subiectul este mai prezent ca oricând pe agendele politice ale statelor membre NATO, UE și ale fostelor state sovietice. Menținerea în prim-plan a acestui subiect poate crea premise substanțiale pentru a reuni toate resursele și a face pasul decisiv în rezolvarea situației.

Dar poate cel mai periculos este faptul că existența separatismului este legată în continuare – de propria populație, de cea europeană sau de experții de peste tot – de lipsa voinței politice în Republica Moldova pentru soluționarea conflictului. Adoptarea în cvasi-unanimitate a unor documente pe această temă – cum s-a întâmplat după memorandumul Kozak și mai ales în această vară, în plenul Parlamentului, cu legea privind principiile de soluționare a conflictului nistrean – este un pas extrem de important. Însă el nu poate suplini lipsa de credibilitate a demersului când liderii separatiști au proprietăți, ziare și fac afaceri profitabile în dreapta Nistrului, împreună cu politicieni de la Chișinău, fără a respecta statul și a plăti impozitele datorate. Când liderii separatiști găsesc sprijin și parteneri de afaceri pentru finanțarea din afaceri a separatismului. Când sumele vehiculate în spațiul îngust al Transnistriei ca venituri sau beneficii depășesc substanțial eficiența instituțiilor ce respectă legea și cu care intră în concurență în Chișinău. Când, în fine, subzistă acorduri și angajamente ce mențin privilegiile și posibilitatea escamotării regulilor adoptate la Chișinău de către separatiști, dar și de întreprinderile înregistrate în Transnistria, de orice culoare națională ar fi ele, spre profitul aproape omniprezent al unor politicieni din Parlamentul sau Executivul de la Chișinău.

Această situație taie orice posibilitate de a antrena sprijinul comunității internaționale spre reglementarea finală, justă și durabilă, a problemei separatiste, atât timp cât persistă lipsa de credibilitate – și, pe cale de consecință, de legitimitate – în acțiuni concrete pentru rezolvarea situației existente și redobândirea controlului statului asupra regiunii separatiste.

3.2. Soluții neviabile ale conflictului nistrean care slăbesc statul

Am trecut pe poziția a doua în provocările la adresa securității și riscuri de securitate adoptarea / impunerea unei soluții neviabile la conflictul nistrean care ar slăbi statul Republica Moldova. Opțiunea noastră este evidentă deoarece punerea sub semnul întrebării a statalității este una din principalele amenințări la adresa securității naționale a oricărui stat.

Punerea sub semnul întrebării a viabilității statului poate avea patru direcții: menținerea unor trupe străine fără statut/ cu mandat nedeterminat pe teritoriul Republicii Moldova, mai ales când nu este vorba despre trupe multinaționale ci de trupele altui stat – cu atât mai mult cele ale fostei metropole, Rusia, implicată în conflict – și condamnată de comunitatea internațională, vezi cazul CEDO Ilașcu și alții contra Federației Ruse și Republicii Moldova.

A doua împrejurare ar fi aplicarea unei soluții ce ar impune controlul regiunii separatiste asupra deciziilor de securitate, apărare și politică externă ale statului Republica Moldova. Planul Kozak era o asemenea formulă, care putea bloca prin reprezentanții regiunii separatiste orice opțiune a Republicii Moldova, inclusiv cele strategice, de aderare la Uniunea Europeană sau de soluționare a problemelor de securitate prin aderarea la NATO.

În fine, o a treia ar fi o formulă ce ar presupune în subsidiar acceptarea separării imediate a regiunii nistrene de statul Republica Moldova și supraviețuirea zonei separatiste ca enclavă între Republica Moldova și Ucraina, cu controlul asupra tuturor agenților economici și relațiilor nereglementate în regiune, amenințarea traficului și criminalității transfrontaliere, a impredictibilității și lipsei de stabilitate a regiunii, din contra, menținerea unui focar de instabilitate sine die. Acest pas are două componente, eterna amenințare la adresa securității prin transferul de instabilitate și criminalitate dar poate mai important, punerea sub semnul întrebării a legitimității unui stat ce renunță la gestionarea problemei unei părți a teritoriului său. Nu există precedent în Europa în această direcție. Nu în ultimul rând, plasăm aici riscul unui model ce nu ar duce la o soluție justă și durabilă a problemei nistrene ci, din contra, ar perpetua apariția periodică a acestei chestiuni pe agendă. În acest sens experiența anterioară a dus la o serie de lecții învățate de către comunitatea internațională. Să le luăm pe rând:

„Modelul Kosovo”

Promovat inițial mai mult de către Tiraspol și Moscova, un așa-numit model Kosovo bântuie astăzi și în spațiul românesc – vezi planul Institutului Social-Democrat al lui Adrian Severin – dar și dezbaterea publică din Republica Moldova. În fapt, cazul Kosovo este cel al unui stat, Yugoslavia restrânsă, sancționat de comunitatea internațională (ONU fără Rusia în cazul rezoluției privind intervenția) pentru că a provocat genocid asupra unei minorități, într-o anumită regiune a statului. Statul era în afara legislației internaționale, motiv pentru care ONU a preluat administrarea temporală a regiunii din sarcina statului suveran, urmând să stabilească o formă de soluționare administrativă în timp. S-a intervenit militar împotriva statului agresor asupra minorității sale iar ulterior s-a introdus administrarea internațională de durată. Ulterior s-a căutat o soluție durabilă care nu mai vine.

În fapt, nu există un model Kosovo. Există 7 poziții diferite asupra chestiunii și nici o soluție definitivă, mai mult, cazul Kosovo este un eșec! S-a plecat din start fără o soluție, urmând a fi găsită pe parcurs cea mai bună relație cen-

tru-periferie (regiune). Mai mult, responsabilitatea comunității internaționale face ca forțe numeroase să fie imobilizate în regiune de 6 ani, fără a exista o perspectivă într-o soluție. Este mai prost ca în cazul Crimeii – când s-a plecat la drum fără un plan final iar aranjamentul nu a fost cel mai fericit, soluția nu mulțumește Kievul, dar a fost acceptată ca atare – și mai prost decât cazul Irak din punct de vedere al perspectivelor – în cazul Irakului este votat un parlament și un guvern, s-a convenit asupra unei constituții și unui aranjament federal între cele trei comunități (kurdă, șiiită și sunită) și după referendumul de validare, se poate trece la un nou tur de scrutin constituțional pentru a stabili organisme legitime ce vor putea administra statul.

Cazul Transnistriei este radical diferit de cazul Kosovo pentru că statul este cel ce respectă legislația și regulile internaționale, iar regiunea separatistă este cea scoasă în afara legii, cu liderii interziși în UE și SUA, ce perpetuează criminalitate internațională. În Transnistria nu este o minoritate dominantă alta decât cea a statului – sunt mai mulți ruși și ucraineni la Chișinău și în dreapta Nistrului decât în Transnistria – iar comunitatea internațională nu a sancționat prin forță comportamentul statului, ci a fost doar o ciocnire între separatiști – sprijiniți de către un stat străin – și statul legitim, recunoscut internațional. Deci nu există o soluție Kosovo, și în nici un caz viitoarea formulă de raporturi între centru și puterea regională nu e aplicabilă automat Transnistriei!

Modelul Cipru

Este o a doua idiosicrazie a analiștilor în privința unei posibile soluții în criza nistreană. În fapt, nici modelul Cipru nu există, odată ce criza cipriotă nu a fost încă rezolvată! Mai mult, excepția făcută de Uniunea Europeană a dus la situația stranie când soluția negociată de autorități și susținută de ONU și UE a fost respinsă tocmai de partea greacă, cea care se vedea în UE deja, în timp ce regiunea turcă a votat pentru soluția reunificatoare! Și cazul Cipru este un eșec, și acest precedent nu mai este aplicabil astăzi, într-o Uniune Europeană cu mai multe probleme și mult mai „ortodoxă” în respectarea regulilor de către viitorii candidați.

Nu are sens să vorbim astăzi despre situația comparativă a regiunii grecești a Ciprului și malul drept al Nistrului din Republica Moldova. Diferența este enormă, iar condițiile de admitere a Ciprului sunt radical diferite de cele ale Republicii Moldova astăzi. Mai mult, dacă Turcia are perspective importante de a intra în Uniunea Europeană – a fost pe punctul de a mai face-o o dată dar războiul Ciprului a blocat procesul, iar astăzi se așteaptă începutul negocierilor – în cazul Rusiei, cea care ar fi în rolul susținătorului zonei separatiste, nu există o asemenea perspectivă în viitorul previzibil! Deci modelul este in-

aplicabil în forma gândită inițial, pentru simplu motiv că lipsesc mijloacele credibile de presiune și convingere a părții separatiste de a accepta planul reintegrării, cum este cazul relației Turciei cu Uniunea Europeană. În fapt, singura soluție acceptabilă ar fi susținerea directă prin expertiză, reforme și capacitate administrativă, a puterii centrale și statului legitim Republica Moldova de a relua controlul asupra regiunii separatiste, cu respectarea voinței calificate și liber exprimate a populației din stânga Nistrului de a avea o administrație locală sau regională autonomă, în limite mai largi sau mai înguste.

3.3. Securitatea energetică

Pentru a nu intra în detalii în privința securității economice în toate componentele sale, am decupat elementul esențial pentru Republica Moldova, respectiv securitatea energetică. Republica Moldova este complet dependentă – în ceea ce privește importurile de petrol și gaze – de aprovizionarea din Federația Rusă. Dincolo de presiunile cunoscute ale Moscovei asupra politicii statelor foste sovietice prin intermediul mecanismelor de tip energetic, Republica Moldova continuă să aibă capacitate redusă de plată a gazului și petrolului consumat. Deși prin accizare aceste importuri ar trebui să devină sursă importantă de venituri la bugetul de stat, lipsa capacității de plată a micilor consumatori, dar și a consumatorilor industriali, dublată de evaziunea fiscală și contrabanda la scară largă a acestor produse, toate concură la o situație extrem de delicată.

Intrarea Republicii Moldova în situația achitării prețurilor „mondiale” cum le solicită Federația Rusă ar duce la mari probleme de aprovizionare în special din cauza lipsei unei surse alternative, fapt ce permite practicarea oricărui tip de prețuri, oricât de prohibitive ar fi ele. În realitate, și astăzi Republica Moldova este taxată la prețurile pe care le plătesc celelalte țări europene – cu excepția livrărilor speciale. În materie de curent electric, cea mai mare capacitate de producție rămâne termocentrala de la Cuciurgan, situată pe malul stâng al Nistrului și aflată sub controlul separatiștilor. Această situație nu poate fi compensată decât de importuri de energie electrică din Ucraina sau din România, însă în primul caz resursele sunt limitate – cu excepția celor ce vin de la mare distanță și al căror cost crește din cauza transportului – iar în al doilea este aliniat la prețurile europene.

Dacă până recent plana asupra Chișinăului perspectiva sumbră a blocării aprovizionării cu gaz sau curent electric din cauza faptului că liniile de aprovizionare traversau Transnistria separatistă, astăzi Republica Moldova ar părea că răsuflă mai ușurată, după angajamentul luat de către București, de către președintele Traian Băsescu personal, că nu va permite șantajul energetic la

adresa Chișinăului. Acest lucru nu înseamnă însă că orice tip de consum energetic nu trebuie plătit, iar Republica Moldova mai are o datorie neachitată de mai bine de 5 ani, la transferul de energie electrică.

O soluție trebuie identificată pe termen mediu și lung. În cazul petrolului, lucrurile devin mai clare după preluarea terminalului de la Giurgiulești de către Azpetrol. O soluție pentru aprovizionarea cu gaz nu se întrevede, pe termen scurt, ci doar un gazoduct ce va ocoli Rusia, cu plecare din Kazahstan sau Turkmenistan pentru a alimenta Ucraina și a se prelungi în Europa centrală, ar putea fi o alternativă. Cât despre gazoductul egiptean ce va ajunge în Turcia, proiectul va mai dura ani buni până la punerea în operă.

În chestiunea energiei electrice, Republica Moldova are la îndemână o soluție imediată – investiția în grupul III al Centralei atomo-electrice de la Cernavodă. Odată, Chișinăul a fost invitat să participe la investiția de la grupul II, se identificase și o formă de împrumut extern pentru plată, însă Andrei Sangheli, la acea dată premierul agrarian al Republicii Moldova, a declinat oferta. Grupul II urmează să intre în funcțiune și ar fi fost deja o soluție astăzi. Măcar investiția în grupul trei ar trebui făcută, care este oricum mai redusă decât cea necesară pentru un lanț de microhidrocentrale, a căror eficiență costuri/profit este mult mai redusă.

Indiferent de soluție, o decizie pe termen mediu este absolut necesară, în condițiile deficitelor constante pe piața din Republica Moldova. Nu în ultimul rând, marii investitori în domeniul energetic nu vor putea aborda Republica Moldova atât timp cât funcționează concurența neloială a evaziioniștilor și contrabandiștilor tolerați de autorități, sau intervenționismul statului în piața liberă.

3.4. Criminalitatea organizată

Criminalitatea organizată este a patra pe lista provocărilor la adresa securității naționale deoarece ea afectează direct populația și este extrem de vizibilă, în special atunci când reglările de conturi se fac în spațiul public. Subiectul este cu atât mai important cu cât reușește să adune în zona criminală politicieni, oameni de afaceri, criminali de toate soiurile. Nu în ultimul rând este vorba aici despre subzistența mafiei gulerelor albe ce se combină cu așa-numiții „hoți în lege”, cei ce-și atribuie, pe linie ierarhică, tutela unei zone sau alteia din teritoriul sau din economia Republicii Moldova, preluând taxe de protecție de la oamenii de afaceri și controlând un anumit segment din economie. Lipsa unei soluții directe care să ducă la lichidarea acestui tip de practici – și nu la înțelegeri între stat și acești mafioți – îndepărtează atât investitorii străini cât și resursele reale de buzunarele bugetului de stat, cu costuri incalculabile pentru funcționarea corectă a statului.

3.5. Traficul

Traficul este o altă amenințare la adresa securității Republicii Moldova din cauza diversității sale, a relevanței lui transfrontaliere și a menținerii zonei separatiste ca sursă de produse traficate dar și ca loc sigur – safety heaven – pentru criminalii de tot felul, implicați în aceste manevre. Cele mai periculoase sunt traficul de oameni – cu componentele sale de trafic de carne vie/organe pentru transplanturi ilegale, trafic de copii pentru înfierii ilegale, trafic de femei pentru prostituție și trafic de forță de muncă la negru – traficul de droguri, traficul de substanțe radioactive (posibile componente pentru bombă atomică sau bombă murdară), traficul de arme mici (produse în Transnistria, fără serie sau elemente de identificare și lansate în zonele de război sau sub embargo), dar și traficul /contrabanda de mărfuri – în special cele accizabile (tutun, alcool, parfumuri), cele de firmă sau imitațiile din statele ce nu respectă regulile protecției proprietății intelectuale – China, Singapore, Taiwan etc. – cu efect direct asupra propriei economii dar mai ales asupra concurenței cu produsele originale, în Republica Moldova dar mai ales pe piețele unde aceste produse ajung, în special în Uniunea Europeană. Nesoluționarea acestei probleme poate acutiza relațiile cu spațiul UE și cu firmele multinaționale producătoare de branduri înregistrate, iar efectul poate fi mai important chiar decât alte tipuri de amenințări cu impact mai mare la populație și mai vizibile.

3.6. Oligarhii în devenire

Un subiect extrem de preocupant în regiunea spațiului post sovietic este nașterea oligarhilor multimiliardari ce-și pot permite cumpărarea deciziei politice și influențarea acesteia. Republica Moldova nu este un stat petrolier și nici nu are resurse ce ar permite îmbogățirea rapidă și necontrolată, în absența unor reglementări ale pieții. Însă în ultima vreme s-au făcut simțite o serie de persoane ce influențează acest spațiu. Că e vorba despre Boris Birstein, despre Igor Smirnov sau alți oligarhi în devenire, acumularea unor mari averi și înclinația în a gestiona spațiul politic prin intermediul fondurilor imense și necontrolate sau amestecarea pozițiilor politice cu interese economice pot duce la dinamitarea echilibrului și controlului democratic al statului. Și în această chestiune este necesar să se adopte și, mai ales, să se aplice, o serie de reglementări ce țin de concurență loială, competiție, acces egal la șanse și oportunități, ca și a unei legislații anticorupție bazată pe definirea conflictului de interese și controlul averilor funcționarilor publice de orice rang, declararea intereselor de către oamenii în funcții publice și retragerea din afaceri sau abținerea de la decizii ce intră în conflict cu interesele statului.

3.7. Lipsa capacității administrative și a elementelor fundamentale ale statului de drept.

Este vorba despre unul din capitelele cele mai importante ce marchează riscurile la adresa securității naționale. Ele combină aspectele legate de infracționalitate, de lipsa reglementărilor pieței și apariția oligarhilor prin efectul concurenței neloiale și incapacitatea de a aplica legislația - incapacitate administrativă de a susține statul de drept. Aici se regăsesc infracțiuni pe scară largă de corupție, evaziune fiscală, muncă la negru sau nerespectarea legislației de către actorii economici – persoane fizice și juridice, dar și statul, în sine – și lipsa capacității de a aplica legi existente sau imposibilitatea aplicării egale a legislației, indiferent de justițiabil! Aici există o întreagă reformă legislativă și administrativă de la cea aplicabilă funcționarilor publici la cea a justiției la toate nivelele, dar și eliminarea bunului plac în activitatea justiției sau a organelor de forță. Riscul neregării acestor aspecte ține de prestigiul justiției și organismelor de forță, de credibilitatea acestor instituții și de cooperarea implicită pe care o vor da cetățenii celor două instituții în aplicare actului de justiție sau în administrarea publică a unor domenii. Lipsa acestui aport al populației face ineficientă și abuzivă activitatea organelor de drept și de forță, iar în domeniul administrativ produce absenteism, neparticipare și imposibilitatea traducerii în fapt a reglementărilor în vigoare, a normelor de drept și legislației.

3.8. Zidul pe Prut

Am inclus în cele 12 teme de riscuri și amenințări la adresa securității Republicii Moldova acest subiect numit generic „zidul de pe Prut” din cauza costurilor aplicării fazei a doua a acordurilor de la Shoengen de către România, în viitorul apropiat. În lipsa unor măsuri radicale și directe, Republica Moldova se poate confrunta cu ridicarea unui adevărat zid pe Prut, înainte de acederea României la Uniunea Europeană. Este necesar ca Republica Moldova să-și propună ca țintă să obțină libera circulație a cetățenilor săi în țările UE. Eliminarea vizelor (chiar și a celei cu România ce urmează a fi introdusă) are câteva etape de parcurs, iar în această direcție România are o experiență favorabilă, odată ce a reușit ridicarea vizelor la 1 ianuarie 2002, cu 5 ani înainte de a accede în UE! Pentru aceasta, Republica Moldova trebuie mai întâi să scape de monitorizarea Consiliului Europei prin adoptarea prevederilor necesare în litera și spiritul recomandărilor din 2002. În același timp, trebuie declanșate discuții cu Uniunea Europeană pe tema semnării tratatelor de readmisie cu țările membre și asociate, adoptarea unei legi potrivite și emiterea actelor de

identitate securizate și evidența strictă a populației, pentru ca ulterior să adopte legislația necesară și să aplice pe teren prevederile unui control eficient la frontierele sale, în special la nivelul celor răsăritene. Ridicarea vizelor/nea admiterea introducerii vizelor – pentru resortisanții statelor europene și asociate este un pas înainte ce va fi privit cu bunăvoință de către cetățenii europeni. Iar o soluție europeană pentru controlul mărfurilor și persoanelor în adâncime, în partea dreaptă a Nistrului, nu poate face decât să întărească imaginea că există decizie politică pentru soluționarea conflictului și pentru eliminarea importului de infrafracționalitate din Transnistria în restul teritoriului.

3.9. Blocarea reformei și pierderea speranței

Am identificat între principalele riscuri la adresa securității Republicii Moldova blocarea/întârzierea reformelor democratice și ale economiei de piață. Acest lucru este evident, un asemenea fenomen ar duce la blocarea/amânarea sine die a apropierii de Uniunea Europeană. O mențiune cu totul specială vine după ce a fost identificată principala amenințare la adresa securității Republicii Moldova – separatismul nistrean și prezența trupelor străine pe acest teritoriu. Această realitate nu trebuie să fie un motiv de amânare a reformelor, din contra, schimbările din dreapta Nistrului pot face malul drept atractiv pentru populația din regiunea separatistă. Mai mult, cramponarea de soluționarea chestiunii nistrene nu va fi privită niciodată de către comunitatea internațională ca o scuză pentru încetinirea/blocarea reformelor! O a doua componentă este pierderea încrederii și sprijinului public. Astăzi există un sprijin masiv popular pentru aderarea la Uniunea Europeană. Nefolosirea la timp a acestui atu politic poate duce la erodarea încrederii, pierderea speranței populației și reversibilitatea direcției de integrare către occident și valorile democratice, prin priza ce o pot dobândi formațiunile extremiste, revanșarde și anti-democratice.

3.10. Reforma, consolidarea independenței, democratizarea și controlul civil al instituțiilor de forță

Nu este posibilă consolidarea statalității și securității Republicii Moldova fără o reformă reală a sectorului de securitate, a ceea ce se numește îndeobște „structurile de forță”. Este vorba despre o serie de fenomene succesive ce țin de reforma armatei – găsirea domeniilor de nișă pentru dezvoltarea capacităților complementare partenerilor strategice, cooperarea internațională în teatrele de operațiuni sub diverse egide, profesionalizarea și dotarea corespunzătoare

pentru a putea răspunde provocărilor de securitate de pe aria sa – reforma poliției – transformarea din organ represiv în serviciu public, demilitarizarea poliției, intrarea ei reală în slujba comunității, ca un serviciu public etc. – reforma serviciilor de informații – din organ represiv de securitate, organ cu atribuții în cercetare și urmărire penală în organism de furnizare a informațiilor clasificate către persoanele cu drept de acces la acestea, depolitizarea sa și eliminarea dublelor subordonări, controlul strict al angajaților pentru a putea realiza un adevărat serviciu național de informații etc. – democratizarea și controlul civil asupra acestor instituții, control parlamentar real și control juridic asupra acțiunilor ce pot aduce atingere drepturilor omului. Nu are sens să insistăm asupra acestor priorități. Absența unui serviciu național de informații independent creează dependență față de alte state, lipsa controlului civil duce la posibilitatea acțiunii independente și opresive asupra cetățenilor sau la posibilitatea fie a asumării controlului vieții politice și economice, fie a folosirii discreționare de către forțe politice, persoane sau grupuri de interese, fie a exodului de informații către persoane neautorizate.

3.11. Împăcarea cu trecutul

Un subiect important pentru reșezarea în plan real, de încredere și respect, a relațiilor dintre organele de forță, foste represive, a celor ce făceau poliție politică în trecut și societatea democratică contemporană, cetățenii oprimați vreodată, este cel al nevoii de a rupe cu trecutul, de a acorda acces la arhivele și dosarele personale a celor urmăriți politic și de a permite urmărirea în justiție a celor ce au făcut poliție politică și au distrus destine. Împăcarea cu trecutul este dificilă, dar cei 16 ani trecuți de la obținerea suveranității și 14 de la obținerea independenței pot permite și acest pas. Rezolvarea cazurilor de poliție politică și eliminarea din noul serviciu național de informații a celor ce au avut această preocupare este absolut necesară pentru a putea relua construcția bazei de încredere între societate, cetățeni și serviciile de informații. Acest tip de reformă morală va face mult bine serviciilor de informații ce pot porni reconstrucția instituțională pe baze noi. Experiențele statelor foste socialiste din centrul și răsăritul Europei – astăzi membre ale UE și NATO – arată că procesul nu s-a soldat nici cu linșări publice, nici cu transparența excesivă și deconspirarea unor secrete de stat, ci a contribuit la relansarea noilor servicii de informații credibile pentru partenerii occidentali. Lipsa temerilor privind ascultarea ilegală/interceptarea fără mandat a telefoanelor, a convorbirilor internet și fax, urmărirea ilegală cu scop politic, toate pot determina și o creștere a consumului în zona telecomunicațiilor și a încrederii în securitatea acestor

tipuri de comunicații și creșterea încrederii în respectarea drepturilor omului de către stat.

3.12. Securitatea societală: problema identitară

Securitate socială/societală este o componentă a securității, în sensul definiției școlii de la Copenhaga, cea care a dus la redefinirea securității în cazul NATO. Și acest punct trebuie soluționat urgent prin renunțarea/trecerea de la identitatea de tip wilsonian (asociată realismului politic vechi de un secol, ce presupunea imposibilitatea legitimării unui stat fără a identifica o națiune titulară unică, ce ar justifica existența statului) la identitate de tip post/modern, respectiv asumarea identității reale, românești, a majorității cetățenilor Republicii Moldova și eliminarea frustrărilor și complexelor ce au dus la reactivarea pseudo-identității moldovenești, de factură sovietică, despre care am demonstrat, cu alte ocazii, că afectează simultan și relațiile cu România, și pe cele cu Ucraina, ambii săi vecini.

Capitolul IV.

SECURITATEA ECONOMICĂ A MOLDOVEI: O PRIVIRE ÎN SECOLUL XXI

*Dr. Valeriu Prohnițchi,
Director executiv EXPERT-GRUP*

4.1. Securitatea economică în epoca globalizării

Securitatea economică este un concept puțin agreat de adepții neo-liberalismului economic. Acest curent servește ca bază ideologică pentru politicile economice implementate în multe țări dezvoltate și pentru recomandările făcute guvernelor din țările subdezvoltate de către instituțiile financiare internaționale. Securitatea economică nu se înscrie în acest mainstream al gândirii economice contemporane. Cauza fundamentală este că monitorizarea și asigurarea securității economice implică acțiuni de prevenire, interdicție sau penalizare din partea guvernului și care sunt orientate asupra diferitor „obiecte” ce pot submina securitatea. Evident, această necesitate nu poate fi văzută cu ochi buni de cei care recomandă retragerea statului din jocul forțelor de piață și asumarea de către acesta a rolului de arbitru în acest joc.

Aceste precizări sunt necesare pentru a înțelege dubla dificultate cu care se confruntă „subiectul” care formulează strategiile de securitate economică, mai ales dacă este vorba de țări ce nu se bucură de o libertate prea mare în luarea deciziilor în raport cu actorii externi (alte țări, organizații regionale și internaționale). Pe de o parte, subiectul trebuie să convingă publicul și partenerii externi că asupra securității economice trebuie să gândim la modul serios. Pe de altă parte, el chiar trebuie să gândească și să asigure această securitate.

Definiții ale securității economice sunt foarte multe, deoarece însuși conceptul este destul de permisiv, ambiguu chiar¹. Securitatea economică poate fi privită în raport cu diferite categorii de obiecte ale securității: a producătorilor, a consumatorilor, a proprietarilor factorilor de producție, a statului². În contextul acestui studiu vom defini securitatea economică ca totalitatea a condițiilor care sunt necesare de asigurat pentru ca să aibă loc o dezvoltare econo-

¹ Buzan, 2000.

² Prohnițchi, 2002.

mică normală a țării și să fie recuperate decalajele de dezvoltare comparativ cu țările europene, la integrarea cu care se orientează Republica Moldova.

Titlul acestui studiu, care dorește să arunce „o privire în secolul XXI”, nu intenționează să fie un titlu patetic. Secolul XXI se va caracteriza de o globalizare la o scară încă mai largă a activităților economice. Intensificarea globalizării piețelor va antrena o serie de beneficii și costuri, de riscuri și avantaje. Înțelegerea acestor consecințe implică o regândire fundamentală a securității economice. Guvernele Moldovei care vor încerca să asigure o securitate mai înaltă pentru societatea pe care o guvernează se vor confrunta cu dileme majore. Pe de o parte, integrarea mai profundă a țării în organismul economic global ne va obliga la o deschidere mai largă. Frontierele de stat nu vor mai fi frontiere economice, iar capacitățile guvernului de a influența sistemul prin politici economice vor diminua progresiv. Pe de altă parte, întreaga omenire va începe să se confrunte cu riscuri noi, pentru înfruntarea cărora nu este pregătită: 1) catastrofe naturale și ecologice produse de impactul activității umane asupra naturii; 2) epuizarea și odată cu aceasta, scumpirea resurselor naturale, în special a hidrocarburilor; 3) caracterul evolutiv tot mai neliniar și mai impredictibil al piețelor internaționale, ce amenință să degeneze într-o criză economică globală, pe potriva celei din 1929-1933; 4) intensificarea protestelor sociale și apariția unor grupări de presiune, eventual teroriste, mai bine organizate decât în prezent, și care vor milita contra globalizării.

Frontal sau indirect, la o scară largă sau la una redusă, și Moldova se va confrunta cu aceste noi riscuri. Acestea vor impune gândirea unei strategii de asigurare a securității economice, strategie care în prezent lipsește. Strategia dată trebuie să permită atenuarea actualelor vulnerabilități economice ale Moldovei, care în prezent derivă din: 1) costurile sociale și economice majore antrenate de activitățile economice ilegale sau de-a dreptul criminale, 2) structura perimată a comerțului extern și dependențele comerciale pe care le determină, 3) presiunile economice și politice care pot fi proiectate asupra Republicii Moldova prin intermediul investițiilor străine, dar și deficitul investițiilor străine directe 4) securitatea energetică prost asigurată și 5) riscul de penurie cantitativă și calitativă a resurselor umane ca urmare a crizei demografice și a emigrării forței de muncă.

4.2. Economia activităților ilegale

Evaziunile

Evaziunile pot fi legale și ilegale, ultimele fiind cele analizate în studiul de față. În Republica Moldova principalele tipuri de evaziuni cu impact financiar major sunt evaziunile fiscale (neachitarea impozitelor) și vamale (contrabanda, inclusiv cu elemente de evaziune fiscală și valutară). Impactul lor imediat este evident: în primul rând, bugetele publice suportă pierderi, în al doilea rând, suferă agenții economici care doresc să activeze în câmpul legal. Dacă nu se întreprind măsuri pentru contracararea evaziunilor, logica economică le va dicta celor care activează legal să aleagă una din două: ori să transfere tot mai multe activități în sfera ilegală, ori să părăsească piața. Impactul pe termen lung asupra securității economice de asemenea este clar: se șubrezește autoritatea statului ca exponent suprem al politicii economice și se reduc resursele financiare care ar trebui să fie folosite în scopuri de redistribuire către păturile sociale sărace sau vulnerabile. În rezultat, se înrăutățesc indicatorii sărăciei și slăbește eficiența politicilor de protecție socială.

Guvernele Moldovei trebuie să fie pregătite de faptul că în viitor tentațiile pentru efectuarea acestor evaziuni vor crește. Acest lucru va fi determinat de: 1) introducerea pe scară mai largă a tehnologiilor informaționale de către agenții economici (în particular, aplicarea comerțului electronic, deosebit de dificil de urmărit de către autoritățile vamale, monetare și fiscale) și 2) integrarea mai profundă a agenților economici naționali în rețele de producere și comerciale internaționale. Pentru contracarare, guvernul trebuie să se doteze și el adecvat din punct de vedere a tehnologiilor informaționale, să participe la acordurile internaționale de combatere a evaziunilor și crimelor și să contribuie pe scara internațională la monitorizarea adecvată a activităților în zonele off-shore.

Evaziunile vamale

Informația oferită în prezent publicului despre infracțiunile economice este dozată. Totuși, pe baza studiilor existente și a informațiilor făcute publice de Centrul de Combatere a Crimelor Economice și Corupției, se poate afirma că evaziunile vamale și fiscale cu produse petroliere figurează în categoria celor care au impactul cel mai dezastruos asupra finanțelor publice și asupra concurenței oneste. Autorii unui studiu arată că în 2002 produsele petroliere introduse ilegal în țară reprezentau 15-16% din totalul consumului real³.

³ Roșcovan și alții.

Contrabanda cu mărfuri petroliere este strâns asociată cu evaziunea fiscală. Vânzarea produselor petroliere de contrabandă au împiedicat acumularea în buget a veniturilor din TVA și accize în sumă de 120 milioane lei! În conformitate cu aceleași estimări, 60% din totalul importurilor sunt efectuate prin intermediul unor firme înregistrate în zone off-shore, situație care conduce la ratarea unor uriașe venituri bugetare.

Evaziunile vamale sunt posibile din următoarele cauze fundamentale:

- Cultura de afaceri care predomină în societatea moldovenească;
- Coruperea funcționarilor vamali și lipsa de transparență în funcționarea sistemului vamal; Complexitatea cadrului legal care reglementează procedurile vamale;
- Discreția care pe care o pot exercita funcționarii vamali în îndeplinirea atribuțiilor;
- Opacitatea procedurilor de angajare a funcționarilor, lipsa unui control public efectiv și costurile monetare mari pentru a fi recrutat în calitate de funcționar vamal;
- Lipsa informației operative la dispoziția funcționarilor vamali asupra prețurilor internaționale la mărfurile de import;
- Lipsa frontierei efective între Republica Moldova și Ucraina pe segmentul transnistrean și „porozitatea” frontierei pe restul perimetrului dintre cele două țări.

Majoritatea acestor cauze sunt de origine instituțională și ele ar trebui să fie abordate dintr-o perspectiva instituțională. Capacitățile administrative și de monitorizare a sistemului vamal trebuie consolidate. În primul rând, este necesară integrarea informațională a serviciului vamal național într-un sistem unic și a sistemului național cu alte sisteme europene. În următorul deceniu, odată cu avansarea relațiilor dintre Moldova și UE problemele sistemului vamal și a evaziunilor vamale se vor propulsa în rândul celor mai importante pe care Moldova va trebui să le soluționeze pentru a căpăta o imagine mai favorabilă în ochii europenilor. De asemenea, soluționarea problemei transnistrene într-o manieră care i-ar permite Chișinăului să instituie un control efectiv asupra frontierei sale estice internațional recunoscute va reduce semnificativ marja pentru evaziuni.

Evaziunile fiscale

Evaziunile fiscale sunt foarte dificil de estimat, ținând cont de natura acestora. Totuși, pe baza unor indicatori indirecti, a rapoartelor întocmite de Transparency International Moldova și a rapoartelor de activitate ale Inspec-

toratului Fiscal Principal de Stat Firmele conchidem că evaziunile fiscale au o răspândire largă ca fenomen și implică un cost financiar enorm pentru bugetele publice. Conform estimărilor făcute de specialiști, în 2002 frecvența evaziunilor fiscale (practice de 64% din toate persoanele juridice contribuabile), era mai mare decât în 1994 (53%)⁴.

Un indicator al răspândirii evaziunii fiscale este acela că numărul agenților economici care prezintă rapoarte fiscale este cu mult mai mic decât cel înregistrat în Registrul Național Interadministrativ al Republicii Moldova (RENIM). Astfel, în conformitate cu înregistrările din RENIM, în 2004 în Moldova erau aproape 122 mii de agenți economici⁵. Dintre ei, numai o cincime erau economic activi, prezentând rapoarte fiscale⁶. O parte din cei care nu prezentau rapoarte fiscale pur și simplu nu activau, o altă parte activau, dar numai în sectorul tenebru, iar o altă parte era formată din așa-numitele firme-fantomă. Anume agenții economici din ultimele două categorii și sunt cei care practică evaziunile fiscale în proporții deosebit de mari⁷. Dar evaziunile fiscale sunt practice și de cei care prezintă rapoartele fiscale. Conform estimărilor, evaziunile au crescut de la 632 milioane lei în 1999 la 1413 milioane în 2002⁸. Au fost întreprinse unele acțiuni care au redus numărul firmelor-fantomă, inclusiv majorarea sumei de la care agenții economici se pot înregistra ca plătitori de TVA.

Evaziunile fiscale sunt posibile din următoarele cauze:

- Cultura de afaceri și lipsa responsabilității sociale a întreprinzătorilor;
- Complexitatea și ambiguitatea cadrului legal fiscal;
- Capacitățile de administrare fiscală relativ reduse ale autorităților de stat în acest domeniu;
- Dezintegrarea sistemului: pe lângă Inspectoratul Fiscal Principal de Stat, funcții fiscale sunt îndeplinite și de organele vamale, și de Cen-

⁴ Carașciuc și alții.

⁵ „Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2004”, BNS, februarie 2005, versiune electronică.

⁶ În conformitate cu cele declarate de ex-ministrul economiei a Republicii Moldova, dl. Marian Lupu la Conferința Internațională „Dezvoltarea Antreprenoriatului și Întreprinderilor Mici și Mijlocii în Moldova” (29-30 iunie, 2004).

⁷ În conformitate cu declarațiile oficialilor Inspectoratului de Stat, la sfârșitul anului 2002 numai în municipiul Chișinău au activat peste 1500 de firme-fantomă (știrea „IFPS caută modalități noi de combatere a firmelor fantomă”, Infotag, 13 decembrie 2002).

⁸ Carașciuc și alții.

trul de Combatere a Crimelor Economice și Corupției. De asemenea, Inspectoratul Fiscal de Stat se subordonează Ministerului Finanțelor, pe când, Serviciul Vamal, nu.

- Posibilitățile de corupere lejeră a funcționarilor fiscali care au salarii foarte mici comparativ cu cele plătite în sectorul privat; rapoartele Curții de Conturi arată că în urma acordării de către inspectorii fiscali și funcționarii vamali a unor facilități nejustificate pentru agenții economice, bugetele publice ratează venituri de ordinul sutelor de milioane de lei⁹;
- Discreția exercitată de inspectorii fiscali.

Opacitatea procedurilor de angajare a funcționarilor, lipsa unui control public efectiv și costurile monetare mari pentru a fi recrutat în calitate de funcționar vamal. Evaziunile fiscale influențează securitatea economică prin aceleași canale ca și evaziunile vamale, generând pierderi bugetare considerabile și afectând instituția liberei concurențe.

Corupția

Datele empirice arată că există o legătură clară între nivelul de dezvoltare economică a țării și nivelul perceput al corupției¹⁰. Un nivel de corupție mai înalt este asociat cu un nivel mai mic de venituri per capita, care la rândul său consolidează cercul vicios al corupției. Moldova este deopotrivă unul dintre cele mai corupte și mai sărace state din Europa. Corupția este un element instituțional care poate zdruncina sistemul economic și aceasta se întâmplă din cauza că generează un set întreg de distorsiuni macroeconomice și structurale, reduce eficiența economică în utilizarea factorilor de producție și accentuează inegalitățile sociale¹¹. O corupție înaltă este întotdeauna asociată cu o proporție mai mare a economiei tenebre¹². În Moldova, corupția este responsabilă, la părerea noastră, de următoarele:

- lăncezeala investițiilor străine directe;
- ponderea mare a economiei tenebre;

⁹ Hotărârea Curții de Conturi nr. 47 din 14/06/04 „Privind Raportul Curții de Conturi asupra administrării și întrebuințării resurselor financiare publice în anul 2003” (Monitorul Oficial nr. 138-146/23 din 13/08/04).

¹⁰ Prohnițchi, 2003.

¹¹ Idem.

¹² Piculescu.

- alocarea ineficientă a cheltuielilor publice între sectoare (se dau prioritate proiectelor mari, complexe) și în interiorul sectoarelor (se dau prioritate investițiilor capitale în locul cheltuielilor de întreținere) și chiar delapidarea mijloacelor financiare publice¹³;
- sporirea costurilor de intrare pe piață și a costurilor tranzacționale;
- organizarea unor tendere publice ineficiente, costisitoare pentru bugetele publice;
- prestarea unor servicii publice necalitative.

Toate rapoartele naționale și internaționale asupra corupției denotă că în Moldova publicul percepe acest fenomen ca fiind foarte răspândit. Costurile ei sunt foarte mari, chiar dacă luăm în considerare doar corupția administrativă care afectează agenții economici. În 2002 agenții economici au plătit taxe neoficiale aferente diferitor proceduri de reglementare a afacerilor în sumă de 16 milioane dolari (1% din PIB). La acesta mai trebuie adăugate mitele plătite de studenți profesorii universitari, de pacienți medicilor, de părinți învățătorilor din școli, de șoferi poliției rutiere, de acuzați judecătorilor și altele. Estimăm că valoarea mitelor anual plătite în Republica Moldova se ridică la 5-6% din PIB.

Nu vom intra în detalii asupra factorilor care generează corupția deoarece avem de a face cu un ghem întreg de dependențe și interdependențe. Totuși, pornind de la definiția clasică dată de Robert Klitgaard corupției (corupție = monopol + discreție - responsabilitate), putem afirma că corupția în Moldova este generată de următoarele:

- concentrarea resurselor administrative pentru asigurarea unui control aproape exhaustiv din partea statului asupra agenților economici privați;
- discreția mare exercitată de cei care elaborează, aplică și interpretează regulile (legile, hotărârile de guvern, alte acte normative);
- responsabilitatea mică a funcționarilor publici în fața societății civile și lipsa de responsabilitate socială a corporațiilor.

¹³ Vezi, spre exemplu, Hotărârile Curții de Conturi nr. 47 din 14/06/04 „Privind Raportul Curții de Conturi asupra administrării și întrebuințării resurselor financiare publice în anul 2003” (Monitorul Oficial nr. 138-146/23 din 13/08/04), nr.53 din 23/07/04 „Privind rezultatele controlului asupra eficienței cheltuielilor pentru întreținerea Ministerului Transporturilor și Comunicațiilor și asupra formării și utilizării fondului rutier în anul 2003” (Monitorul Oficial nr. 181/30 din 01/10/04), nr.58 din 30/07/04 „Privind rezultatele controlului asupra corectitudinii și eficienței cheltuielilor pentru investițiile capitale alocate din bugetul consolidat în anul 2003”.

În viitor fenomenul corupției va căpăta elemente transnaționale mai accentuate. Combaterea ei efectivă va fi posibilă numai prin participarea mai efectivă sau aderarea Moldovei la organizațiile și acordurile internaționale care au drept scop eradicarea acestui fenomen (Convenția ONU împotriva corupției, Convenția OECD privind lupta împotriva corupției în rândul funcționarilor străini antrenați în tranzacții comerciale internaționale, Convenția ONU privind combaterea criminalității organizate transnaționale) și implementarea efectivă a Strategiei Naționale de Prevenire și Combatere a Corupției.

4.3. Comerțul extern

Republica Moldova este un exemplu clasic al unei economii mici și deschise. Este o economie mică din cauza că nu poate influența în mod esențial prețurile internaționale la nici unul din produsele pe care le tranzacționează în exterior. Și este o economie deschisă deoarece: 1) nu restricționează semnificativ importurile și nici nu este în interesul său să o facă și 2) exporturile asigură o parte esențială a venitului național. Pentru asemenea economii este vitală asigurarea unor condiții normale pentru desfășurarea exporturilor și importurilor și a unui raport de schimb internațional (eng. terms of trade) favorabil¹⁴.

Desfășurarea normală a exporturilor și importurilor implică reducerea oricăror genuri de riscuri ce pot afecta schimbul internațional, atât riscuri interne, cât și externe. Din perspectiva internă, riscurile se micșorează odată cu diversificarea structurală pe produs a exporturilor și importurilor. Dar țările pot accepta și o sporirea a concentrării exporturilor din contul unor produse cu o înaltă valoare adăugată, obținând astfel venituri care compensează riscurile asumate. Țările pot accepta și o concentrare mare a importurilor în jurul unor bunuri de investiții, deoarece aceasta va permite asigurarea unei creșteri economice mai bune în viitor. Din perspectiva externă, riscurile economice și politice se micșorează odată cu diversificarea geografică a exporturilor și a importurilor.

¹⁴ Raport de schimb internațional este raportul dintre indicele prețurilor produselor exportate și cel al produselor importate (pentru o definiție exhaustivă vezi Sava, 1999). În general, țările sunt interesate de un raport cât mai mare de schimb, o asemenea îmbunătățire însemnând că aceeași cantitate de exporturi permite achiziționarea unei cantități mai mare de importuri.

Diversificarea pe produse

În Tabelul 1 este indicată evoluția structurii exporturilor Moldovei în perioada pre- și post-criză financiară rusă din 1998. Exporturile sunt dezagregate pe secțiuni, dar autorul a calculat indicatorul de concentrare a exporturilor pe baza indicelui Herfindahl la un nivel dezagregat pe grupe de mărfuri¹⁵.

Tabelul 1. Structura exporturilor pe secțiuni și grupe de mărfuri, %, dacă nu este indicat altfel

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	01-06' 2005
Export, total milioane USD	874,1	631,8	463,4	471,5	565,5	643,8	789,9	985,2	507,4
Produse alimentare; băuturi; tutun Inclusiv	54,8	55,4	42,6	42,1	44,5	41,5	39,8	35,1	37,2
Materiale textile și articole	6,7	9,8	13,9	17,7	18,4	16,7	16,4	17,3	18,0
Produse vegetale	8,6	11,3	14,7	14,0	13,9	16,5	11,6	12,2	12,1
Piei crude, piei tăbăcite, blănuri	1,4	1,7	2,8	2,8	2,0	3,6	5,7	7,9	7,5
Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	1,0	0,6	0,5	0,8	1,5	2,6	3,7	4,2	3,7
Mașini și aparate, echipamente electrice	5,2	6,5	5,9	5,1	5,4	3,9	3,8	4,0	4,6
Produse minerale	0,4	0,4	0,4	0,6	1,1	1,8	2,6	3,1	1,6
Metale comune și articole din acestea	1,0	1,5	3,5	2,5	0,5	1,1	2,5	3,0	3,0
Altele	21,0	12,8	15,7	14,5	12,6	12,3	14,0	13,3	12,3
Coefficientul de concentrare Herfindahl	0,361	0,373	0,301	0,328	0,354	0,348	0,348	0,331	0,342

Surse: BNS și calculele autorului

Analiza primară a acestor date ne spune că în comparație cu anii 1997-1998 gradul de concentrare a exporturilor nu a variat semnificativ. Mai mult ca atât, deși s-ar părea că s-a redus dependența exporturilor de produsele industriei alimentare și a băuturilor, acest lucru s-a întâmplat nu ca urmare a intensificării altor exporturi, ci ca din cauza că exporturile de produse alimentare și băuturi au suferit. Până în prezent Moldova nu a fost în stare să revină la

¹⁵ Indicele Herfindahl de concentrare a exporturilor se calculează după formula $H = \sqrt{\sum_i \left(\frac{x_i}{x}\right)^2}$, unde x_i – exportul produsului i , x – total exporturi. Dezagregarea s-a făcut la nivelul secțiunilor codificate cu 3 cifre în Nomenclatorul Mărfurilor Republicii Moldova. Teoretic, indicele Herfindahl ia valori cuprinse între 0 și 1, cu valori mai mari indicând o concentrare mai mare a exporturilor.

nivelul anului 1997, când a exportat produse alimentare și băuturi în valoare de 479 milioane USD. Interdicțiile impuse de Rusia în 2005 la importul de produse vegetale și animaliere din Republica Moldova nu vor permite recuperarea decalajului față de 1997 nici în anul curent. Structura dată a exporturilor comportă riscuri foarte mari, deoarece evenimente majore care ar putea să afecteze industria alimentară (de exemplu o secetă ce ar distruge baza locală de materii prime), ar putea reduce în mod catastrofal încasarile din export, cu consecințe financiare și sociale grave.

Cât privește importurile, se poate constata că Moldova a redus concentrarea acestora pe produse la un nivel mult mai bun decât în 1997 (Tabelul 2).

Tabelul 2. Structura importurilor pe secțiuni și grupe de mărfuri, %, dacă nu este indicat altfel

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	01-06' 2005
Import, total milioane USD	1171,3	1023,6	586,4	776,5	892,2	1038,0	1402,3	1768,5	1006,5
Combustibil și uleiuri minerale	34,6	31,2	38,8	32,4	26,6	22,3	20,5	21,0	20,2
Mașini și aparate, echipamente electrice	12,9	19,1	11,8	12,7	13,9	14,1	15,3	13,6	14,2
Produse chimice	9,6	9,1	7,8	9,6	9,0	11,2	9,5	9,1	10,0
Materiale textile și articole	5,3	6,1	11,3	10,0	10,3	9,7	8,4	8,5	8,3
Metale comune și articole	4,4	4,0	4,3	4,1	4,2	4,7	5,0	6,3	6,4
Produse alimentare; băuturi; tutun	7,5	5,5	3,1	9,2	8,8	7,0	6,6	6,0	5,9
Materiale plastice, cauciuc și articole	3,1	3,2	3,4	3,1	3,8	4,8	4,9	5,7	5,9
Mijloace și materiale de transport	3,0	4,6	2,1	2,0	2,4	4,9	5,4	5,4	5,4
Produse vegetale	3,2	1,6	1,9	3,3	4,2	4,2	5,9	4,2	4,2
Piei crude, piei tăbăcite, blănuri	0,3	0,2	0,4	0,3	0,4	1,6	2,6	4,1	3,6
Pastă de lemn, hârtie, carton	4,1	4,5	3,7	3,6	3,9	4,3	4,0	3,6	3,6
Altele	11,3	10,2	10,6	9,2	11,8	10,8	11,3	11,8	11,4
Coefficientul de concentrare Herfindahl	0,372	0,361	0,408	0,355	0,305	0,272	0,265	0,263	0,254

Surse: BNS și calculele autorului

Putem afirma în linii mari că actuala structură pe produs a importurilor reflectă necesitățile unei economii unde lipsesc resursele naturale proprii și care trece printr-o fază de creștere economică intensă.

Diversificarea geografică

Moldova a ieșit din epoca sovietică după o perioadă de cincizeci de ani de integrare comercială profundă cu alte foste-membre ale URSS. Comerțul extern în afara granițelor URSS era permis doar cu acordul organelor de control și planificare centrale. Impactul orientării administrative defectuoase a fluxurilor comerciale încă se mai face simțit de sistemul economic național.

Astfel, în perioada anilor 1996-2004 comerțul cu grupul țărilor UE a sporit mult mai repede comparativ cu alte grupuri (exporturile spre UE au crescut cu o medie anuală de 16,7% comparativ cu 5% media generală, în timp ce importurile din UE au crescut anual cu 24,4%, comparativ cu 11,8% media generală). În pofida integrării comerciale relativ rapide cu UE, după cum demonstrează Tabelul 3, mai bine de jumătate din exporturi și peste 40% din importuri sunt destinate/provin din țările din spațiul CSI.

Tabelul 3. Structura comerțului extern pe arii geografice mari, %

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Export – total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
CSI	62,6	68,3	69,6	67,9	54,7	58,6	60,9	54,4	53,6	51,0
UE	11,6	9,8	13,4	15,7	28,1	26,3	24,9	26,6	26,7	30,1
ECE	21,3	16,3	8,0	10,2	10,2	8,8	7,5	9,6	12,4	10,7
Restul lumii	4,5	5,6	9,1	6,2	7,0	6,3	6,7	9,3	7,3	8,2
Import – total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
CSI	66,6	60,9	51,6	43,0	41,3	33,5	38,1	39,4	42,3	43,2
UE	13,5	16,5	24,5	33,8	32,8	36,1	35,6	34,4	36,0	32,9
ECE	14,1	13,0	14,1	14,7	15,8	17,5	13,2	11,1	9,5	11,3
Restul lumii	5,9	9,6	9,8	8,5	10,1	12,9	13,1	15,2	12,1	12,6
Balanța comercială – total	-100	-100	-100	-100	-100	-100	-100	-100	-100	-100
CSI	-93,3	-39,5	1,3	-2,9	9,5	5,3	1,3	-14,8	-27,7	-33,5
UE	-26,5	-35,7	-57,3	-62,9	-50,6	-51,3	-54,1	-47,1	-48,1	-36,4
ECE	35,0	-3,5	-32,0	-21,9	-37,2	-31,0	-23,1	-13,4	-5,8	-11,9
Restul lumii	-17,4	-21,2	-11,9	-12,3	-21,7	-23,1	-24,1	-24,7	-18,4	-18,2

Surse: BNS și calculele autorului

Această stagnare este explicată parțial și de faptul că Moldova nicidecum nu reușește o expansiune comercială spre țările Europei Centrale și de Est. Lipsa de progres în relațiile comerciale cu țările central și est-europene este determinată de următorii factori:

- Bună perioadă de timp Moldova a avut relații politice dificile cu România, principalul partener comercial din Europa Centrală, relații

care inevitabil s-au transpus și pe plan comercial. România a interzis în câteva rânduri importul unor produse moldovenești.

- Țările din acest grup nu sunt la fel de atractive din punct de vedere a potențialului pieței ca cele din Europa de Vest, nu oferă avantajul unor relații „verificate” de felul celor întreținute de exportatorii moldoveni cu parteneri din Rusia, Belarus și Ucraina și nici avantajul unor mentalități și culturi de afaceri similare.
- Mai multe țări din regiune au structuri economice similare cu cea a Moldovei și importurile unor produse moldovenești nu este pentru ele o variantă interesantă.

La un nivel mai detaliat de dezagregare (de la regiuni geografice mari la țări) se poate constata, după cum arată Tabelul 4, o reducere spectaculoasă a dependenței exporturilor de piața rusă, majorarea de 5 ori a ponderii Italiei și dublarea ponderii deținute de Germania. În același timp, trebuie de remarcat că reducerea dependenței exporturilor de piața rusă nu s-a produs ca urmare a unei „însănătoșiri structurale”, ci ca urmare a pierderii absolute a pozițiilor deținute de produsele moldovenești. În 2004 valoarea totală a exporturilor moldovenești către Rusia reprezenta doar 70% din valoarea mărfurilor desfăcute în 1997. Pe lângă aceasta, trebuie de spus că după cum în 1997 peste 4/5 din totalul exporturilor reveneau la numai 6 țări, situația nu se s-a schimbat nici până în 2004.

Tabelul 4. Concentrarea pe țări a exporturilor Republicii Moldova, %, dacă nu este indicat altceva

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Total, milioane USD	874,1	631,8	463,4	471,5	565,5	643,8	789,9	985,2
Rusia	58,2	53,3	41,3	44,5	43,7	37,1	39,0	35,9
Italia	2,7	3,5	5,5	7,7	8,0	8,8	10,4	13,8
România	6,7	9,6	8,9	8,0	6,7	8,8	11,4	10,0
Germania	3,7	3,8	7,2	7,7	7,1	7,2	7,1	7,2
Ucraina	5,7	7,7	7,0	7,5	10,1	9,5	7,1	6,6
Belarus	4,1	5,0	4,7	4,6	5,3	6,1	5,2	6,0
Total cote, %	81,1	83,0	74,7	80,1	80,9	77,5	80,3	79,5

Surse: BNS

În privința importurilor se poate afirma că Republica Moldova dispune de un spațiu mai larg pentru manevre posibile (Tabelul 5). Spre deosebire de exporturi, nu la 6, ci la 11 țări revin 4/5 din importurile moldovenești. O modificare structurală fundamentală care s-a produs în 2000 a fost ieșirea Ucrainei în fața Rusiei ca pondere în importurile Republicii Moldova. O bună parte din exporturile efectuate de Ucraina în Moldova reprezintă reexport de mărfuri

ruse, inclusiv electricitate și produse petroliere. Totuși, Moldova trebuie să evite riscul intrării în dependență comercială excesivă față de Ucraina și față de oricare altă țară.

Tabelul 5. Concentrarea pe țări a importurilor Republicii Moldova, %, dacă nu este indicat altceva

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Total, milioane USD	1171,3	1023,6	586,4	776,4	892,2	1038,0	1402,3	1768,5
Ucraina	18,0	14,8	13,5	13,5	17,1	19,6	22,1	24,7
Rusia	28,4	22,8	23,6	15,4	16,1	14,8	13,0	12,0
România	8,6	11,0	13,9	15,4	10,5	8,7	7,0	9,3
Germania	8,1	9,0	10,5	11,3	9,4	8,3	9,7	8,5
Italia	4,1	6,3	6,5	6,3	7,2	8,5	8,3	7,4
Turcia	1,2	1,0	2,0	2,3	2,2	3,2	3,4	3,9
Belarus	4,1	4,9	3,9	4,1	4,4	3,9	3,6	3,6
Franța	1,1	2,2	2,1	2,6	2,9	2,2	2,5	3,0
Kazahstan	0,4	0,2	0,0	0,4	0,4	0,9	3,4	2,8
Polonia	1,1	1,0	1,4	2,0	2,0	2,4	2,8	2,5
China	0,1	0,2	0,2	0,4	0,9	1,1	1,5	2,1
Bulgaria	5,3	2,9	1,6	1,8	2,3	2,0	2,1	1,7
Total cote, %	80,7	76,3	79,3	75,4	75,4	75,6	79,6	81,6

Surse: BNS

Riscuri duble

Evoluția comerțului extern al Republicii Moldova a fost marcată de o stagnare determinată de criza financiară rusă din 1998 ce a avut efecte contagioase în sfera financiar și producătoare a economiei moldovenești. Aceste efecte s-au transmis prin canalele comerțului extern și au demonstrat riscurile duble la care este expusă Republica Moldova: un număr restrâns de produse cu o valoare adăugată relativ mică este exportat pe un număr restrâns de țări. Esențialmente, Rusiei îi revin 36% din exporturile făcute de Republica Moldova și aproape 80% din aceste exporturi sunt produsele industriei alimentare, de fapt, vinuri și coniacuri. Interdicțiile pe care Rusia le-a introdus în 2005 în două reprize față de importurile din Republica Moldova (față de produsele de origine animalieră și vegetală) ar putea să fie urmate și de o a treia rundă de interdicții orientate contra vinurilor moldovenești. Moldova deja pierde vertiginos pozițiile pe care le deține pe piața rusă de vinuri din segmentele inferioare și medii de preț și orice intervenție brutală poate conduce la pierderea irecuperabilă a nișei de piață.

Diversificarea slabă a exporturilor denotă și slăbiciunea sectorului privat moldovenesc. Din cauza acestei slăbiciuni, capacitățile exportatoare naționale nu pot ține pasul cu importurile și deficitul comercial este în continuă creștere Tabelul 6.

Tabelul 6. Indicatorii raportului internațional de schimb și deficitului comercial

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Indicele volumului fizic, anul precedent = 100%							
La exporturi	72	100	106	122	116	120	
La importuri	92	71	128	118	118	129	
Indicele prețurilor medii, anul precedent = 100%							
La exporturi	120	147	111	96	99	104	
La importuri	108	158	115	100	100	106	
Gradul de acoperire a importurilor cu exporturi, %	61,7	79	60,7	63,3	62	56,3	55,7
Deficitul comercial, % PIB	-23,1	-9,5	-23,8	-22,1	-23,6	-30,5	-30,4
Deficitul comercial, milioane USD	-391,8	-122,9	-305	-326,7	-394,2	-612,4	-783,4
Investiții străine directe + Transferuri din retribuirea muncii prestate peste hotare, % din deficitul comercial		-104,9	-83,2	-101,7	-88,7	-51,6	-72,8

Surse: BNS și calculele autorului

Pe de asupra, prețurile la produsele importate cresc mai repede decât la cele exportate, complicând încă mai mult sarcina acumulării resurselor valutare din export pentru echilibrarea balanței comerciale. În ultimii patru ani importurile au crescut și fizic și valoric mai repede decât exporturile. Dacă decalajul dintre ratele de creștere a importurilor și exporturilor se va menține și în următoarele luni, deficitul comercial în 2005 va ajunge să fie mai mare decât exporturile. Va fi o situație bizară, cu care nu știm dacă se mai confruntă alte țări din. Deși pe termen scurt s-ar putea să nu apară probleme majore cu finanțarea deficitului (transferurile valutare de peste hotare au fost încă mai mari în 2005), o asemenea evoluție a comerțului extern nu îmbunătățește cu nimic, probabil că chiar dăunează, consolidării avantajelor competitive ale Moldovei.

4.4. Investițiile străine directe și securitatea intereselor economice naționale

Transformările economice în Moldova vor putea continua numai dacă vor fi însoțite de majorarea veniturilor reale și de îmbunătățirea nivelului de trai al populației pentru a asigura suportul social pentru reforme. Pentru a îndeplini aceste condiții este necesar ca sectorul de producție să revină la și chiar

să depășească performanțele obținute înainte de începerea tranziției. Pentru aceasta însă sunt necesare investiții substanțiale. Numai în agricultură, conform unor estimări, sunt necesare investiții de peste 2 miliarde de dolari pentru ca acest sector să revină la nivelul optimal de producție¹⁶. Lucru bine știut, asemenea capitaluri în Republica Moldova nu există, iar veniturile transferate de peste hotare servesc și vor servi și pe viitor la asigurarea necesităților de consum. De aceea, atragerea unor investiții străine directe (ISD) este o condiție indispensabilă. Mai ales că ISD pot nu doar să asigure financiar investițiile necesare, dar și să asigure un transfer de tehnologii și management avansat.

Tabelul 7 arată că performanțele economice realizate de întreprinderile cu capital străin în Moldova sunt cu mult superioare ponderii relativ mici pe care acestea o dețin utilizarea forței de muncă. Din partea întreprinderilor autohtone se cere alinierea la aceste performanțe.

Tabelul 7. Indicatorii activității întreprinderilor cu capital străin

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ponderea angajaților în totalul angajaților din economia națională, %	1,4	1,8	2,2	3,6	2,3	7,6
Volumul producției (prețuri curente), mii lei	311,4	749,6	795,6	1608,5	2587,7	3250,7
Ponderea în totalul producției, %	5,3	12,5	11,1	18,4	23,9	33,4
Ponderea în total exporturi, %	14,3	31,3	24,5	38,4	40,9	36,6
Ponderea în total importuri, %	27,4	31,6	36,7	43,5	45,8	37,4

Surse: MIDA

Rezultatele Moldovei în atragerea investițiilor străine directe sunt ambigue. Pe de o parte, stocul investițiilor străine directe plasate în economia Moldovei a crescut spectaculos de la 28,6 milioane în 1994 la 902,5 milioane în 2004¹⁷. Dar acest stoc a fost acumulat nu în mod progresiv, progresele vizibile alternând cu stagnările notabile. Ritmul intrărilor anuale de capital în 1997-2003 a fost instabil, variind între 38 milioane USD în 1999 până la 146 milioane USD în 2002, scăzând apoi drastic până la 58 milioane USD în 2003. Până în 2001 fluxurile de ISD au fost legate în mare măsură de privatizarea unor obiective de producere sau de infrastructură atractive. După aceasta, investitorii străini se pare că au început să exploreze cu mai mult interes posibilitățile de constituire a unor întreprinderi noi (de novo), decât să riște cu plasarea capitalurilor în fostele întreprinderi de stat. Aceste atitudini sunt explicate

¹⁶ CNFA.

¹⁷ BNM.

de două cauze. Prima, marea privatizare practic s-a încheiat, deși mai există încă câteva întreprinderi publice care eventual ar putea fi atractive pentru investitori (Moldotelecom, unele fabrici de vinificație). A doua, exemplele notorii de „deprivatizare” și de hărțuire a unor investitori străini i-au descurajat pe cei care anterior consideram Moldova atractivă.

Rapoartele ONU asupra investițiilor globale plasează Moldova în categoria țărilor care atrag ISD la un nivel peste potențialul lor economic, prin potențial economic înțelegând PIB¹⁸. Dar Moldova se situează în categoria țărilor care atrag ISD sub potențialul lor economic imediat cum definiția acestui potențial este extinsă pentru a include forța de muncă disponibilă și exporturile¹⁹. Într-adevăr, după cum este arătat în Tabelul 9, Moldova era peste media țărilor din regiune ca raport al ISD la PIB, dar categoric sub medie ca sumă a ISD per capita.

Tabelul 8. ISD în Moldova și câteva țări din regiune, media 1995-2002

	% din PIB	USD per capita
Bulgaria	4,4	70
Lituania	3,9	122
Moldova	4,8	18
România	2,7	46
Slovacia	3,7	233
Periferia CSI*	2,9	15
Nucleul CSI**	2,9	39

Note: * - Armenia, Georgia, Kirghizia, Tadjikistan, Uzbekistan;

** - Belarus, Kazahstan Rusia, Ucraina

Surse: WB

Prin urmare, teoretic Moldova mai are încă ceva rezerve pentru majorarea fluxului de ISD. Totuși, în contextul preocupărilor de securitatea economică trebuie să ne întrebăm dacă nu cumva investițiile străine directe reprezintă o modalitate comodă de propagare a intereselor economice a investitorilor străini, iar prin intermediul lor și a intereselor politice a țărilor lor de origine? În particular, publicul este frecvent deranjat de faptul că Rusia este principalul investitor în Republica Moldova. Întrebări similare apar nu doar în cazul țării noastre. În toate statele mici companiile private străine dispun de canale de influență pentru influențarea politicilor. Scopul guvernului constă în gestionarea adecvată a intereselor companiilor străine, în echilibrarea intereselor și în minimizarea

¹⁸ UNCTAD.

¹⁹ Chivrița și Prohnițchi.

șanselor pentru propagarea unor influențe nefaste. Mai multă transparență și responsabilitatea publică în relațiile statului cu investitorii străini ar ajuta ca ultimii să urmărească strict scopuri economice și nu politice sau de alt gen.

Evident, influența pe care o exercită investitorii străini depinde de mărirea companiilor și de țările lor de origine. Din punct de vedere a mărimii, se poate spune că numai 3% din totalul întreprinderilor cu capital străin prezente în Moldova au un capital statutar mai mare de 500 mii USD. Cea mai mare parte a întreprinderilor străine (70%) au un capital statutar de până la 10 mii USD²⁰. O asemenea structură sugerează că dacă și există influențe, ele provin de la un număr relativ limitat de companii cu capital străin.

Tabelul 9. Compoziția geografică a ISD, %, 2003

	% din PIB
Rusia	22,9
UE	32,9
Marea Britanie	6,4
Spania	6,2
Franța	5,3
Germania	4,5
Alte UE	10,5
SUA	10,0
Zone off-shore*	6,9
România	3,6
Alte țări	23,6

Note: * – Liechtenstein, Cipru, Malta, Ins-le Caiman

Sursă: WB

În profil geografic, situația ISD reflectă în linii mari compoziția comerțului extern (Tabelul 9). În categoria țărilor, Rusia deține prima poziție cu aproape 23% din stocul ISD, după care urmează SUA, Marea Britanie și Spania.

S-ar părea că Rusia deține o pondere exagerat de mare, totuși, la părerea noastră ea este echilibrată de o pondere încă mai mare care revine zonei UE. De asemenea, companiile ruse au făcut principalele investiții până la 1998, după care ponderea Rusiei în fluxul anual de investiții a scăzut drastic.

Principalele companii, care asigură ponderea mare a capitalurilor din Federația Rusă, Spania, SUA și Marea Britanie în stocul total al ISD sunt²¹:

²⁰ Interviu lui Sergiu Ghetiu, directorul MEPO, pentru agenția de presă INFOTAG, 5 octombrie 2004.

²¹ Chivriga și Prohnițchi.

- Federația Rusă – „Moldovagaz”(sectorul energetic), „Green Hills Market” (servicii și comerț);
- SUA – „Mobiasbanca” (sectorul bancar), „Moldova Agroindbank” (sectorul bancar), „Dionysos Mereni” (industria vinicolă), SA „Cricova Acorex” (industria vinicolă), „Fabrica de Produse Lactate din Hâncești (Alba)”(industria alimentară), „Sun Communications” (servicii TV și comunicații), „Jolly Allon” (servicii hoteliere);
- Spania - „Union Fenosa” (sectorul energetic), Glass Container Company (industrie);
- Marea Britanie – „Compudava” (tehnologii informaționale).

Trebuie de remarcat de asemenea ponderea relativ mare a investițiilor din zone fiscale libere (off-shore) și care, la părerea unor autori, ar putea fi capital moldovenesc exportat și reinvestit, sensul fiind probabil de a obține un tratament mai bun comparativ cu investitorii locali²². Se poate afirma că investițiile străine plasate în Republica Moldova au o structură relativ echilibrată din punct de vedere geografic. Ele nu sunt plasate în sectoare tehnologice „sensibile”, deoarece aceste sectoare pur și simplu lipsesc. Este adevărat, capitalul rusesc este prezent masiv în Moldova, în particular în sfera energetică. Întrebarea însă este, ar fi beneficiat oare Moldova de prețuri mai mici la gazul natural dacă nu Gazprom, ci altă companie din altă țară ar fi fost acționarul majoritar la Moldova-Gaz? Răspunsul este mai degrabă negativ.

În următoarele decenii șansele Moldovei de atragere a noilor investiții străine directe vor crește semnificativ. Aceste perspective sunt determinate de următoarele:

- extinderea UE spre România și Bulgaria, după care o parte din companiile străine prezente în aceste țări vor dori să caute locații în noile țări-vecine ale UE unde costurile salariale și de administrare ale afacerilor vor fi mai mici;
- extinderea intereselor economice asiatice (în primul rând, China) spre Europa de Est;
- creșterea economică realizată de Moldova și consolidarea sectorului privat moldovenesc (investitorii străini își doresc să aibă în Moldova parteneri consolidați din punct de vedere financiar, a managementului și a imaginii);
- crearea zonei de liber schimb între Moldova și UE.

²² WB.

Creșterea veniturilor populației în Moldova, ca urmare a creșterii economice și a transferurilor valutare de peste hotare și care sporesc potențialul pieței locale. Pentru guvernul Moldovei provocarea va consta în capitalizarea acestor factori favorabili prin politici și atitudini adecvate față de investitorii străini. Garantarea drepturilor la proprietate, abținerea de la interferențele administrative în afacerile private, reducerea corupției și poverii birocratice – acestea sunt recomandările fundamentale pentru ca Moldova să atragă investiții străine la nivelul unor țări de succes din regiune.

4.5. Securitatea energetică

Moldova nu dispune de resurse naturale care, la actualul nivel de dezvoltare a tehnologiilor energetice, iar permite să-și asigure integral sau într-o proporție semnificativă necesitățile sale de consum. În prezent principalul combustibil folosit în Republica Moldova este gazul natural (care acoperă 80% din necesitățile sectorului energetic) și care este importat practic integral din Rusia. Această situație nu se va schimba în viitorul previzibil, de aceea, orice strategie de securitate energetică trebuie să pornească de la premisa ca purtătorii primari de energie oricum vor trebui să fie importați și că Rusia va rămâne încă ceva timp principalul furnizor de gaz natural.

Energia în ecuația relațiilor moldo-ruse

Energia importată din Rusia este unul din cei doi principali factori (exporturile spre Rusia sunt al doilea factor) care ancorează Moldova adânc într-o situație de dependență unilaterală față de uriașul estic. De altfel, trebuie de remarcat că energia este alternativ „covrigul” și „ciomagul” pe care Rusia îl folosește frecvent în relațiile sale și cu alte țări din Europa Centrală și chiar din Europa de Vest. Instrumentul a fost utilizat chiar recent, cu ocazia întâlnirii din 25 august 2005 a miniștrilor de externe ai țărilor CSI și care a avut loc la Moscova. Ușurința cu care Moscova a reușit până nu demult să-și proiecteze influența în Moldova prin sfera energetică este explicată de o serie vastă de factori:

- companiei ruse „Gazprom” i s-a acordat în mod neoficial drepturi de monopolist în furnizarea gazului natural Moldovei;
- lipsa în Moldova și în regiunea proximală a unor resurse energetice similare sau alternative;
- problemele tehnice și economice care fac imposibilă diversificarea imediată a furnizorilor (costurile fixe foarte mari necesare pentru construirea unor noi magistrale);

- acumularea unor datorii istorice energetice față de Rusia;
- lipsa unor capacități tehnice proprii necesare pentru contabilizarea adecvată a consumului de gaz.

Moldova, spre deosebire de Ucraina, are o importanță infimă pentru tranzitarea gazului spre Europa. Teritoriul moldovenesc este traversat doar de o singură magistrală importantă spre România. Din această cauză, spre deosebire de Kiev, pentru Chișinău ar fi mai complicat să anihileze agresivitatea Gazpromului amenințând cu aplicarea unor taxe de tranzit mai mari. Lipsa de transparență și responsabilitate publică în sfera energetică a Republicii Moldova, care nu întâmplător a primit calificativul de „stat în stat”.

- Eficiența tehnică și economică scăzută a principalilor producători de energie electrică și termală în Moldova (și care sunt concomitent principalii consumatori de gaze și cei mai mari datornici);
- Uzarea infrastructurii de transportare întreținute de companiile de distribuție a energiei termale, care cauzează pierderi mari la transportare;

Trebuie totuși de ținut cont de faptul că datoriile sunt principalul canal de exercitare a presiunilor economice sau politice. Dacă consumul ar fi achitat regulat și nu s-ar admite acumularea unor datorii uriașe, pentru Rusia ar exista mai puține posibilități de manipulare. Estonia și Slovacia, ca și Moldova, importă 100% din gazul natural consumat și 100% din gazul importat este importat din Rusia dar aceste țări nu admit șantajarea și implicarea în afacerile lor interne.

Guvernele Moldovei vor trebui să țină seama de faptul că obiectivul de integrare a Moldovei în UE va conduce chiar la accentuarea dependenței sistemului energetic de gazul natural. Una din rigorile ecologice ale politicii energetice europene impune renunțarea la combustibilii grei pentru funcționarea stațiilor electrice și trecerea treptată la gazul natural. Această rigoare va determina nu doar Moldova, dar și alte țări din Europa Centrală și de Est să se bazeze pe viitor într-o măsură chiar mai mare decât în trecut pe gazul importat din Rusia. Moldova trebuie să facă tot posibilul ca să elibereze relațiile sale energetice cu Rusia de orice element politic și să facă tot posibilul pentru ca să achite regulat facturile.

Majorarea începând cu 2006, cel târziu 2007, a tarifelor pentru gazul metan furnizat de Gazprom este un lucru cert și guvernul trebuie să țină cont de acest lucru în elaborarea strategiilor sale energetice. Această majorare va fi determinată de trei factori: modificările care au intervenit în strategia de afaceri a Gazpromului față de toate țările din așa-numita „vecinătatea apropiată”, înțelegerea de către Rusia a faptului că câștigurile politice obținute sunt mai mici decât costurile financiare suportate și majorarea globală a prețurilor la

hidrocarburi. Moldova trebuie să se pregătească pentru aceasta prin echilibrarea grilei tarifelor, modernizarea CET-urilor și a infrastructurii de transportare a energiei termice. De fapt, aducerea tarifului pentru gaz la nivelul celor percepute de la țările central-europene are și un avantaj: Rusia va pierde orice posibilitate de șantajare pe viitor.

Electricitatea

Necesarul anual de energie electrică al Republicii Moldova se estimează la 5-6 miliarde kilowați-oră. Dacă nu ținem cont de Transnistria, Moldova poate produce autonom doar 30-35% din energia electrică pe care o consumă. Conform strategiei de dezvoltare a sistemului electroenergetic al Republicii Moldova întreprinderile locale de producție a energiei electrice trebuie să dispună de capacități de asigurare a 100% din necesități până în 2007. Actualmente Moldova utilizează energie electrică produsă de CET-1 din Chișinău, nodul Hidroelectric de la Costești, Centrala Termoelectrică de la Cuciurgan și o parte o procură din Ucraina.

Pentru Moldova este crucial important să reobțină controlul asupra Centralei de la Cuciurgan. Puterea instalată a celor 12 blocuri ale CTE Cuciurgan este 2,52 MWt în timp ce necesitățile întregului sistem economic moldovenesc sunt evaluate la 1,1-1,2 MWt. Conform contractului de privatizare a Centralei de la Cuciurgan, proprietarul (care acum este corporația rusă „EES Rossii”) va investi până în 2007 peste 160 milioane USD în dezvoltarea centralei. Alocarea unei asemenea sume este rațională numai dacă investitorul consideră exportul drept principală activitate de perspectivă. În asemenea circumstanțe, Moldova va avea un rol crucial, deoarece dispune de infrastructura necesară pentru transportarea electricității spre Balcani, ținta expansionismului economic al corporației ruse. Dar Moldova trebuie să țină seama de faptul că la Kiev există cercuri economice puternice care intenționează să controleze exportul de electricitate de la Cuciurgan. Pentru aceasta, este planificată construirea unor noi magistrale de transport de înaltă tensiune care să treacă pe teritoriul ucrainean și să reducă la minimum sau chiar la zero lungimea parcursului pe teritoriul moldovenesc.

Anterior Transnistria a utilizat în câteva rânduri „arma energetică” în raport cu Chișinăul. Este greu de spus dacă schimbarea proprietarilor va pune regimul de la Tiraspol în imposibilitatea de a șantaja energetic Moldova. Din punct de vedere tehnic, Moldova dispune acum de mai bune capacități pentru asigurarea securității sale electrice. În caz de repetare a situației din iulie-august 2004, când Transnistria a sîstat livrările de energie de la Cuciurgan, Mol-

dova ar putea să importe energia necesară din România. Trei linii de tensiunea 110 kilovolți și una de 400 kilovolți (Isaccea-Vulcănești) leagă Moldova de România și încă una de 400 kilovolți (Suceava-Bălți) urmează să fie construită în 2-3 ani. Intrarea noii linii în funcțiune va permite Moldovei să exporte electricitate în regim normal.

Situația se va îmbunătăți odată construirea celor două centrale electrice regionale (Bălți și Cahul) și cu implementarea proiectului energetic II finanțat de Banca Mondială. Componentă electrică a acestui proiect prevede 28 milioane USD pentru procurarea și instalarea echipamentului de măsurare a energiei electrice, de testare a transformatoarelor de măsurare, a echipamentului pentru stațiile-transformatoare și modernizarea sistemului de dispecerat și telecomunicații. Aceasta va permite liberalizarea pieței, sporirea atractivității pentru investitori, iar marilor consumatori – să încheie contracte individuale cu furnizorii cei mai buni.

Emigrația – risc fundamental pentru securitatea economică. Este Moldova suprapopulată?

Destul de frecvent poate fi auzit argumentul suprapopulării Republicii Moldova ca explicație a exodului masiv al populației, a veniturilor mici pe cap de locuitor, a șomajului rampant și a altor probleme social-economice cu care ne confruntăm. Argumentul are dreptul la existență, dar el trebuie nuanțat. După cum este arătat în Tabelul 10, într-o serie de țări europene densitatea populației este comparabilă sau chiar mai mare decât a Moldovei.

Tabelul 10. Indicatori demografici în țările europene

Țara	Densitatea populației, oameni/km ² , 2002	Nivelul de urbanizare, 2005	Rata medie anuală de creștere a populației, %, 2000-2004	
			Urbane	Rurale
Belgia	337	97	0.24	-0.84
Regatul Unit	243	89	0.38	-0.26
Republica Cehă	129	74	0.02	-0.45
Danemarca	124	85	0.34	-0.37
Albania	124	44	2.07	-0.39
Polonia	122	62	0.04	-0.27
Republica Moldova	120	41	-0.51	-0.03
Slovacia	110	58	0.49	-0.48
Ungaria	110	66	0.14	-1.57
Armenia	108	64	-0.75	0.09
Franța	108	76	0.72	-0.34
Azerbaidjan	97	50	0.62	1.16
România	88	55	-0.20	-0.26

Surse: BNS, United Nations Statistics Division

Problema constă, la părerea noastră, nu în densitatea mare a populației în genera, ci în densitatea mare a populației rurale și în nivelul scăzut de urbanizare a țării. Nu întâmplător, în structura emigranților moldoveni pe medii de reședință, prevalează cei din mediul rural cu o pondere de 70%²³. Albania și Azerbaidjan, țări cu nivele de urbanizare similare cu al Moldovei sunt alte două exemple de țări cu emigrare intensă, emigrare alimentată în principal de populația rurală.

Deci, avem de a face cu un factor structural, de profunzime, care într-adevăr poate fi determinant pentru o serie de probleme economice cu care se confruntă Moldova. În particular, acest factor demografic poate fi responsabil pentru productivitatea mică a muncii în agricultură și veniturile mici obținute în acest sector. După ce timp de aproape cinci decenii dezvoltarea demografică normală a Moldovei a fost reprimată prin directive și politici unionale, impactul acestui factor s-a manifestat în mod exploziv imediat după ce a încetat subvenționarea centralizată a agriculturii moldovenești, iar salariile pentru categoriile social-profesionale remunerate din bugetele publice (medici, învățători) au sucombat. Problema devine mai complicată dacă ținem cont de faptul că majoritatea orașelor mici din Moldova sunt de fapt așezări pseudourbane, acum un deceniu mono-industriale, adică dependente de o singură fabrică sau uzină care azi cel mai probabil nu funcționează.

În anii de tranziție problema supraaglomerării rurale nu a devenit mai simplă. Chiar din contra, din 1997 până în 2004 ponderea populației din dreapta Nistrului ce locuiește în orașe a scăzut de la 42,2 la 41,4%.

Conchidem că Moldova nu este o țară suprapopulată în general, ci este suprapopulată rural. Subsistemul economic rural nu s-a diversificat semnificativ odată cu avansarea reformelor economice și nu a început să ofere mai multe oportunități neagricole locuitorilor din sate. Guvernul central și local nu a fost în stare să asigure diversificarea și dezvoltarea economică a orașelor mici din Moldova și să deschidă „ecluzele” pentru strămutarea unui segment al populației tinere din sate către aceste orașe. Mai mult ca atât, pe fundalul înrăutății situației economice, emigrarea internă sat-oraș nu era o opțiune rațională pentru locuitorii din sate care chiar erau avantajați comparativ cu cei din orașe de faptul că puteau supraviețui din activități agricole de subsistență. Rezultatul firesc a fost orientarea locuitorilor din sate spre alte țări, inițial Rusia, iar apoi tot mai mult spre cele din Europa.

²³ „Populația economic activă, ocupată și șomajul în trimestrul II 2005”, Notă informativă, august 2005, Biroul Național de Statistică.

4.6. Criza demografică

Republica Moldova se confruntă cu o criză demografică gravă, care a început să se manifeste încă din ultimele decenii de existență ale URSS. Criza dată se manifestă prin reducerea natalității, majorarea mortalității, criza modelului familiei tradiționale și incapacitatea de auto-reproducere simplă a populației. Cumularea acestor factori a rezultat într-o tendință clară de depopulare a Republicii Moldova. În conformitate cu pronosticurile demografilor, în decurs de 50 de ani populația Moldovei (pe partea dreaptă a Nistrului) ar putea să scadă cu 400-500 mii.

Numai acești factori luați separat vor determina reducerea cantitativă și, probabil, calitativă a resurselor umane necesare pentru o creștere și dezvoltare economică rapidă și durabilă. Dar consecințele negative ale crizei demografice provocate de factori sociali și naturali sunt agravate de exodul forței de muncă peste hotarele țării, un fenomen relativ recent, care a început la mijlocul anilor 1990 și a căpătat proporții îngrijorătoare începând cu 2000.

Emigrarea este un fenomen complex care are rădăcini și implicații sociale, economice, culturale și politice. Este o strategie rațională de supraviețuire individuală și evadare din sărăcie. Totuși, pentru țară ea implică atât costuri, cât și beneficii economice. Beneficiile se manifestă pe termen scurt și sunt trecătoare: reducerea presiunilor asupra pieței muncii, atenuarea potențialului de tulburări sociale, asigurarea unor venituri mai înalte în familiile care au membri emigrați, asigurarea unor rezerve valutare mai mari în conturile BNM și echilibrarea parțială a deficitului comercial. Aceste beneficii ar putea însă să se atenueze treptat, odată cu reîntregirea familiilor peste hotare.

Consecințele emigrației pentru securitatea economică

Costurile emigrației urmează să fie suportate încă mult timp și sunt împovărătoare. Amploarea consecințelor negative ne face să afirmăm că emigrarea este un factor ce amenință fundamental securitatea economică a țării. Cuantificarea în termeni monetari este dificilă, dar putem să enumerăm următoarele riscuri ce derivă din emigrare:

Reducerea cantitativă a factorului uman, ilustrată în Tabelul 11. Acesta arată că emigrarea s-a intensificat atât ca număr absolut și ca proporție în totalul populației ce locuiește în Moldova (fără regiunea transnistreană), cât mai ales ca proporție în totalul resurselor de muncă²⁴. Ultima tendință este expli-

²⁴ În conformitate cu definiția utilizată de BNS, resursele de muncă sunt formate din numărul total de persoane cu capacități intelectuale și fizice necesare desfășurării unei activități utile pentru economia națională, care cuprinde populația în vârstă aptă de muncă (15-64 ani) și persoane economic active sub și peste vârsta aptă de muncă.

cată și de reducerea absolută a numărului de persoane capabile de muncă, de la 2,1 milioane în 1998 la 1,9 milioane în 2004.

Tabelul 11. Evoluția emigrației, mii persoane, dacă nu este indicat altceva

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 T2
Stocul de emigranți (BNS)	–	–	–	138	149	234	294	367	383
Reflux anual al celor care emigrează prima dată (CBS AXA)	11.4	17.4	26.4	52.0	33.2	60.2	76.9	71.1*	n.a.
Stocul de emigranți (CBS)	46	64	90	142	176	236	313	384	n.a.
Stocul (CBS), ca % din populația totală din dreapta Nistrului (BNS)	1,3	1,8	2,5	3,9	4,8	6,5	8,7	10,6	n.a.
Stocul (CBS), ca % din resursele de muncă (BNS)	2,2	3,0	4,3	6,8	8,4	11,6	15,9	20,2	n.a.

Note: * - primele zece luni

Surse: CBS, NSB, ultimele două rânduri calculate de autor.

Reducerea calitativă a factorului uman. După cum arată studiile existente, profilul educațional al celor emigrați este foarte înalt: 25,7% au studii superioare, 51% au studii tehnice sau speciale²⁵. Numai 1/3 din emigranți înainte de plecare nu aveau ocupații aducătoare de venituri, restul fiind cei care aveau un loc de muncă. Cu alte cuvinte, au plecat cetățeni cu o educație și cu o experiență de muncă mai mare decât media în țară.

Emigrarea generează consecințe sociale negative, consolidând criza modelului tradițional al familiei. Crește numărul de copii care locuiesc fără unul sau ambii părinți plecați peste hotare. Conform informațiilor oficiale publicate de Ministerul Educației, în februarie 2005 circa 28 mii de copii locuiau fără ambii părinți care au emigrat peste hotare, cu 5 mii mai mult decât în decembrie 2003. Peste 68 mii de copii locuiesc fără unul din părinții plecați peste hotare. O treime din cei care emigrează sunt de părerea că în urma emigrării de muncă, legăturile sociale și morale în cadrul familiilor slăbesc, iar 14% (probabil pe baza propriilor experiențe) au declarat că familia se dezintegrează²⁶. Nu este întâmplător, credem, că rata generală a divorțului a crescut de la 38 per 100 de căsătorii în 1999 la 59 per 100 căsătorii în 2003. Dezintegrarea familiilor complică socializarea copiilor, iar odată cu maturizarea lor, împiedică și integrarea lor armonioasă și plenară în populația economic activă.

²⁵ Gudumac and Ghencea.

²⁶ Gudumac and Ghencea.

Emigrarea produce modele de comportament urmate de copiii celor emigrați. Mulți dintre ei nici nu încearcă să găsească un loc de muncă în Republica Moldova, ci se orientează la emigrarea în țările în care deja se află părinții lor. În câteva țări de destinație a emigranților moldoveni s-au format diaspore sau alte rețele similare de ajutor reciproc care înlesnesc considerabil venirea, stabilirea cu traiul și găsirea locurilor de muncă pentru cea de-a doua generație de emigranți.

Toate acestea ne conduc la concluzia că modelul de creștere economică a Moldovei, în care prevalează factorul muncă comparativ cu factorul capital, este și va fi și în continuare subminat de emigrarea forței de muncă. Reducerea cantitativă a resurselor de muncă subminează creșterea în sectoarele intensive în muncă, iar reducerea calității și pregătirii forței de muncă împiedică consolidarea sectoarelor tehnologic mai avansate. Degradarea cantitativă și calitativă împiedică în mod fundamental plasarea în economia națională a unor investiții străine directe mai mari, deoarece, elementar, liniile tehnologice nu pot funcționa fără oameni.

BIBLIOGRAFIE

- BNM, Poziția investițională internațională a Republicii Moldova, anii 1994-2004, sinteza generală.
- BNS, „Populația economic activă, ocupată și șomajul în trimestrul II 2005”, Notă informativă, august 2005, Biroul Național de Statistică.
- Buzan, Barry, „Popoarele, statele și teama”, Chișinău, 2000.
- Carașciuc L., Ciubotaru M, Pațiu N. și Bejan L., „Corupția și evaziunea fiscală: dimensiuni economice”, Pro Era Grup și Transparency International Moldova, 2003.
- CBS AXA, „Moldova Remittances Study”, Client/Coordinator: International Organization for Migration (IOM), International Monetary Fund (IMF), European Commission Food Security Program, December 2004.
- Chivriga V. și Prohnițchi V., „Cadrul legislativ și climatul investițional în Republica Moldova”, studiu realizat pentru Coaliția pentru Dezvoltare Economică Rurală, octombrie 2004.
- CNFA, Moldovan High Value Agriculture Export Competitiveness Study”, USAID Private Farmer Commercialization Program, Chișinău 2004, www.cnfa.org
- Ghencea, Boris and Gudumac, Igor, „Labor Migration and Remittances in the Republic of Moldova”, sponsored by AMM and Moldova-Soros Foundation, March 14, 2004.
- Piculescu, Violeta, „Hidden Activities and Bureaucratic Corruption” in „Studies of the Post-Communist Transition”, PhD paper, Goteborg University, Economic Studies, 119, 2002.

- Prohnițchi, Valeriu, „Contextul economic și instituțional al corupției”, Raport analitic RA/1 al Centrului de Politici Economice al IDIS Viitorul, 2003.
- Prohnițchi, Valeriu, „Securitatea economică a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova”, în „Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova”, IPP, 2002.
- Roșcovan M., Rusu V. și Roșca I., „Studiu privind evaziunea fiscală și contrabanda cu produse petroliere în Republica Moldova”, Transparency International Moldova, 2004.
- Sava Sorica, Dicționar MacMillan de Economie Modernă, București, 1999.
- UNCTAD, Raportul Comisiei Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD) cu privire la investițiile străine directe, septembrie 2004.
- World Bank, The Republic of Moldova: Trade Diagnostic Study, 2004.

Capitolul V.

SECURITATEA REPUBLICII MOLDOVA: PROVOCĂRI, PARTENERI ȘI PERSPECTIVE

*Dr. Iulian Frunțașu,
Conferențiar universitar, doctor în științe politice*

Securitatea reprezintă un domeniu complex care nu poate fi analizat exhaustiv într-un singur studiu. Cu toate acestea considerăm posibil și util în același timp să facem un outline al securității Republicii Moldova în sens militar, politic și geostrategic. Vom aborda subiectul teritoriilor temporar ocupate din est și amenințarea din partea Federației Ruse, instrumentele juridice internaționale care contribuie la consolidarea securității naționale, a partenerilor cu care ar trebui să fie cultivate relații privilegiate și a politicilor de realizare a obiectivelor în domeniul de consolidare a Armatei și implicit a securității Republicii Moldova.

5.1. Teritoriile temporar ocupate din est și amenințarea din partea Federației Ruse

Actualmente, raioanele de est ale Republicii Moldova se află temporar sub ocupația Federației Ruse care a purtat un război limitat ca intervenție armată și scop politic, fapt demonstrat chiar de Acordul de încetare a focului din 21 iulie 1992¹, semnat de Președinții Elțin și Snegur, ceea ce arată clar care au fost părțile participante la conflict. Incapacitatea politică, armată, dar și la nivel de mentalitate de a trata deschis diferendul transnistrean ca o rebeliune armată anticonstituțională suscitată și generată de Moscova a creat o situație ambivalentă în detrimentul Republicii Moldova. Asemenea abordări eronate s-au strecurat și în unele cercuri academice occidentale, care au tratat conflictul ca un război civil fratricid, fără a menționa de unde vin „frații băștinași” Smirnov sau Antiufeev². Opiniile referitor la războiul purtat de forțele armate ruse împotriva Chișinăului până nu demult erau considerate anti-ruse extremiste, în pofida

¹ Care ar trebui să fie reziliat, după cum menționează și alți observatori.

² A se vedea, de exemplu, „From Ethnopolitical Conflict to Inter-Ethnic Accord in Moldova”, Flensburg, Germany, ECMI Report # 1, March 1998.

tuturor evidențelor, însă respingerea Memorandumului Kozak a creat momentul necesar pentru formularea unor teze clare privind realitățile de acum 13 ani și aceasta, sperăm, va conduce la elaborarea unor politici noi la nivelul societății politice și civile îndreptate spre consolidarea statalității și suveranității.

Național-șovinismul rus în Republica Moldova a fost suficient de puternic pentru a descuraja trecerea unităților militare sovietice sub jurisdicția țării, ofițerii și plutonierii refuzând, în mare parte, să depună jurământul de credință. Astfel, spre deosebire de alte state-succesoare ale URSS, Moldova a reușit să păstreze doar o parte din echipamentele de luptă și infrastructura militară, faptul în cauză subminând capacitatea de soluționare a problemei secesionismului armat rus din regiunea transnistreană. Armamentele convenționale sovietice/ruse au jucat un rol determinant în ce privește fizionomia evoluțiilor politice și de securitate în Republica Moldova. Pentru a elucidă raportul între militar și politic, în special modul în care a fost subminată independența Republicii Moldova prin implicarea armată a unităților Armatei a 14-a de partea secesioniștilor ruși, este necesar să vedem cum au evoluat deținerile sovietice și rusești în cele cinci categorii, în conformitate cu Tratatul Forțelor Armate Convenționale din Europa (FACE).

Perioada	Amplasarea	Tancuri	MBL	Transportoare blindate MBABL	Artilerie	Elicoptere de atac	Elicoptere de susținere	Aviație	Efectiv
11.1990/ cor. 02.1991	Chișinău		13						
	Tiraspol	155	246	294	230		13		
	Bender			3					
	Dubăsari			9					
	Râbnîța			5					
	Chișinău		124	37	18				
	Rezina		10						
	Cahul		9						
	Chișinău						7		
	Mărculești							33	
Total		155	402	348	248	0	20	33	
07.1992	Tiraspol	126	198	215	127		12		9.254
	Chișinău		124	37	21				1.624
01.1993	Tiraspol	124	181	131	133		12		9.225
01.1994	Tiraspol	121	175	113	129		7		7.708
01.1995	Tiraspol	120	166	103	129		9		6.356
11.1995	GOTR	120	130	103	129		9		6.529
01.1996	GOTR	120	130	103	129		9		6.529

07.1996	GOTR	120	130	103	129		9		6.285
01.1997	GOTR	119	129	100	129		9		4.923
07.1997	GOTR	119	129	101	129	2	7		3.004
01.1998	GOTR	119	129	101	129		7		2.824
07.1998	GOTR	117	129	98	129		7		2.620
01.1999	GOTR	117	133	98	128		7		2.642
07.1999	GOTR	117	133	98	128		7		2.642
01.2000	GOTR	108	131	83	125		7		2.346
07.2000	GOTR	108	131	83	125		7		2.641
01.2001	GOTR	108	131	83	125		7		2.571
01.2002	GOTR	0	0	75	0		7		2.597

Tabelul a fost elaborat de autor în baza analizei cantității Echipamentelor Limitate de Tratatul (ELT) FACE în Moldova, în conformitate cu informațiile prezentate în fiecare an la Grupul Consultativ Comun de către statele-semnatar ale Tratatului FACE. (MBL sunt mașini blindate de luptă; MBABL – mașini blindate aparent blindate de luptă)³.

Bazele armatei secesioniștilor, după cum poate fi observat și din analiza cantității de echipamente convenționale, au fost puse de către transferurile Armatei a 14-a, de cele mai multe ori benevole și deliberate. Consolidarea forțelor armate și paramilitare ale separatiștilor s-a produs în urma asistenței oferite de experții militari ruși, atât prin intermediul lansării capacităților proprii de producere a armamentelor, cât și al tragerilor, manevrelor comune cu unitățile armatei ruse. Începând cu luna septembrie 1991, militarii ruși au gestionat procesul de creare a Gărzii Naționale, a unităților muncitorești de autoapărare, au creat centre de pregătire a ostașilor. Din noiembrie 1991, ofițerii Armatei a 14-a au transmis armamente, muniții, mijloace de comunicare, faptul în cauză fiind recunoscut de comandantul Armatei, general-locotenentul Iakovlev. În martie-aprilie 1992 separatiștii au început să primească tehnică blindată, deși corectarea, în februarie 1992, a schimbului rus de informație militară, în conformitate cu Tratatul FACE, suscită o presupunere plauzibilă că transferul echipamentelor a început mai devreme. Atunci, la dispoziția Tiraspolului a trecut tehnica brigăzii a 237-a de geniști, iar la 19 mai 1992 au fost transmise 10 T64B, 10 transportoare blindate (BTR 70), 6 aruncătoare de mine de 120 mm etc. La 24 mai din brigada de rachete amplasată în cetatea de la Bender s-au deplasat spre Dubăsari 7 transportoare blindate (BTR 70) cu echipaje de luptă.

³ A se vedea mai detaliat Iulian Frunțașu, O istorie etnopolitică a Basarabiei, 1812-2002 (Cartier: Chișinău, 2002), pag. 314-333.

Din primăvara anului 1992 Armata a 14-a se pregătea de acțiuni armate de amploare, ministrul rus al apărării, Graciov, instruindu-l pe generalul Netkaciiov în felul următor: „În legătură cu înrăutățirea situației în Transnistria și pornind de la faptul că acesta e pământ rusesc, noi trebuie s-o apărăm cu toate mijloacele și metodele disponibile. De completat unitățile Armatei a 14-a cu rezerviști, de adus Armata în stare de luptă”⁴. Ordinul de angajare a Armatei a 14-a în Moldova a fost dat de Comandamentul Superior de la Moscova, deși scopul a fost mai degrabă demonstrarea puterii, decât inițierea unui război de proporții. Putem afirma cu certitudine că implicarea armată a Federației Ruse a avut un caracter limitat, doar pentru a schimba echilibrul militar în favoarea separatiștilor ruși, însă potențialul combativ al Armatei a 14-a în 1992 era suficient nu doar pentru acest lucru, ci și pentru lansarea operațiunilor pe întregul teritoriu al Republicii Moldova. La 2 februarie 1994, ziarul oficial „Rossiiskie Vesti” a confirmat recunoașterea faptului, de către consilierul prezidențial Serghei Stankevici, că Lebed nu a acționat din capul lui, îndreptând Armata a 14-a împotriva Moldovei, lucru deconspirat și de promovarea acestuia în rang de general-locotenent septembrie 1992 și de „decorarea în octombrie 1992 de guvernul lui Elțin a 200 soldați și ofițeri care au participat în operațiuni militare împotriva guvernului Moldovei”⁵.

De asemenea, secesioniștii ruși au fost susținuți plenar de uniunile de cazaci din Federația Rusă, de partidele politice și de structurile executive locale și centrale ruse. „Cazacii și alte categorii similare de luptători pentru independența republicii-fantomă au fost recrutați de «Uniunea Ofițerilor» din Sankt Petersburg, de Partidul Național Republican, de mișcările «Otecestvo», «Soiuz Vozrojdenia», «Uniunea cazacilor de pe Don», dar și de structuri ale Ministerului Apărării al Rusiei. La 27.02.92 la Tiraspol se aflau circa 2 mii de cazaci, dintre care 500 erau din Rostov-pe-Don, Kuban, Altai; restul reprezentau cercurile căzăcești din Dubăsari, Grigoriopol și Slobozia, create în pripă, iar în batalionul «Dnestr» erau înregistrați peste o mie de voluntari din Rusia”⁶.

⁴ Intervenția (obobščionnaia spravka Ministerstva Oboronı Respubliki Moldova o poätapnom vmeșatelistve ciastei 14-oi armii Rossiiskoi Federații vo vnutrennie dela levoberejnäh raionov Respubliki Moldova i peredaci boievoi tehniki, orujia i boeprıpasov antikostituționnäm voorujennäm formirovaniam, Nezavisımaia Moldova, 04.06.1992.

⁵ *Helsinki Watch - to Russian authorities*, Nezavisimaya Gazeta, November 1, 1993.

⁶ Ion Guceac, „Operații militare și dreptul”, Conflictul din Transnistria: adevărul așa cum a fost el, Materialele Conferinței științifico-practice „Interesele de stat și rolul organelor de interne în asigurarea ordinii constituționale, drepturilor și libertăților omului în raioanele de est ale Republicii Moldova, 12-13 ianuarie 1993 (Chișinău: Logos, 1996), pag. 97.

Deși separatiștii ruși au produs de la începutul anilor '90 partide mici de armamente mai puțin sofisticate, bazele complexului militar industrial al Transnistriei au fost puse în 1995 cu asistența Federației Ruse. Uzinele angajate în producerea armamentelor și munițiilor sunt Uzina Mecanică din Tighina, „Electromaș” din Tiraspol, Uzina Metalurgică și de Pompe din Râbnița, care produc, grosso modo următoarele tipuri de armamente: sisteme multiple de reacție BM-21 „Grad”⁷; aruncătoare de mine de 82 și 120 mm; aruncătoare de grenade antitanc SPG-9; aruncătoare portabile de grenade RPG-7; automate de 9 mm; pistoale PM de 9 mm; pistoale PSM de 5,45 mm; mine antipersonal. Echipamentele FACE sunt considerate, în cazul în care nu sunt controlate de autoritățile constituționale, drept echipamente necontabilizate (ELTN). În regiunea separatistă transnistreană avem, adițional altor tipuri de armament, următoarea cantitate de ELTN-uri: tancuri — 18 unități; mașini blindate de luptă — 49 unități; artilerie de 100 mm — 32 unități, care au fost transmise, ca și celelalte echipamente, de către Armata a 14-a/GOTR:

Tipul de armament	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998-2000
T-64	18	18	18	18	18	18	18
BTR	30	30	40	40	40	40	40
BRDM			6	6	6	6	6
BMP	12	12	3	3	3	3	3
SAU 122 mm „Gvozdica”	18	18	18	18	18	18	18
Artilerie 85mm	8	8	8	8	8	8	12
PTM MT 12 100 mm	16	16	16	16	16	16	16
BM-21	–	–	–	–	8	20	20
Aruncător mine 82 mm			30	30	30	30	30
Aruncător mine 120 mm	18	18	39	39	39	39	45
ZU – 23-2				24	24	24	24
ZAC S-60				12	12	12	12
Art. anti-aeriană AZP-100, 100 mm							10
ZRK „Osa” (instalații de lansare)	–	–	–	2	2	2	2
ZRK „Strela-10”				2	2	2	2
PZRK („Igla”, „Strela-2”)				13	13	13	13
PTUR „Fagot”				30	30	30	30
SPG				9	9	9	9
Arme ușoare	15000	15000	15000	15000	15000	15000	15000
Elicopter MI-8T	6	6	6	6	6	6	6
Elicopter MI-2				1	2	2	2

⁷ Voennâi balans na Dnestre vosstanoven. Armia Pridnestrovskoi respubliki polucila na voorujenie reaktivnâe ustanovki sistemî „Grad,, Pridnestrovie, 05.10.96.

Avion AN-26				1	1	1	1
Avion AN-2 (cons.)				2	2	2	2(4)
Avion IAK-18				2	2	2	2
Avion IAK-52							10

Tabel elaborat de autor în baza surselor GOTR (T-64 – tanc; BTR – transportor blindat; BRDM – mașină blindată de recunoaștere; BMP – mașină de luptă pentru infanterie; SAU – obuzier autopropulsat; PTM MT 12 – Tun anti-tanc; BM-21 – sistem multiplu de lansare a proiectilelor reactive „Grad”; ZU – instalație de apărare antiaeriană; ZAK – complex de artilerie pentru apărare antiaeriană; ZRK – complex de lansare de rachete antiaerian; PTUR – rachetă antitanc ghidată; SPG – aruncător de mine antitanc).

Cooperarea strânsă cu structurile militare ale secesioniștilor ruși în raioanele de est asigură nu doar posibilități de recrutare rapidă a localnicilor, ci și sporirea eficienței armate prin intermediul interoperabilității, deoarece multe obiective militare, cum ar fi, de exemplu, aeroportul militar din Tiraspol, sunt gestionate de armata rusă în comun cu forțele armate ale separatiștilor ruși din regiunea transnistreană. Deci, având în vedere cele expuse mai sus într-un mod succint, putem formula fără rezerve teza că Federația Rusă a condus un război împotriva Republicii Moldova, limitat ca scop și intervenție armată. Deoarece Moldova nu își poate permite un conflict direct cu Moscova nu rămâne nimic altceva decât de așteptat circumstanțele internaționale mai favorabile pentru preluarea raioanelor de est de către organele constituționale și terminarea stării de ocupație. Până atunci, însă, este necesar de susținut fără careva rezerve adevărul în cauză, fără a întrerupe dialogul politic cu Rusia, dar bazat pe principii clare. Primul pas spre consolidarea statalității ar trebui să fie declarația Parlamentului prin care conflictul armat din 1992 este numit așa cum a și fost: război moldo-rus și să solicite Guvernului demararea procedurii de solicitare a despăgubirilor și promovarea acestui statut în cadrul ONU. Asemenea declarații și inițiative diplomatice ar fi, după toate probabilitățile, considerate de Moscova drept dușmănoase, însă dacă aceasta oricum manifestă o sensibilitate bolnăvicioasă în raport cu niște lucruri mai mărunte, atunci nu mai face nici o diferență, că oricum, nu este nici posibil și nici necesar de menajat o țară care violează suveranitatea Republicii Moldova pe parcursul a 13 ani. Cu suficient sânge rece, fermitate și spirit de civilizație din partea Chișinăului, Rusia, nolens-volens va fi nevoită să coopereze, așa cum cooperează cu Consiliul Europei care a fost suficient de explicit în ce privește responsabilitatea Federației Ruse pentru ocuparea raioanelor de est ale Republicii Moldova.

5.2. Instrumentele juridice internaționale

Instrumentele juridice internaționale sunt extrem de importante pentru statele cu pondere politică și militară insignifiantă, cum este Republica Moldova. Chiar și țări cu potențial economic, politic și militar semnificativ încearcă să evite situația de a fi criticate pentru violarea dreptului internațional, iar imaginea statelor devine tot mai importantă într-o epocă a globalizării și a mijloacelor de comunicare în masă, când un eventual comportament nedemn transpare practic imediat și cu efecte palpabile. Aceasta fiind situația, Chișinăul ar trebui să ofere atenție sporită domeniului în cauză, care se manifestă în calitate de aliat „natural”. Pentru moment ne vom opri doar la doi, mai evidenți, hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) în cazul Ilașcu și alții împotriva Moldovei și Rusiei⁸, precum și la Tratatul FACE adaptat.

Cazul Ilașcu și alții împotriva Moldovei și Rusiei este important deoarece Curtea a determinat că Rusia exercită „jurisdicție” asupra „Republicii Moldovenești Nistrene” separatiste unde trupele ruse își mențin prezența de la declararea independenței în 1991 de către Moldova, responsabilitatea fiind extinsă asupra acțiunilor administrației locale care supraviețuiește grație suportului său. Curtea, de asemenea, a menționat că Federația Rusă a susținut autoritățile separatiste prin declarațiile sale politice, că personalul său militar a participat la lupte și că a continuat să ofere suport militar, politic și economic după acordul privind încetarea focului. Mai mult decât atât, aplicanții, adică Ilașcu și alții, au fost arestați cu participarea trupelor ruse și ținuti sub arest în încăperile acestora, după care au fost transferați în mâinile regimului separatist, în deplină cunoștință a faptului că regimul este ilegal și anticonstituțional.

De menționat că Comitetul de Miniștri a adoptat o decizie interimară la 13 iulie 2005 referitor la hotărârea CEDO din 8 iulie 2004⁹, prin care se insistă ca Federația Rusă să depună eforturi spre eliberarea deținuților, dincolo de achitarea penalităților financiare. Comitetul de Miniștri, de asemenea, a amintit Moscovei că obligațiunea de a respecta hotărârile Curții este necondițională.

Este necesară o colaborare eficientă și cu bună credință cu Strasbourg-ul în raport cu hotărârea CEDO și a deciziilor succesive de monitorizare, sub-

⁸ Case of Ilașcu and Others v. Moldova and Russia (Application no. 48787/99) Judgment Strasbourg, 8 July 2004

⁹ Interim Resolution ResDH (2005)84 concerning the judgment of the European Court of Human Rights of 8 July 2004 (Grand Chamber) in the case of Ilașcu and others against Moldova and the Russian Federation (Adopted by the Committee of Ministers on 13 July 2005 at the 935th meeting of the Ministers' Deputies), <http://www.coe.int>

stanța cărora trebuie să fie folosită în alte circumstanțe internaționale, de exemplu, în contextul OSCE, pentru a contrabalansa tentativele de a impune Moldovei soluții nedrepte, după cum a fost și războiul purtat de Moscova împotriva acestei țări post-sovietice. Un alt instrument juridic, care mai este și politico-militar, se referă la Tratatul FACE care reprezintă una din pietrele de temelie a securității europene¹⁰. O dată cu dispariția Tratatului de la Varșovia și dezintegrarea URSS, statele-membre au demarat procesul de adaptare a Tratatului FACE la noile realități politice și de securitate pe continentul european, adoptând Tratatul adaptat la 19.11.99 în cadrul Summit-ului OSCE de la Istanbul, unde a fost consolidată obligativitatea acordului statului-gază pentru amplasările temporare și a fost obținută termenii de retragere a trupelor ruse. Reușita Istanbulului nu a fost o surpriză pentru cei implicați direct în procesul de adaptare, deși nu putem nega o anumită influență benefică a circumstanțelor internaționale, cum ar fi presiunea exercitată de statele occidentale membre ale Tratatului asupra Federației Ruse pentru violarea plafoanelor pentru dețineri în Zona de Flanc și anume în Caucazul de Nord unde rușii au declanșat operațiuni cu utilizarea masivă a armamentelor convenționale.

Deci, Actul Final care este parte a pachetului de înțelegeri împreună cu Tratatul adaptat¹¹, conține următoarele referințe la Moldova: „[Statele-membre] ... Luând act de declarația Republicii Moldova care este anexată la acest Act Final referitor la renunțarea dreptului de a găzdui amplasări temporare pe teritoriul său¹², au salutat angajamentul Federației Ruse de a retrage și/sau distruge armamentele și echipamentele ruse limitate de Tratat până la sfârșitul

¹⁰ A se vedea mai detaliat Iulian Frunțașu, „Retragerea trupelor ruse din Moldova în contextul Tratatului FACE adaptat: percepții, interese și natura schimbătoare a securității europene”, ADEPT, <http://www.e-democracy.md/comments>

¹¹ În Tratatul adaptat este prezentă următoarea clauză: „Luând notă de Actul Final al Conferinței Statelor părți la Tratatul FACE desfășurată la Istanbul în perioada 17-19 noiembrie 1999, precum și de declarațiile făcute de anumite State părți cu privire la angajamentele lor politice”. OSCE, Istanbul Summit, 1999, Istanbul Document, January 2000, PCOEW389, pag. 119.

¹² Aceasta spune: „Republica Moldova renunță la dreptul de a găzdui amplasări temporare pe teritoriul său datorită prevederilor sale constituționale care reglementează și interzic orice prezență a forțelor militare străine pe teritoriul Moldovei.” OSCE, Istanbul Summit, 1999, Istanbul Document, January 2000, PCOEW389, Anexa 13, pag. 250. Dilema subsemnatului, care, de altfel, a elaborat și a citit Declarația la Conferință, a fost contradicția între obiectivul de scurtă durată (excluderea prezenței trupelor ruse) și cel de durată medie (aderarea la NATO care ar avea nevoie de amplasări temporare). La momentul respectiv primul obiectiv era mai important pentru securitatea Moldovei. Este de asemenea semnificativ și hilar în același timp faptul că pe parcursul negocierilor la Viena Declarația moldovenească referitor la amplasări temporare a fost primită cu ostilitate de Rusia care a încercat să insiste că nu putem renunța la un drept.

anului 2001, în contextul angajamentului său menționat în paragraful 19 a Declarației Summit-ului de la Istanbul¹³.

Aici este important să facem o distincție între Tratatul adaptat care, apro- po, conține clauze referitor la acordul statului-gază¹⁴, inclusiv Actul Final care, la rândul său, conține angajamente politice extrem de puternice deoarece au fost asumate în pachet cu Tratatul, și Declarația Summit-ului de la Istanbul care are un regim politic de implementare ca oricare alt document OSCE. Deși pe de altă parte se poate afirma că referințele reciproce între Actul Final și Declarația Summit-ului au consolidat caracterul obligativității acesteia din urmă. Declarația Summit-ului spune următoarele lucruri relevante referitor la Moldova în primele două aliniate: „Cu trimitere la Deciziile Summit-elor de la Budapesta și Lisabona, precum și a Reuniunii Ministeriale de la Oslo, reiterăm așteptările noastre cu privire la retragerea cât mai curând, ordonată și comple- tă a trupelor ruse din Moldova. În acest context noi salutăm progresul recent obținut în retragerea și distrugerea echipamentelor militare ruse stocate în regiunea transnistreană a Moldovei și finalizarea distrugerii munițiilor netrans- portabile. Noi salutăm angajamentul Federației Ruse de a finaliza retragerea forțelor armate ruse de pe teritoriul Moldovei până la sfârșitul anului 2002. Noi, de asemenea, salutăm disponibilitatea Republicii Moldova și a OSCE de a facilita acest proces, în limitele capacităților respective, până la termenul sta- bilit¹⁵. Rețeaua de documente juridice și politice, precum și rapoartele exis- tente relevă substanța angajamentelor relevante în cazul Moldovei:

¹³ OSCE, Istanbul Summit, 1999, Istanbul Document, January 2000, PCOEW389, pag. 48-49.

¹⁴ Câteva exemple unde se menționează acordul statului-gază. În Preambul: „Statele-părți, având în vedere obligația de a se abține în relațiile lor reciproce, precum și în relațiile lor internaționale în general, de la amenințări sau utilizarea forței împotriva integrității teri- toriale sau independenței politice oricărui Stat, sau în alt mod inconsistent cu obiectivele și principiile Cartei ONU”. În Articolul I, pag. 3: „Armamentele și echipamentele conven- ționale ale unui Stat-parte în categoriile limitate de Tratat vor fi prezente pe teritoriul altui Stat-parte doar în conformitate cu dreptul internațional, acordul explicit al Statului-parte gazdă, sau cu o rezoluție relevantă a Consiliului de Securitate a ONU. Fiecare acord tre- buie să fie prezentat în prealabil și trebuie să continue să fie valabil după cum este stipulat în Articolul XIII, pag. 1bis”. Istanbul Summit Declaration, OSCE, Istanbul Summit, 1999, January 2000, PCOEW389, pag. 119-120.

¹⁵ Istanbul Summit Declaration, OSCE, Istanbul Summit, 1999, January 2000, PCOEW389, pag. 48-49.

La pachet		Referințe reciproce
Tratatul adaptat	Actul Final	Declarația Summit-ului OSCE
Acordul Statului-gazdă prezent în mai multe Articole.	1. Retragera ELT-urilor ruse până la sfârșitul 2001. 2. Renunțarea dreptului la amplasări temporare în Anexa 13.	Paragraful 19. Retragera completă a trupelor ruse până la sfârșitul 2002. Munițiile și armamentele evident nu sunt în cele 5 categorii FACE, dar cad și ele sub incidența Tratatului pentru că sunt în dotarea forțelor armate, iar excesul acestora nu este relevant în termenii documentului. S-a mers la această divizare oarecum tautologică pentru a grăbi retragera tehnicii de luptă. Aceasta explică diferența între termenii 2001 și 2002.

Este adevărat că abordările Moscovei variază în dependență de percepțiile ruse ale amenințărilor și provocărilor la adresa sa, rușii exercitând presiuni politice în urma cărora NATO le-a dat garanții de neamplasare a trupelor în noile State-membre suficient de credibile ca Moscova să treacă rapid de la ideea părăsirii Tratatului la cea de ratificare. Însă într-un context mai larg este evident faptul că Tratatul FACE adaptat este mai convenabil Federației Ruse decât Alianței pentru că NATO oricum a tratat de mulți ani cu o oarecare înțelegeră violarea plafonului în Caucazul de Nord, dar și comportamentul Moscovei în așa-numită străinătate imediată. Acum însă lucrurile încep să se schimbe în sensul că toleranța față de prezența ilegală a trupelor ruse scade, deși Moscova încearcă să accentueze prevederile care îi sunt convenabile în Tratatul adaptat și să minimalizeze angajamentele în raport cu Moldova și Georgia, susținând ba că aceste sunt politice și fără termen de implementare, ba că sunt bilaterale fără efect asupra părților terțe¹⁶. Însă dacă ne vom închipui o situație ipotetică în care Polonia ar declara că angajamentele sale anexate la Actul Final referitor la limitarea plafonelor pentru tancuri la 1 577, pentru mașini blindate de luptă la 1 789 și pentru piese de artilerie la 1 370 nu mai sunt valabile pentru că sunt politice, funcționarii de la MAE-ul rus și cel al Apărării ar sări ca fripți în oficiile lor.

În ce privește Moldova și Tratatul FACE este bine de ținut minte că din perspectiva multor cancelarii occidentale acesta menține un sistem de relații ce afectează securitatea pe întregul continent și că Tratatul soluționează chestiuni mult mai importante decât aflarea sau retragera trupelor ruse de pe teritoriul moldovenesc. Această situație ar trebui să mențină diplomația moldovenească în alertă și să conducă la elaborarea de inițiative politice și diplomatice suplimentare, pe de o parte în consultări cu Washington, Londra și Ankara, iar pe de altă parte la negocieri cu Moscova. Nu este ideea cea

¹⁶ „Ministr oboronî RF: Stambuliskie obiazatelistva Rossii iavliaiutsa politiceskimi i ne imiut srokov”, Interlik, 13.07.04; „SȘA obuslovili ratificațiu DOVSE vâpolneniem Rossiei Stambuliskih obiazatelistv”, Interlik, 07.12.04.

mai bună de complacere în capacitatea redusă, după cum arătase și Acordul privind Flancurile din 1996, de a bloca ratificarea Tratatului adaptat atunci când aceasta o decid s-o facă statele importante ale Alianței. Fără inițiative diplomatice serioase îndreptate spre retragerea completă a armatei ruse și cea a separatiștilor ruși, afirmația care urmează din „Defense Monitor” are șanse mari să se adeverească: „Ca și predecesorul său, regimul tratatului adaptat va fi după toate probabilitățile viciat de acțiunile ilegale ruse în Caucazul de Nord și fostele republici sovietice socialiste. Moscova consideră nerespectarea angajamentelor fiind în conformitate cu interesele sale de securitate și din aceste considerente este dispusă să riște ostracismul, pe când statele NATO nu sunt dispuse să penalizeze Rusia deoarece ele nu sunt afectate de acțiunile ruse¹⁷.”

Cu toate acestea, la momentul de față este clar că Tratatul FACE adaptat la Istanbul a avut un impact pozitiv asupra securității Republicii Moldova, rușii retrăgând și/sau distrugând, pe banii occidentalilor, de altfel, o mare parte din echipamente¹⁸ (a se vedea tabelul cu ELT-urile ruse). Totodată, semnificativ în acest context este faptul că Moscova păstrează echipamentele antrenate în așa-numită misiune de pacificare, sperând că acestea vor fi scoase de sub incidența FACE dacă li se va atribui mandatul OSCE. Este necesar de insistat din acest motiv asupra evacuării necondiționate a trupelor, armamentelor și munițiilor rusești, în conformitate cu Deciziile Summit-ului de la Istanbul, fără a ratifica Tratatul FACE adaptat până la implementarea deciziilor respective. La fel, este necesar de demarat acțiuni diplomatice atât în cadrul FACE cât și utilizând mecanismele politice, cum ar fi, de exemplu, Consiliul NATO-Rusia, în vederea atribuirii clare Federației Ruse responsabilității pentru ELTN-urile din zona ocupată, care trebuie să fie retrase sau/și distruse de Moscova. Instrumentele juridice și instituționale internaționale nu se limitează, bineînțeles, la cele reprezentate de Consiliul Europei și Tratatul FACE, menționate mai sus. Am putea aminti, adițional Consiliului NATO-Rusia, de PfP, Pactul de Stabilitate, CEMN, sau GUAM. Toate acestea, luate separat sau împreună, constituie o oportunitate de promovare a intereselor legitime de securitate a Republicii Moldova, în special PfP-ul care, în mod normal, ar trebui să conducă la situația când Republica Moldova va solicita aderarea la Alianța Nord-Atlantică.

¹⁷ „Russia and the CFE Treaty: The Limits of Coercion”, The Defense Monitor, December 1, 2000.

¹⁸ Astfel, La 16 noiembrie MAE al Federației Ruse a anunțat completarea procesului de retragere a ELT-urilor în conformitate cu Deciziile Summit-ului OSCE de la Istanbul.* Comandamentul rus de la Tiraspol a raportat dezasablarea a 239 de unități de ELT și repatrierea altor 125 spre Rusia.

5.3. Parteneriatul ca decizie strategică de lungă durată

SUA și statele-membre ale UE, parteneri „firești” ai Republicii Moldova, manifestă o atitudine responsabilă față de dezvoltarea democrației pe continentul european, față de consolidarea securității și stabilității în această parte a lumii. Bineînțeles, o asemenea atitudine implică luarea de poziții mai tranșante față de tendințele autoritare ale Rusiei în interior și imperiale în exterior. SUA, de exemplu, a susținut întru totul transformările politice radicale în Georgia și Ucraina, în pofida irascibilității Kremlinului. Polonia și Lituania a salvat aparențele, pledând, în numele UE, pentru aceleași obiective de democratizare prin schimbarea „cromatică” a regimurilor. De asemenea, Marea Britanie manifestă o atitudine mai principială față de susținerea eforturilor integraționiste ale țărilor din Europa Centrală și de Est, luând în considerare și sensibilitatea acestora derivată din trecutul unor relații nu tocmai prietenoase cu Rusia.

Astfel, Republica Moldova trebuie să-și asume anumite responsabilități în materie de orientare strategică de lungă durată, iar această orientare cuprinde țările Europei Centrale și de Est precum și Washingtonul, inclusiv prin includerea Londrei, mai ales când Marea Britanie se manifestă prin susținerea statelor ex-socialiste și ex-sovietice. Speranțele Moldovei de implicare a comunității euro-atlantice în problema soluționării diferendului transnistrean și de consolidare a securității în această zonă pot fi legate de sporirea interesului Washingtonului față de regiunea Mării Negre. Interesul respectiv a fost suscitată în ultimul rând de România care și-a exprimat disponibilitatea să contribuie la securitatea și stabilitatea zonei în caz¹⁹. Este de remarcat și o sporire considerabilă a interesului din partea comunității academice și ONG-iste²⁰ față de țările din bazinul Mării Negre. Tendința în cauză ar trebui să fie susținută cu mai multă hotărâre de către Republica Moldova care ar putea subscrie la eforturile României în această privință, dar și să înainteze inițiative proprii îndreptate spre consolidarea securității și democrației în regiune. Indiscutabil, o politică credibilă în domeniu poate fi gestionată doar de către profesioniști și aici se impune necesitatea asigurării unui nivel corespunzător al prezenței diplomatice moldovenești la Washington, dar și îmbunătățirea comunicării cu Ambasada SUA la Chișinău.

¹⁹ Traian Băsescu, „The Black Sea Area: Advancing Freedom, Democracy, and Regional Stability”, Council on Foreign Relations, Washington, DC, March 10, 2005, www.cfr.org

²⁰ A se vedea, de exemplu, Ronald D. Asmus, „Anchor the Black Sea Region to the West”, *The Nation*, 8 September; Bruce P. Jackson, „The Future of Democracy in the Black Sea Region”, March 8, 2005, www.newamericancentury.org

5.4. Politica „blood for friendship” și profesionalizarea Armatei Naționale

Republica Moldova, teoretic, are șansa să depășească anumite clișee existente deja, asimilând substanța a ceea ce ar putea constitui fundamentul cooperării de lungă durată cu SUA. Adevărat, depunerea cererii de aderare la Alianța Nord Atlantică și trecerea la standardele NATO constituie pași importanți în această direcție, la fel ca și securitatea și management-ul frontierelor, reformarea sectorului militar, monitorizarea democratică a planificării în domeniul apărării și transparența procesului de luare a deciziilor privind forțele armate. Orice plan de reformare sau, mai specific, un Membership Action Plan, este principial în ce privește reformarea Armatei Naționale și a structurilor responsabile de domeniul apărării naționale. Cu toate acestea, după cum menționam mai sus, există și o șansă teoretică de a depăși modelele oferite de vecinii Republicii Moldova din Europa Centrală și de Est și anume angajarea necondiționată cu trupe (efective ce ar depăși cifra de 10-15 batalioane) în orice campanie armată dintre cele pe care SUA le administrează la moment sau în viitor. Dincolo de schimbările structurale, reformele democratice etc., este foarte important ca factorii decizionali în domeniul politic de la Chișinău să înțeleagă că schimbarea fundamentală poate surveni doar în urma angajamentului neechivoc și clar exprimat prin numărul de soldați trimiși în Iraq, Afganistan sau în oricare altă zonă fierbinte unde Washington-ul consideră necesară implicarea Americii. Fără îndeplinirea unor asemenea obiective concrete, totul riscă să se limiteze doar la teoretizări pretențioase, operând cu jumătăți de măsură.

SUA are nevoie ca niciodată de parteneri angajați nemijlocit în campaniile antitero, iar în acest context Moldova are șansa de a se alătura Europei Centrale și de Est și chiar să depășească țările în cauză prin efortul său. Politica „blood for friendship” poate fi considerată de unii observatori de stânga drept una lipsită de principii sau dăunătoare sub aspectul eventualelor victime în rândul soldaților moldoveni. Însă soarta națiunilor mai puțin dezvoltate este de a nu avea prea multe variante pentru a alege – dacă niște intelectuali francezi, să zicem, încă ar mai putea pune în discuție opțiunile în cadrul unui orizont politic și economic european prin pozițiile lor stângiste, moldovenii, dincolo de careva observații teoretice despre efectele secundare ale campaniilor armate americane, nu ar trebui decât să se asocieze misiunii de instaurare a democrației gestionate de Washington. Acest angajament al elitei intelectuale și politice ar trebui să fie ireversibil și lipsit de careva dubii – „vechea Europă” nu poate servi drept model din cauza impotenței sale economice și militare, fapt demonstrat în repetate rânduri în ultimii ani, cum ar fi războiul din Bosnia-Herțegovina și alte zone

din spațiul post-Yugoslav. Politica „blood for friendship” ar putea fi considerată, după cum am menționat mai sus, drept una dăunătoare sub aspectul victimelor pe care le poate face în rândul soldaților moldoveni, argument care aparent insistă asupra grijii față de viețile omenești. Umor asemenea îngrijorări li se poate răspunde că agresiunea factorului rusesc, dar și tratamentul cetățenilor moldoveni emigrați în Rusia, produc mai multe victime decât o eventuală participare la campaniile armate ale SUA. Pericolul incidentelor mortale în contextul relațiilor cu Federația Rusă este și va fi întotdeauna mai mare, după cum a demonstrat trecutul și ne arată prezentul, deoarece această țară reprezintă deocamdată expresia unui eșec al civilizației europene, venind în contradicție cu evoluțiile politice și economice de pe continent.

O asemenea politică de „blood for friendship” ar presupune, în termeni concreți, expertiza americană în domeniul training-ului și a eforturilor de creare a mai multor batalioane de infanterie motorizată (cu suportul elicopterelor și aviației de transport) de intervenție rapidă pentru susținerea SUA în campaniile armate (de exemplu în Iraq) sau susținerea UE în efortul de pacificare (de exemplu în Bosnia). Expertiza în cauză ar include studiile de vigoare cum ar fi cele pentru proaspeții parteneri-juniori ai Alianței (NATO Defense College sau NATO School – SHAPE – din Oberammergau) și implicarea pe teren a instructorilor americani, după exemplul Georgiei.

Putem presupune cu un grad înalt de încredere că angajamentul moldovenesc pe calea „blood for friendship” va fi ireversibil și va antrena resursele financiare și logistice ale aliaților respectivi. Iar în baza acestor unități cu experiență de luptă, se va putea crea viitoarea armată profesionistă a Republicii Moldova. Pentru moment, în conformitate cu structura generală, efectivul Armatei este de 7 227 de persoane, militarii formând 3 brigăzi de infanterie motorizată, o brigadă de artilerie, un batalion cu destinație specială, o brigadă de rachete antiaeriene, o bază de aviație, o escadrilă de aviație mixtă, precum și unități de asigurare de luptă și de asigurare tehnică. Dotarea, în conformitate cu Tratatul FACE (informația la 01.01.02), o constituie următoarele echipamente: tancuri – 0 (plafon 210), MBL – 209 (plafon 210), artilerie – 148 (plafon 250), elicoptere de atac și avioane – 0 (plafon câte 50). Politica de „blood for friendship” ar reprezenta o oportunitate de modernizare a echipamentelor, trecând la standardele Alianței, creșterea numerică a efectivului și profesionalizarea Armatei în măsura în care ar fi capabilă să exercite misiunea de apărare a ordinii constituționale, în caz de necesitate.

Capitolul VI.

TRANSNISTRIA: RISCURI ȘI PROVOCĂRI MILITARE, POLITICE ȘI DE ALTĂ NATURĂ

*Boris Asarov,
Președintele Asociației „Pro-Europa”*

Procedând la o analiză a principalelor riscuri și provocări determinate de existența enclavei anti-constituționale din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, se cuvine mai întâi a le distinge în funcție de caracterul manifestării acestora. Din această perspectivă, vom putea deosebi două categorii de bază: (a) riscuri legate de cristalizarea structurilor și intereselor regimului separatist; (b) riscuri legate de sporirea contradicțiilor pe plan internațional.

6.1. Elemente și structuri de factură teroristă sub protecția regimului separatist

- a. Transferurile ilegale de arme și controlul asupra depozitelor militare rusești în regiune

Existența depozitelor de armament ale Grupului Operativ al Trupelor Ruse, a armamentului și munițiilor păstrate în stoc, dar extrem de vulnerabile în contextul existenței unor grupări paramilitare și a structurilor criminale din regiune. Către anul 2000 cantitățile de armament și muniții, aparținând Federației Ruse, din regiunea transnistreană a Republicii Moldova constituiau circa 42 000 de tone. Conform rapoartelor publice ale misiunii OSCE în Moldova, între anii 2000 și 2004 din teritoriul regiunii transnistrene al Republicii Moldova au fost evacuate sau casate pe loc circa 50% din cantitatea de armament, tehnică militară și muniții. În perioada indicată au fost evacuate în total 56 de garnituri cu tehnică militară. Evacuarea și utilizarea bunurilor Grupului Operativ al Trupelor Ruse (GOTR) din Transnistria au fost finanțate din Fondul voluntar al OSCE. Armamentul restant constituie, potrivit datelor OSCE, circa 19 916 tone, fiind vorba de muniții (cartușe, bombe, rachete și bombe aviatice) păstrate în depozitele concentrate pe o suprafață de circa 100 de hectare, în apropierea stației de cale ferată Cobasna. La o analiză detaliată a specificațiilor și listei acestor muniții ne putem permite să afirmăm că ansamblul substanțelor explozive concentrate în depozitele de la Cobasna constituie peste 10 000 de tone.

Datele prezentate de OSCE, însă, nu pot fi considerate ca reflectând exact cantitățile de armament și muniții depozitate, întrucât documentația prezentată în diferite perioade de către reprezentanții Ministerului Apărării al Federației Ruse nu este una transparentă. Putem presupune cu un anumit grad de încredere existența în depozitele GOTR a 25 mii de tone de armament și muniții. O eventuală explozie la depozitele de lângă stația Cobasna ar putea fi comparată cu explozia unei bombe atomice de 10 kilotone, ceea ce reprezintă echivalentul bombei aruncate asupra Hiroshimei în august 1945. În cazul unei eventuale explozii la depozitele de muniții din Cobasna, acțiunea unei de șoc de o asemenea putere ar fi capabilă să conducă la distrugerea completă a construcțiilor din cărămidă și a celor din beton armat din localitățile situate în raza de 4,5 km față de epicentru.

Craterul format ar avea o rază de 1,5 km și o adâncime de 75 m. Cu toate acestea, în cazul depozitelor de la Cobasna va avea un anumit impact și factorul local determinat de caracterul rural al localității și astfel raza de acțiune a primei unde de șoc ar putea atinge 40-50 km și mai mult. În acest caz consecințele distrugerilor ar putea fi estimate ca echivalente celor ale unui seism cu magnitudinea de 7-5,5 grade pe scara Richter în zona Vrancea. Declanșarea unei explozii la depozitele de muniții de la Cobasna poate conduce la afectarea populației și la catastrofe umanitare și ecologice în regiunea de nord-est a Republicii Moldova și pe teritoriul adiacent al Ucrainei pe o suprafață între 500 și 3000 km pătrați, cuprinzând localitățile din imediată apropiere de epicentrul exploziei (Râbnița, Haraba, Slobodka (Ucraina) și Vărăncău), precum și zona orașelor Slobodka, Krasnâe Oknî, Balta, Kotovsk (din Ucraina) până la Rezina și Șoldănești pe teritoriul Republicii Moldova, dar deopotrivă și zonele mai îndepărtate de pe teritoriul Republicii Moldova, Ucrainei și României.

Pericolul stringent este recunoscut și de reprezentanții așa-numitului minister al apărării al enclavei separatiste, în particular de generalul Atamaniuk, care susține că „explozia munițiilor depozitate aici ar putea șterge de pe fața pământului zeci, dacă nu sute de localități nu numai în Transnistria, dar și din Moldova și Ucraina”. Însă declarațiile înalților funcționari și lideri ai formațiunilor militare ilegale ale regimului criminal despre pericolele pe care le prezintă depozitele de muniții ale GOTR au un caracter de conjunctură și menirea de a înspăimânta populația regiunii transnistrene a Republicii Moldova prin agitarea de pericole imaginare ale săvârșirii de atacuri teroriste de către serviciile speciale ale Republicii Moldova.

De remarcat că perimetrul depozitelor GOTR este dublu încercuit de posturi întărite ale unităților așa-numitelor ministere ale apărării și securității de stat ale Transnistriei. Efectivul acestor posturi a fost mărit în vara anului 2001

și de atunci acest efectiv nu a fost micșorat. Depozitele de armament și muniții constituie un pretext pentru încălcarea de către conducerea Federației Ruse a îndeplinirii angajamentelor asumate de evacuare a arsenalelor și efectivului GOTR. Trimiterile referitoare la faptul că liderii regimului ar împiedica evacuarea sunt inconsistente cel puțin în virtutea adevărului incontestabil că Vladimir Antiufeev, moderatorul real al enclavei și angajat al Serviciului Federal de Informații (FSB) în grad de general-maior, se află în subordinea directă a șefului acestui serviciu special rusesc Nikolai Patrușev. De notat că, potrivit datelor noastre*, cu toate că formațiunea militară ilegală „armata transnistreană” dispune de suficiente și diverse sisteme de armament, aceasta resimte o insuficiență de muniții, fapt pentru care MGB acordă o atenție sporită depozitelor GOTR.

b. Serviciile de securitate

Sub controlul așa-numitului minister al securității statului (MGB) putem constata existența de formațiuni militare, inclusiv a grupurilor mobile cu destinație specială „Delta”, cu un efectiv între 500 și 1000 de persoane, precum și activitatea în cadrul „ministerului afacerilor interne” a formațiunii „Dnestr”, cu un efectiv între 700 și 1000 de persoane. Aceștia din urmă pot fi utilizați pentru participarea în conflicte pe teritoriul regiunii, precum și pentru comiterea de acte teroriste atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și pe teritoriul enclavelor parastatale din Georgia (Abhazia și Osetia de sud), cu ale căror conduceri liderii regimului criminal întrețin raporturi strânse. De notat că batalionul „Dnestr” a luat parte, în sprijinul forțelor conservatoare, la tentativa de lovitură de stat de la Moscova din septembrie-octombrie 1993.

Preluarea controlului MGB asupra principalelor instituții politice și militare din regiune a condus la preluarea inevitabilă a controlului asupra resurselor financiare, sistemului bancar și a procesului de privatizare, ceea ce asigură resurse nelimitate serviciilor speciale ale regimului separatist. Am putut constata în ultimii ani pericolul creării de grupuri de sprijin ale MGB chiar pe teritoriul aflat sub controlul Republicii Moldova. În acest scop MGB recurge la finanțarea și prelucrarea ideologică a grupării tineretului chișinăuean marginal intitulat „Partidul național bolșevic”, care a ținut capul de afiș al mai multor acțiuni de instigare la violență și provocări chiar în centrul capitalei, de-a lungul anilor 2002–2005. După revoluția „portocalie” din Ucraina, același MGB a inițiat procedura de înființare, organizare și consolidare a mișcării radicale „Prorâv”, scopul explicit al căruia este de a „contracara orice încercări de „revoluție” portocalie la Tiraspol și, totodată, trecerea acțiunilor acestei organi-

zații pe malul drept, cu scopul organizării unui „putch” roșu-verde (culoarea drapelului PMR) la Chișinău.

c. Contrabanda și comerțul ilicit, procesul privatizărilor ilegale

Comerțul ilicit este posibil în virtutea lipsei unui control corespunzător al organelor constituționale ale Republicii Moldova pe segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene și din cauza unei politici a autorităților ucrainene neconforme cu principiile europene în această materie. În timpul deținerii puterii la Kiev de către elitele consolidate în jurul președintelui Leonid Kucima, liderul convențional al regimului care administrează teritoriul Transnistriei, Igor Smirnov, le transfera lunar lobby-știlor săi de la Kiev sume echivalente a două milioane de dolari SUA

Din cei 1222 de kilometri de frontieră moldo-ucraineană segmentul transnistrean constituie 452 km. și nu este controlat de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova. O asemenea situație creează cele mai propice condiții pentru afacerile criminale și tenebroase. Fluxurile de contrabandă, migrații ilegale și traficul cu armament sunt doar...

Din partea ucraineană paza segmentului transnistrean al frontierei moldo-ucrainene este asigurată de detașamentele Kotovsk și Moghiliiov ale Serviciului de stat de frontieră. În operațiunile de pază sunt implicate: 4 comenduri de frontieră, 22 de pichete de grăniceri, 6 secții ale controlului de frontieră, 4 subunități mobile, 6 subunități operative, 19 puncte de trecere a frontierei (dintre care 17 rutiere și 2 feroviare). Efectivul total se ridică la doar 1900 de oameni. Aceste forțe au în dotare: 2 elicoptere, 3 șalupe, 8 stații de radiolocație, 6 stații cu proiectoare, 200 de automobile și motociclete, 626 de stații radio. În primele cinci luni ale anului curent numărul migraților ilegali reținuți practic s-a triplat. Numărul persoanelor trase la răspundere administrativă pentru încălcarea regimului de trecere a frontierei a crescut de 2,3 ori, iar cantitățile de arme și mărfuri de contrabandă confiscate au crescut de 8 și, respectiv, de 3,5 ori.

Planurile Serviciului de stat de frontieră pentru perioada imediat următoare de dezvoltare a infrastructurii de pază a frontierei cuprind amenajarea pe segmentul transnistrean a unei fâșii de supraveghere și control. Această măsură nu are nici un precedent în întreg spațiul post-sovietic. De menționat că până în prezent structurile competente ucrainene au o atitudine selectivă în ceea ce privește reținerea infractorilor pe segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene.

Principala cale de contrabandă din regiunea transnistreană urmează vechiul curs al Nistrului. „Transportul” este organizat sub formă de convoi sau

caravană. E vorba în medie de 15-20 de camioane o singură dată. Traseul pe vechiul curs al Nistrului a fost stabilit de structurile obscure în anul 1997. Faptul s-a întâmplat după instalarea la punctul de trecere Pervomaisk-Cuciurgan a posturilor vamale mixte ale Chișinăului și Tiraspolului, posturi care au fost lichidate după anul 2000 din inițiativa enclavei. Până atunci mărfurile do contrabandă treceau absolut nestingherit. Către sfârșitul anului 1997 calea pe vechiul curs al Nistrului avea deja un înveliș de prundiș, adică fluxul de contrabandă luase amploare. Caravanele, care erau de obicei însoțite de mașini ale miliției transnistrene, ajungeau la frontieră, unde erau încredințate însoțitorilor ucraineni. După care intrau în interiorul teritoriului ucrainean pe o distanță de 35-40 de kilometri, unde erau descărcate. În special era vorba de spirt și țigări. Unitățile de transport, de regulă, aparțin cetățenilor Ucrainei, însă coloanele erau formate în Transnistria. Coloanele erau alcătuite din camioane mărcile ZIL-131 și Ural-375 model militar. Acestea au fost procurate din parcul de tehnică al fostei armate a 14-a.

Organele competente ale Republicii Moldova, în special Departamentele vamal și cel al trupelor de grăniceri, le-au cerut explicații de nenumărate ori structurilor corespunzătoare ucrainene. În anul 2004 Serviciul de stat de frontieră al Ucrainei a trimis un răspuns în care se spune că traseul pe vechiul curs al Nistrului le este cunoscut, însă pe el nu s-au înregistrat nici un fel de manifestări criminale. Este general cunoscut că cel puțin grupul „Sheriff”, care efectuează cele mai multe operațiuni ilegale de import-export și întreține raporturi strânse de cooperare cu agenți economici din Ucraina, utilizează acest traseu pentru transportarea propriilor rezerve de carburanți și lubrifianți către bazele pe care le arendează pe teritoriul Ucrainei. O dovadă a unui lobby deosebit de puternic pentru grupul „Sheriff” în Ucraina o constituie și faptul că pe teritoriul regiunii Odesa a fost înregistrat și funcționează operatorul de telefonie mobilă „Intertelekom”, care reprezintă o subdiviziune componentă a grupului „Sheriff”. Printre mărfurile traficate ilegal se regăsesc și drogurile. Controlul asupra operațiunilor cu droguri este efectuat, la fel ca și asupra exportului ilegal de sisteme de armament, de către „ministerul securității statului”. Nu sunt străini de traficul cu droguri și armament nici reprezentanții lumii criminale care sunt controlați de MGB și și-au ocupat deja propria nișă în structura enclavei.

d. Producerea ilegală de arme în regiune

Suplimentar față de facilitățile fiscale și scutirile de care se bucură regiunea separatistă din partea Federației Ruse, aceasta a obținut în ultimul deceniu importante ajutoare pentru instalarea și punerea în funcțiune a unor sisteme

autonome de producere, asamblare și comercializare cu arme. Sub controlul experților militari și de securitate ai Federației Ruse, numeroase întreprinderi amplasate în regiunea separatistă și-au asimilat cicluri de producție închise, care fabrică în mod sistematic diverse tipuri de armament ușor și greu, la comenzi primite din partea unor agenții rusești de exporturi de arme (Rossvoorujenie). Vom prezenta în cele ce urmează o trecere în revistă a celor mai importante întreprinderi militare și a tipurilor de arme fabricate de acestea:

UZINA MECANICĂ. Fabrică produse de serie începând cu anul 1995. Din sistemele de armament fabricate fac parte: sistemele reactive pentru foc în salve cu 20 de țevi (montabile pe platforme de automobil), aruncătoare de mine antitanc (din anul 1995), aruncătoare de mine calibrul 82 mm și 120 mm (din anul 1996), aruncătoare de mine antitanc, mobile, (din anul 1996), pistoale calibrul 5,45 mm. Câteva zeci de sisteme reactive au fost livrate în Abhazia pentru dotarea formațiunilor militare ilegale. Dat fiind amplasamentul uzinei (pe malul drept al Nistrului, în interiorul zonei de securitate cu regim special din orașul Bender), liderii tiraspoleni au condiționat completarea exclusiv cu militari ruși și transnistreni a punctului de control al forțelor de pacificare situat pe podul de la Bender. Începând cu anul 1992, în conformitate cu decizia Comisiei Unificate de Control (CUC), pe toate podurile peste Nistru trebuie să fie instalate puncte trilaterale de control. Toate încercările ulterioare ale Chișinăului de restabilire a statutului trilateral al acestui punct de control, precum și încercările de a vizita în inspecție această uzină, potrivit Acordului din 1992 și Statutului CUC, au eșuat.

UZINA METALURGICĂ MOLDOVENEASCĂ ȘI FILIALELE ACES-TEIA. În primăvara anului 1995 la UMM a fost lansată producerea aruncătoarelor de mine calibrul 82 mm. Tot în 1995 a fost lansată producerea de aruncătoare de mine calibrul 122 mm. Testarea primelor aruncătoare de mine și tragerile de control s-au produs la 17 mai 1997 în prezența comanditarilor din Federația Rusă. Aproximativ în aceeași perioadă uzina a produs primul lot experimental de mine antipersonal în carcasă de lemn. Ulterior a fost lansată și producerea de mine antitanc.

UZINA DE POMPE. Produce aruncătoare de mine antipersonal GP-25, calibrul 40 mm.

„SELHOZTEHNIKA”. Produce o parte din piesele pentru aruncătoarele de mine fabricate la uzina de pompe.

„ELECTROMAȘ”. Produce în serie: mitraliere calibrul 9 mm, pistoale Makarov calibrul 9 mm, pistoale calibrul 5,45 mm, arme de vânătoare și articole speciale la comandă.

„ELECTROAPARAT”. Produce piese și subansambluri pentru diverse sisteme de armament. De remarcat că și la alte întreprinderi amplasate pe teritoriul Transnistriei a fost de asemenea pusă pe picior fabricarea sistemelor de armament. În particular, la uzina „Tocilitmaș” sunt fabricate lansatoarele de mine „Grom”, acestea neavând echivalente în spațiul CSI. Fabricația de armament din Transnistria constituie unul din principalii factori generatori de instabilitate în această regiune a sud-estului Europei. Producția și vânzările sistemelor de armament sunt supravegheate de ministrul securității de stat al Transnistriei Vladimir Antiufeev. O atenție deosebită merită fabricarea sistemelor reactive cu foc de salvă de natură să devină exclusiv de periculoase odată ajunse pe mâinile teroriștilor. Armele pentru port camuflat (așa-numitele articole speciale) pot fi utilizate pentru lichidarea activiștilor politici de opoziție, precum și a oamenilor de afaceri insubordonabili. Aruncătorul de mine „Grom”, regăsit în listă, fără echivalent în statele CSI, confirmă capacitatea regimului criminal de a pune pe picior fabricarea unor diverse sisteme de armament și servește drept dovadă incontestabilă privind fabricarea de armament.

Consemnând fabricația minelor antipersonal în Transnistria, se cuvine să avem în vedere faptul că, potrivit Convenției de la Ottawa, acestea trebuie să fi distruse integral. Republica Moldova și-a onorat, în teritoriul aflat sub controlul său, toate obligațiile care îi revin potrivit acestei Convenții. Liderii regimului criminal refuză să facă același lucru. Nu constituie un secret faptul că regimul Smirnov-Antiufeev le-a livrat armament separatiștilor abhazi. Reprezentanții acestui regim nu prea au ascuns nici faptul livrării diverselor sisteme de armament formațiunilor banditești ale „republicii srpska” în frunte cu Radovan Karadgici. E bine să amintim că astăzi formațiunile banditești ale lui Karadgici sunt recunoscute oficial ca fiind culpabile de acte de genocid împotriva bosniacilor, iar căpetenia în persoană este dată în urmărire generală de Tribunalul Penal Internațional. Nu putem exclude nici faptul că armamentul transnistrean ar fi putut nimeri în mâinile serviciilor secrete ale lui Saddam Husein, întrucât o serie de emisari irakieni suspecți au vizitat Tiraspolul desul de des în anii 2002 și 2003.

6.2. Influența exclusiv negativă asupra situației politice interne din Republica Moldova

a. Conservarea unui climat de intoleranță etnică, exclusivitate lingvistică și teroare

Cea dintâi constă în promovarea unei concepții perimate definite de fapt ca segregare națională, iar ce de-a doua constă în promovarea unei concepții calitativ diferite, însă nu mai puțin negative, definită ca „deznaționalizare”. Concepția segregării naționale își găsește expresia în statornicirea unor scheme numite convențional drept „dezvoltare separată”, iar concepția „deznaționalizării” constă în impunerea forțată și nefirească a standardelor antinaționale în procesul de învățământ, în particular, precum și în sfera culturală în general. „Grupul țintă” al politicii de segregare națională îl constituie acei reprezentanți ai românilor transnistreni care au adoptat o poziție civică activă și care s-au grupat în jurul liceelor românești din Transnistria. Grupul-țintă al politicii de „deznaționalizare” îl constituie acei reprezentanți ai populației românofone care în principiu și-au pierdut sentimentul național și sunt o „țintă” ideală pentru continuarea politicii criminale de prelucrare socio-culturală combinată desfășurate în regiune începând cu anii 20 ai secolului trecut și intensificate din anul 1937, odată cu introducerea forțată a alfabetului chirilic pentru limba română. Are ca scop „crearea” unui substrat etnic care s-ar autoidentifica la nivelul autopercepției ca aparținând unei pretinse națiuni moldovenești independente, distincte de restul românilor originari din aria Moldovei (așa-numitul „concept stalinist”).

De remarcat că etnicii români din cuprinsul Transnistriei au în majoritatea lor origine transilvăneană și nu moldovenească, fapt confirmat atât de informațiile privind popularea regiunii, cât și de un anume dialect păstrat de românii care populează interfluviul Nistru-Bug. Ca urmare a implementării schemelor mai sus indicate asistăm practic la o lipsă totală a reprezentanților majorității românofone în organele puterii, cu excepția unui mic grup de colaboraționiști din rândul românilor supuși prelucrării socio-culturale complete și efectiv „deznaționalizați”. Reprezentanții etniei majoritare sunt, în această regiune, practic coborâți în treapta cetățenilor de calitate a doua, în paralel cu triumfarea concepției „Russian only”. Declararea limbii moldovenești drept limbă de stat a „RMN” nu reprezintă decât manifestarea, pe de o parte, a unei demagogii devenite clasice, iar pe de alta – o parte componentă a politicii de prelucrare socio-culturală a etnicilor români majoritari. Desfășurarea experimentului de creare a unei „națiuni transnistrene” slave noi

în paralel cu crearea unor organizații marginale și intensificarea stărilor de spirit naționaliste, șovine, panslaviste și antisemite.

A fost inițiată în anul 1992 cu scopul de a-i induce populației din regiune stări de spirit agresive în raport cu Republica Moldova. Se caracterizează prin două tipuri de abordare. Primul constă în erodarea sentimentului de apartenență națională al grupurilor etnice rus, ucrainean și moldovean cu scopul promovării ideologiei „națiunii transnistrene ca o comunitate nouă”. Cel de-al doilea constă în acutizarea permanentă a sentimentului pervertit de mândrie națională al rușilor și ucrainenilor, acutizare însoțită constant de invocarea „actelor de vitejie” imperială ale națiunii ruse și ale celei „frățești” ucrainene din cadrul URSS. Aparenta contradicție este spulberată de concluzia agresiv propagată precum că „națiunea transnistreană” nu e decât rezultatul obiectiv al procesului de formare, într-o regiune aparte, a omului sovietic, cu remarca apartenenței acestuia la grupul slav. Părții românofone a populației, supuse degradării, propaganda îi inoculează activ ideea că moldovenii, prin originea lor, sunt pe jumătate slavi. Procesul de formare a unei conștiințe agresive și păguboase este însoțit de ațâțarea celor mai josnice instincte de intoleranță națională, antisemitism și xenofobie. Generațiile în vârstă sunt supuse unei prelucrări ideologice intense pe baza „valorilor sovietice”.

b. Antisemitismul ca element al ideologiei panslaviste

O parte componentă a politicii promovate o constituie crearea de organizații de tineret pentru formarea corespunzătoare a unor concepții rudimentare, de esență radicală, asupra proceselor sociale curente. Acest segment prezintă un pericol deosebit, întrucât formează viziunile naționaliste ale tineretului, care este înclinat spre mijloace radicale în exprimarea atitudinilor sale. Pe teritoriul enclavei au fost create și funcționează organizațiile ultrașovine de tineret „Uniunea transnistreană a tineretului patriotic” „Viteaz”, „Liga tineretului slav” și o serie de altele mai mici. Sub controlul MGB, aceste organizații convoacă cu regularitate, la tabăra de antrenament de lângă satul Ternovca, reuniuni după modelul militar. Aceste acțiuni au vizat intimidarea și aplicarea forței în raport cu cetățenii aflați în opoziție față de regim, inclusiv desfășurarea unui pogrom „autorizat” de către serviciile special transnistrene, la cimitirul evreiesc din orașul Tiraspol în martie 2004 etc. Asupra acestui din urmă fapt merită să ne oprim în detaliu.

Pogromul a fost unul fără precedent ca durată. Acesta a început la 13 martie și a continuat până pe 30 martie inclusiv. Criminalii au distrus peste 20 de monumente funerare, iar altele circa 50 au fost profanate. Este caracteristic

faptul că practic pe fiecare monument funerar au fost lăsate urme sub formă de svastică, unul din simbolurile SS, inscripționări ale cuvântului „skins” (băieții rași pe cap), numărul 88, care, ținând cont de situarea literei H pe poziția a opta în alfabet, reprezintă o încifrare a cunoscutului „Heil Hitler!”. Primele semnale au devenit cunoscute pe 13 martie. Pe 20 martie, după continuarea actelor de profanare, miliția a fost informată. Cu toate acestea, încă cel puțin zece zile pogromul a continuat. În pofida faptului că au fost sesizate, atât miliția, cât și administrația municipală nu au întreprins absolut nici un fel de măsuri pentru a pune capăt profanărilor și a-i reține pe criminali.

Pe teritoriul Transnistriei sunt înregistrate peste 600 de organizații obștești. Cea mai mare parte a acestora sunt fictive și au fost create doar pentru imitarea în ochii opiniei publice internaționale a procesului de constituire a societății civile în Transnistria. Cu toate acestea unele dintre ele funcționează, și destul de bine. Cele mai periculoase sunt organizațiile de tineret „Liga tineretului slav”, „Vitez” și „Lutici”. Acestea au multe lucruri în comun. Toate aceste organizații sunt considerate „patriotice”, numără câteva sute de membri și sunt strâns legate între ele. Toate se ocupă de propagarea așa-numitelor idei „patriotice” care de fapt se învecinează adesea cu ideile exclusivității naționale. „Liga tineretului slav”, „Vitez” și „Lutici” se bucură de susținerea autorităților din Transnistria și desfășoară an de an mai multe concentrări la tabăra de antrenament de la Ternovca, situată la câțiva kilometri de Tiraspol. Nu trebuie să mire pe nimeni susținerea generoasă acordată de autorități, întrucât fiecare dintre membrii acestor organizații este tratat ca un potențial lucrător al ministerului securității statului. În acest scop, pe lângă fiecare dintre aceste organizații este delegat câte un ofițer MGB care le patronează și are în sarcină selectarea celor mai potrivite candidaturi. Desemnarea pentru fiecare dintre organizațiile funcționale a câte unui ofițer MGB se practică pe larg în Transnistria. În sarcina acestor „curatori” intră supravegherea metodică a tuturor acțiunilor membrilor organizațiilor în cauză și, în funcție de opiniile și convingerile acestora, se decide fie susținerea, fie întreprinderea de măsuri pentru scindarea și distrugerea organizației.

Organizațiile naționaliste și șovine care se intitulează ca „patriotice” sunt susținute atât de MGB în persoana stăpânului acestuia, Vladimir Antiufeev, cât și de administrația municipală Tiraspol. Miliția nu are în Transnistria nici un fel de autoritate și se află sub presiunea constantă a structurilor MGB, care se amestecă cu regularitate în situație, după cum îi convine. Fără a exclude posibilitatea participării la pogrom a „patrioților” din „Liga tineretului slav” și „Lutici”, care nu și-au ascuns niciodată viziunile antisemite și care și-au exprimat disponibilitatea de „a ucide români”, avându-i în vedere pe locuitorii

Republicii Moldova, are totuși rost să ne oprim asupra activității uneia dintre aceste organizații și mai cu seamă asupra liderului ei.

Este vorba de organizația „Viteaz” și liderul acesteia Ruslan Pogorlețki. Cunoscut prin viziunile sale antisemite, Pogorlețki nu a avut niciodată probleme în privința finanțării și înaltei tutelări a organizațiilor sale. Astfel, pe baza clubului sportiv „Tirotext” a fost înființat clubul „patriotic” sportiv de tineret „Viteaz”. Multiplele procese verbale și rapoarte ale organelor de ordine publică cu referire la Pogorlețki ne oferă destule fapte interesante: „Desfășurând fără nici un control antrenamente pe stadionul „Olimpieț”, Pogorlețki a absorbit în „Viteaz” mișcarea „skins” pe care a dotat-o suplimentar cu noi atribute (cruci, strângeri de mână, sloganuri, uniformă) și care ulterior a organizat și desfășurat o serie de acte teroriste (aruncarea în aer a sinagogii, tentativa de aruncare în aer a locuinței președintelui comunității evreiești, actele de vandalism la cimitirul evreiesc etc.). Toate aceste lucruri le erau cunoscute dinainte lucrătorilor organelor de drept, însă aceștia nu au întreprins absolut nici o măsură de contracarare. De ce? Răspunsul e la suprafață: aceștia pur și simplu nu au dorit să aibă de a face cu o organizație pusă sub tutela MGB. După cum mărturisesc unii dintre foștii membri ai organizației „Viteaz”, R. Pogorlețki nu a lăsat niciodată frâiele din mâini. Aceștia susțin că el „binecuvânta” fiece acțiune, dădea sfaturi privind securitatea și organizarea, amintind în context că el este specialist în materie de armament, că și-a satisfăcut serviciul în trupele cu destinație specială „Delta” din cadrul MGB, că a urmat pregătiri speciale într-o tabără din Muntenegru. În fiecare vară tânărul „führer” transnistrean a organizat reuniuni după modelul militar pentru tineretul „patriotic”, reuniuni la care au asistat cu regularitate șefii săi din MGB.

Regimul Smirnov-Antiufeev a fost într-atât de interesat de susținerea acestor secături încât a acceptat chiar să creeze un ziar special care să reflecte activitatea organizațiilor „patriotice”. În acest scop a fost înființată gazeta „Molodiojnâi marș” („Marșul tineresc”), al cărei fondator este centrul „Strateghia” condus de șeful secției MGB pentru apărarea ordinii constituționale Dmitri Soin. Oleg Elkov a lucrat ca redactor al acestei gazete. Publicația ultranaționalistă era de orientare tinerească, exalta ideile panslavismului și pe cele ale exclusivismului național și de rasă. Publicația a inserat cu regularitate materiale despre violență și despre satanism. Au fost inserate și materiale ofensatoare îndreptate contra unor persoane publice care și-au manifestat dezacordul cu politica regimului Smirnov-Antiufeev. Aceste articole lezau onoarea și demnitatea cetățenilor, astfel încât în anii 1999 și 2000 împotriva ziarului au fost depuse peste 15 cereri de chemare în judecată pentru apărarea onoarei și demnității. În pofida înaltei sale tutele, publicația nu a reușit să evite condamnarea și, la

sfârșitul anului 2000, și-a încetat existența. Mass-media a relatat că publicația „Molodiojnâi Marș” a fost finanțată de structurile MGB-ul transnistrean cu scopul de a menține sub control spațiul informațional din această regiune. Imediat după încetarea apariției acestei publicații, Oleg Elkov a fost angajat la agenția oficială de știri „Olvia-press”, care este specializată în dezinformare, reprezentând o structură a MGB și un proiect PR al acestuia. Ex-redactorul fițiucii naționaliste continuă și astăzi să publice pe site-ul „Olvia-press” materialele sale provocatoare îndreptate spre ațâțarea urii cetățenilor din Transnistria față de tot ceea ce este legat de Republica Moldova. Avem impresia că sub regimul Smirnov-Antiufeev Transnistria s-a transformat într-o zonă crepusculară, într-o rezervație în care se experimentează pe conștiința cetățenilor. Programele de prelucrare socio-culturală a conștiinței cetățenilor, bazate pe ideologia naționalistă, șovină și mizantropică exportată de unele cercuri marginale din Federația Rusă, s-au înrădăcinat puternic în „Republica Moldovenească Nistreană”. Semințele otrăvitoare ale naționalismului au și început să răsără. Toate acestea nu ar fi fost însă posibile dacă n-ar fi avut aprobare „de sus”. Crearea și funcționarea organizațiilor naționaliste antisemite a devenit posibilă datorită convingerilor ideologice ale lui Vladimir Antiufeev.

Vladimir Antiufeev nu și-a ascuns niciodată convingerile. În anul 1995 acesta a candidat pe poziția a patra pe listele Partidului Democrat Liberal din Rusia (PDLR), condus de Vladimir Jirinovski, pentru alegerile în Duma de Stat a Federației Ruse. Ca șef al MGB-ului, Antiufeev patronează fabricația și vânzările de armament din Transnistria, controlează alte fluxuri financiare ilicite și dirijează personal sistemul de urmărire politică din regiune. Viziunile lui pot fi cunoscute din puținele interviuri acordate de acest general-maior la timpul respectiv. În special, unele informații sunt cuprinse în cartea „Despre pământ, oameni și război” editată la Kiev în ianuarie 1995 de către publicația „Nezalejnist”. Antiufeev îi acordă cea mai mare atenție colonelului Mihail Bergman. Colonelul Bergman a fost comandant al garnizoanei Tiraspol și unul dintre camarazii generalului Alexandr Lebed în lupta cu mafia tiraspoleană, care la acea vreme era abia la începuturile traficului ilicit de armament, și îi demasca cu regularitate pe bandiții în uniformă militară. Antiufeev are o părere netă despre Bergman: „Bergman e un ticălos”, „colonelul Bergman este colaborator al Mossad-ului”, „Bergman este un pungaș. De altfel, numele lui adevărat este Monia” etc. Până și numele colonelului i-a dezlanțuit ura oarbă. Apropo, mormintele rudelor colonelului Bergman au fost de asemenea profanate. Tot în această carte Antiufeev se lansează în declarații pe tema „unității slave” și pe teme de politică internațională, îngăduindu-și, bunăoară, declarații de felul: „Românilor le este rezervat aici, în Balcani, rolul pe care îl are Israelul

în lumea arabă”... Nu este de mirare că liderii organizațiilor „patriotice” se simt în deplină siguranță și își permit să facă practic tot ce doresc. După cum nu este de mirare nici faptul că organele de miliție pur și simplu se tem să ia vre-o măsură în raport cu acestea. Astfel, de exemplu, când cu patru ani în urmă, după un nou pogrom la același cimitir evreiesc, săvârșit la 9 mai, venind oamenii pentru a readuce mormintele în ordine, naționaliștii ruși l-au prins pe unul dintre ei și i-au scrijelat pe spate steaua lui David. Organele de miliție nu au întreprins absolut nimic pentru reținerea criminalilor.

c. Provocarea și alimentarea dispozițiilor șovine în raport cu elitele politice ale țărilor din regiune

În raport cu Federația Rusă, efectul acestor amenințări se caracterizează prin apeluri permanente ale liderilor regimului și ale organizațiilor controlate de aceștia către Puterea și opinia publică din Rusia, apeluri cu cerința de „a-i apăra pe compatrioți”, „Transnistria – pământ rusesc”, „RMN – cap de pod al Rusiei”. Coruperea funcționarilor și politicienilor ruși. În raport cu Ucraina acestea își găsesc expresie în determinarea de fapt a degradării elitelor ucrainene pe direcția creării unui model numit convențional „Rusia II” în locul evoluției către modelul „Ucraina europeană”. Își găsește expresia în parazitarea și specularea intereselor cetățenilor de origine ucraineană care locuiesc pe teritoriul enclavei. Crearea de probleme pentru Ucraina pe segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene. Participarea la frânarea proceselor de modernizare și reorganizare internă a Ucrainei. Stimularea corupției și contrabandei, în special în regiunea Odesa.

Aceasta se manifestă prin transformarea acestor elite într-un soi de grupuri de lobby ale regimului care administrează teritoriul enclavei. Își găsește expresia practică atât în coruperea directă a liderilor politici, cât și în coruperea indirectă prin propunerile de desfășurare în comun a unei politici coordonate de Moscova, de natură să confere avantaje politice și financiare din partea Moscovei acestor lideri și grupărilor lor. În aceeași categorie, am putea menționa și acțiunile de intimidare sau răpire pe care serviciile secrete transnistrene le-au operat sau planificat în adresa unor lideri de partide. Drept exemple servesc răpirea deputatului Vlad Cubreacov, membru al Parlamentului Republicii Moldova și al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, executată la indicația general-maiorului FSB al FR Vladimir Antiufeev, ministru al securității de stat a regimului, și tentativa eșuată de atentat asupra Președintelui Republicii Moldova V. Voronin în august 2004.

6.3. Procesul privatizărilor ilegale

Privatizarea ilegală desfășurată în regiunea transnistreană a Republicii Moldova are drept scop atragerea de mijloace financiare pentru a fi la dispoziția liderilor regimului criminal, precum și sporirea cointeresării marilor companii rusești în existența enclavei. În accepția liderilor regimului și a protectorilor lor moscoviți, agenții economici ruși care dețin proprietăți importante pe teritoriul Transnistriei vor trebui să desfășoare volens-nolens o politică a presiunilor dure asupra organelor constituționale ale Republicii Moldova cu scopul de a-și susține propriile interese și, astfel, să întrețină de fapt funcționarea enclavei. Un exemplu viu îl poate servi istoria „privatizării” Centralei Electrice Moldovenești. Conducerea administrației criminale a regiunii transnistrene datora companiei „Gazprom” o sumă enormă. Numai în anul 2004 datoria Tiraspolului pentru gazele naturale consumate a crescut cu 32 milioane de dolari SUA. Pe când datoria totală, avându-se în vedere penalitățile și sancțiunile aplicate, constituia circa 1 miliard de dolari SUA. În prezent Transnistria este în măsură să achite doar jumătate din livrările curente de gaze naturale. În același timp, întreprinderea „Tiraspoltransgaz”, din cauza conectărilor ilegale sistematice la conducta companiei monopoliste „Gazprom”, trebuie să-i achite acestuia din urmă sancțiuni în mărime de 10 milioane de dolari SUA.

Preluarea ilegală a gazelor naturale din conducta magistrală a crescut brusc odată cu reducerea drastică de către „Gazprom” a livrărilor în Transnistria și în special către Centrala Electrică Moldovenească pe motivul nivelului scăzut al achitărilor și cel al lipsei unui contract direct de livrare a gazelor. După cum e și firesc, Tiraspolul nu are și nici nu va avea în timpul apropiat mijloace pentru a stinge datoria. Vânzarea proprietății a rămas singura posibilitate de plată în fața creditorilor. Și astfel, pe parcursul ultimilor doi ani autoritățile tiraspolene au procedat la vânzarea activă a întreprinderilor situate în regiune. Aceste întreprinderi sunt achiziționate în special de cetățeni ai Federației Ruse. Este vorba de uzina „Pribor” din Bender, întreprinderile „Moldavizolit” din Tiraspol, „Buket Moldavii” din Dubăsari, uzina de cabluri din Bender și fabrica de încălțăminte „Tighina”. Singurul obiectiv de natură să-i asigure Rusiei atât avantaje geo-politice, cât și economice este Centrala Electrică Moldovenească de pe malul lacului Cuciurgan. Aceasta a fost vândută firmei „ruso-belgiene” obscure „Saint Guidon Invest NV”. De altfel, la un preț foarte scăzut, de 29 milioane de dolari.

Potrivit estimărilor experților, Centrala electrică valorează pe puțin 200 milioane de dolari, iar la o exploatare completă a capacităților acesteia le poate aduce proprietarilor un venit anual de 2 miliarde de dolari. Centrala Electrică Moldovenească rămâne a fi în continuare baza economică a enclavei. În tim-

pul URSS, când toate cele 12 blocuri energetice erau în funcțiune, Centrala asigura cu energie electrică pe lângă RSS Moldovenească și o parte considerabilă a Ucrainei. În plus, o treime din energia produsă era exportată în Bulgaria. În anii dezastrului Centrala a intrat în uzură. În prezent se află în funcțiune doar două blocuri energetice pe timp de vară și patru pe timp de iarnă. Însă și acest volum este cât se poate de suficient pentru asigurarea cu electricitate a 40% din teritoriul Republicii Moldova, inclusiv regiunea transnistreană. În scopul cumpărării Centralei Electrice Moldovenești, companiile „Gazprom” și RAO EES au preconizat crearea unui consorțiu care ar fi trebuit să investească în reconstrucția Centralei și, după sporirea capacităților de livrare, să organizeze un soi de expansiune energetică în Europa. Se considera că la o investiție în Centrală a 30 până la 50 de milioane de dolari, în doi ani capacitățile de producție ar fi sporit, făcând posibil exportul de electricitate, în timp ce regiunea transnistreană ar fi asigurată integral cu electricitate.

Exporturile ar fi trebuit să asigure un flux financiar care ar fi putut fi reinvestit în modernizarea în continuare a Centralei. Consorțiul creat de „Gazprom” și RAO EES planifica să mărească investițiile până la 100 milioane de dolari. Anume companiile „Gazprom” și RAO EES au obținut ca Rusia să le acorde liderilor regimului un „credit umanitar” în mărime de 100 milioane de dolari, care prin „Gazprombank” ar fi stins datoriile regiunii transnistrene pentru gazele naturale livrate. De menționat că discuțiile privind vânzarea Centralei au început acum câțiva ani. Dispunem de informații că în anul 2000 compania americană „Exxon power investment company” le-a propus liderilor transnistreni răscumpărarea Centralei Electrice Moldovenești. De altfel, în locul gazelor rusești compania americană propunea să fie utilizat cărbune extras în Columbia (!). De cumpărarea Centralei Electrice Moldovenești au mai fost interesați britanicii, germanii, italienii, biroul moscovit de avocați „Binețki și asociații”, precum chiar și Agenția SUA pentru dezvoltare (USAID). Centrala nu a scăpat nici atenției concernului „Seabeco”. În anul 2003 Boris Birstein i-a adus la Centrala Electrică Moldovenească pe reprezentanții firmei americane „BK Group”, care au promis să investească în Centrală cel puțin 100 milioane de dolari. Se cuvine să remarcăm că „Saint Guidon Invest NV”, în frunte cu Daniel Goldenberg, a avansat aceeași propunere de investiție. Există informații potrivit cărora anume Boris Birstein stă în spatele conducerii companiei „Saint Guidon Invest NV”. De altfel, lobby-ul pentru compania ruso-belgiană a fost făcut de fostul guvernator al regiunii Tiumen Leonid Rokețki, al cărui fiu, Andrei Rokețki este unul dintre directorii companiei „Saint Guidon Invest NV”.

De reținut termenul extrem de redus în care a fost operată privatizarea Centralei Electrice Moldovenești. La 5 decembrie 2003 a fost anunțat concursul pentru investitori, iar la 19 decembrie comisia de privatizare cerea să i se prezinte toate documentele necesare. Într-o asemenea febrilitate, persoanele care făceau lobby pentru „Gazprom” și RAO EES pur și simplu nu au reușit să încheie evaluările juridică și economică ale Centralei. Licitația a avut loc cu ușile închise. Membrii comisiei de privatizare au decis în majoritate, în urma votării secrete, vânzarea a pachetului de 100% de acțiuni ale statului la Centrala Electrică Moldovenească către compania „Saint Guidon Invest NV”. Potrivit afirmațiilor Elenei Cernenko, ministru al economiei în administrația Smirnov, tot ea președinte al comisiei de privatizare, „oferta companiei ruso-belgiene a fost una optimă pentru „republica moldovenească nistreană””. Cât privește alt pretendent la privatizarea Centralei Electrice Moldovenești, Cernenko a declarat că „Gazprom” și RAO EES au prezentat condiții inacceptabile: companiile ruse intenționau să vândă Centrala în contul datoriilor acumulate pentru livrările de gaze naturale.

Secretul acestei grabe se ascunde în faptul că Boris Birstein a fost susținut de directorul Centralei Electrice Moldovenești Gheorghe Jeliabov. Această versiune este confirmată și de cuvintele conducătorului companiei „Saint Guidon Invest NV” Daniel Goldenberg, care a promis să păstreze intactă „conducerea de vârf a întreprinderii”. Potrivit unor informații, compania „Saint Guidon Invest NV” reprezintă un proiect comun al lui Boris Birstein și Igor Smirnov și, nu în ultimul rând, prin aceasta se explică și preferința arătată de membrii comisiei de privatizare. În anul 2005 situația în jurul Centralei Electrice Moldovenești s-a schimbat, întrucât au avut loc schimbări calitative în procesul de reglementare a conflictului transnistrean. Conducerea RAO EES a început să facă deschis lobby în vederea recunoașterii „RMN”, iar pe de altă parte s-a schimbat poziția Ucrainei în raport cu enclava criminală de la frontiera sa sud-vestică. Dorința de a „bate în cuie” teritoriul regiunii transnistrene a Republicii Moldova pentru intervenția capitalului rusesc a condus la micșorarea influenței propriu-zise a „conducerii PRM” și la sporirea influenței patronilor lor moscoviți. Ca urmare a acestor procese Centrala Electrică Moldovenească a fost transmisă efectiv către compania RAO „Nordic”, care reprezintă o subdiviziune din structura RAO EES din Rusia. Totodată, se cuvine să menționăm că întreprinderile privatizate de grupul „Sheriff” în virtutea politicii promovate de conducerea grupului în cauză, sunt practic pierdute pentru business-ul rusesc. Această împrejurare, dacă va fi abordată inteligent, va putea fi utilizată eficient pe viitor.

6.4. Insecuritate provocată: amenințări și scenarii testate

a. Amenințări la adresa siguranței cetățenilor

Din punct de vedere al originii lor, aceste amenințări se împart în două categorii de bază. Prima e reprezentată de amenințările la adresa siguranței cetățenilor care au adoptat o poziție civică activă. Se exprimă prin amenințarea permanentă de aplicare a violenței atât în raport cu cei care cer demisia lui Igor Smirnov, cât și cu cei care cer revenirea Transnistriei în câmpul constituțional al Republicii Moldova, și întâi de toate cu cei care manifestă activ în domeniul dezvoltării activității ONG-urilor de tineret¹.

A doua categorie e reprezentată de criminalitatea ridicată din regiune. În pofida faptului că la mijlocul și sfârșitul anilor 90 ai secolului trecut au avut loc excese serioase legate de împărțirea sferelor de influență soldate cu lichidarea unui număr important de lideri ai lumii criminale, regiunea se caracterizează în general printr-un nivel extrem de ridicat al criminalității, cu mult mai ridicat decât nivelul înregistrat în restul teritoriului Republicii Moldova

În absența oricăror instrumente de supraveghere și responsabilitate, sub pretextul „războiului permanent” cu cei care nu au recunoscut „statalitatea transnistreană”, regimul secesionist este obiectiv interesat de menținerea unor surse de conflict pe plan teritorial, și alimentarea complexului de „cetate asediata” printre locuitorii regiunii. De notat că, în cadrul acestei tactici de luptă, autoritățile de la Tiraspol recurg în mod constant la provocări care au drept mijloc – provocarea de conflicte, și ulterior – folosirea pacificatorilor ruși pentru a conserva „victoriile tactice” obținute. Drept exemple servesc acapararea clădirii stației de cale ferată din Bender, precum și ocuparea localității Vasilevca, instalarea posturilor vamale chiar pe teritoriul satelor aflate sub jurisdicția Chișinăului de pe teritoriul stâng al Nistrului, blocarea circulației pe teritoriul exclavat al comunei Copanca (de pe malul drept al Nistrului) etc.

¹ Exemple: amenințările cu lichidarea fizică proferate de reprezentanții MGB la adresa liderului Uniunii Tineretului Liberal din Transnistria Mihail Korobelnikov a condus la faptul că acesta s-a văzut nevoit să solicite Ambasadei Republicii Federale Germania acordarea de azil politic, cerere care a și fost satisfăcută; incidentul provocator de atentare la viața lui Andrei Ponomariov, liderul organizației „Pilgrim-Demo” care colaborează cu Ambasada Statelor Unite ale Americii în Republica Moldova, incident care a condus la faptul că Andrei Ponomariov a emigrat din Republica Moldova; provocări în regim non-stop în raport cu liderii opoziției Alexandr Radcenko și Nikolai Buciațki, cel dintâi a fost supus violențelor fizice, iar cel de-al doilea a fost supus atacurilor cu folosirea substanțelor chimice.

6.5. Provocări înscenate de regimul separatist transnistrean

Cu scopul de a-și asigura în continuare rolul pivotal de mobilizator al resurselor materiale și umane în regiune, conducerea MGB a elaborat câteva planuri operative de implicare sau așa-zisă „organizare a ripostei” unui atac din partea Republicii Moldova într-un conflict militar. Fiecare dintre aceste planuri urmează un șir de scenarii, în funcție de evoluțiile ulterioare. Accentul de bază în aceste planuri, după cum putem aprecia, se pune pe provocările din satele Doroțcaia, Copanca și Cremenciug. Unul dintre planuri conține trecerea forțată sub jurisdicția administrației enclavei a unei sau mai multor localități și tratarea cu maximă cruzime a reprezentanților autorităților constituționale ale Republicii Moldova. Scopul urmărit este provocarea unităților MAI al Republicii Moldova la acțiuni de răspuns, care vor fi calificate drept „intervenție în RMN” cu declararea imediată a stării de război, anunțarea mobilizării și apelul la ajutorul Federației Ruse.

Un alt plan conține desfășurarea unei operațiuni speciale cu forțele detașamentului cu destinație specială din cadrul brigăzii „Delta”. Îmbrăcat în uniformă poliției Republicii Moldova (batalionul „Scut”), grupul armat trebuie să comită atentate asupra reprezentanților trupelor de pacificare ale Federației Ruse. Înainte de aceasta este preconizată tensionarea maximă a situației în punctul de desfășurare a operațiunii (s-ar presupune salut Doroțcaia), pentru a provoca încordarea relațiilor dintre locuitorii satului și pacificatorii ruși. După organizarea provocării este preconizată de asemenea declararea stării de război, în acest caz miza pornind de la faptul că într-o astfel de dezvoltare a evenimentelor (atacul asupra forțelor ruse de pacificare) reacția conducerii Federației Ruse va fi cu mult mai promptă decât în cazul primului scenariu, ceea ce face ca un asemenea plan să poată fi aplicat în circumstanțe externe cu mult mai dificile pentru regim.

Încă un alt plan conține ideea de mult formulată despre organizarea de provocări în zona satului Varnița. Despre faptul că acest rămâne valabil și este avut în vedere pentru aplicare ne mărturisesc provocările permanente din sectorul Severnâi situat la limita dintre satul Varnița și orașul Tighina (Bender). Una din variantele acestui plan de organizare a provocării în zona Varniței prevede explozia de muniții într-un autoturism cu numere de înmatriculare de Chișinău. După comiterea unei asemenea provocări aceasta va fi calificată de către reprezentanții MGB drept act terorist comis de către serviciile speciale ale Republicii Moldova, fapt în legătură cu care, ca și potrivit celorlalte planuri, se va propune introducerea stării de război și se va apela la ajutorul conducerii Federației Ruse.

Nu putem exclude nici eventualele provocări care ar viza organizarea unui act terorist la unul din depozitele de muniții ale GOTR. În urma unui asemenea act terorist, în jurul punctului de desfășurare a acestuia s-ar putea crea o situație deosebit de dificilă, de natură să conducă la o catastrofă de proporții. Actul terorist ar putea să-l comită fără dificultate un grup din detașamentul cu destinație specială din cadrul batalionului „Delta” al MGB. Răspunderea pentru un asemenea act va fi atribuită serviciilor speciale ale Republicii Moldova, după care scenariul, ca și în celelalte planuri provocatoare, presupune introducerea stării de război și apelarea la ajutorul Federației Ruse. Ca urmare a punerii în aplicare a unuia dintre asemenea planuri, va urma inevitabil introducerea în regiunea transnistreană a Republicii Moldova a unui contingent suplimentar al forțelor militare ale Federației Ruse, fapt ce va conduce la crearea unei situații calitativ diferite și, în consecință, va face deosebit de dificil procesul de reintegrare a Republicii Moldova. În cazul unor asemenea evoluții ar putea deveni posibilă ciocnirea trupelor țărilor Uniunii Europene și celor ale Rusiei.

Pe măsură ce ne vom apropia de soluționarea definitivă a conflictului transnistrean, conducerea MGB va fi dispusă să se dedea oricăror provocări cu scopul prelungirii existenței enclavei. Comiterea de acte teroriste constituie unul dintre mijloacele îndreptate spre atingerea acestui scop care este avut în vedere de către Vladimir Antiufeev la modul serios. Există trei amenințări teroriste reale, fără legătură directă cu provocările pentru declanșarea unui conflict armat deschis. Prima și cea mai importantă dintre amenințări constă în posibilă tentativă a MGB-ului de lichidare fizică a Președintelui Republicii Moldova Voronin. O dată cu apropierea de termenele de soluționare definitivă a conflictului transnistrean, riscul unui atentat asupra Președintelui Republicii Moldova va crește brusc, întrucât politica promovată de Vladimir Voronin urmărește lichidarea completă a regimului criminal de la Tiraspol. Se cuvine să remarcăm că în situația în care anumite cercuri de la Moscova sunt deosebit de interesate în existența enclavei, această politică face din Președintele Republicii Moldova o figură indezirabilă pentru conservatorii din conducerea FSB, a Forțelor Armate ale Federației Ruse și pentru reprezentanții lumii interlope ruse din afaceri. Un asemenea act terorist ar putea fi realizat cu forțele brigăzii cu destinație specială „Delta” din cadrul MGB, precum și cu forțele a încă unui grup cu destinație specială a MGB.

Comiterea unui act terorist „clasic” (aruncarea în aer a unui obiectiv strategic) la Chișinău, cu scopul aplicării unei lovituri psihologico-morale autorităților Republicii Moldova, poate fi realizată de către ofițeri ai brigăzii „Delta”. În cazul în care ne vom apropia de soluționarea definitivă a conflictului transnistrean, pentru comiterea de acte teroriste ar putea fi folosiți grupurile

de marginali din „Partidul național bolșevic”. Drept ținte ale actelor teroriste pot fi unii oameni politici și de stat din Republica Moldova indezirabili pentru conducerea regimului Smirnov-Antiufeev, precum și obiectivele de importanță strategică. De asemenea, este posibilă desfășurarea de acțiuni de imitare sau de alte acțiuni cu caracter șocant, având scopul, ca și actele teroriste, să destabilizeze situația social-politică din Republica Moldova și, eventual, să paralizeze funcționarea obiectivelor de importanță economică.

Influența negativă a enclavei asupra politicii ucrainene se află în corelație cu amenințările destul de concrete la adresa NATO. În cazul în care conducerea Federației Ruse va insista asupra poziției sale distructive în raport cu enclava, acest fapt va conduce în mod inevitabil la depunerea de eforturi suplimentare în vederea atragerii Ucrainei în sfera de influență a Federației Ruse. O Ucraină retrogradă și practic controlată de Rusia prezintă în sine un risc potențial pentru zona sud-estică de responsabilitate a NATO, întrucât va frâna procesul preconizat de extindere a Alianței pe dimensiunea estică. Nu putem exclude nici acea variantă a scenariului de derulare a evenimentelor, potrivit căreia autoritățile ucrainene vor continua în vorbe să imite procesul de devenire a statului independent, pe când în realitate acesta se va mișca pe calea creării modelului „Rusia II” și va fi în definitiv controlat de Moscova.

Faptul prezintă un anumit pericol, întrucât, recurgând la tactica imitației și mimetismului, o asemenea Ucraină ar putea fi admisă în NATO, și astfel Alianța se va alege cu un nou membru dirijat pe ascuns de la Moscova și supus într-un grad înalt influenței distructive a elitelor franceze și germane, întrucipate de Chirac și Schroder, care promovează o politică străină intereselor adevărate ale țărilor lor, în special, și ale NATO în general. Așa sau altminteri, existența unei „găuri negre” în Europa cu întregul ei potențial negativ (în special existența unor cantități enorme de sisteme de armament și muniții vândute dreptat) nu răspunde intereselor NATO și, în cazul tergiversării procesului de reintegrare a Republicii Moldova, Alianța va fi nevoită să lichideze enclava aplicând metodele de intervenție în forță. Un asemenea caz ar putea fi folosit de elitele distructive franceze și germane pentru declanșarea isteriei anti-americane și antibritanice. În situația în care la acea vreme elitele distructive din Franța și Germania se vor afla în opoziție, vor fi supuse criticilor și elitele euro-atlantice liberal-patriotice pragmatice aflate la guvernare în aceste țări. În tot cazul, decizia de lichidare a enclavei prin aplicarea metodelor de intervenție în forță ar putea conduce la excese nedorite, cu toate că într-o anumită situație o asemenea intervenție ar putea fi singura metodă acceptabilă.

6.6. Tendințe recente în politicile regimului separatist

a. „Influența Rusiei”: Politica promovată de actuala conducere a Federației Ruse în raport cu Republica Moldova devine tot mai agresivă și răspunde într-o măsură din ce în ce mai mică proceselor obiective actuale care însoțesc tendința de globalizare caracterizată de evoluția în spirală. Tentativele de restabilire a influenței pierdute în Republica Moldova sunt însoțite de atacuri tactice convulsive, caracterizate prin promovarea unei politici a sancțiunilor și a amestecului deschis în treburile interne. Dacă în condițiile dezvoltării globalizării amestecul în treburile interne ale statelor totalitare în care sunt încălcate drepturile omului constituie o normă, întrucât are drept scop instaurarea standardelor democratice, pe când amestecul unui stat totalitar cum este Rusia în treburile interne ale unui alt stat cu un grad de dezvoltare democratică mai avansat constituie o provocare la adresa întregii comunități internaționale. Politica neperspicace a Federației Ruse va contribui la marginalizarea treptată a conducerii acesteia atât pe plan european, cât și internațional. Presiunile asupra Republicii Moldova, care vor continua atâta timp cât la Moscova se află la putere Vladimir Putin și elitele care stau în spatele acestuia, vor conduce la promovarea de către SUA și UE a unei politici mai dure în raport cu Federația Rusă și la admiterea Republicii Moldova în NATO.

Este necesar să remarcăm că actuala conducere a Federației Ruse mizează mult pe menținerea prezenței sale militare în teritoriul regiunii transnistrene a Republicii Moldova și pe restabilirea influenței sale. În scopul consolidării pozițiilor lor, administrația prezidențială din Federația Rusă și conducerea FSB preconizează promovarea la funcția de „președinte al RMN” a șefului MGB Vladimir Antiufeev, general-maior al Serviciului Federal de Informații. Cetățeanul Rusiei Vladimir Antiufeev este dat în urmărire de Procuratura Generală a Republicii Moldova și de Interpol, fiind suspectat de comiterea unui șir de crime deosebit de grave. Acesta este practic moderatorul real al Transnistriei, întrucât Igor Smirnov joacă rolul unui „general de paradă”. Aprobarea lui Smirnov, la timpul respectiv, pentru rolul de lider al enclavei separatiste a fost făcută de KGB al URSS, inclusiv datorită trecutului său criminal. Iată unele biografice privind familia Smirnov:

Nikolai Stepanovici Smirnov, tatăl lui Igor Smirnov, s-a aflat în timpul celui de al doilea război mondial în spatele frontului, lucrând în calitate de prim secretar al comitetului raional al PCUS din orașul Zlatoustie, regiunea Sverdlovsk. În timpul războiului acesta a înființat o bandă care teroriza orașul, dedându-se uciderilor și tâlhăriilor. În 1946 a fost condamnat la pedeapsa capitală prin împușcare, pedeapsă care i-a fost comutată cu 15 ani de închisoare

pe care i-a ispășit integral. Igor Nikolaevici Smirnov a mers pe aceeași cale: și-a creat o bandă care se ocupa de tâlhării și acte de banditism. În 1956 a fost condamnat la 7 ani de privațiune de libertate, dintre care a ispășit 3,5 ani. Mai târziu, datorită colaborării sale cu KGB-ul, a obținut posibilitatea de a ascunde acest element din biografia sa.

Astăzi cetățeanul Federației Ruse Igor Smirnov și grupările aflate în legătură cu el controlează un capital care depășește suma de 1 miliard de dolari SUA. Următorul în ierarhia regimului criminal după Vladimir Antiufeev se situează cetățeanul rus Grigori Maracuța, președinte al Sovietului Suprem al Transnistriei. Referendumul din Transnistria pentru introducerea dreptului de proprietate privată asupra pământului, desfășurat în anul 2003 și încheiat cu un eșec din cauza prezenței slabe la urne, a fost organizat de Maracuța cu scopul cumpărării ulterioare a celor mai bune pământuri (!) prin intermediul unor firme interpusse. Despre faptul cât de mare este puterea reală de care dispune Maracuța ne mărturisește următoarea situație. În anul 2002, după întâlnirea lui Igor Smirnov cu Rudolf Perina și Pamela Hide Smith din 27 iulie de la Viena, Smirnov a luat decizia să părăsească Transnistria. Smirnov plecase în Austria pe calea aerului cu fiul său mai mare, care conduce departamentului vamal și o parte din afacerile corporației „Sheriff”. Analizând situația, Maracuța i-a cerut lui Smirnov să revină imediat în Transnistria, în caz contrar amenințându-l cu lichidarea fizică a celui de-al doilea fiu, care se află în fruntea întreprinderii „Interdnestrkom”. Transnistria fusese pentru a câta oară adusă în pragul introducerii situației excepționale, iar în unitățile militare și subdiviziunile MGB fusese decretată alerta militară de gradul unu.

Igor Smirnov este necesar doar ca păpușă, pentru a legitima în ochii cetățenilor din Transnistria regimul criminal care le-a fost impus. Avansarea lui Vladimir Antiufeev în postul de „președinte al RMN” va fi un indiciu clar că actuala conducere a Federației Ruse este dispusă să continue și să-și intensifice confruntarea cu Republica Moldova. Toate aceste acțiuni ale Rusiei, chiar dacă sunt dureroase, sunt sortite eșecului. Pentru aceasta însă este necesară intervenția comunității internaționale, întrucât mica Republică Moldova nu va fi în stare să se opună timp îndelungat unei țări atât de mari ca Rusia. Pe de o parte, intervenția va trebui să se concretizeze în acordarea Republicii Moldova de către UE a unor clauze preferențiale, iar pe de altă parte va trebui să se exprime printr-o exercitare treptată de presiuni crescânde asupra conducerii Federației Ruse cu scopul aducerii politicii externe a acestui stat în conformitate cu realitățile zilei de astăzi. Pentru Republica Moldova situația se va schimba calitativ în bine o dată cu alegerea lui Mihail Kasianov în funcția de președinte al Federației Ruse. În cazul în care Kremlinul nu va purcede la modificarea Con-

stituției și la organizarea operațiunii „alegerea lui Putin pentru un al treilea mandat, dar ca președinte al statului unic Rusia-Bielarus”, Kasianov are șanse importante de succes, întrucât va fi susținut de comunitatea internațională. În cazul victoriei lui Kasianov, influența Rusiei în Republica Moldova se va diminua, iar după retragerea inevitabilă a GOTR va fi redusă la minim, limitându-se la unele proiecte cu caracter cultural. În cazul în care la Moscova vor continua să se afle la putere actualele elite conducătoare, situația va continua să fie tensionată și doar o poziție dură a NATO va fi capabilă să influențeze soluționarea conflictului transnistrean în interesul Republicii Moldova.

b. „Unirea cu Ucraina”: De remarcat că fără sprijinul Ucrainei soluționarea chestiunii transnistrene se prezintă ca foarte dificilă. În legătură cu acest fapt, de evoluțiile din Ucraina depinde și procesul de reintegrare al Republicii Moldova. În cazul în care Iulia Timoșenko se va menține în funcția de prim-ministru, ne putem aștepta la un progres relativ rapid în soluționarea conflictului transnistrean, ținând cont în special de preconizata pentru luna septembrie redistribuire de împuterniciri în favoarea primului ministru. Cu toate acestea, trebuie să avem în vedere că administrația prezidențială de la Moscova și conducerea FSB examinează figura secretarului Consiliului Național de Securitate și Apărare ca una care trebuie instalată în funcția de prim-ministru. În legătură cu acest fapt, provocările împotriva Iuliei Timoșenko au loc în regim non-stop, inclusiv prin exercitarea de presiuni din partea furnizorilor ruși de petrol. O răsturnare de guvern la Kiev și venirea la putere a lui Petro Poroșenko va constitui, fără îndoială, o catastrofă nu numai pentru Ucraina, ci și pentru Republica Moldova, întrucât Petro Poroșenko, ca agent de influență al Rusiei, nu va admite reintegrarea Republicii Moldova în condiții echitabile. Perioada de vârf a provocărilor împotriva Iuliei Timoșenko va fi în luna august.

Există, însă, probabilitatea destul de mare că Iulia Timoșenko va reuși să facă față presiunilor ruse și să ajungă politicianul numărul unu din Ucraina. În favoarea acestui fapt vorbește gradul ei de popularitate care îl depășește pe cel al lui Iușcenko și pe cel al noii puteri pe ansamblu, precum și faptul că în urma reprivatizărilor în masă, asupra cărora insistă primul ministru ucrainean, capătă posibilitatea de a deveni proprietari reprezentanții bussines-ului european și american. Într-o atare situație reprezentanții bussines-ului rusesc vor putea participa la procesul de reprivatizare în special doar în calitate de parteneri occidentali, ceea ce va conduce la o politică de lobby în favoarea intereselor de afaceri rusești în Occident. În cazul în care Iulia Timoșenko se va menține în funcția de prim-ministru, – dar ținând cont de o serie de procese (etnogeneza, geopolitica, procesele tectonice, precum și altele specifice legate de procesul obiectiv al globalizării) care nu fac obiectul acestui studiu, acest

lucru poate fi susținut ca foarte probabil, – „PRM” va înceta să mai existe forma sa actuală în cel mult un an din momentul concentrării puterii în mâinile primului ministru și ale echipei sale.

Acest factor se fală în corelație cu amenințările destul de concrete la adresa NATO. Prima amenințare constă în faptul că o Ucraină retrogradă și practic subordonată Rusiei prezintă un risc potențial pentru zona sud-estică de responsabilitate a NATO, întrucât va frâna procesul de integrare a Ucrainei în Alianță. A doua amenințare constă în faptul că autoritățile Ucrainei care au pornit pe calea degradării în sensul creării modelului „Rusia II” vor fi controlate în definitiv de către Moscova și, chiar dacă Ucraina va fi admisă în NATO în urma imitației și duplicității la toate nivelurile, atunci Alianța se va alege cu un nou membru dirijat pe ascuns de la Moscova și supus într-un grad înalt influenței distructive a elitelor franceze și germane, întruchipate de Chirac și Schroder, care promovează o politică străină intereselor adevărate ale țărilor lor, în special, și ale NATO în general.

c. „Mecanismul constrângerii”: În scopul instituirii noilor principii, a noilor norme și standarde democratice în regiunea transnistreană a Republicii Moldova este necesară determinarea în privința creării unui model de „mecanism al constrângerii la democrație”. Este absolut evident că regimul care administrează teritoriul Transnistriei nu este în mod aprioric capabil să înceapă și să ducă la un sfârșit logic procesele democratice autentice, dat fiind caracterul său immanent totalitar. „Mecanismul constrângerii” îl poate constitui o misiune investită cu largi împuterniciri speciale. Asemenea analogii există în Bosnia Herțegovina, unde funcțiile de primă persoană sunt îndeplinite practic de Înaltul Comisar ONU (În Bosnia acesta este concomitent reprezentant special al Uniunii Europene). De asemenea ar putea fi vorba de o misiune de observatori militari și civili în cadrul formatului European Security and Defense Policy. Drept una dintre variante ar putea examinată și aplicată varianta cu participarea OSCE, însă doar ținându-se cont că această organizație se va conduce de dispozițiile stabilite de Parlamentul Republicii Moldova. Mecanismul constrângerii poate fi elaborate și pe parcursul exercitării de presiuni corespunzătoare de către Ucraina asupra regimului criminal.

6.7. De la logica faptului împlinit, la politici pro-active de schimbare a realităților pe teren

În raporturile Uniunii Europene cu Republica Moldova atestăm încetinierea unui șir de aspecte ale procesului de integrare; în raporturile cu Ucraina – apariția unor puncte contencioase și ezitări referitoare la valorile europene a

politicilor promovate de Ucraina; în raporturile cu Federația Rusă, interesele economice vin în contradicție cu cele politice, și general umane, în domeniul respectării drepturilor omului. Avansând metode și mijloace pentru diminuarea și depășirea riscurilor și provocărilor la adresa securității care provin din teritoriul regiunii transnistrene al Republicii Moldova, trebuie să ne oprim asupra următoarelor aspecte:

a. Neutralizarea liderilor MGB: Contracararea politicii promovate de MGB constituie un aspect fundamental pentru încheierea echitabilă și cu succes a procesului de reintegrare a Republicii Moldova. Din conducerea MGB trebuie luate în obiectiv două persoane, fiind vorba de șeful instituției, Vladimir Antufeev, și de șeful secției protecția ordinii constituționale, Dmitri Soin. Este necesar să fie intensificate legăturile cu Ucraina în scopul creării condițiilor ca persoanele care dețin funcții cheie în structurile enclavei să-și piardă dreptul de intrare pe teritoriul țării, prin analogie cu țările care deja au adoptat măsuri de această natură. Acțiunile coordonate pentru desfășurarea de activități cu scopul implicării conducerii Ucrainei și a societății civile din această țară în procesul de reintegrare a Republicii Moldova.

Este necesar să se pună accentul pe coordonarea eforturilor comune cu primul ministru al Ucrainei, Iulia Timoșenko. Timoșenko nu are nici un fel de interese economice în Transnistria și, prin urmare, este cu mult mai disponibilă să participe la soluționarea echitabilă a conflictului transnistrean. O dată cu implementarea reformei preconizate în Ucraina, funcția de prim-ministru va deveni cu mult mai importantă în această țară din punct de vedere al competențelor care îi vor fi delegate. De remarcat că anume Iulia Timoșenko a patronat în noiembrie 2004 operațiunea din regiunea Lvov de transmitere a transportului cu monede destinate sistemului bancar al enclavei și că dânsa i-a dat personal indicație comandantului subdiviziunii regionale a unității cu destinație specială „Berkut” privind neutralizarea ofițerilor MGB care însoțeau transportul. Iulia Timoșenko este cel mai de perspectivă politician din Ucraina, este în mod univoc viitorul ei lider, iar cota ei de popularitate o depășește în mod stabil pe cea a actualei puteri în ansamblu. Următorul funcționar cu care este necesar să se lucreze îndeaproape este ministrul afacerilor externe al Ucrainei, Boris Tarasiuk. Acesta este cunoscut ca unul dintre adepții fermi ai opțiunilor pro-euro-atlantice. A fost unul dintre autorii alcătuirii planului de reglementare a conflictului transnistrean.

Toate punctele negative din planul prezentat de Victor Iușcenko au apărut în pofida părerii lui Tarasiuk, sub presiunea secretatului Consiliului pentru securitate națională și apărare, Petro Poroșenko. O persoană convenabilă pentru stabilirea unor strânse legături este și ministrul apărării al Ucrainei,

Anatoli Grițenko, care este orientat pro-euro-atlantic. De asemenea, este necesară intensificarea pe cât posibil a coordonării acțiunilor comune cu Ministerul afacerilor interne al Ucrainei și cu Serviciul de securitate al Ucrainei (SBU). Acest lucru este necesar pentru a putea organiza urmărirea pe teritoriul Ucrainei a persoanelor date în urmărire pe linia Interpolului, în special a șefului MGB, Vladimir Antiufeev, și a subalternului acestuia, Dmitri Soin, șef al secției pentru protecția ordinii constituționale. De remarcat că legăturile cu SCU s-ar putea dovedi puțin productive, întrucât această organizație se află sub patronajul lui Petro Poroșenko, care este unul dintre lobby-știi intereselor regimului criminal Smirnov-Antiufeev la Kiev. Atare acțiuni ale lui Poroșenko sunt dictate pe de o parte de faptul că acesta are interese economice în Transnistria, iar pe de altă parte de faptul că Poroșenko este practic un agent de influență al Rusiei în anturajul lui Victor Iușenko.

Chișinăul este obligat să-i acorde sprijin Iuliei Timoșenko în confruntarea acesteia cu Poroșenko, cu atât mai mult cu cât pentru un asemenea scop există și posibilități: Petro Poroșenko este acționar majoritar la SA „Gemenii” din Chișinău, iar procurarea pachetului de control al acestei Societăți pe acțiuni a fost posibilă cu încălcarea unui șir de articole ale legislației penale a Republicii Moldova. Un punct important îl constituie desfășurarea de acțiuni adecvate pentru antrenarea în procesul de soluționare a conflictului transnistrean a unor notorietăți respectabile ale societății civile din Ucraina. Un accent special trebuie pus pe interacțiunea cu mass-media ucraineană, în special cu publicațiile „Zerkalo nedeli” (Oglinda săptămânii) și „Stolicinâie novosti” (Știrile capitalei), precum și pe lucrul cu cei mai influenți experți, cum ar fi bunăoară Olexandr Sușko, directorul Centrului pentru politică externă, pace și converșiune. În mod separat va fi necesar să se stabilească relații, a căror intensitate să crească, cu organizația „Pora” și cu liderul acesteia, Svistovici, întrucât, având sprijinul acestei organizații, disponibile efectiv pentru un „export de revoluție”, se vor putea realiza mai ușor transformările necesare în regiunea transnistreană a Republicii Moldova.

Următorul punct îl constituie stabilirea de contacte cu primarul Odesei, Eduard Gurviț. Primarul anterior, Ruslan Bodelan, era unul din reprezentanții de vârf ai lumii interlope din Ucraina. Acesta nu făcea decât să acorde acoperire întregii activități economice a regimului pe teritoriul regiunii Odesa, în care este situat portul Iliciiovsk, unul dintre canalele cheie de transport, de a cărui bună funcționare depinde existența enclavei. Eduard Gurviț a mai fost primar al Odesei, însă a fost nevoit să să-și părăsească funcția după ce, la indicația lui Leonid Kucima, au fost fraudate alegerile în timpul cărora au fost distruse prin ardere peste o sută de mii (!) de buletine de vot exprimate pentru

Eduard Gurviț. Gurviț reprezintă unul dintre cei mai importanți adversari din provincie ai clanului Kucima, dat fiind că la timpul respectiv ex-președintele ucrainean l-a lipsit de fotoliul de primar al orașului, aducându-i concomitent un serios prejudiciu în afaceri. Conflictul dintre acești politicieni ucraineni a apărut după ce Eduard Gurviț a încercat, cu ajutorul reprezentanților dias-porei cecene, să preia controlul asupra terminalului petrolier din Odesa. În cazul unor contacte preliminare cu Gurviț este mare probabilitatea ajungerii cu acesta la înțelegerea ca el să ignore cerințele pe care în mod inevitabil le vor formula și contactele pe care la fel de inevitabil vor încerca să le stabilească cu el emisarii regimului criminal de la Tiraspol.

b. Formarea unui lobby corespunzător în rândul elitelor politice din Federația Rusă:

Ținând cont de politica neprietenească promovată de conducerea Federației Ruse în raport cu Republica Moldova și frânarea fățișă pe multiple planuri a proceselor de reintegrare, inclusiv prin ingerințele sistematice în treburile interne ale Republicii Moldova, urmează ca, desfășurând în continuare activitățile diplomatice pentru a-i lămurii conducerii ruse caracterul greșit și neperspicace al cursului pe care l-a ales în relațiile cu Republica Moldova, să fie stabilite contacte cu forțele aflate în opoziție față de actualul regim de la Kremlin. Și anume, cu Boris Nemțov, Irina Hakamada, Grigori Iavlinski, Garry Kasparov, Vladimir Râjkov. Acesta din urmă este unul dintre deputații de orientare liberală din Duma de stat a Federației Ruse și ar putea fi de o anumită utilitate. Având în vedere consolidarea forțelor democratice din preajma alegerilor parlamentare din 2008, rezonanța declarațiilor și acțiunilor întreprinse de opoziție doar va crește. Chiar de pe acum trebuie stabilite relații cu Mihail Kasianov, candidatul de bază al opoziției pentru următorul scrutin prezidențial din Federația Rusă. Criticarea acțiunilor conducerii Federației Ruse din interiorul țării, pe fundalul unor presiuni externe și al poziției intransigente a Republicii Moldova, vor avea un efect relativ bun, care ar putea fi folosit pentru scopuri propagandistice în favoarea procesului de reintegrare a Republicii Moldova.

O atenție aparte va trebui să li se acorde relațiilor cu mass-media rusă de opoziție. Există un anumit progres în această privință, însă doar interesul manifestat față de procesele din Republica Moldova și tratarea lor mai mult sau mai puțin obiectivă de către publicația de opoziție „Komersant” și postul de radio „Eho Moskvî” este în mod evident insuficient. În același timp rămân neantrenate asemenea publicații ca „Novaia gazeta” și „Moskovskie novosti” cunoscute pentru viziunile lor de opoziție. Este necesar ca interesele Republicii Moldova să fie promovate, inclusiv prin crearea unei imagini pozitive a procesului de reintegrare a țării și prin formarea în Rusia a unei atitudini obiective

față de regimul criminal Smirnov-Antiufeev prin intermediul canalului de televiziune Ren-TV, ale cărui blocuri de știri îl disting ca pe cel mai de opoziție dintre toate canalele rusești de televiziune. În mod aparte trebuie lansat un proiect pentru deschiderea la Chișinău a unei reprezentanțe a canalului RTVi, care, chiar dacă nu este recepționat pe teritoriul Federației Ruse, este privit în toate celelalte republici post-sovietice, în Israel și SUA.

c. Intensificarea permanentă a relațiilor NATO–Republica Moldova.

Trebuie să ne dăm seama că securitatea Republicii Moldova poate fi garantată doar de NATO. Pentru ca Republica Moldova să parcurgă calea spre Uniunea Europeană, sunt necesare garanții de securitate pe care anume Alianța le poate oferi. Condițiile de aderare la NATO sunt mai ușoare decât cele de aderare la Uniunea Europeană și ar putea fi îndeplinite într-o perspectivă imediată. Singurul impediment îl constituie prezența în Constituția Republicii Moldova a prevederii perimate despre neutralitate. Articolul în cauză a fost inclus în anul 1994 cu scopul de a împiedica prin lege fixarea prezenței bazelor militare ruse pe teritoriul Republicii Moldova. Astăzi această chestiune nu mai este una de actualitate și, pentru a avansa în opera de construcție a unui stat democratic modern, Republica Moldova este datoră să se integreze în NATO. Una dintre cele mai importante sarcini, de îndată ce va fi încheiat Planul de Acțiuni Republica Moldova – NATO, va fi excluderea din Constituție a articolului despre neutralitate și purcederea la implementarea Planului de Acțiuni ca membru al Alianței. Aderarea la NATO îi va permite Republicii Moldova să evite pe viitor tentativele Rusiei de a o readuce sub protectoratul său și de a alimenta tendințele separatiste pe teritoriul său.

Alianța este în măsură să-i acorde Republicii Moldova un ajutor decisiv în rezolvarea conflictului transnistrean. În pofida declarațiilor de parteneriat cu NATO, conducerea Rusiei nutrește temeri deosebit de mari în legătură cu această organizație, întrucât își dă prea bine seama că, în cazul unui posibil conflict, Rusia nu are nici o șansă de câștig în confruntarea armată cu forțele Alianței. Relațiile consolidate ale Republicii Moldova cu NATO vor conduce la o inevitabilă creștere a presiunilor Alianței asupra Federației Ruse cu scopul de a determina conducerea acestei țări să pună capăt ocupației efective a regiunii transnistrene a Republicii Moldova.

d. O politică specială de promovare a reîntregirii teritoriale a Republicii

Moldova. Elaborarea pentru regiunea raioanelor estice ale Republicii Moldova a unui plan complex de creare a mecanismelor de constrângere la democrație sau elaborarea și implementarea practică a măsurilor de susținere a acestui proces; concentrarea eforturilor Parlamentului, Președintelui și MAE al Republicii Moldova de promovare a ideii privind necesitatea imperioasă de anu-

lare a principalelor obligațiuni debitoare ale Republicii Moldova, inclusiv cele ale regiunii transnistrene, inclusiv a penalităților datorate statelor și agenților economici respectivi.

Un punct aparte și obligatoriu trebuie să-l constituie elaborarea unei politici speciale de promovare activă a ideii de reintegrare a Republicii Moldova printre cetățenii din regiunea transnistreană. Este judicios ca eforturile depuse să fie promovate diferențiat pe două direcții de bază:

Crearea în regiunea transnistreană a Republicii Moldova a unor grupuri și mișcări de opoziție de diferite orientări, precum și adoptarea de ample măsuri corespunzătoare pentru susținerea lor.

Desfășurarea unui complex de acțiuni pentru atragerea în rândul adepților reintegrării Republicii Moldova a deputaților de toate nivelurile aleși în organele reprezentative din teritoriul enclavei, a directorilor de întreprinderi, întreprinzătorilor mici și mijlocii, a funcționarilor de orice nivel.

Putem de asemenea releva un șir de măsuri justificabile sub aspect practic, cum ar fi: elaborarea unei politici comune speciale a României și Republicii Moldova în domeniul relațiilor bilaterale, cu accent pe amplificarea eforturilor de soluționare definitivă a conflictului transnistrean; intensificarea accentelor în aplicarea legislației penale în partea referitoare la contrabandă, la activitatea economică ilegală, precum și la acțiunile de terorism; elaborarea unui plan de creare a Zonei cu regim fiscal special în regiunea transnistreană a Republicii Moldova.

Capitolul VII.

GEOPOLITICĂ ȘI SECURITATE LA MAREA NEAGRĂ – OPȚIUNILE STRATEGICE ALE ROMÂNIEI ȘI MOLDOVEI

dr. Dan Dungaciu

Conferențiar universitar, Universitatea din București

„We want Russia to get bored with NATO and NATO enlargement.”

*Madelin Albright,
US Secretary of State, 1996*

„Rețineți că abordările României nu sunt strict în interesul României. Noi avem obligații față de partenerii noștri europeni, față de partenerii noștri din NATO. Ca țară de frontieră a celor două structuri – Uniunea Europeană și NATO – trebuie să promovăm interesele acestor structuri, nu numai interesele noastre...: Marea Neagră va deveni sigură atunci când va deveni internaționalizată, atunci când se vor adopta soluțiile care au fost adoptate în Marea Mediterană. Pentru a deveni o zonă a păcii trebuie scoasă de sub influența unică a Federației Ruse și eu sunt convins că președintele Putin va accepta un proces mai mult sau mai puțin rapid de internaționalizare a Mării Negre, dată fiind importanța strategică pe care zona extinsă a Mării Neagră a dobândit-o deja.”

*Președintele României, Traian Băsescu,
București, iulie 2005*

„Considerăm de o utilitate aparte elaborarea în cadrul PARP a obiectivelor parteneriatului pentru realizarea reformei armatei naționale și a măsurilor privind îmbunătățirea capacității forțelor noastre armate de a opera alături de forțele NATO.”

*Președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin,
Bruxelles, iunie 2005*

„Notez că Moldova a avut o relație pozitivă și strânsă cu NATO în ultimii 10 ani, fiind membru al Programului Parteneriat pentru pace. Această relație, pe care noi am încurajat-o, este parte a viziunii președintelui Bush în cazul Europei, pe care el o vede integră, liberă și pașnică... Articolul 10 din Tratatul Atlanticului de Nord stipulează că orice țară europeană care împărtășește principiile Tratatului, dorește și poate să contribuie la asigurarea securității în zona euro-atlantică, poate deveni membru al Alianței, dacă este invitată să facă acest lucru de către țările care sunt deja membre. Și Moldova într-o zi ar putea deveni membru”.

*Ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al SUA în Moldova,
Heather M. Hodges, august 2005*

Analiza de mai jos încearcă să deslușească ecuația de securitate în ceea ce se numește regiunea extinsă a Mării Negre. Ideea acestui text este că, deși interesul pentru regiune a crescut masiv în ultima vreme, nu există deocamdată decât *premisele* pentru conturarea și implementarea unei strategii în această zonă. Textul de mai jos ar trebuie citit și în acest sens: își propune să contureze premisele și cadrul unei asemenea strategii.

Argumentele se vor derula pe câteva paliere. Primul vizează decriptarea geopolitică a spațiului pe care îl avem în vedere, respectiv fixarea cadrelor unei *analize geopolitice* care să permită înțelegerea evoluțiilor și dinamicii care au marcat acest spațiu. Vom trece apoi la evaluarea regiunii din perspectiva dimensiunilor de *securitate*, cu precizarea semnificației ample pe care conceptul a căpătat-o după 1990 și care, firească, trebuie vizat și în cazul regiunii în cauză. Vom conchide după acești doi pași că nevoia delimitării arealului Mării Neagră, ca regiune de securitate, s-a impus aproape cu necesitate.

Recent, acestor premise favorabile care țin de geopolitica și securitatea regiunii li s-a adăugat alta, la fel de importantă și cu un potențial imposibil de neglijat. Vorbim despre *contextul politic european*, care face astăzi, dar mai ales mâine, ca interesul pentru regiunea Mării Negre să sporească – în plus, ca nevoia unei strategii regionale să devină și mai presantă. Vom trece în revistă aceste evoluții politice care anunță schimbări strategice semnificative la scara continentului nostru cu impact direct asupra regiunii care ne interesează aici.

În partea a doua a materialului conturăm, efectiv, elementele care pot genera o strategie la Marea Neagră, începând cu premisele și eventualele similitudină care pot fi detectate pe continent. Accentul va fi pe România și rolul ei în regiune în contextul dublei apartenențe a acesteia – la Alianța Tratatului de Nord și, după 2007, la Uniunea Europeană. Modelul este, astfel, preluat din două inițiative euro-atlantice mai vechi – NEI și NDI – care s-au dovedit eficiente în ceea ce privește înaintarea frontierei euro-atlantice spre Marea Nordului și Țările Baltice. Actorii importanți și cadrele unei asemenea strategii la Marea Neagră vor fi evidențiți în această secțiune. În acest context, vom stăruii și asupra opțiunilor strategice ale României și ale Republicii Moldova în contextul înaintării frontierei euro-atlantice în regiunea extinsă a Mării Negre. O secțiune aparte va fi consacrată Alianței Tratatului de Nord, a cărui importanță o considerăm crucială în actuala conjunctură strategică la Marea Neagră. În final vom trage câteva concluzii și vom avertiza asupra amenințărilor care pot duce la blocarea sau anularea unui asemenea proiect – cea mai evidentă: *soluționarea eronată a conflictului transnistrean* care se întrevide astăzi în unele gesturi și declarații venite din est și vest, inclusiv de la București.

7.1. Contextul geopolitic: Marea Neagră – spațiu de frontieră euro-atlantică

Toate evenimentele (geo)politice semnificative – evoluții sau stagnări – derulate în jurul Mării negre poartă, mai mult sau mai puțin, amprenta unor evoluții geopolitice globale. Mai concret, ele sunt determinate de *înaintarea frontierei euro-atlantice spre Asia Centrală*, de indecizia acestor instituții de a fixa granița suficient de amplă încât să includă popoare și națiuni care vor să fie parte a acestui spațiu¹.

Vorbim aici despre spațiul euro-atlantic sugerând, în subtext, o definiție *instituționalizată* a Europei. Este de fapt definiția care identifică, explicit și implicit, apartenența la Europa cu apartenența la instituțiile occidentale, în special UE și NATO. Accentul cade aici nu pe Europa culturală sau geografică, cât pe Europa instituțională. În paranteză fie spus, retorica oficialilor americani pe tema „revenirii în Europa” a punctat cu metodă aceste elemente după 1990. Ideea Americii de a crea o „Europă întreagă și liberă” însemna, practic, expandarea cadrului instituțional occidental ilustrat de NATO sau UE spre Est. În aprilie 1997, de pildă, Secretarul de Stat Madeline Albright considera că o rațiune centrală pentru Extinderea NATO „este îndreptarea greșelilor trecutului. Dacă nu extindem NATO, ar însemna să validăm linia Stalin impusă în 1945 și pe care două generații de europeni și americani au luptat să o anuleze” (apud. Browning 2002: 6). La fel, președintele Bush, adresându-se studenților Facultății din Varșovia la 15 iunie 2001 accentua ideea că toate noile democrații ale Europei trebuie să aibă șansa să se alătore instituțiilor europene, iar despre extinderea NATO afirma „pe noi trebuie să ne intereseze cât de mult avansăm pe calea libertății”. Ideea este clară: dorința de a elimina granițele interioare ale Europei devenea sinonim cu extinderea NATO (Bush 2001).

Revenind la aspectele „tehnice” ale abordării, trebuie spus că *frontiera* ar însemna, în cadrul teoretic utilizat aici, aspectul dinamic al unei evoluții geopolitice, respectiv totalitatea proceselor prin care se manifestă o expansiune istorică, un popor, o civilizație sau un imperiu etc. Frontiera, ca aspect dinamic, declanșează și întreține o gamă largă de procese spirituale sau instituționale, pe care le denumim *procesele ale frontierei*. *Granița* este aspectul static, stabil (stabilit) al înaintării unei frontiere. Înaintarea unei frontiere se fixează (este fixată) undeva, pe o graniță. Dar asta nu înseamnă, automat, că, o data fixata

¹ Cadrul conceptual utilizat în aceasta analiză l-am dezvoltat în alta parte. Vezi Badescu, Dungaciu, 1995.

granița, dinamica procesului de înaintare a frontierei dispare sau că este suspendat. Dimpotrivă. Atunci când avem de a face cu o fixare artificială (politică, geo-strategică) a unei granițe vom asista la perpetuarea manifestărilor de frontieră, iar spațiul în care asemenea evoluții se petrec îl numim *spațiu de frontieră*². Aceste spații de frontieră, respectiv acele zone care emit – justificat sau nu – pretenții sau apartenență la un spațiu definit și la includere în interiorul unei granițe la care nu au, deocamdată, acces, sunt, geopolitic vorbind, de multe ori, spații de criză, de turbulență geopolitică, care nu pot fi decriptate sau înțelese just fără a lua în considerare aceste aspecte.

Un asemenea spațiu de frontieră este astăzi regiunea Mării Negre. Nimic nu se poate înțelege acolo dacă se ignoră înaintarea frontierei euro-atlantice și consecințele pe care această înaintare – și, mai ales, fixarea graniței artificiale pe Prut – le generează. Marea Neagră este astăzi, geopolitic vorbind, un spațiu de frontieră euro-atlantic.

7.2. Două axe geopolitice: Est-Vest și Nord-Sud

S-a vorbit mult, uneori prea mult, despre „axe” în legătură cu spațiul Mării Negre, și nu numai. Abundența discursului însă, a avut un singur efect: a lăsat problematica nelămurită, iar cititorul derutat sau convins că totul nu este decât discurs politic lipsit de substanță sau relevanță pe teren³. Dar termenul „axă” are importanță și semnificație, și două explicații ar fi trebuit oferite odată cu lansarea lui la apă. Pe de-o parte, că semnificația lui este mai întâi geopolitică, și numai în a doua instanță *politică*, și, pe de alta, că sensul „axei” nu este în nici un caz *Vestul* – cum s-a glosat abundent și eronat –, ci *Estul*. Semnificația geopolitică a axei decurge din ceea ce am descris în secțiunea anterioară, respectiv înaintarea spre Est a frontierei euro-atlantice. Această înaintare spre Est a frontierei euro-atlantice a structurat spațiul geopolitic pe două axe geopolitice (strategice, economice etc.) majore, respectiv Axa **Nord-Sud** (Rusia – Armenia – Iran) și Axa **Est-Vest** care include, via Caucaz și Marea Neagră, resursele energetice esențiale din Caspica și destinate țărilor occidentale.

² Numai în cazul în care fixarea graniței înaintării unui proces frontalier este naturală, deci organică, spațiul de frontieră încetează să existe. Cazul tipic aici este, de pilda, înaintarea frontierei protestante în Europa. Aceasta înaintare s-a oprit, organic, la marginea spațiului ortodox, deci fixarea graniței protestante s-a petrecut de la sine (de ce stau lucrurile așa nu e locul să detaliem aici).

³ Maniera în care cei însărcinați cu explicitarea semnificației declarației prezidențiale au procedat nu a făcut decât să sporească aerul de confuzie și să șubrezească prestigiul temei.

Axele invocate nu fac decât să delimiteze la intersecția lor – al cărui „punct” ar putea fi Azerbaidjanul – o regiune de securitate fundamentală și pe agenda marilor cancelarii cu interese și influență în zonă⁴. Nu este cazul să intrăm aici în descrierea a ceea ce s-a numit „regiunea extinsă a Mării Negre”, căci s-a făcut în altă parte. Această regiune ar trebui să includă toate cele trei state din Caucaz – Georgia, Armenia și Azerbaidjan –, coridorul energetic euro-asiatic care unește sistemul euro-atlantic cu rezervele energetice din zona Mării Caspice și cu statele din Asia Centrală. În plus, este vorba și despre un sistem stabil al Mării negre la nord de Transnistria, Odesa și Suhumi, deoarece un sistem stabil presupune soluționarea „conflictelor înghețate” de-a lungul arcului nord-estic și accesul la marile râuri comerciale care se varsă în Marea Neagră: Dunărea, Nistrul și Niprul. La acel moment, conceptul regiunii extinse a Mării Negre va fi atât de larg și variat ca zona Câmpiei de Nord a Germaniei sau zona Mării baltice/Nordului (vezi: Asmus și alții: 2004). Aceste axe politice au devenit vizibile mai cu seamă după 2000, când la Moscova ajunge la putere președintele Putin. În final, contextul și arealul geopolitic a început să fie punctat, din ce în ce mai des, de jaloane portocalii sau cu miros de flori. Rezultatul acestei confruntări geopolitice este ceea ce vedem astăzi în jurul Mării Negre. Să stabilim acum cadrul în care problematica de securitate a spațiului trebuie percepută și evaluată.

7.3. Cadrul analitic al securității regionale

Walker Connor, unul dintre cei mai semnificativi istorici americani, comenta undeva principala carență a domeniului care se cheamă „relații internaționale”: acești specialiști ne spun, tautologic, că statele fac război din „rațiuni de stat”, dar nu se sinchisesc să ne explice ce înseamnă această *raison d'état*, cine și în ce fel o legitimează. Și avea dreptate, cel puțin referitor la abordarea relațiilor internaționale sau a securității care prevala până nu demult. Pentru a pricepe însă evoluțiile semnificative din acest domeniu, până într-a colo încât chestiunea identității devine, pentru Școala de la Copenhaga, de pildă, un item crucial pe agenda de securitate, trebuie să dăm înapoi, fie și succint, filmul evoluției domeniului care ne preocupă aici⁵.

⁴ Pentru o prezentare generală în termenii contextului de securitate, vezi Herzig 2000; pentru o prezentare a politicii externe și a conflictelor din regiune, vezi Bertsch și alții... 2000; pentru o analiză geopolitică a spațiului, vezi Thual 2004.

⁵ Ne vom folosi aici de McSweeney 1996, 1999; Terriff... 1999; Bird and Croft 2001. Vezi și Dungaciu, 2004. Pentru o excelentă analiză a evoluției problematicii securității în secolul XX, vezi Hough 2004.

După cel de-al II Război Mondial, doctrina *realismului /neo-realismului* – cu accent pe bipolaritatea sistemului – a fost dominantă. Una dintre caracteristicile acestei doctrine din perspectiva interesului nostru imediat este distincția dintre „high politics” și „low politics”. Chestiunea securității era legată de primul aspect – „securitatea” viza cu precădere problema „politico-militară”. Chestiunea mediului, a economiei, problemele sociale și „interne” aparțineau celui de-al doilea domeniu. „Low politics” devenea interesantă doar în momentul când avea impact direct asupra domeniului militar sau diplomatic.

Această dihotomie avea să intre în criză după 1990, la fel și definiția „securității”. Colapsul URSS a dus nu doar la o criză a sistemului politic mondial, dar și la o criză a teoriei care îl flanca. După cum arăta Edward Kolodziej, securitatea Uniunii Sovietice a fost total compromisă nu de lipsa capacităților militare – enorme la aceea dată –, ci din pricini socio-economice. Observația are consecințe decisive mai cu seamă pentru distincția „high” și „low politics”, care își diminuează, progresiv, relevanța. Eșecul definiției „tradiționale” a securității deschide perspectiva unei noi dezbateri care nu se lasă mult așteptată și care preia, de fapt, câteva dintre trendurile detectabile deja înainte de 1990.

Barry Buzan este un autor fundamental aici. Lucrarea sa din 1983, *People, States, and Fear* marchează cea mai pregnantă regândire a problematicei securității. Ideea că securitatea trebuie să fie redusă la „studiul amenințărilor, utilizării și controlului forțelor militare” (Stephen Walt) – definiția clasică –, intră iremediabil în criză. Ținta lucrării lui Buzan – a cărei ediție din 1991 va avea un impact mai semnificativ decât cea din 1983 – este redefinirea conceptului de „amenințare” și realizarea unei conexiuni utile între „amenințări” (threats) și „vulnerabilități” (vulnerabilities). Întrebările cruciale devin acum: „Ce anume trebuie securizat?”, respectiv obiectul securizării, și „Împotriva căror amenințări trebuie securizat obiectul de referință?”. Într-o mare măsură aceste întrebări au fost cele în jurul cărora vor pivota dezbaterile despre securitate de aici înainte. Pentru Buzan, „securitatea colectivităților umane este afectată de diverși factori în cinci sectoare majore: militar, politic, economic, societal și de mediu. Securitatea militară privește jocul la două nivele al capabilităților ofensive și defensive ale statelor și percepția statelor relativ la percepțiile fiecăruia. Securitatea politică vizează stabilitatea organizațională a statelor, a sistemelor de guvernare și a ideologiilor care le conferă legitimitate. Securitatea economică privește accesul la resurse, piețe și capital necesare pentru a susține nivele acceptabile de bunăstare și putere a statului.

Securitatea societală privește sustenabilitatea, în condiții de evoluție acceptabile, a pattern-urilor tradiționale ale limbii, culturii și religiei, precum și a obiceiurilor și identității naționale. Securitatea mediului privește menținerea

biosferei locale și globale ca suport esențial de care depind toate celelalte activități umane. Aceste cinci sectoare nu operează separat unele de altele. Fiecare definește un aspect focal în cadrul problemei securității și o cale de ordonare a priorităților, dar toate sunt legate împreună printr-o rețea puternică de legături” (Buzan 1991: 19-20). În continuare Buzan delimitează „sistemul internațional”, „statele” și „indivizii” ca „obiecte de referință” și spectrul militar, politic, economic, societal și de mediu ca surse potențiale de amenințare la respectivele „obiecte de referință”. Totuși, pentru Buzan, cel puțin în această lucrare, obiectul de referință principal al oricărei analize de securitate trebuie să rămână statul⁶.

Dincolo de critici și disputele suscitade – sau poate tocmai de aceea! –, cartea a devenit de referință pentru studiul relațiilor internaționale. Un comentator, Ken Booth, scria în 1991 despre volum: „... rămâne cea mai completă și complexă analiză teoretică a conceptului de securitate în literatura relațiilor internaționale până astăzi și, de la publicarea ei, noi, ceilalți, îi scriem în continuare notele de subsol” (Apud Bird and Coft 2001). Anii '90 marchează apariția unei adevărate școli de gândire, în care lui Buzan i se alătură cercetători dispuși să-i preia și să continue modelul. Grupul se va numi „Școala de la Copenhaga”. Culminația acestor eforturi este lucrarea din 1998, *Security: A new Framework for Analysis*, în care autorii reiau analiza securității în termeni militari, sociali, economici, de mediu și politici. Aceste dimensiuni operează la nivele diferite: state, grupuri de indivizi (etnii), regiuni sau contexte globale. Modelul este suplu și suficient de fin pentru a include aici chestiuni ignorate prea mult: sărăcia, migrația, traficul de persoane, riscurile de mediu, amenințări economice sau politice.

Conceptualizarea securității a mers mai departe în cadrul școlii. Ole Waever, de pildă, deschide în 1995 problematica securității spre abordarea acesteia ca „discurs” al „statului”, de aici relația ambiguă dintre cele două. Waever vorbește despre amenințările „existențiale” la adresa statelor și a indivizilor, de aici apariția conceptului de „securizare” – cu referire la obiectul și strategiile securității –, crucial în analizele acestei școli polimorfe, altfel, care cuprinde cercetători proveniți din neo-realism, precum Buzan, sau post-structuraliști precum Waever. Importanța școlii, în ciuda criticilor aduse de-a lungul anilor, este enormă, și nu doar la nivel teoretic (vezi McSweeney 1999). Fundamental pentru scopul nostru este faptul că impactul ei s-a resimțit și la nivelul celei mai puternice alianțe militare din toate timpurile.

⁶ Criticile, desigur, nu au lipsit – de ce nu „individul”? –, iar această opțiune a lui Buzan a fost pusă pe trecutul său „neo-realist”.

În 1991, la summit-ul de la Roma, NATO decreta – într-un limbaj ce amintește izbitor de cel al Școlii de la Copenhaga –, că securitatea are acum cinci dimensiuni: militară, societală, politică și de mediu. Este performanța cea mai durabilă și concretă a acestei perspective: și-a imprimat pecetea la cel mai înalt nivel al politici mondiale. Unul dintre motivele în plus pentru a fi asumat la adevărata dimensiune⁷.

7.4. Contextul politic

Contextul politic pare să devină unul favorabil unei abordări mai consistente și eficace a agendei Mării Negre. Este vorba despre schimbarea accentelor în politica europeană, de la ceea ce s-a numit „euro-continentalism” (neo-gaulism) la „euro-atlantism”. După cum au observat la unison toți comentatorii spațiului, „în ultimii ani, cancelarul german Gerhard Schroeder, împreună cu Președintele Franței, Jacques Chirac, a optat pentru un concept neo-gaullist despre Europa, care dorește să-și construiască identitatea sa politică și geo-strategică în opoziție cu Statele Unite ale Americii” (Vieregger 2005).

Dar schimbările electorale care se conturează la Berlin sugerează schimbări în strategia de politică externă germană. Și acesta este lucrul care interesează cel mai mult aici. Sondajele pre-electorale indică de fiecare dată avantaje consistente pentru Angela Merkel (circa 15-20 de procente) înaintea candidatului Partidului Social Democrat. Angela Merkel va fi, în eventualitatea alegerii, primul cancelar german de extracție estică din perioada post-nazistă. Amănuntul nu trebuie să fie neglijat, dacă ținem seama că creștinii-democrați din estul Germaniei privesc mult mai pozitiv America decât media pe țară, iar despre Federația Rusă împărtășesc idei cel puțin reticente – după unele opinii, Federația Rusă ar fi principalul pericol pentru securitatea Germaniei. În plus, Angela Merkel reprezintă un nou tip de politică la Berlin – un nou tip de „dreapta”, cu admirație față de lumea anglo-saxonă, mai cu seamă față de modelul britanic. Asemănarea cu Ministrul de Interne francez Nicolas Sarkozy din acest punct de vedere este importantă (Bordonaro 2005).

⁷ România, la rândul ei, este astăzi un stat NATO, obligată să-și articuleze dispozitivul de securitate în acord cu cerințele care îi revin dintr-o asemenea adeziune. Ne referim la elaborarea doctrinei de securitate națională și, în consecință, la definirea și elaborarea, în funcție de această doctrină, a tuturor dispozitivelor logistice – forțe militare, servicii speciale, legislație, centre intelectuale și academice, institute de cercetare, conferințe, publicații, enciclopedii etc. – pentru a o pune în practică, pe toate componentele ei. În plus, tocmai complexitatea problematicii de securitate este unul dintre elementele care fac din Marea Neagră, implicit din Republica Moldova, o țintă de interes maximal pentru România.

Și semnale în acest sens au fost numeroase. În ceea ce privește prezența Germaniei în Irak, Merkel este nemulțumită de lipsa Germaniei în zonă – în plus, s-a vorbit la Berlin și Washinton despre opinia pozitivă pe care Merkel a exprimat-o față de președintele american George Bush și politica acestuia în Irak. Nu puține sunt vocile care afirmă că „o eventuală victorie a lui Merkel va aduce Germania în epoca Kohl, când, Germania era principalul partener al SUA în Europa”. În al doilea rând, interesele Germaniei pentru noii veniți în UE vor fi sincronizate cu cele ale Marii Britanii, mai ales în regiunea Mării Negre extinse. Deși parteneriatul energetic Berlin – Moscova va continua, Merkel va fi mult mai atentă ca acest parteneriat să nu fie în opoziție cu țintele Washington-ului în Orientul Mijlociu sau Asia Centrală (Bordonaro 2005).

Acesta este motivul pentru care, la Washington, „toată lumea se concentrează asupra a ceea ce vine după Schroeder,” susține Stephen Szabo, specialist în probleme europene la Universitatea Johns Hopkins (apud. *ibid.*). Dacă „ce vine după” este Angela Merkel cu viziunea ei despre Germania ca „broker onest” între diverșii jucători din cadrul unei comunități atlantice afectate de conflicte, ea va trebui să lucreze din greu pentru a îmbunătăți relațiile cu America. Angela Merkel știe asta și probabil că va încerca să o facă – chiar dacă ezită să includă, fără ambiguitate acest punct în platforma electorală a partidului ei.

Aceste evoluții vor influența relația Germaniei cu Rusia, pe de-o parte, și a Europei cu Rusia. Germania a avut, s-a spus, „o politică externă complexă”, în care a încercat să balanseze lărgirea spre Est a UE și relațiile sale privilegiate cu Rusia (Rusia ca partener strategic comercial și energetic). Totuși, complexitatea acestei politici, despre care se vorbește recent, nu poate ignora relația Paris – Berlin, ca axă crucială de politică externă. Aspectul cel mai important aici este însă scăderea rolului pe care alianța Paris – Berlin o va avea în viitor. Dacă politica externă a lui Schroeder sau Chirac era una de desprindere față de politica externă a SUA, de data aceasta poate să predomină, odată cu schimbările de la Paris și Berlin principiul complementarității. Într-adevăr, în timp ce Schroeder este ocupat cu proclamarea încrederii sale ferme în acest vehicul de nădejde, Nicolas Sarkozy, titularul Ministerului de Interne al Franței și potențialul succesor al lui Jacques Chirac în anul 2007, și-a exprimat deja sentimentul că această cooperare franco-germană este demodată. La 27 iunie, el spunea presei franceze că „o Europă lărgită nu poate continua să fie alimentată doar de puterea unui motor în doi timpi” (apud. *ibid.*). Există așadar premisele ca, în cazul unor schimbări majore la Paris și Berlin, politica externă a celor două țări să se re-definească, dacă nu radical, atunci cel puțin semnificativ. Bascularea politicii externe a Europei – în cazul că se va realiza așa ceva – de la „neo-gaullism”

la „euro-atlantism” va fi un lucru benefic pentru o strategie la Marea Neagră și, implicit, pentru aspirațiile euro-atlantice ale statelor din regiune.

7.5. Epicentrul replicilor cutremurului din UE este Estul – sau nevoia unei strategii la Marea Neagră

Dincolo de aceste cadre favorabile, trebuie abordate și elementele care fac din strategia la Marea Neagră o necesitate incontestabilă. Eșecul referendumurilor pentru Constituția europeană din Franța și Olanda s-au constituit pentru unii comentatori europeni într-un veritabil „cutremur”. Un cutremur însă ale cărui replici se vor fi simțit cel mai acut în Marea Neagră, iar România, Bulgaria, Turcia, Ucraina, Moldova și Georgia sunt țările cele mai afectate (Emerson 2005). Dar efectul va fi resimțit și la Belgrad, în tot Caucazul de Sud sau la Moscova. Nu poți partenerii virtuali sau actuali ai UE au resimțit șocul în aceiași măsură. Efectul șocului a fost direct proporțional cu dorința respectivelor state/regiuni de a se integra în final în UE. De aici ideea că statele partenere incluse în așa numitul Proces de la Barcelona nu resimt acut acest șoc din moment ce statele arabe nu au avut niciodată, în mod real, așteptări sau dorințe de a se integra în UE (ibid.: 1).

Dar situația e diferită la Marea Neagră sau în Balcani. Acest grupaj survenit la nivelul Europei occidentale are efecte pe termen scurt și mediu și aceste efecte trebuie obligatoriu identificate. Avem de-a face, cum sugeram deja, cu un efect gradual al cutremurului european. România și Bulgaria, de pildă, care au deja semnate Tratatul de aderare, trebuie să treacă prin procesul de ratificare prin parlamentele țărilor membre UE. Dat fiind faptul că ratificarea se face prin vot parlamentar, șansele de reușită sunt mari. Totuși, după cum sugerează unii comentatori, emoții pot exista, mai ales dacă integrarea României și a Bulgariei se amână până în 2008, iar ratificarea se va petrece în mijlocul campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale din Franța. Turcia vine pe locul al doilea, cu data de 3 octombrie pentru a începe negocierile de aderare. Dezbaterile pro și contra au reînceput, iar norii negri se pot strânge deasupra Turciei mai ales dacă alegerile vor acredita perechea Sarkozy și Merkel în Franța, respectiv Germania. Urmează statele balcanice, membre ale Cooperării Economice la Marea Neagră (BSEC), incluzând aici Albania și Serbia-Muntenegru, cu Macedonia cu statut de applicant. Consiliul Europei din 16-17 iunie 2005 a încurajat aceste state în vedere aderării la UE, grupuri semnificative de la nivel european sugerând chiar anul 2014 ca an țintă (ibid. 2).

Vine rândul statelor incluse în „Politica de Vecinătate” a UE, respectiv Ucraina, Moldova și cele trei țări din Caucazul de Sud, cele mai afectate de

„cutremurul” din UE și care își văd acum șansele de integrare în culori din ce în ce mai întunecate. Șocul e cu atât mai mare cu cât, între timp, apăruseră noi inițiative regionale, dintre care cele mai semnificative sunt așa numita „Axă Baltica – Marea Neagră”, respectiv „clubul prietenilor Georgiei” la care au aderat patru noi membri ai UE (Estonia, Lituania, Letonia și Polonia) alături de România și Bulgaria (februarie 2005), resurecția GUAM (Summitul din mai 2005 de la Chișinău constituind un element important) sau interesul deosebit pe care România, prin președintele Băsescu, în primul rând, îl arată față de regiunea Mării Negre.

În aceste condiții, întrebarea care se ridică intempestiv astăzi vizează momentul la care s-a ajuns în teren în ceea ce privește relația dintre aceste țări și spațiul instituțional occidental: care sunt riscurile care apar în ceea ce privește democratizarea acestui spațiu în contextul unui blocaj a procesului de integrare euro-atlantică? Mai concret: s-a atins în regiune aceea masă critică a procesului de democratizare astfel încât o blocare/reducere a proceselor integraționiste să nu afecteze democratizarea declanșată deja? (Ibid.: 4).

Răspunsul nostru este că nu! Mai mult, credem că o încetinire a proceselor integraționiste va genera un recul masiv al democratizării spațiului și va declanșa o criză pe care UE o va gestiona cu mare dificultate pe termen mediu și lung. Nevoia unei actualizări a politicilor europene și a unor semnale că zona nu a fost abandonată este imperioasă. Mai departe, nevoia unei veritabile strategii la Marea Neagră se impune astăzi mai mult decât oricând. Înainte de a aborda frontal această chestiune, mai stăruim câteva momente în premisele ei: care sunt precedentele pe care o asemenea strategie se poate baza?

7.6. Elemente pentru o strategie la Marea Neagră.

Cazul Mării Baltice

Deocamdată, în ciuda inițiativei lansate în 2004 de German Marshall Fund, de rețelele instituționale sau de dezbaterile cu acest vector (Asmus... 2004), nu există deocamdată o veritabilă strategie la Marea Neagră. Realitățile politice și geopolitice din teren, sunt, și nu sunt, premisele cele mai favorabile pentru o asemenea întreprindere intrată deja în orizontul de așteptare cel puțin al unor țări limitrofe Mării Negre. Interesele divergente, afilierile, uneori contradictorii, fac ca această regiune cu puține tradiții de colaborare, istoric vorbind, să fie greu de plasat sub o singură cupolă instituțională eficientă. În 2003-2004, anii când se croiau cadrele unei viitoare strategii, Marea Neagră se prezenta, instituțional vorbind, în această formă eclectică (Aydin 2004: 21):

Participarea țărilor din regiunea extinsă a Mării Negre în organizații internaționale și regionale⁸

	CESMR (BSEC)	UE	NATO	OSCE	GUUAM	CSI	Tratatul Colectiv de apărare de la Tașkent	SECI	Pactul de stabilitate	OMC Organizația Mondială a Comerțului	Consiliul Europei
Albania	X	SAA	EAPC	X				X	X	X	X
Armenia	X	PCA	EAPC	X		X	X			X	X
Azerbaidjan	X	PCA	EAPC	X	X	X				O	X
Belarus	X		EAPC	X		X	X			O	
Bulgaria	X	A	EAPC	X				X	X	X	X
Georgia	X	PCA	EAPC	X	X	X				X	X
Grecia	X	x	x	X				X	X	X	X
Macedonia	AC	SAA	EAPC	X				X	X	X	X
Moldova	X	PCA	EAPC	X	X	X		X	X	X	X
România	X	A	EAPC	X				X	X	X	X
Rusia	X	PCA	EAPC	X		X	X			O	X
Serbia & Montenegro	AC	SAA		X				X	X	O	X
Turcia	X	NNA	X	X				X	X	X	X
Ucraina	X	PCA	EAPC	X						O	X

Pentru a integra aceste țări cu afilieri diverse – unele contradictorii! – e nevoie de imaginație, angajament și persistență în proiect. Nu există nici rețete standardizate nici soluții garantate. Dintre proiectele circulate și implementate pe continent, cu relevanță pentru spațiul Mării Negre, considerăm că două merită atenția cea mai aprofundată, tocmai pentru că pot oferi o serie de sugestii pentru ceea ce va trebui să fie o strategie euro-atlantică la Marea Neagră. Acronimul lor este NEI și, respectiv, NDI⁹.

The Northern European Initiative (NEI) este o strategie politică lansată de USA în septembrie 1997, în timpul celei de-a doua administrație a Președintelui Clinton. Faptul că s-a scris atât de puțin și că s-a dezbătut relativ rar, o face una dintre inițiativele politice americane cele mai interesante, în special pentru re-

⁸ X – Member State; A – Accession Country; N-NA – Non-Negotiating Accession Country; AC – Applicant Country; EAPC – Euro-Atlantic Partnership Council; O – Observer State; PCA – Partnership and Cooperation Agreement; SAA – Stability and Association Agreement.

⁹ Ne vom baza analiza pe lucrarea cea mai amplă care există astăzi pe acest subiect, respectiv cea a lui Fabrizio Tassinari: vezi Tassinari 2004. În plus, pentru problematica țărilor baltice și a securității în regiune, a se vedea: Lieven 1993, Bildt 1994, Brundtland 1994, Asmus and Nurick 1996, Conference... 1996, Lejins and Ozolina 1997, Burke and Cilluffo 1997, Puhe-loinen 1997, Jopp and Arnswald 1998, Brzezinski and Larrabee 1999, Browning 2002.

giunea lărgită a Mării Negre. Originile ei se găsesc într-un articol al analiștilor de la RAND, Ronald Asmus și Robert Nurick (primul va deveni adjunctul Secretarului de Stat SUA) apărut în 1996 în publicația *Survival* (Asmus and Nurick 1996). Miza articolului era de a găsi o soluție pentru a soluționa problema statelor Baltice și a relațiilor cu NATO în vederea extinderii ce urma să vină. Legătura dintre NATO și SUA în acest caz era evidentă. În 1998 se semnează Carta SUA – Țările Baltice, iar NEI devine o opțiune de viitor.

Aderarea la NATO din 1999 nu a inclus țările baltice, doar Polonia, Ungaria și Republica Cehă. Excluderile s-au produs în primul rând datorită opoziției Moscovei, de aici ideea că extinderea din 1999 poate fi citită sub două aspecte: pe de-o parte SUA câștigă odată cu extinderea, dar Rusia câștigă odată cu blocarea balticilor. Unii au vorbit în acest caz de trecerea de la jocurile geopolitice cu sumă nulă la o situație de „win-win” game (Tassinari 2004: 198-201). Inițiativa NEI se vroia plasată undeva la mijloc. Ideea unei cooperări cu Rusia în Nordul Europei este un eveniment și o schimbare de atitudine geopolitică. Cooperarea acoperă multe din domeniile care intră, după Summitul NATO din 1991, în categoria a ceea ce se numește „soft security”. Agenda NEI se articulează pe șase priorități: *promovarea comerțului și a afacerilor*, *promovarea statului de drept*, *construcția societății civile*, *energie*, *mediu și sănătate publică*. Aria de aplicabilitate era, cum spuneam: țările baltice, țările nordice și Rusia. Scopul nu mai era o formulă de tip „jocuri cu sumă zero”, ci una de „win-win situation”. Totuși, articularea NEI cu NATO, de aici realismul inerent proiectului, este un element esențial pentru înțelegerea strategiei americane în zonă (vezi și Browning 2001 și 2002).

Inițiativa nu a dispărut odată cu schimbările politice de la Casa Albă. În octombrie 2003, Bush lansa așa numitul *Enhanced Partnership in Northern Europe* (e-PINE). Această nouă inițiativă americană era construită pe experiența NEI și viza continuarea modelului și a filosofiei de bază – se vroia, în plus, un posibil mecanism de export în alte arii similare. Ce a fost în realitate această politică s-a văzut mai târziu: un substitut temporar și mai moale pentru prezența efectivă a NATO în regiune (Tassinari 2004: 200). În esență, este vorba despre ilustrarea a ceea ce Colin Powell ilustrase concis: „NATO este temelia relațiilor noastre cu Europa. Este ceva sacrosant. Slăbiți NATO și veți slăbi Europa, ceea ce va slăbi America” (apud. Browning 2002). În concluzie, NEI și „pupila” ei, e-PINE, au deschis noi căi de acțiune și colaborare pe dimensiunea nordică a Europei, mai cu seamă între țările Baltice și Rusia. Indiferent care au fost intențiile inițiale, interpretările nu au fost aproape niciodată similare sau convergente, de aici sincopelile sau disfuncționalitățile de parcurs.

Europenizarea acestei colaborări pe dimensiunea nordică a vechiului continent nu va întârzia și va căpăta alura unei politici aplicate și consistente, chiar dacă, nici ea, nu lipsită de sincope. NDI sau the EU *Northern Dimension Initiative* a fost lansată în 1997, dar rădăcinile ei sunt mai depărtate (Tassinari 2004: 201-204). Pentru a înțelege premisele acestei inițiative europene, două elemente anterioare trebuie aduse în discuție: politicile regionale care începuseră să fie promovate și „Baltic Sea Regional Initiative”. În 1995 se lansă ideea unui cadru regional de împărțire a Europei, în șapte regiuni, una dintre ele fiind regiunea Mării Baltice. *Baltic Sea Regional Initiative* este lansată în 1996, iar cele două inițiative devin, cum spuneam, premisele proiectului ce va urma.

NDI este lansat în septembrie 1997 prin discursul primului ministru finlandez Paavo Lipponen – inițiativa Finlandei rămâne de atunci una de referință în ceea ce privește relațiile internaționale. În discursul său, acesta afirma: „o politică dedicată Dimensiunii Nordice trebuie să fie bazată pe definirea interesului Uniunii în regiune”. Trebuie remarcat că, pentru înțelegerea acestei inițiative și a succesului ei „nu trebuie neglijată marca finlandeză care a existat în etapele premergătoare propunerii și implementării proiectului” (apud. Tassinari 1994: 205). UE – după cum bine s-a sesizat – devenea acum nu un actor, ci actorul principal în zonă. Dimensiunea europeană a inițiativei s-a vădit în discursul aceluiași: „dimensiunea Nordic a UE nu este o inițiativă regională, ci vizează politica întregii Uniuni”.

Planul propus de ministrul finlandez confirmă această modificare, căci inițiativa urmărea cinci probleme principale: *cooperarea economică, infrastructura, resursele naturale, cooperarea în materie de mediu, colaborarea frontalieră*. În esență, era vorba despre chestiunile de securitate ne-militare expuse în Inițiativa Comisiei UE din 1996. În ceea ce privește relațiile dintre acest proiect și lărgirea UE, primul ministru finlandez a subliniat, nu o dată, faptul că cele două nu sunt în nici un caz exclusive: „de fapt, NDI merge cu un pas înainte, sprijinind și completând procesul de lărgire”.

Inițiativa din 1997 s-a bucurat de atenție foarte repede, căci venea deja pe un orizont de așteptare constituit. Destul de rapid, capătă recunoaștere la nivelul Uniunii Europene. În noiembrie 1998, Comisia emite un Comunicat privind NDI. Cele trei președinți nordice ale UE se constituie în factori favorizanți ai promovării proiectului. S-au organizat Conferințe Ministeriale pe această chestiune și s-a pus pe masă un Plan de Acțiuni susținut la Consiliul Europei din iunie 2000. Planul de Acțiune urmau proiectul inițial al ministrului finlandez, și indica explicit o serie de ținte prioritare, respectiv mediul, energia – mai concret accesul la resursele imense ale Federației Ruse –, resursele umane și științifice, sănătatea, prevenirea criminalității și chestiunea

Kaliningradului. Aspectul financiar urma să fie reglat de cadrul comunitar: TACIS, PHARE și INTERREG.

După cum au remarcat și comentatorii acestui proiect, problema principală era că vaguitatea Planului de Acțiuni a fost, deopotrivă, forța și slăbiciunea NDI. Incluziunea Rusiei în program a fost un alt element care a făcut proiectul mai puțin eficace și a introdus sincope. Ambiguitatea a funcționat, căci rămânea la latitudinea părților să decidă limitele sau profunzimea implicării pe relația cu Federația Rusă¹⁰. Totuși, deschiderile furnizate de Planul de Acțiuni nu trebuie subestimate, iar dimensiunea energetică a proiectului – de unde și importanța Federației Ruse – a fost o inițiativă semnificativă, într-un moment în care Moscova nu avea importanța pe piața combustibililor pe care o are în prezent. Ceea ce a lipsit cel mai mult însă, conform lui Fabrizio Tassinari, a fost însă „lipsa de viziune politică”. Lipsa de claritate și clarviziune a Bruxelles-ului – nu exista buget fix, flexibilitate administrativă, lipsă de centralizare – au făcut ca proiectul să nu atingă ambițiile inițiatorilor.

Proiectul nu a fost însă abandonat, iar la Consiliul European de la Bruxelles din 16-17 octombrie 2003, pe timpul președinției daneze, a fost adoptat un al Doilea Plan de Acțiune, pe intervalul 2004-2006 (Ibid.: 213). Planul de Acțiuni se focaliza pe cinci sectoare: economie, resurse umane, probleme de mediu, cooperare trans-frontalieră. Au fost accentuate de data aceasta două puncte mai degrabă neglijate anterior: cooperarea regională și incluziunea Rusiei (una dintre mize a fost Kaliningrad-ul).

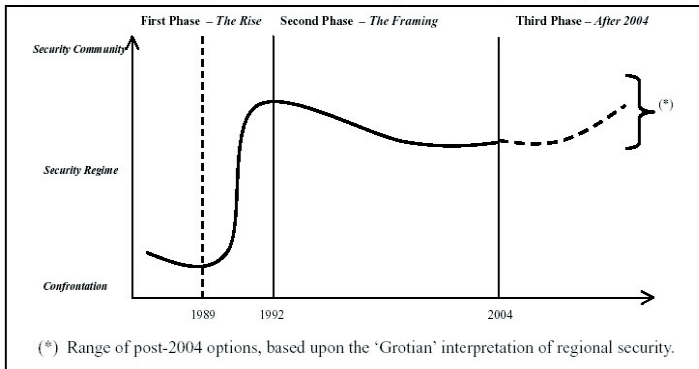
Bilanțul acestor proiecte nu este scopul acestui material. E destul să reamintim aici că țările baltice au fost incluse în NATO în al doilea val de extindere și, ulterior, în UE (2004). Care a fost contribuția acestor proiecte este, deocamdată, prematur să spunem. Nu există încă suficientă expertiză pentru a evalua așa ceva. Dar că ele au avut un rol important în aceste evoluții și – din acest motiv! – pot fi utilizate ca modele pentru alte spații, este indiscutabil. Spațiul pe care îl avem în vedere este regiunea extinsă a Mării Negre. Care are, astăzi mai mult decât oricând, nevoie de o „Finlandă”!

¹⁰ Pentru percepția dintre țările baltice și Rusia în chestiuni legate de problematica securității vezi Jaeger, 2000.

7.7. Marea Neagră – analiză comparativă

Regiunea extinsă a Mării Negre poate fi cel mai bine înțeleasă într-un context comparativ, elementele comparabile fiind cele două mări europene deja incluse deja, fie și parțial, în spațiul euro-atlantic: Marea Mediterană și Marea Baltică. Generic vorbind, Fabrizio Tassinari identifică trei faze analitice pentru a descrie cooperarea la Marea Baltică de la căderea Cortinei de Fier până la integrarea euro-atlantică a celor trei țări, după cum se vede în imaginea de mai jos.

Diagrama 1. Cooperarea regională în arealul Mării Negre: de la căderea regimurilor socialiste până la etapa post-extinderii Uniunii Europene

Prima fază coincide cu apariția a ceea ce Tassinari numește „*regionalism from below*”, respectiv un regionalism natural, reperabil istoric, resuscitat și promovat acum de un cerc restrâns de intelectuali scandinavi¹¹. Grupul acesta a avut o importanță logică extraordinară, pentru că ei au fost vocea care a exprimat și sistematizat o serie de inițiative de pe teren în această direcție. Ei au devenit veritabili „actori regionali” și au indicat potențialul pentru construcția regională ulterioară. „Experiența comună, sentimentul de noi și viața laolaltă care au caracterizat Nordul, spuneau ei, pot fi rearticulate și în ceea ce privește regiunea Mării Baltice” (apud. ibid.: 274). Marea Baltică avea o istorie suficient de bogată, propriile mituri și mitologii capabile să genereze o identitate regională consistentă. Ideea dezbaterilor nu era de împotrivire față de inițiativele statale care năzuiau să construiască o identitate regională, dimpotrivă: o abordare „*top-down*” era binevenită, dar cu funcție complementară, și în nici un caz ca un catalizator principal al proiectului. Intervenția actorilor instituționali au marca această prim fază, iar crearea în 1992 a *Council of*

¹¹ Este un aspect care nu a existat la Marea Neagră, care a contat și contează în economia dezvoltării unui proces de cooperare în zonă.

the Baltic Sea States (CBSS) a încheiat-o. Pentru „părinți fondatori” ai acestei structuri instituționale, această formulă era „un pas simbolic spre construcția unei Europe noi, nedivizate”.

Ce-a de-a doua fază (*framing*), care a durat până în 2004, se caracterizează prin politici externe și de securitate care pot fi puse sub egida *europenizării*. La Marea Baltică existau, de fapt, trei categorii de state așezate sub această cupolă regională, cu agende diferite. Respectiv „Vechea Europă” (Germania și țările nordice), „Noua Europă” (Polonia și țările baltice) și Rusia. Dată fiind localizarea instituțională sau interesele diferite, cele trei agende nu s-au suprapus de fiecare dată, mai ales în ceea ce privește problematica de securitate. În opinia lui Tassinari, pot fi identificate două discursuri care vizează problematica de securitate. Primul a fost proeminent în prima jumătate a celei de-a doua faze, și viza extinderea NATO și a UE. Termeni săi erau confrunțaționali, tradiționaliști, respectiv dezghiocând un joc geopolitic de sumă nulă. Regiunea baltică (BSR) era plasată în aceea perioadă la marginea a două „quasi-imperii”, pe de-o parte UE (plus NATO) și Rusia. Pentru prima tabără, extinderea UE și NATO însemna extinderea complexului occidental militar și politici spre est și realizarea unei Europe mai sigure și mai securizate. Pentru Rusia, asta era o pierdere, o invadare a „vecinătății apropiate” și amenințări pentru securitatea proprie.

Al doilea discurs a marcat mai degrabă cea de-a doua jumătate a celei de-a doua faze și a fost identificat drept „dimensionalism”. Aici se includ NDI și NEI. Cu aceste inițiative s-a introdus un cadru de sporire a interdependenței prin securizarea aspectelor non-militare, aspect diferit față de prima fază în care accentul cădea pe dimensiunea militară. Această dimensiune a fost accentuată în cea de-a treia fază, post-2004, în care discursul legate de securitate/securizare a mers mână în mână cu cel politic. Trebuie subliniat aici faptul că problematica de securitate relativ la mediu, de exemplu, a fost extrem de importantă. Din acest punct de vedere, Marea Baltică este o excepție, nu un model. Severitatea problemei de mediu în Marea Baltică a forțat această colaborare regională. (Din acest punct de vedere, similitudinile cu Marea Neagră sunt evidente, și unul dintre „motoarele” unei colaborări la Marea Neagră ar trebui să fie și problematica mediului – dezastruoasă în regiune.)

7.8. Marea Baltică și Marea Mediterană

Există o literatură semnificativă care încearcă să compare tipul de cooperare la Marea Mediterană și la Marea Baltică (Maestro 2001). S-a remarcat, în primul rând, că ambele sunt „mări închise”. Ambele regiuni „beneficiază” atât de prezența statelor UE – Franța, Italia, Spania și Grecia etc. pe cazul Mării Mediterane.

rane –, țări aplicante – Turcia și zona Balcanilor – sau state ne-membre – nordul Africii sau țările din Orientul Mijlociu. În plus, în ambele cazuri prezența UE în ceea ce privește coordonarea și activizarea colaborării regionale a fost masivă.

Dincolo de similitudini, se pare, totuși, că predomină diferențele (Tassinari 2004: 282-283). Experiența colaborării regionale nu a parcurs aceeași cronologie – dacă în cazul Mării Baltice perioada post Război Rece a fost cea în care colaborarea a debutat, practic, în cazul Mării Mediterane lucrurile erau demult clarificate din acest punct de vedere. „Tabula plena” este sintagma care s-a folosit pentru a marca acest caz. În al doilea rând, inițierea și promovarea regiunii Mării Baltice a fost inspirată de ceea ce s-a petrecut la Marea Mediterană. NDI a fost inspirat din ceea ce s-a numit „procesul Barcelona”, cadrul prin care UE este implicată în Marea Mediterană încă din 1995. Diferențele sunt însă și aici importante. În al treilea rând, dimensiunea mediteraniană a colaborării a fost deficientă în ceea ce privește colaborarea actorilor din regiune. Motivele sunt evidente: diversitatea extraordinară din jurul Mării Mediterane desfide orice încercare de a pune sub o pălărie fermă toți actorii. Este mai firesc să vorbim aici despre sub-regiuni, precum cea Adriatică, Egee etc.

7.9. Marea Baltică și Marea Neagră

Deși mai limitată cantitativ și calitativ, există totuși o literatură care încearcă să compare cazul baltic cu cel al Mării Negre (Vahl 2001: 9-10, Emerson 2001). Și aceasta din urmă este înconjurată de state cu afilieri diverse: viitori membrii UE – România, Bulgaria, Turcia, state ne-membre – Ucraina, Georgia, Federația Rusă. Deocamdată, precara colaborare la Marea Neagră s-a concretizat în Cooperarea Economică la Marea Neagră (Black Sea Economic Cooperation), despre care vom vorbi într-o secțiune ulterioară.

Diferențele depășesc însă cu mult similitudinile. Prezența UE este incomparabil mai redusă, la fel și cea a NATO. Dacă în cazul baltic problematica de securitate accentua aspectele non-militare, respectiv soft security, în cazul Mării Negre provocările sunt (și) de altă natură. Așa numitele „conflicte înghețate” din regiune aduc în prim plan amenințări concrete și de tip hard (Tessarini 2004: 283). Regiunea începe să capteze interesul occidental printr-o inițiativă despre care s-a vorbit prea puțin (e drept că nu a avut un traseu fructuos). Așa numita Dimensiune Estică este una care începe să își facă loc pe agenda de interese a actorilor politici euro-atlantici și viza „noi” vecini ai UE, respectiv Ucraina, Moldova, Belarus, Rusia etc. Inițiatorul și principalul „sponsor” al inițiativei a fost Polonia, țară integrată în UE în 2004. Polonia a vorbit despre aceste lucruri încă din 1998, iar în 2003, un „non-paper” Ministrului de

Externe al Poloniei începe să circule prin cancelariile occidentale. Propunerea poloneză invoca experiența NDI, precizând că ED nu intenționează să devină concurența NDI, ci complementară cu ea. Ar trebui construită pe experiența Dimensiunii Nordice și cea a procesului de la Barcelona” (apud. *ibid.* 284).

Diferențele regionale sunt, desigur, semnificative. Așa numitele „conflicte înghețate” din Republica Moldova, Georgia sau Nagorno Karabah, dictatura din Belarus, sărăcia din Ucraina sau Republica Moldova, dependența masivă de Rusia a țărilor din acest spațiu etc. În plus, spre deosebire de celelalte cazuri, ideea regională a Mării Negre nu a apărut decât sporadic și inconsistent la elitele locale¹². Spre deosebire de regiunea Mării Baltice, cea de la Marea Neagră include țări care nu șanse mediate de aderare la UE. Propunerea poloneză, din acest punct de vedere, indica faptul că acestor țări nu trebuie să le fie negată această posibilitate. Ușa trebuia să rămână deschisă, indiferent cât de depărtată este această perspectivă. Este interesat de sesizat că „strategia ED vizează patru țări est-europene printre care nu figurează și Polonia. Situație diferită, de pildă, de Finlanda (sau chiar de Polonia), care era inclusă în NDI” (*ibid.*: 285). Filosofia se schimbă: „nu este vorba despre includere și participare, ci de identificarea unui celălalt și securizare, ceea ce NDI (parțial) și Regiunea Mării Baltice au vrut să depășească. Ucraina, Moldova și Belarus sunt amenințări care trebuie soluționate, probleme care trebuie rezolvate, spre deosebire de provocările care ar surveni dacă s-ar fi vizat incorporarea lor”. În plus, după cum s-a observat, non-paper-ul polonez se referea la Federația Rusă numai en passant, fără să discute statutul diferit al acestei țări sau influența enormă față de celelalte țări. Influența acestei inițiative, care nu viza explicit Marea Neagră, a fost redusă.

7.10. România – o Finlandă la Marea Neagră?

Premisele fixate până la acest punct sunt, desigur, orientative. În ceea ce privește capacitatea de a exporta „modelul baltic” sau compatibilitatea lui cu Marea Neagră, lucrurile trebuie luate cu precauție. Dacă există, totuși, similitudini ale Regiunii Mării Baltice cu cea a Mării Mediterane sau a Mării Negre, ele sunt mai degrabă de natură morfologică sau geopolitică.

¹² O excepție în România este apariția efemeră a consistentei publicației EUXIN. Revistă de Sociologie, Geopolitică și Geoistorie, Editor: Grupul Euxin, publicație trimestrială, nr. 1-2, 1997, 328 pag. În programul acestei publicații se putea citi, printre altele: „Nodul gordian al extinderii NATO este cercul euxinian cu limitele lui, cu multitudinea lui de neamuri și cu invincibila lui creștinătate ortodoxă. Euxin voiește să răspundă acestei provocări care face din Pontul Euxin un centru al lumii și din România un trio confinium al celor trei mari arii de probleme: atlantică, rusească și germanică”.

Principala diferență constă în gradul diferit în care aceste regiuni au fost afectate de europenizare¹³. Marea Baltică este aici, de departe, regiunea cea mai privilegiată, căci celelalte regiuni nu au fost afectate aproape deloc de extinderea din 2004. În al doilea rând, în Marea Baltică nu mai există probleme „hard” de securitate care să frâneze procesele, ceea ce nu e cazul la Marea Neagră, unde ele sunt priorități. În al treilea rând, aspectul „inclusivității” a dominat cooperarea la Marea Baltică de la început, a fost vizibil și efectiv, pe când în celelalte cazuri, mai ales în cazul care ne interesează aici, acest element a lipsit (Tassinari 2004: 286). Concluzia după care Marea Baltică este o excepție în acest context, nu regula, pare îndreptățită.

Și totuși. „Politica de Vecinătate” a UE care vizează (și) state din zonă concretizată în Planuri de Acțiuni concrete (2004) nu poate fi ignorată (Emerson 2004). Este un pas, și unul semnificativ. Dincolo de ea, însă, s-au acumulat astăzi o serie de evoluții care fac ca lucrurile să nu mai poată rămâne doar la acest stadiu. Ideea unei strategii la Marea Neagră, care are câteva premise consistente, cum am văzut, a devenit astăzi aproape imperativă.

În primul rând, pentru a evita criza de proiect pe acest spațiu concretizată prin scepticismul instalat la nivelul populației din UE dar și la cel al unor lideri politici importanți, UE va trebui să-și upgradeze politicile de integrare astfel încât să compenseze oboseala europeană în ceea ce privește aderarea la uniune a țărilor din zonă. Cercetătorul de la CEPS Michael Emerson crede, de pildă, că este necesară o asemenea reevaluare pe ideea lansată de Romano Prodi după care aceste spații trebuie „să primească orice, mai puțin instituțiile”, reiterând cadrul lansat deja de fostul Șef al Comisiei Europene: I. Politic – democrație și drepturile omului și educația; II. Economie: macroeconomie, economie de piață și rețele economice; III. Securitate – justiție și afaceri interne și securitate externă (Emerson 2005: 5; vezi și Emerson 2004). În plus, este propusă și schimbarea denumirii „Politici de Vecinătate” cu „Politica de Integrare Europeană” (European Integration Policy), care ar corespunde mai bine intereselor și expectanțelor statelor sau guvernelor vizate.

Care poate fi rolul regiunii Mării Negre în aceste evoluții? După cum am văzut, fără ca să fie pe deplin asimilabil, modelul baltic oferă câteva sugestii. Trebuie plecat de la ideea că Marea Neagră este astăzi singura „periferie” naturală europeană care a fost ignorată de către Bruxelles (Aydin 2005). Resurrecția problematici la București, mai ales, odată cu integrarea României și a Bulgariei

¹³ Una dintre definițiile cele mai largi – dar uzitate – ale europenizării ar fi măsura în care schimbările domestice/interne au fost cauzate de integrarea europeană.

în UE, poate redeschide dosarul. Vechile structuri existente și cu incidență la Marea Neagră trebuie re-calibrate și coordonate, iar unele adecvate realităților. Cazul Cooperării Economice la Marea Neagră este cel mai important. Actualul format al CEMA este insuficient, iar România trebuie să lupte diplomatic pentru schimbarea și adecvarea lui. În toamna acestui an, România va primi președinția Cooperării Economice la Marea Neagră, care „este extrem de importantă din punct de vedere al promovării strategiei noastre pe zona extinsă a Marii Negre” (președintele Băsescu, septembrie 2005). Acest cadru instituțional este însă insuficient.

UE a fost invitată inițial de BSCE dar a refuzat să participe, iar Rusia a declarat atunci înalților oficiali ai BSEC că „implicarea activă a UE nu va fi bine primită”. În mai 2005, s-a refuzat statutul de observator pentru SUA, ceea ce a plasat America undeva mai jos decât Slovacia, țară care are statutul de observator. (Rusia este considerată a fi cea care a blocat aplicația SUA, ceea ce a infuriat 8 țări post-comuniste de la Marea Neagră care au declarat public că SUA trebuie să fie admisă la dezbateri. Turcia nu a comentat evenimentul, deși BSEC este „produsul” ei și ar fi putut influența decizia. În plus, încălzirea relațiile dintre Rusia și Turcia vor face BSEC-ul din ce în ce mai nefuncțional.

În aceste condiții, inițiativa trebuie preluată urgent. După cum s-a sugerat deja, România și Bulgaria ar putea fi angajate în ceea ce un comentator numea „Forumul Mării Negre” (Emerson 2004: 6), respectiv un cadru instituționalizat în care bazat pe inițiativele descrise mai sus și co-sponsorizat, eventual, de UE. La acest format ar trebui să adere toți membri CEMA, plus, obligatoriu, Statele Unite ale Americii. Ce ar trebui să urmeze ar fi un Plan de Acțiune la Marea Neagră susținut financiar de Uniunea Europeană. Relația cu Rusia ar trebui negociată în acest nou cadru – situație similară cu NEI sau NDI. Un punct important pe agendă trebuie să fie NATO, care, în condițiile unui relativ recul al UE pe spațiu trebuie să preia inițiativa integrării euro-atlantice. Dacă ar fi să rezumăm cele câteva idei aflate deocamdată pe piață și care își așteaptă un actor regional – o Finlandă! – capabilă să le dea coerență, acestea a fi următoarele:

- criza referendumurilor din spațiul UE trebuie compensată cu inițiative proaspete, căci riscul decuplării de la procesele deja inițiate de apropiere de spațiul euro-atlantic nu trebuie subestimat în condițiile în care masa critică¹⁴ pentru integrare nu s-a produs în majoritatea țărilor din regiunea extinsă a Mării Negre;

¹⁴ Când afirmăm că nu s-a atins deocamdată masa critică pentru opțiunea nord-atlantică înseamnă că nu suntem la momentul atingerii pragului instituțional și uman (funcționarea instituțiilor, nivel de educație și orientare al persoanelor din administrația politică și civilă,

- UE trebuie să-și upgradeze politicile în zonă, respectiv să treacă de la „Politica de Vecinătate” la „Politica de Integrare Europeană”;
- nevoia unei strategii la Marea Neagră este imperioasă. România (împreună cu Bulgaria, eventual) ar trebui să preia inițiativa și să încerce să formuleze un proiect coerent inspirat, probabil, din inițiative de tip NEI sau NDI; ideea unui „Forum la Marea Neagră” în care UE și SUA să fie reprezentate la vârf, împreună cu membrii CEMN trebuie adusă în discuție mai des și mai aplicat.
- NATO trebuie să devină un actor fundamental în regiune, mai ales în condițiile unei relative temporizări a extinderii UE în regiune (Emerson 2004: 7)¹⁵.

Așadar, direcțiile strategice ale României odată cu integrarea ei europeană trebuie să rămână orientate mai ales spre Marea Neagră, căci numai așa poate aduce la masa politici externe a UE idei și contribuții semnificative. Marea Neagră este, cum spunea Gheorghe Brătianu în perioada interbelică, veritabilul spațiu de securitate a României¹⁶. E cazul acum să spunem câteva cuvinte despre actorul (geo)politic care trebuie, în opinia noastră, să preia o bună parte din inițiativă pe acest spațiu în condițiile în care UE a așezat piciorul pe frână, respectiv NATO. Anticipând, vom sugera deja că Alianța Atlanticului de Nord trebuie să fie opțiunea strategică principală a Republicii Moldova.

schimburi economice, culturale sau sociale, acorduri politice etc.) după care procesul de integrare euro-atlantică devine ireversibil sau, cel puțin, că întoarcerea spre fostul spațiu sovietic (CSI etc.) nu se mai poate face. Acest aspect – atingerea masei critice – este ceea ce diferențiază cel mai ferm, de pildă, Republica Moldova de România sau Bulgaria. (Dacă atingerea acestei mase critice se realizează cu acordul sincer sau nu al liderilor politici care o generează nu are nici o importanță, până la urmă.)

¹⁵ Înainte de elaborarea unei strategii, Bucureștiul trebuie să porceadă imediat la o acțiune de early warning relativ la chestiunea transnistreană. Inițiativele circulante în prezent, riscă să compromită nu doar soluționarea conflictului, dar chiar o strategie euro-atlantică în regiunea extinsă a Mării Negre, a cărei parte este și conflictul din Transnistria (vom reveni asupra chestiunii în ultima parte a acestui material).

¹⁶ Pentru o evaluare a analizelor lui Brătianu consacrate Mării Negre vezi volumul întâi din Bădescu, Dungaci 1995: 103-110; Dungaci 2004 a: 292-298).

7.11. NATO și Marea Neagră

Dincolo de sugestiile de până acum, există câteva evoluții externe și interne concrete care fac imperioasă aderarea țărilor din zonă la NATO¹⁷.

Eșecul Constituției UE și efectele pentru spațiul estic

Unul dintre efectele blocajului la care pare să ajungă UE este starea de spirit a populației din „zona gri” a aderării, respectiv acele state care au făcut revoluții (sau evoluții) (și) în numele apropierii, apoi a integrării în UE. Puse în fața unui refuz, ne putem aștepta ca, treptat, să basculeze înapoi, adică acolo de unde „revoluțiile colorate” le-au scos pentru un interval de timp... Semnalele de satisfacție în acest sens au fost deja consemnate în capitala Federației Ruse. Alexei Makarin de la Centrul pentru Tehnologii Politice din Moscova declara pe 7 iunie 2005, conform RIA Novosti, reacționa astfel după eșecul referendumului din UE: „în această situație, Rusia are o fereastră de oportunitate. Spre deosebire de UE și antagonismele dintre statele care o compun, Rusia exercită o singură voință politică. Rusia oferă vecinilor săi proiecte economice lucrative și concrete, nu doar speranțe pentru integrare într-un viitor depărtat. În același timp, Rusia cere în schimb mult mai puțin de la vecinii ei. Dimpotrivă, orice pas spre integrarea europeană, chiar cele primare, este acompaniat de condiții economice și politice numeroase. De aceea, după valul revoluțiilor colorate, pendulul poate bascula în direcția contrară. Partidele muncitorești din Georgia, Socialiștii progresivi din Ucraina sau Mișcarea Rodina din Moldova, care susțin integrarea cu Rusia, ar putea să beneficieze de o mare șansă”.

Și opinia nu a fost singulară. Conform Agenției Rusia la Zi, sub titlul „Eșecul Constituției Europene – o șansă pentru Rusia”, geopoliticianul Aleksandr Dughin, liderul Mișcării Internaționale Euroasiatice, create pe baza mișcării pro-prezidențiale „Euroasia”¹⁸, publica în Rossiiskaia Gazeta la începutul lunii iunie un articol semnificativ. Vocea lui Dughin nu este de loc singulară în această privință, dar el este, poate, cel mai articulat. Ilustrăm cu textul său pentru a indica mai clar un stil de gândire și de abordare.

¹⁷ Inclusiv a Republicii Moldova, căci perpetuarea statutului de „neutralitate” al acestei țări – oricum fictiv din moment ce trupe străine sunt încă staționate pe teritoriul ei în pofida voinței acesteia – este o eroare. De bună seamă că gestionarea acestui proces trebuie făcută cu fermitate și inteligență, și cu un ochi asupra evoluțiilor din zona estică a republicii (Transnistria).

¹⁸ Aleksandr Dughin a fost unul dintre fondatorii Partidului Național-Bolșevic (posesorul carnetului de partid cu numărul 2, iar numărul unu era rezervat liderului național-bolșevicilor, Eduard Limonov). Ideologia „euroasiatică” a lui Aleksandr Dughin este bazată pe prioritatea intereselor statului, contracararea globalizării mondiale și „combaterea americanismului”.

În opinia lui Dughin, „integrarea europeană reprezintă un proces geopolitic, rezultat a doi vectori destul de diferiți. Iar confruntarea tot mai mare dintre acești vectori a fost factorul care a generat actuala criză europeană. Problema este că, în prima etapă – anii '60-'70, procesul integrării europene a fost pregătit exclusiv în cadrul strategiei atlantismului – sub egida SUA și în interesele NATO”. Era vorba de consolidarea lumii occidentale în fața „amenințării sovietice”. A fost etapa unui plan strategic în spiritul logicii duale a „războiului rece” – „atlantismul capitalist împotriva euroasiatismului socialist. Inerția acestei versiuni NATO a europenismului există și astăzi. Acest fenomen poate fi denumit euroatlantism”. În acest proces, „un rol primordial revine, ca întotdeauna, Statelor Unite și aliatului lor apropiat de pe Bătrânul Continent, Marea Britanie, precum și proaspăt intratelor (nu fără presiuni din partea SUA), a țărilor Europei răsăritene și regiunii baltice. Euroatlantismul prefigurează extinderea ulterioară a NATO spre Est și urmează linia tradițională geopolitică „războiului rece”, lipsită însă de încărcătura ideologică”.

Euroatlantismul insistă pe primirea în NATO și UE a fostelor republici sovietice, acum „portocalii” – Ucraina, Georgia, Moldova. Militează pentru intrarea Turciei, exercită presiuni asupra Moscovei în privința „drepturilor omului” și Ceceniei, urmărește atent și îngăduitor tendințele separatiste din Caucazul de Nord și Povoljje. Euroatlantiștii contează pe ideologia liberală, chemată să apropie economia europeană și sistemul social-politic de cel american.

Respins de francezi și olandezi, proiectul Constituției Europene a fost elaborat de euroatlantiști și reflecta priorităților lor majore – egalitate în drepturi pentru toate țările, orientarea spre accelerarea includerii în UE a țărilor CSI și a Turciei. După colapsul URSS, în integrarea europeană, s-a observat alt vector, întruchipat în doi giganți ai Europei – Franța și Germania. Aceste două țări, cu economii și industrii dintre cele mai evaluate, cu profunde tendințe sociale (antiliberale). În jurul axei Paris – Berlin, pe parcursul integrării europene, a început, treptat, să se formeze a doua alternativă - identitatea, nucleul „altei Europe”. Acest fenomen poate fi denumit eurocontinentalism. Esența eurocontinentalismului rezidă în faptul că Europa unificată este gândită nu ca satelit al SUA și nu ca parte a lumii occidentale în plină globalizare vertiginosă, cu un sistem unic de valori, dar ca subiect geopolitic și istoric independent cu propria lui ordine de zi, cu interesele și specificul cultural, social și economic. Eurocontinentalismul refuză logica „războiului rece” și anti-euroasiatismului, mai ales că motivele ideologice au rămas în istorie. În opinia eurocontinentaliștilor „comunitatea de valori” între Europa și SUA înseamnă astăzi tot mai puțin, iar diferența de interese în Orientul Mijlociu și în Eurasia este, la rândul ei, tot mai evidentă.

Ca o concluzie, Dughin spune: „În mod cu totul neașteptat, după colosalele sale ultime eșecuri pe frontul geopolitic în spațiul post-sovietic, Moscova a mai primit o șansă. Lovitura dată de francezi euroatlantismului este deosebit de avantajoasă pentru Rusia. De acum înainte, șansa rapidei integrări în UE a opozițiilor „portocalii” din CSI a picat, euroatlantismul a slăbit și, prin urmare, s-au consolidat pozițiile Rusiei. Nu mai rămâne decât ca Moscova să folosească corect și eficient eșecul adversarilor”. Republica Moldova trebuie să evazeze corect situația creată și să decidă ferm pe ce direcție va merge în viitorul mai mult sau mai puțin apropiat.

Internaționalizarea Mării Negre

Președintele Traian Băsescu a apreciat recent într-o intervenție publică că parteneriatul româno-american se bazează pe două elemente: prezență militară legală și activă a forțelor americane la Marea Neagră „prin instalarea de baze în zona Mării Negre” și internaționalizarea problematicei acestei zone, care este unul din mecanismele de garantare a păcii în regiune. Se poate invoca aici o comparație cu Marea Mediterană, fostă zonă de conflicte până când s-a reușit internaționalizarea ei și așezarea definitivă a Flotei a VI-a americane plus alte forțe în acest areal. Aceasta ar fi soluția și pentru Marea Neagră. Astăzi, Marea Neagră este sub controlul Federației Ruse (cu cele șase baze ale ei), dar asta nu asigură acea internaționalizare a Mării Negre care, singură, va putea genera stabilitate și democrație în regiune (Dungaciu 2005).

Ar mai fi de adăugat ceva la acest capitol. Este vorba despre o știre extrem de interesantă. Agenția Lenta anunța la 12 iunie 2005 că viceamiralul italian Ferdinando Sanfelice di Monteforte, comandantul forțelor marinei militare unite ale NATO în Europa de Sud, avertiza că, în 2006, operațiunea antiteroristă „Active Endeavour”, care de câțiva ani se derulează în Marea Mediterană, se va extinde și în Marea Neagră. Este interesantă aici poziția pe care au avut-o comentarii ruși la aflarea veștii. Iată ce scrie Agenția citată: „Cum se va desfășura atlantizarea Mării Negre se va vedea după modul în care va evalua însăși operațiunea Active Endeavour în Mediterana. Pe fondul acestei operațiuni, a fost, pentru prima dată, aplicat articolul 5 din statutul NATO: la 12 septembrie 2001, a doua zi după atacul de la WTC. Formal, Active Endeavour a început la 26 octombrie 2001, o dată cu publicarea ordinului de rigoare, în perimetrul sudic al Mediteranei. La acea dată, navele NATO au trecut la derularea propriu-zisă a operațiunii, în sprijinul campaniei internaționale împotriva terorismului. Oficial, Rusia nu poate ridica nici un fel de pretenții la adresa Alianței. Cu excepția Rusiei, ieșire la Marea Neagră au Georgia, Turcia, Bulgaria, România și Ucraina. Chiar dacă nu sunt încă membri, Georgia și

Ucraina susțin puternic NATO. În ce privește România, Bulgaria și Turcia, ele fac deja parte din Alianță. Rusia, practic, este singură. Nu-i rămâne decât un lucru: înarmându-se cu zicala britanică *If you can't beat them – join them*, să se înscrie la operațiune. Astfel, Moscova va putea, într-o oarecare măsură, să-și protejeze interesele în regiune”.

Și să nu uităm că mai există problema Crimeii, a portului ucrainean Sevastopol – principala bază a Flotei din Marea Neagră a Rusiei. Conform aceluiași comentariu, Kievul bate cu aceeași nerăbdare la porțile NATO ca și Tbilisi, iar ele vor încerca, fără îndoială, să joace cartea *Active Endeavour* în folosul propriu. „Este mai mult ca sigur că prezența flotei rusești la Sevastopol va înceta după 2017. Dacă până la acea dată Ucraina și Rusia își vor păstra aceeași linie politică, în 2018 Sevastopolul va deveni bază NATO”.

„Internaționalizarea” Mării Negre e un proces față de care Republica Moldova nu poate sta deoparte. Intrarea în acest proces crucial pentru zonă nu se poate produce decât prin deschiderea fermă și fără rest spre procesul de aderare la Alianța Tratatului Nord-Atlantic

De ce NATO? Rațiuni interne

Integrarea în UE și în NATO nu pot fi tratate ca două procese diferite, cel puțin într-o primă instanță. Ideea NATO ca proiect politic e esențială. Acesta este și motivul, de pildă, pentru care declarațiile unor oficiali ucraineni după care „dacă s-ar ține seama de aspectul militar Ucraina ar putea intra în NATO în 2-3 ani” trebuie citite cu toată seriozitate. Ucraina nu are șanse clare de a intra în NATO atât de curând, iar alegerile din 2006 vor fi decisive. Motivul? NATO nu este doar proiect militar (Islanda, țară NATO, nu are armată, iar Coreea de Nord, deși cu una dintre armatele cele mai performante din lume, nu va intra, cu acest regim, niciodată în NATO), cât politic. Valorile democratice trebuie apărate și exportate politic, în primul rând. Deci este vorba despre complementaritate între aderarea la UE și la NATO, cel puțin într-o primă instanță.

Este vorba, așadar, despre funcțiile „ne-militare” pe care NATO le îndeplinește și care, deși scapă multor analiști, sunt cruciale pentru orice evoluție regională. Aceste funcții sunt extraordinar de importante mai cu seamă în zonele foste ale URSS și unde societățile nu și-au găsit echilibrul necesar unei funcționări adecvate cu obiectivele lor. Acestor societăți le lipsește cadrul în care să funcționeze adecvat. Și ajungem acum la funcția crucială pe care NATO o poate juca: cea de raționalizare a unei societăți. Criza sistemică evidentă pe care o parcurg statele din zonă – criză de funcționare a instituțiilor, deficit democratic, selecție a elitelor etc. – nu poate fi depășită decât prin schimbarea

regimului de raționalitate a sistemului în integralitatea lui. La fel cum a arătat, de pildă, cazul României sau Bulgariei, aceste modificări majore nu se petrec (doar) din interior – ele se întâmplă mult mai rapid și eficient atunci când, din exteriorul, se fixează cadrul (forma) de derulare a proceselor. NATO ar putea funcționa ca un asemenea cadru, cel mai plauzibil la ora actuală și care ar putea genera schimbarea necesară a sistemului de funcționare (social, politic, economic etc.) al statelor din zona Mării Negre neintegrate încă, inclusiv R Moldova. Mai mult decât atât. Republica Moldova și celelalte state din regiune nu au voie să-și orienteze proiectele de integrare euro-atlantică doare pe direcția UE. Ele trebuie să încerce și soluții alternativă, iar cea mai la îndemână este astăzi NATO. În plus, este și mai realistă, în condițiile în care UE pare că merge tot mai amenințător spre închidere a ușilor, nu spre deschiderea lor.

7.12. NATO – direcție strategică a Republicii Moldova

Când, în anul 2003, în timpul marilor manifestații de protest organizate de PPCD, în Piața Marii Adunări Naționale erau fluturate – pentru prima dată în Republica Moldova! – drapelele Alianței Nord-Atlantice, reacțiile au fost contradictorii. Unii au fost uimiți, alții le-au salutat tacit, iar alții, cei mai mulți, au tăcut cu îngrijorare așteptând cu teamă urmarea. Spre ușurarea acestora din urmă, continuarea nu a existat. Nici o dezbatere politică – până astăzi PPCD este singurul partid politic care susține fără rest aderarea republicii la NATO –, nici o dezbatere publică nu s-au petrecut în Republica Moldova. Jurnaliștii, comentatorii politici, analiștii etc., cu rarissime excepții, au păstrat tăcerea asupra subiectului. Semnalele politice foarte recente au spart gheața și au făcut auzite voci în care opțiunea NATO este apreciată pozitiv. Ceea ce este foarte bine, chiar dacă regretabil de târziu.

Dezbaterea este cu atât mai necesară astăzi, când apare din ce în ce mai clar cât de fluidă este situația Republicii Moldova din punctul de vedere al securității, cât de puțin pare că republica depinde de ea și cât de mult de alții care nu îi vor, neapărat, binele. Rezoluția AP OSCE (Washington 1-5 iulie 2005) plus alte așa zise planuri de soluționare a conflictului din estul Republicii Moldova au stârnit deja stupefacția și iritarea liderilor politici de la Chișinău¹⁹. Și pe bună

¹⁹ Începând cu așa numitul Plan Iuscenko și continuând cu cele care pun în prim plan ideea alegerilor în Transnistria înaintea demilitarizării și decriminalizării regiunii. În plus, se adaugă aici ignorarea nepermisă a ceea ce Parlamentul R Moldova a deja, respectiv Legea organică privind principiile soluționării diferendului transnistrean, adoptată la 22 iulie de Parlamentul Moldovei. Un exemplu stupefiant s-a petrecut la începutul lunii septembrie când reprezentanții Ucrainei, Rusiei, OSCE, SUA și UE au aprobat propunerea de lansare

dreptate – a ignora sistematic declarații Parlamentului de la Chișinău din 10 iunie a.c. și a forța alegeri în Transnistria când Chișinăul merge din ce în ce mai ferm spre UE și NATO înseamnă, pe termen scurt, a scrie programul electoral al separatiștilor – „fasciștii de la Chișinău se unesc cu fasciștii din România și se integrează în tabăra imperialismului american!” –, iar pe termen lung a plasa întreaga Republică Moldova sub controlul direct și indirect al Tiraspolului și al protectorilor lui; mai departe, a bloca definitiv aderarea euro-atlantică a Chișinăului. De aici aerul imperativ al unei discuții de asemenea gen.

Republica Moldova și NATO – pași semnificativ spre o decizie prea mult amânată

Fie și parcurgerea rapidă a documentele eminate de NATO indică limpede faptul că funcțiile, atribuțiile și efectele aderării la Alianță sunt astăzi altele decât cele care rezultau din asemenea gest înainte de 1989. Asumările sunt totale, la fel și acțiunile Alianței. De aici insistențele oficialilor occidentali că dimensiunea politică a integrării în NATO este crucială, sau accentul pe „amenințările neconvenționale” care amenință Europa sau spațiul NATO dinspre Marea Neagră: traficul de droguri, migrația ilegală, trafic de armament și de persoane etc. etc.

Republica Moldova este parte a sistemului de securitate la Marea Neagră și trebuie să conștientizeze acest lucru cât mai urgent. Sunt deja semnale că a făcut-o. La 9 septembrie 2005, un important oficial din Departamentul de Stat american a anunțat că extinderea NATO nu va fi posibilă înainte de 2008. Sub-secretarul adjunct pentru probleme europene și asiatică, Kurt Volker, a declarat că țările candidate nu sunt încă pregătite pentru aderarea la NATO. Țările candidate, Albania, Macedonia și Croația speră să adere la sfârșitul anului viitor. Oficialul american a apreciat, însă, că „situația nu este favorabilă pentru o extindere a Alianței anul acesta sau anul viitor”.

a pregătirilor pentru crearea unei misiuni internaționale pentru organizarea alegerilor parlamentare libere și democratice în Transnistria. Despre aceasta a relatat, în cadrul unei conferințe de presă de la Kiev, prim-vice ministrul de externe al Ucrainei, Vladimir Ogrăzko, care a specificat că decizia respectivă a fost adoptată în conformitate cu bilanțul negocierilor ce au avut loc în formatul „3 + 2”, la care au participat, pe de o parte, reprezentanții Ucrainei, Rusiei și OSCE, pe de altă parte – cei ai SUA și UE. Chestiunea prioritară a negocierilor a fost organizarea în Transnistria a unor alegeri parlamentare libere. Oficialul de la Kiev a mai declarat că MAE ucrainean este satisfăcut de derularea consultărilor, la care a participat și reprezentantul UE pentru Moldova, Adrian Jacobovits de Szeged. Republica Moldova a fost absentă de la discuții!

Vestea nu este deloc nefavorabilă unei țări precum Moldova (spre deosebire de Ucraina care avea pretenții mai mari), care, oricum, nu avea încheiate dosarele necesare unei asocieri atât de complexe. În plus, este un semnal că porțile alianței nu se închid și că, la 2008, noi membrii se pot alătura Alianței Tratatului de Nord. Este o invitație tacită pe care Chișinăul nu trebuie să o ignore și să continue șirul de măsuri bune luate până în prezent. Căci ele există, iar *gesturile pe care liderii politici ai Republicii Moldova le fac astăzi față de Organizația Tratatului Nord-Atlantic sunt extrem de semnificative. Un eveniment marcant în istoria post-sovietică a republicii și care nu a fost evidențiat cum se cuvine.*

Din acest punct de vedere, cel mai important eveniment derulat în această perioadă este, de departe, apropierea concretă și solidă pe care Chișinăul o continuă față de Alianța Nord-Atlantică prin Declarația din 17 august a lui Martin Fedor, Secretar de Stat la Ministerul Apărării Naționale din Republica Slovacia venită după semnarea Acordului moldo-slovac de colaborare militară, în care reprezentantul unei țări NATO a vorbit despre crearea unui contingent militar mixt de slovaci și moldoveni este esențială. În drumul lor către Alianță, toate statele au parcurs acest traseu al cooperării bilaterale – România, de pildă, a realizat un batalion comun cu Ungaria, țară NATO la aceea vreme. Ce s-a petrecut în august este, de fapt, un vârf de aisberg pentru o serie de evoluții pozitive ale Chișinăului pe direcția Alianței Atlanticului de Nord.

Chișinăul a solicitat, de pildă, sprijin politic și asistență din partea NATO pentru elaborarea unui plan individual de acțiuni de parteneriat Republica Moldova-NATO și implementarea acestuia în paralel cu realizarea Planului de acțiuni Republica Moldova-UE. În discursul său rostit marți, 7 iunie, în fața Consiliului Nord-Atlantic, la Bruxelles, președintele Vladimir Voronin a declarat că Republica Moldova a optat, de-o manieră ireversibilă, pentru integrarea sa în UE și, în pofidă unei conjuncturi geopolitice defavorabile, atribuie o importanță majoră dezvoltării relațiilor cu NATO. „Pentru Republica Moldova participarea la activitățile Consiliului parteneriatului euro-atlantic și ale Programului „Parteneriat pentru Pace” nu este un exercițiu academic. Problemele reale cu care ne confruntăm – terorismul, separatismul agresiv și intransigent, criminalitatea organizată, traficul de persoane, corupția, contrabanda – reprezintă o amenințare la esența democratică a statelor noastre și pot fi soluționate numai în comun”, a declarat Voronin, menționând că pentru Republica Moldova cooperarea cu NATO constituie cea mai bună modalitate de a se alătura eforturilor internaționale vizând crearea unui sistem comun de securitate în spațiul euro-atlantic și de consolidare a stabilității în lume. Președintele Voronin susține că Republica Moldova dorește să valorifice la maximum potențialul de cooperare oferit de Parteneriatul pentru pace și Consiliul Parteneriatului euro-atlantic și, totodată,

să sporească dinamica relațiilor sale cu NATO. „Considerăm de o utilitate aparte elaborarea în cadrul PARP a obiectivelor parteneriatului pentru realizarea reformei armatei naționale și a măsurilor privind îmbunătățirea capacității forțelor noastre armate de a opera alături de forțele NATO”.

La 7 iunie 2005, colaborarea dintre Republica Moldova și România în domeniul militar a constituit obiectul principal al discuțiilor de luni dintre ministrul Apărării Valeriu Pleșca și ambasadorul României la Chișinău, Filip Teodorescu. Potrivit Serviciului de presă al Ministerului Apărării, au fost elaborate toate premisele pentru o asemenea colaborare – părțile au convenit că acest lucru poate fi realizat atât în cadrul Programului Parteneriat pentru Pace, cât și „în mod direct”, la bază fiind Acordul bilateral semnat între instituțiile militare de la Chișinău și București. Mai mult. Pe 18 iunie a.c., Ministrul Apărării, Valeriu Pleșca, a declarat, în cadrul unui interviu acordat postului de radio „Europa Libera” la întoarcere de la Reuniunea Miniștrilor Apărării din cadrul parteneriatului Euroatlantic, că, pe viitor, nu este exclusă aderarea Republicii Moldova la NATO. Întrebat dacă semnarea Planului individual de acțiuni Republica Moldova–NATO ar putea constitui o dovadă a intenției autorităților de a renunța la statutul de neutralitate al Republicii Moldova ca un prim pas spre aderarea la NATO, Pleșca a răspuns că semnarea unui astfel de document nu înseamnă aderarea la un bloc militar-politic, dar, totodată, nici nu exclude acest fapt. În opinia ministrului, acest fapt „rămâne în atenția viitorului țării noastre, a societății civile și, în special, a elitelor politice, care trebuie să traseze politica europeană a Republicii Moldova”.

În plus, vizita oficială a ministrului Apărării Naționale a României, Teodor Atanasiu, la Chișinău, din 21 iunie curent, a devenit o nouă etapă în realizarea mai eficientă a planului comun de cooperare dintre armatele celor două state. În traducere, cooperarea Republicii Moldova cu NATO, căci asta înseamnă relația Republica Moldova – România pe acest plan. La sfârșitul lunii iulie a.c. o delegație a Republicii Moldova, condusă de ministrul Apărării Valeriu Pleșca, a vizitat SUA, unde s-a întâlnit cu reprezentanți ai Pentagonului. Temele discutate au fost: colaborarea bilaterala moldo-americană, problematica securității mondiale și regionale, lupta contra terorismului etc. Potrivit unui comunicat al Serviciului de presă al MA, Pleșca a avut întrevederi cu adjunctul interimar al Secretarului Apărării al Statelor Unite, Gordon England, și cu adjunctul asistentului Secretarului de Stat în probleme politico-militare Robert Loftis pentru a identifica „prioritățile colaborării pentru anul viitor” și pentru a trasa „căile de atingere a acestor scopuri în cadrul relațiilor militare moldo-americană”.

La 4 august 2005, Președintele Voronin a convocat o ședință cu participarea factorilor de decizie din cadrul Guvernului și Parlamentului, consacrată lansării

procesului de elaborare a Planului Individual de Acțiuni de Parteneriat Republica Moldova–NATO. Conform publicației oficiale Moldova Suverană (Numărul 124 din 5 august 2005), „șeful statului le-a amintit participanților la ședință că a solicitat semnarea unui Plan Individual de Acțiuni de Parteneriat (IPAP) cu NATO la 7 iunie curent, în cadrul participării la ședința Consiliului Nord-Atlantic de la Bruxelles”. Vladimir Voronin a anunțat că, recent, „a primit un răspuns pozitiv la acest demers din partea secretarului General al NATO, Jaap de Hoop Scheffer, care a informat conducerea Moldovei despre decizia Consiliului Nord-Atlantic de a semna un asemenea document cu țara noastră deja în semestrul I al anului 2006”. Președintele a expus pe larg un complex de argumente în favoarea elaborării și implementării IPAP Republica Moldova–NATO. Participarea la Programul NATO „Parteneriat pentru Pace”, din martie 1994 și până în prezent, „a adus Republicii Moldova numeroase beneficii politice, economice și de securitate și a determinat apropierea dintre țara noastră și Alianță”. Întru-un interviu acordat publicației Moldova Suverană, din 17 august 2005 (nr. 130), Ministrul Apărării Pleșca reiterat aceste idei: „experiența și rezultatele pozitive ale cooperării în cadrul Parteneriatului pentru Pace, extinderea Alianței până la hotarele Republicii Moldova, semnarea Planului de acțiuni Moldova–UE, creșterea dimensiunii politice în activitatea NATO – toate acestea dictează necesitatea trecerii la o nouă etapă a dialogului politic și cooperării dintre Republica Moldova și organizația Atlanticului de Nord”.

Intervențiile ministrului au aerul unei veritabile campanii. A revenit tot în Moldova Suverană (Numărul 138 din 1 septembrie 2005), afirmând: „După mine, realizarea în paralel a celor două planuri, Moldova–NATO și Moldova–Uniunea Europeană, va accelera realizarea obiectivului nostru principal – aderarea la UE... Odată cu începerea elaborării Planului individual de acțiuni Moldova-NATO, Ministerul Apărării a devenit, practic, una dintre principalele structuri ale statului, de care depinde succesul acestei acțiuni. Pornind de la aceasta, în cadrul reformei aparatului central al departamentului militar, care s-a realizat, a fost înființată o secție specială de integrare euro-atlantică, ce se va ocupa exclusiv de această problemă. Ea va coordona și elabora toate documentele de bază în domeniul militar pe care le va prevedea acest plan”. Privite în perspectiva evoluțiilor din Republica Moldova față de Alianța Tratatului Atlanticului de Nord, aceste declarații sunt extrem de spectaculoase. Ele trebuie să prindă consistență cât mai grabnic. Pe de altă parte, unele voci neoficiale dar care vin dinspre vârful guvernului încearcă să acrediteze contrariul, respectiv că aceste gesturi nu înseamnă ceea ce ar interpreta unii că înseamnă: „Așadar, ce vrea Moldova? În blocul NATO – categoric nu. Voronin n-a vrut, nu vrea și nici nu ne va vrea în NATO. În NATO ne-ar vrea adepții

PePeCeDe-ului. Adică ai lui Iu. Roșca. Însă puterea o deține Voronin, care vrea să reîntregească țara, din 2001 încoace” (Moldova Suverana, iulie 2005).

Puse într-o grilă comparativă, aceste ultime voci au mai degrabă importanță strategică decât efectivă și au aerul de a pune surdina pe anumite declarații care pot irita cercuri interne și externe pentru care opțiunea NATO a Republicii Moldova este de ne-gândit (așa cum a fost, probabil, și în cazul republicilor baltice...). Rămâne însă de văzută care opinie va ieși câștigătoare și încotro se vor îndrepta gesturile autorităților de la Chișinău.

7.13. Concluzii

În orice dezbatere despre plasarea unei țări într-un areal de securitate, miza crucială rămâne reacția populației, a societății, a liderilor de opinie. Din acest punct de vedere, o dezbatere mai consistentă la Chișinău pe chestiunea opțiunilor de securitate a Republicii Moldova se impune cu necesitate. Este evident astăzi că așa numita „neutralitate” e un anacronism fără miză și fără valoare. Alternativele trebuie cercetate, iar singura opțiune viabilă – miza NATO – este una care nu a fost explicată sau dezbătută îndeajuns. Decizia trebuie fundamentată pe dezbatere serioasă, nu etichete sau șabloane politice formulate apodictic. Media, societatea civilă prin canalele aferente trebuie să deschidă un dialog la capătul căruia opțiunea de securitate a Republicii Moldova să se întrevadă mai clar. Astăzi nu este clară deloc. Declarațiile pro-europene ale liderilor nu sunt neapărat o garanție – în Republica Moldova nu s-a atins deocamdată masa critică pentru opțiunea nord-atlantică.

Nici o țară dintre cele scăpate din fostul lagăr socialist nu s-a integrat în UE fără a trece mai întâi prin NATO. Și nu e greu de înțeles de ce. Integrarea în NATO este un proces. Și tocmai acest proces este unul care modifică radical, aproape, configurația instituțională a unui spațiu (schimbări la nivel administrativ, uman, la cel al criteriilor de selecție etc.). Este ceea ce înseamnă capacitatea Alianței Tratatului de Nord de a raționaliza sistemele sociale. Starea actuală a societății din Republica Moldova, măcinată de corupție, sisteme de cumetrie în selecția și promovarea cadrelor de orice fel (nivel politic, administrativ, academic), corupția instituționalizată și corupția de stat, conducere și loializarea subordonaților prin dosare și șantaj etc. etc. nu are deocamdată nici o legătură cu funcționarea unei societăți care vrea să se integreze în UE. Din această pricină, integrarea inițială în NATO a fost o condiție fundamentală – și este încă! – pentru integrarea ulterioară în UE a societăților din răsăritul Europei. Inclusiv a Republicii Moldova.

Ideea NATO ca proiect politic e crucială. Valorile democratice trebuie apărate și exportate politic, în primul rând, după cum am mai subliniat în analiza noastră.

Trebuie evitată cu necesitate situația din Ucraina, unde discrepanța dintre elita politică și populație în ceea ce privește integrarea în NATO este, astăzi, aproape imposibil de gestionat. Dacă acceptarea integrării în UE depășește la nivelul populație 50%, NATO se bucură de acordul a circa 20% din populația Ucrainei, în ciuda declarațiilor favorabile a conducerii politice. Astăzi, partidele politice evită abordarea subiectului, din rațiuni evidente. Este unul dintre efectele regimului Kucima care, chiar dacă a făcut la un moment pași semnificative spre apropierea de NATO (cel puțin în comparație cu Republica Moldova care a sabotat sistematic procesul – vezi „Parteneriatul pentru Pace”), nu a făcut din asta o dezbatere cu miză națională (să mai adăugăm că tocmai această apropiere a armatei ucrainene de NATO a fost unul dintre elementele care au asigurat succesul Revoluției Portocalii – un efect pervers pe care Kucima nu l-a luat suficient în calcul!).

Asistăm acum în Ucraina la un paradox: societatea civilă, singura care mai poate discuta liber despre NATO nu are exercițiul dezbaterii despre subiect, iar partidele politice nu au motivația electorală. O asemenea evoluție trebuie să fie o lecție pentru Republica Moldova – dezbateră legată de Alianța Tratatului de Nord trebuie să înceapă de acum, mai cu seamă că susținerea publică a acestei organizații este astăzi în Republica Moldova mai consistentă decât în Ucraina. Dificultățile pe care le are acum Republica Moldova în eforturile sale de orientare spre UE și – mai ales! – spre NATO trebuie evaluate cu calm și luciditate. Efectele pe plan intern ale declarațiilor favorabile NATO ale președintelui Voronin și ale ministrului Pleșca nu pot trece neobservate. Și nu au trecut! Breșa introdusă de acestea în (încă) blocul compact numit PCM ar putea să fie, pe termen lung, fatală pentru unitatea partidului. Un lucru devine tot mai evident: în ceea ce privește integrarea euro-atlantică, inamicii unor declarații precum cele citate se află nu în tabăra opoziției, ci în cea a... partidului de guvernământ²⁰.

²⁰ Talibanii Partidului Comuniștilor sunt suficient de numeroși. Declarațiile pro-NATO sunt ca o sabie a lui Damocles deasupra capului Președintelui Republicii. Miza este unitatea partidului și poziția politică pe care o va avea Vladimir Voronin în viitor.

7.14. În loc de concluzii: conflictul transnistrean – miza strategiei la Marea Neagră

Acest material vrea să deschidă o dezbatere prea mult amânată. Prin urmare furnizează, deocamdată, mai multe întrebări decât răspunsuri, și nu își propună să conchidă nimic. Totuși, câteva precizări trebuie făcute, și ele vizează riscurile care s-au acumulat în prezent pentru ca problematica Mării Negre să fie ratată pe un interval de timp semnificativ de aici înainte. Riscul se referă la soluționarea eronată a „conflictului transnistrean”, a cărui semnificație devine astăzi somativă. Miza Transnistriei este, în realitate, miza unei strategii la Marea Neagră. Înainte de a arăta ce trebuie să facă, în opinia noastră, Bucureștiul în aceste condiții, vom trece în revistă câteva evoluții semnificative în dosarul transnistrean petrecute în capitala României.

Soluția cipriotă pentru Republica Moldova?

După publicarea raportul realizat de Alina Mungiu-Pippidi, Ion Naval, Cum putem ajuta Moldova să se ajute pe sine, SAR Policy Brief No. 16, București, august 2005, este rândul Institutului „Ovidiu Șincai” să dea publicității un Raport de analiză politică: Transnistria: Evoluția unui conflict înghețat și perspective de soluționare, București, septembrie 2005. Ambele materiale au un numitor comun, respectiv așa zisa „soluție cipriotă” pentru soluționarea diferendului transnistrean. Printre altele, ultimul Raport afirmă că „integrarea efectivă a Republicii Moldova în Uniunea Europeană se poate face aplicând același mecanism utilizat în cadrul Ciprului. Partea de la Vest de Nistru va fi integrată în Uniunea Europeană, restul se va afla sub un protectorat internațional al ONU”. Resurrecția „soluției cipriote” ca un soi de *deus ex machina* pentru Moldova este surprinzătoare. În primul rând, pentru că cei care o propun sugerează, fie și tacit, că au descoperit „soluția” și că o livrează, în sfârșit, unui auditoriu din România, Moldova și mai departe, care rătăcea, buimac, în lipsa unui reper salvator.

Și asta e greșit, cel puțin din câteva motive²¹. Primul ține de deontologie. A sugera pretenții de originalitate este incorect. În realitate, comparația cu Cipru a fost făcută cu doi ani în urmă, la Chișinău sau în alte medii occidentale. Cel care i-a dat conturul cel mai elocvent a fost, în capitala Republicii Moldova, Nicu

²¹ Nu avem aici pretenția de exhaustivitate, așa că vom lăsa la o parte confuziile punctuale existente în cele două rapoarte, inclusiv cea ilustrată de comparații cu spații cu care Transnistria este incomparabilă: Cipru, Kosovo etc.

Popescu, care a publicat în 2004 un text intitulat „Lecția ‘Cipru’ pentru Republica Moldova” (Eurojournal.org, Moldova AZI etc.). În menționatul articol, Nicu Popescu vorbea despre cinci lecții pe care Moldova le poate învăța de la cazul cipriot legate de combinația a două procese care se suprapun, respectiv integrarea europeană și reglementarea unui conflict secesionist²². La București, în cadrul unei discuții mai ample dedicate planurilor de soluționare a chestiunii transnistrene, a fost invocat și comentat și acest text (vezi: Lumea, nr. 12, 2004).

Textul a avut un rol benefic de catalizator pentru o dezbatere necesară, iar câteva dintre întrebările ridicate atunci au rămas și astăzi fără răspuns. Odată cu resuscitarea acestei idei în rapoartele deja menționate simți atmosfera unui reîntoarcere cu cel puțin doi ani în urmă. Motivul: nici una între întrebările ridicate atunci de criticii scenariului cipriot nu sunt abordate și soluționate astăzi. În plus, în lipsa unor răspunsuri clare la aceste întrebări, planurile din România riscă să se întoarcă împotriva intereselor României și ale Republicii Moldova.

Ce înseamnă Transnistria?

A vorbi în termenii unui „plan cipriot” de soluționare a conflictului ignoră faptul că premisele celor două situații sunt radical diferite. În cazul Republicii Moldova, decupajul dintre cele două entități este, astăzi, lipsit de orice criteriu cu excepția celui legat de puterea militară. Cei care propun o soluție cipriotă trebuie să definească, mai întâi, ce înseamnă „Transnistria” și cum o „separă” (fie și temporar) de restul Moldovei, față de care nu există diferențe etnice sau religioase semnificativ. Chiar datele recensământului – dubios – organizat de „autoritățile” transnistrene și difuzate luna aceasta indică o structură a populației în care predomină românii / moldovenii cu circa 32%, urmați de ruși 30% și ucraineni – 28%. În plus, există o omogenitate religioasă semnificativă, peste 80% declarându-se creștin-ortodocși.

²² 1. un stat divizat poate adera la UE. Deci argumentul ca „atâta timp cât Moldova nu rezolva problema transnistreană – aderarea la UE este imposibilă” nu este valabil, cel puțin formal;

2. Important este nu atât procesul de negocieri cu Transnistria, cât transformările interne în Moldova și apropierea de UE, care cu timpul pot influența pozitiv și procesul de reglementare transnistreană.

3. Democratizare, reforme și apropierea Moldovei de UE sunt cheile succesului pentru problema Transnistriei;

4. „Graba strică treaba”: Ciprul de Sud s-a concentrat pe propria dezvoltare în primul rând, și după două decenii și ceva a revenit la masa negocierilor într-o poziție de forță și a dictat într-o măsură mai mare condițiile reunificării.

De unde, atunci, diferențiere față de restul țării? Cei care sugerează un „plan cipriot”, se gândesc probabil la decupaje teritoriale „istorice” – Transnistria ar fi regiunea din stânga Nistrului. O asemenea sugestie nu are însă nimic de-a face cu realitatea. Astăzi, teritoriul controlat de separatiști mușcă semnificativ din dreapta Nistrului, astfel încât acest râu nu mai este nici pe departe o graniță. Ce se va întâmpla cu Tighina, de pildă? Unde va fi plasat acest oraș important în viziunea propovăduitorilor unui plan cipriot: în partea moldovenească, deci spre integrare europeană, sau în „Transnistria extinsă”, deci teritoriul care urmează să fie „înghețat”? Și dacă se optează pentru ca Transnistria să se oprească pe frontiera Nistru, cum se va realiza asta? Prin acțiuni militare pentru împingerea separatiștilor „la ei acasă”? Asta ar declanșa conflicte armate care ar fi, pe de-o parte, inacceptabil pentru toată lumea, și, pe de alta, ar însemna, până la urmă, tocmai recunoaștere regimului separatist din moment ce vrei să-i împingi „la locul lor”, adică dincolo de Nistru! Dacă s-ar opta pentru negocieri cu separatiști pentru „eliberarea” părții din dreapta Nistrului ocupată de Smirnov, tot la recunoaștere s-ar ajunge. Căci dacă se negociază trecerea smirnoviștilor peste Nistru, și numai atât, ai legitimat regimul de la Tiraspol și ai recunoscut independența Transnistriei. Adică, exact ceea ce promotorii „planului cipriot” afirmă că vor să evite... Iar dacă negocierile vor viza statutul întregii regiuni controlată de separatiști, ce rost mai are „planul cipriot”?

România nu e „Grecia” Moldovei

Planul elaborat pentru partea de sud a Ciprului se baza, în subsidiar, pe prezența unui actor hotărât și puternic care să împingă aceea zonă spre UE, prin acțiuni de lobby, presiuni internaționale, planuri și proiecte de dezvoltare economică, socială etc. Acel actor crucial pentru înțelegerea a ceea ce s-a petrecut în cazul Ciprului era Grecia – țară membru NATO și a UE. Fără ea, soluția ar fi fost imposibilă. Este România a Greciei a Moldovei fără Transnistria? Evident, nu. Nu a fost și nu pare că poate fi nici în viitorul apropiat. A vorbi, în aceste condiții, de la București, despre un „plan cipriot” înseamnă a nu înțelege resorturile profunde și „motorul” principal al succesului de azi al părții de sud a Ciprului. În plus, înseamnă a abandona complet Transnistria, pe de-o parte, și pe de alta a lăsa fără partener solid Republica Moldova (minus partea ei estică) pe drumul prezumat al integrării europene.

Ignorarea populației din Transnistria

„Planul cipriot” sugerează, abuziv, că există o „opinie publică” transnistreană, omogenă, a cărei opinie ar fi identică cu cea a regimului marionetă de la Tiraspol. Din moment ce toți gândesc în termeni sovietici, refuzând ostentativ orice apropiere nu doar de Moldova sau România, ci și de spațiul euro-atlantic, toți trebuie abandonați și ignorați până „le vine mintea la cap”. Ideea este și greșită și inacceptabilă. Pe de-o parte, cum spuneam, sugerează o omogenitate a populației din teritoriile ocupate de Smirnov et. comp. care nu există în realitate. În al doilea rând, ignoră ostentativ și nepermis ce cred sau spun oamenii aceia; și nu sunt puțini. Și unii dintre ei se mai încrâncenează să vorbească public și limba română...

A ignora această populație și diversitatea ei, a ignora cu metodă părerea unei populații de 500-600 de mii de suflete înseamnă a nu da doi bani pe democrația pe care o promovezi atât. Iar pentru a afla această opinie, nu ai nevoie de „planul cipriot”, ci de democratizarea regiunii, care nu se poate face în mod reală fără demilitarizarea și decriminalizarea ei... Adică revenim la Strategia celor trei D sau la Legea adoptată de legislativul de la Chișinău.

Problema refugiaților din partea estică a Moldovei

Începând cu anul 1992, partea de răsărit a Republicii Moldova – calificată de Consiliul Europei drept „zone de non-droit” – a fost părăsită de circa 100 000–130 000 de oameni, etnici români în majoritate. Din partea dreaptă a Nistrului ocupată încă de forțele separatiste se estimează că au plecat circa 50 000 de oameni. În plus, Federația Rusă a încurajat transferul a mii de alogeni, în special etnici ruși, cărora le sunt repartizate sau licitate, prin intermediul firmei „Sherif” (aparținând familiei Smirnov) casele părăsite de refugiații moldoveni²³. Problema care apare în ideea unui plan cipriot care presupune abandonarea părții estice a Republicii Moldova, este ce se va întâmpla cu acei refugiați care, practic, sunt invitați la integrarea în UE, pe de-o parte, și decuplați de spațiul în care se află bunurile lor materiale, inclusiv rude, prieteni etc. Ce se va întâmpla cu ei?

²³ O parte considerabilă dintre acești coloniști provin din aria extra-europeană a noilor state medio-asiatice.

Un scenariu cipriot e tardiv și inutil

Dacă în urmă cu doi ani o propunere de „scenariu cipriot” pentru Republica Moldova avea oarecare sens, cel puțin pentru atragerea atenției Occidentului asupra acestui „conflict înghețat” sau revitalizarea dezbaterilor în această chestiune și care păreau să i-a direcția extrem de periculoasă a unei federații care ar fi blocat definitiv Chișinăul în aspirațiile sale euro-atlantice, astăzi o asemenea propunere nu mai are nici un temei. Vine târziu și nu mișcă lucrurile din loc cu nimic.

Acum problema nu este neimplicarea instanțelor internaționale, ci maniera în care o fac. Un plan al României pentru Transnistria pare că vine prea târziu. Și OSCE-ul, și UE, și SUA, și Ucraina sau Rusia pare că sunt decise să „soluționeze” conflictul. Problema e cum? Dacă lucrurile merg în direcția pe care evaluează acum, ne vom trezi din nou în anii 2001-2003, adică în timpul luptelor anti-federalizare care s-au desfășurat atunci la Chișinău sau Washington, și unde adepții unor proiecte de federalizare cu consecințe grave pentru Republica Moldova au trebuit să renunțe cu ocazia respingerii memorandumului Kozak. Atunci societatea civilă de la Chișinău a derulat o acțiune extraordinară de early warning și a reușit – nu ușor! – să convingă marile capitale europene să nu accepte federalizarea republicii. Tabăra pro-federalizare era numeroasă: se găsea prin OSCE, la Washington, Kiev, la Moscova, la Tiraspol sau la Chișinău. Cei care se opuneau se aflau și ei cam prin acele locuri, la Chișinău în stradă sau în presa democratică, la Washington și Bruxelles²⁴. În final, clarificarea s-a produs, dar astăzi există riscul ca statutul Transnistriei să fie iarăși discutat peste capul cetățenilor Republicii Moldova sau a inițiativelor legislative ale Chișinăului (dintre care cea mai importantă este „Legea cu privire la prevederile de baza ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului – regiunii transnistrene a Republicii Moldova”).

Miza transnistreană este miza strategiei credibile și pro-occidentale la Marea Neagră

Și aici poate, eventual, intervenii România într-o primă instanță. Nu în propunerea de „soluții” pe care nimeni nu le mai i-a în serios, ci în avertizarea că un eșec sau o strategie eronată în Transnistria blochează tot procesul de elaborare a unei strategii la Marea Neagră și, în consecință, surpă aspirațiile euro-atlantice ale statelor din zonă. Miza transnistreană este miza unei strate-

²⁴ Pe larg despre această chestiune vezi: Dungaciu 2004b.

gii coerente și credibile la Marea Neagră. Dacă „soluționarea” se va face fără a lua în considerare normele elementare democratice pe care Occidentul vrea să le implementeze în zonă, atunci va fi dat semnalul că regiunea este abandonată și lăsată să bălțească în situația în care se găsește astăzi. Consecințele sunt extrem de negative și asupra lor trebuie să se concentreze astăzi actorii regionali, inclusiv Bucureștiul, căci eșecul politicii de extindere a UE la Marea Neagră va genera o perioadă de instabilitate la frontiera UE din mai multe motive:

1. Presiunea publică a generațiilor din țările limitrofe orientate către Occident și care nu mai au nostalgia „bunăstării fostului URSS”; acestea au crescut sau educat cu „ideea europeană” (căreia îi atribuie chiar semnificații morale) și care nu mai pot fi deturnate odată ce aspirațiile s-au declanșat. În plus, aceste generații nu mai vorbesc limba rusă satisfăcător, căci semnificația pe care o atribuie limbii ruse nu mai este aceeași.
2. Chiar în cazul unei basculări masive spre Est a acestor state abandonate de spațiul euro-atlantic, colaborarea inter-statală cu Federația Rusă nu va fi posibilă: statutul de failed state al acestor state le împiedică să colaboreze eficace și normal cu Moscova – elitele cu conexii (economice) în capitala Federației Ruse vor controla aceste state imediat și integral, căci separația economic / politic nu funcționează în aceste state slabe și ne-funcționale nici măcar cât funcționează în statele normale. Odată abandonate ele vor devenii colonii rusești, nu state capabile să colaboreze economic sau politic cu Federația Rusă – ceea ce ar fi normal și dezirabil pentru orice stat.
3. Apariția unor „țări sfâșiate” (torn country) în regiune – discrepanțe între generații și fracturi în rândul populației ca urmare a blocării accesului acestor state spre spațiul occidental - și perpetuarea stării de insecuritate în regiune.
4. Din această cauză vor apărea fluxuri de emigranți și presiune constantă la porțile UE, pe care țări precum România vor fi chemate să le blocheze. Va fi o veritabilă „misiune imposibilă”.
5. Securizarea traseelor energetice este crucială; UE nu se poate baza pe un spațiu furnizor de energie în cazul în care rutele combustibilului nu sunt securizate politic. În cazul abandonării politico-economice a spațiului, securizare este o iluzie.

Revenind la Transnistria și având în vedere cele afirmate mai sus, devine limpede că ceea ce numim astăzi „conflicte înghețate” se vor perpetua și că ele nu pot fi soluționate decât prin strategii globale la Marea Neagră, promovate inteligent de actori locali și implementate de actori internaționali. Dacă Occidentul va merge pe o „soluție” care să legitimizeze regimul transnistrean și pre-

zența militară străină în regiune, atunci aceasta devine un semnal clar că nu se va întâmpla cu Marea Neagră ceea ce s-a petrecut, la vremea lor, cu Marea Mediterană sau Marea Baltică, adică integrarea euro-atlantică a acestui spațiu. „Frontierele libertății” se vor transforma în frontierele eșecului și crizei.

BIBLIOGRAFIE

- Asmus, Ronald D. and Nurick, Robert C. (1996) „NATO Enlargement and the Baltic States”, *Survival* 382, no. 2, Summer: 121-142.
- Asmus, Ronald D., Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrigg (eds.) (2004), O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre, Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”, București.
- Aydin, Mustafa (2004), Europe's next shore: the Black Sea region after EU enlargement, *ISS, Occasional papers*, No 53, June.
- Bertsch, Gary K., Cassady Craft, Scott A. Jones, and Michael Beck (eds.) (2000), *Crossroads and Conflict. Security and Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia*, Routledge, New York, London.
- Bădescu, Ilie, Dungaciu, Dan (1995), *Sociologia și geopolitica frontierei*, Editura Floarea Albastra, 2 vol., București.
- Bildt, Carl (1994), „The Baltic Litmus Test”, *Foreign Affairs* 73, no. 5, September-October: 72-85.
- Bird, Tim and Croft, Stuart (2001), *The Copenhagen School and European Security*, working paper, University of Birmingham.
- Booth, Ken (1991), „Security and Emancipation”, in *Review of International Studies*, vol. 17, No. 4.
- Bordonaro, Federico (2005), „Merkel and German foreign policy”, *Power and Interest News Report (PINR)*, 13/07.
- Browning, Christopher S. (2001), „A Multi-Dimensional Approach to Regional Cooperation: The United States and the Northern European Initiatives”, *European Security*, Vol. 10, No. 4, pp. 89-91.
- (2002), *Competing or Complementary Policies? Understanding the Relationship between the NEI and NDI*, paper presented at the ISA panel, *Europe's North: A Platform for Innovative Policies*, New Orleans.
- Brundtland, Arne Olav (1994), „Nordic Security at the End of the Cold War: Old Legacies and New Challenges”, in Don M. Snider and Arne Olav Brundtland, eds., *Nordic-Baltic Security: An International Perspective*, Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, p. 1-30.
- Bugajski, Janusz (2004), „Putin's doctrine in the New East Europe”, *CSIS, Budapest Foreign Policy Club*, February 19, <http://foundation.moldova.org/stiri/eng/498/>.
- Bush, George W. (2001), *Remarks by the President in Address to Faculty and Students of Warsaw University, Poland*, 15 June.
- Buzan, Barry (1991), *People, States and Fear*, London: Harvester Wheatsheaf.

- Buzan, Barry, Waever, Ole, De Wilde, Japp (1998), *Security: A new Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner.
- Dungaciu, Dan (2004), „Adio arme? sau America despre ea însăși: Huntington și Brzezinski”, *Studii de securitate*, Nr. 3 (4/2004), www.studiidesecuritate.ro
- (2004a), *Națiunea și provocările (post)modernității*, Tritonic, București.
- (2004b), „OSCE și Republica Moldova – cronică a unei întâlniri (aproape) imposibile”, *Studii de Securitate*, aprilie, www.studiidesecuritate.ro.
- (2005), „La 10 iunie, Parlamentul din Republica Moldova a votat... poziția președintelui Băsescu la Summitul GUUAM de la Chișinău!”, *Flux*, Nr. 23, 17 iunie.
- Emerson, Michael (2001), *The Elephant and the Bear: The European Union, Russia and their Near Abroads*, Brussels, CEPS, 2001.
- (2004), „European Neighbourhood Policy – Strategy of Placebo”, *CEPS Working Paper*, No. 215, November.
- (2005), „The Black Sea as Epicentr of the Aftershocks of the EU’s Earthquake”, *CEPS Policy Brief*, No. 79, July.
- Herzig, Edmund (2000), *The New Caucasus. Armenia, Azerbaijan and Georgia*, The Royal Institute of International Affaires, London.
- Hough, Peter (2004), *Understanding Global security*, Routledge, Taylor and New York.
- Jaeger, Øyvind (2000), „Securitizing Russia: Discursive Practices of the Baltic States”, in *Peace and Conflict Studies*, Volume 2, November, pp. 18-35.
- Jackson, Bruce (2003), „The Failure of Putin’s Russia”, *The Washington Post*, November 15.
- Jopp, Mathias and Arnswald, Sven eds. (1998), *The European Union and the Baltic States. Visions, Interests and Strategies for the Baltic Sea Region*, Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs; Bonn: Institut für Europäische Politik.
- Knudsen, Olav Fagelund (1998), „The Nordic-Baltic Region Before Madrid and After: Diagnostic Statements Assessing Security”, in Hans Henrik Holm and Georg Sorensen, eds., *And Now What? The International System After the Cold War: Essays in Honor of Nikolaj Petersen*, Århus, Denmark: Politika.
- Lejins, Atis and Ozolina, Žaneta eds. (1997), *Small States in a Turbulent Environment: The Baltic Perspective*, Riga: Latvian Institute of International Affairs.
- Lieven, Anatol (1993), *The Baltic Revolution: Estonia, Latvia, Lithuania and the Path to Independence*, New Haven: Yale University Press.
- Maestro, Javier (2001), „Euro-Mediterranean Process and the Northern Dimension: a Comparative Approach”, www.bd.lst.se, 2001.
- McSweeney, Bill (1996), „Identity and security: Buzan and the Copenhagen school”, in *Review of International Studies*, vol. 22, No 1, January.
- (1999), *Security, Identity and Interests. A Sociology of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Puheloinen, Ari (1997), *Russia’s Geopolitical Interests in the Baltic Area*, Cambridge, MA: Center for International Affairs, Harvard University.
- Quo Vadis? NATO and the Baltic States (1996), *Conference Proceedings* published by

- the Konrad Adenauer Foundation and the Latvian Institute of International Affairs, Riga, Latvia, 7 December.
- Report of the Commission of Neutrality Policy SOU (1994), Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- Terriff, Terry, Croft, Stuart, James, Lucy, and Morgan, Patrik M. (1999), *Security Studies Today*, Cambridge: Polity.
- Thuat, François (2004), *Géopolitique des Caucases*, Ellipses, Paris.
- Tassinari, Fabrizio Mare (2004), *Europaeum Baltic Sea Region Security and Cooperation from post-Wall to post-Enlargement Europe*, Department of Political Science University of Copenhagen.
- Vahl, Marius (2001), „The Northern Dimension as a Model for Relations between the European Union and its Near Abroad”, <http://www.bd.lst.se/dimensionen/rapport/21>
- Vieregger, Miriam (2005), „Opțiunea Germaniei: Neo-gaullism sau atlantism?”, *New Europe Review*, Volume 2, Number 4.
- Zbigniew, Brzezinski and Larrabee, F. Stephen (1999), *U.S. Policy Toward Northeastern Europe*, New York: The Council on Foreign Relations.
- POLITICAL & SECURITY STATEWATCH Monthly bulletin on Moldova issued by IDIS VIITORUL www.moldova.org
- Studii de Securitate, www.studiidesecuritate.ro
- Colecția revistei Lumea Magazin, 2003-2004.
- Agenția FLUX, Chișinău.

Capitolul VIII.

REGIUNEA MĂRII NEGRE DIN PERSPECTIVA DIPLOMAȚIEI HIDROCARBURILOR

Ion Naval
Cercetător științific, SAR România

Introducere

Înainte de a intra în subiectul propriu-zis al acestui studiu, cu o temă atât de râvnită și de abordată în ultima perioadă, cu atâtea prognoze, anticipări, speculații, iluzii etc. ar trebui să explicăm, succint, principiile teoretice care au stat la baza analizei noastre. Altfel spus, ținem să remarcăm de la bun început că pornind de la aceleași date ale problemei, mulți analiști au ajuns la rezultate și concluzii total diferite, ceea ce ar trebui să-i dea de înțeles cititorului, că fiecare abordare nu poate fi decât relativă și subiectivă.

În ultima perioadă, în foarte multe studii privind relațiile internaționale a fost evidențiat faptul că analiza s-a axat preponderent pe aspectul economic. O fugară trecere în revistă a vieții internaționale ne sugerează că aspectul economic domină scena în defavoarea factorului politic. Totuși, o veritabilă diplomație economică consistă în altceva. Și anume, în urmărirea obiectivelor economice cu diverse mijloace (economice, militare, juridice, politice). Economia este, așadar, departe de a domina fără o distincție față de finalitatea demersurilor diplomatice. Mai mult decât atât, importanța care i se acordă, pare a fi uneori ciclică, cauzată doar de anumite circumstanțe. Chiar dacă economicul pare a fi preocuparea de bază în studiile privind relațiile internaționale, există totuși unele „ipoteze” care trebuie reevaluate:

- „Pierderea suveranității politicului în fața creșterii în forță a factorului economic”. Însă tot autoritățile politice sunt, în majoritatea cazurilor, cele care formează piețele, definesc condițiile lor de funcționare, tot ele sunt cele care fixează limitele geografice, printr-o alegere politică cu consecințe serioase (ex.: „Până unde se poate extinde UE?” ...);
- O altă ipoteză arată că diplomația a devenit instrumentul întreprinderilor, pentru a-și asigura expansiunea în străinătate. Or, copacul nu ar trebui să ascundă pădurea. Identificarea unei politici externe cu o întreprindere sau un produs al acesteia nu este posibilă decât în statele unde economia e nediversificată;

- O altă idee vehiculată în mod frecvent este că economia are un rol atât de important în viața internațională, încât a generat o nouă formă de conflict și, anume, războaiele economice. Un exemplu elocvent ne arată că lucrurile nu stau chiar așa: există oare un război economic între industria aeronautică a celor doi giganți, „Airbus” și „Boeing”, care utilizează motoare și echipamente fabricate de celălalt? Dispariția uneia dintre cele două companii ar avea un efect dezastruos asupra celeilalte, astfel devenind victime ale legislației anti-monopol. Se cere să remar-căm greșeala de a privi economicul din perspectivă conflictuală, logica de funcționare a economicului nefiind aceeași cu cea a politicului.

Credem că se exagerează când se afirmă că factorul economic a monopolizat viața internațională. Este adevărat că nimic nu s-ar face în politica externă care ar influența negativ, în mod direct economicul, nimic nu se mișcă în plan politic fără implicații de ordin economic. Însă nu putem vorbi de dictatura unui aspect asupra altuia, e vorba mai degrabă de-o interacțiune între cele două dimensiuni, politică și economică. În studiul nostru, vom insista mai mult asupra activității economice din regiunea Mării Negre, încercând să analizăm factorul economic și politicul în permanentă interconexiune.

Cel de-al doilea aspect empiric al acestei lucrări se referă la modul de a analiza „actorii” (statele) din regiunea Mării Negre. Accentuăm din capul locului că viziunea asupra acestei probleme va fi apropiată de cea a constructiviștilor. Amintim că după constructiviști „Interesele statelor își au rădăcinile nu în configurarea raporturilor de forță precum la realiști, nici într-o abordare bazată pe chemările exprimate de „actorii” societății precum la liberali, ci în identitățile statelor, altfel spus, în reprezentările pe care statele le fac asupra lor înseși și asupra celorlalți, asupra propriului rol și rolului celorlalți în cadrul sistemului internațional.”

În contextul relațiilor internaționale, aceste autoreprezentări geopolitice ale statelor contează la fel de mult precum situația lor reală. Pentru a ilustra această idee vom lua cazul Rusiei (unul din actorii principali în regiunea Mării Negre), pentru care viziunea pernicioasă a cercurilor de conducere rusești de „încercuire”, în pofida situației reale, dă naștere la disensiuni în relațiile internaționale. Pentru a înțelege această atitudine a Moscovei, e necesar să explicăm motivele care au generat-o. Pentru Occident, Rusia este o realitate geopolitică care timp de o mie de ani ocupă centrul spațiului euroasiatic, având intenții clare de a controla atât zonele periferice europene cât și cele asiatice, de unde și convingerea Moscovei că puterile occidentale urmăresc izolarea Rusiei pentru a-i împiedica expansiunea.

Puțin contează dacă încercuirea Rusiei este reală sau nu, ceea ce, paradoxal, pare evident este că elitele politice și militare rusești sunt absolut convinse că această „încercuire” există, iar consecințele unei asemenea obsesii au fost tot timpul dezastruoase (istoria a arătat-o), fie că e vorba de strategii de contra-„încercuire” sau de alt gen de acțiuni. Ținem să menționăm că și ceilalți actori din bazinul Mării Negre (dar și a Mării Caspice) și-au construit anumite imagini care configurează și identitatea (politică, economică, culturală) statelor din jur. Acest lucru este valabil și pentru țări relativ mari ca România și Ucraina, care se cred la periferia Europei, dar și a „Imperiului” Rus; pentru statele ex-sovietice Moldova sau Georgia, acestea trăind încă destul de acut percepția de țări coloniale și post-coloniale. Ar mai fi de precizat că paradoxul constă în faptul că nu contează dacă realitatea corespunde imaginii pe care și-a format-o statul respectiv dar că elitele politice acționează ghidate de propria imagine despre țara și regiunea dată. Prin urmare, nici activitatea corpurilor diplomatice nu poate fi alta decât o reacție venită din această percepție. De aceea e greu să te aștepți în viitorul apropiat la miracole economice, geostrategice sau de alt gen în aceste state.

8.1. Problematika economică a Mării Negre

Astăzi, după 15 ani de la căderea regimului comunist, țările din bazinul Mării Negre nu au depășit multiplele divergențe istorice care le separă. Obiectivele naționale ale acestor state nu sunt compatibile – și asta poate și din cauza că încă nu există afinități între noile state din regiune, acest lucru având consecințe globale asupra securității în regiune. Riscurile de securitate astăzi trebuie privite mai profund, depășind doar riscurile militare. Luându-le și pe acestea în calcul ar trebui să ne orientăm mai mult spre problemele stringente: actele teroriste; pierderea surselor de aprovizionare cu materie primă și, în special, de energie (ale cărei victime pot fi majoritatea statelor din regiune); modificarea fluxurilor migratoare sau presiuni demografice neacceptate, cum ar fi, bunăoară, cazul tătarilor întorși în Crimeea și, bineînțeles, problemele legate de controlul căilor de transportare a petrolului și gazului etc. De fapt, numărul și motivele conflictelor potențiale în zonă sunt mult mai mari decât ni le imaginăm, iar în 1993 Michel Foucher în lucrarea sa „Fragments d'Empire” identifică 173 de cauze posibile de conflicte la periferia Rusiei.

Aceasta este, în general, moștenirea războiului rece și, în special, a politicii Moscovei în această regiune timp de jumătate de secol. Or, astăzi ne dăm și mai bine seama că această parte a Europei se va confrunta și în continuare cu probleme de securitate. Vorbind în termeni strategici, această zonă e una aflată la „periferia” a două mari forțe Europa și Rusia. De altfel, și Bruxellesul

este conștient de acest lucru, drept dovadă fiind faptul că Strategia de Securitate Comună dă prioritate ideii de Vecinătate Comună, care, după părerea analiștilor externi dar și din regiune, va sta la baza unei noi arhitecturi de securitate pe vechiul continent, aflat astăzi încă în construcție (poate și din cauză că multă vreme a fost privită cu superficialitate de europeni).

În acest studiu vom examina dinamica acestor fenomene, referindu-ne doar la hidrocarburi, care nu sunt singurele resurse energetice de bază în economia mondială, ci doar un element foarte important ce va influența noua arhitectură de securitate în Europa. De fapt, importanța și relevanța acestui aspect reiese mai degrabă din faptul că logica lor e deseori diferită de cea politică, dar de fiecare dată sunt tratate din perspectiva consecințelor lor reale. Pentru un stat ca Rusia, a cărei dorință seculară e de a fi tratată ca mare putere, chiar dacă PIB-ul ei nu-l depășește astăzi pe cel al Olandei, politica energetică devine atu-ul esențial (dacă nu cumva singurul real) în negocierile sale externe și ne referim aici, în special, la cele cu Europa. Astfel încât, statele mici din regiune se află în dublu prizonierat generat de politică energetică a Rusiei – pe de o parte, prin dependența lor de hidrocarburile rusești iar, pe de altă parte prin dependența ascendentă a Europei de aceste hidrocarburi. În cele ce urmează vom încerca să analizăm cum stau lucrurile astăzi în această regiune din perspectiva hidrocarburilor dar și cum ar putea evolua ele pe termen scurt. Mai ales că astăzi, după o revenire în forță a pro-europenismului în fostele republici sovietice, dezideratele sunt mult mai clare. A devenit evidentă dorința acestor state de a ieși de pe orbita rusească, fie că e vorba de cea politică, economică sau de securitate, iar pe de altă parte este evident că ele depind în mare măsură de „înțelegerea” dintre Rusia și Europa referitoare la acest spațiu.

8.2. Marea Neagră ca singură opțiune pentru exportarea hidrocarburilor de la Marea Caspică

După căderea regimului comunist am asistat la o creștere continuă a problemelor geoeconomice și geopolitice din jurul Mării Negre – această creștere are două cauze majore: a) apariția în fostul spațiu sovietic a opt state noi, dintre care șapte sunt enclave; b) redescoperirea hidrocarburilor de la Marea Caspică. Marea Caspică este o mare închisă¹ și din această cauză Marea Neagră

¹ De unde și marele dezbateri între statele de la litoral, adică cei care susțin că ea e un lac vor o reimpărțire a bogățiilor ei după dreptul apelor închise pe când opozanții, adică Rusia și Iran, consideră că ea este o mare și împărțirea să se facă conform drepturilor maritime de partajare a apelor, adică în apele neutre orice stat de la litoral putind exploata bogățiile sale submarine.

devine pasajul cvasiobligatoriu pentru accesarea pe piața europeană, dar și pe cea americană. După descoperirea hidrocarburilor caspice principala problemă care s-a pus a fost controlul rețelelor de transport. Un astfel de control îi oferă beneficiarului mai mult decât avantaje economice. Din această cauză mulți analiști au fost tentați să vorbească despre un nou „Mare Joc”² pentru a evidenția atracția unor companii multinaționale și state occidentale pentru o zonă considerată mult timp câmp închis lăsat în sfera de interes a Rusiei.

Bătăliile pentru rețelele de transport și cele de exploatare a bogățiilor naturale sunt legate între ele. Este evident faptul că o companie de extragere, să zicem una rusească, va căuta să folosească căi de exportare de pe teritoriul Rusiei și va colabora cu companii rusești, ceva de genul tandemului Lukoil-Transneft. În astfel de cazuri toate metodele sunt permise: destabilizarea partenerilor, lupta pentru credite de dumping asupra prețurilor, supraîncărcare de proiecte fără a se putea distinge propunerile realiste de loviturile de bluf... După dezbaterea tehnică pentru cele mai bune traiectorii și modalități de transport (rute, căi ferate, oleoducte...) s-au profilat foarte repede o serie de chestiuni politice și strategice. O simplă dovadă în acest sens o reprezintă perioada anilor '96-'97, când petrolul era foarte ieftin, nerentabil pentru exploatarea de la adâncimile unde au fost descoperite marile rezerve din zonă (în primii ani se speculau cifre comparabile cu bogățiile din golful Persic, ori situația reală era diferită...). Tocmai în această perioadă americanii au început să investească masiv și să se intereseze foarte serios de această zonă (ajungându-se până la desemnarea unui secretar de stat pentru problemele zonei Mării Caspice), se vedea clar că petrolul era mai degrabă un pretext de a se infiltra în zonă. Desigur, astăzi când privim zona din unghiul prețului de 50 de dolari barilul de petrol, ne aducem cu greu aminte mirarea pentru acele investiții când barilul nu depășea 15 dolari americani.

8.3. Marile proiecte de tranzitare a hidrocarburilor

Înainte de a vorbi despre proiectele importante de evacuare a hidrocarburilor din regiunea Mării Caspice via Marea Neagră, ar trebui să evidențiem faptul că au existat și există foarte multe proiecte, dar de cele mai multe ori

² E vorba de referirea la primul Mare Joc din regiunea Caspică, adică lupta geostrategică dintre Imperiul Britanic și cel Rus din sec.XIX.

acestea sunt ireale, cu toate acestea, analizele geopolitice asupra acestor zone le-au acordat deseori un loc important³.

În Azerbaidjan, imediat după căderea URSS, Aboulfaz Eltchibey este ales, în iunie 1992 președinte al Republicii. Membru al intelighenței, naționalist înfocat, anticomunist convins, el dorește să rupă toate legăturile cu Rusia pentru a forma noi alianțe strategice cu Turcia, SUA și Israel. Una din prioritățile sale erau dezvoltarea economică prin exploatarea potențialului petrolier. Marile companii internaționale au folosit această ocazie de a se implanta în zona de unde au fost îndepărtate până atunci. Acești investitori străini n-au putut fi opriți de contenciosul ruso-azer asupra statutului Mării Caspice, ci doar de dificultatea alegerii rutelor de evacuare. Anume acesta și era de fapt miezul problemei. Întreaga zonă a Apșeronului, în largul Bakuului, trebuia să furnizeze 700.000 barili pe zi (35 milioane de tone) în 2006, față de cei 7000 barili în 1996. Astfel că viitorul raporturilor de forță în zonă era privit ca o bulversare totală.

În iunie 1993 a fost încheiat un precord între un consorțiu internațional și SOCAR (companie petrolieră azeră), dar care, ironia sorții, nu va fi niciodată finalizat. Dat fiind faptul că la câteva zile după semnarea precordului, președintele Eltchibey a fost răsturnat printr-o lovitură armată orchestrată pe sub mână de Moscova și dirijată de colonelul Suret Husseinov, un erou al războiului din Karabah. Rușii n-au putut tolera faptul că nici o companie de-a lor nu participa la extragerile din gigantul câmp de extracție din Azerbaidjan. Heidar Aliev, un vechi aparatcchik îl înlocuiește pe Eltchibey. Ex-șef al KGB Azerbaidjan, Heidar Aliev a mai fost și prim-secretar al partidului Comunist al Republicii azeri. O dată cu reîntoarcerea sa, acesta decide să desfacă acel precord semnat de predecesorul său și să reînnoiască relațiile cu Rusia.

Astfel, Moscova profită de aceste circumstanțe favorabile din zonă pentru a-și consolida autoritatea în Caucaz și Asia Centrală. În primul rând, Rusia profită de haosul care domnește în zonă – de altfel un haos bine întreținut de Moscova (contenciosul dintre Armenia și Azerbaidjan cu privire la Karabah, seceonismul republicilor Adjaria, Osetia de Sud și Abhazia din Georgia,

³ Din acest motiv nu ne vom opri asupra cazurilor în care realizările avansează mult mai încet (ca sa nu zicem că nici nu există) ca imaginarul. Un caz reprezentativ în acest sens îl constituie diversele proiecte care s-au speculat în cazul GUUAM, dar să repetăm - încă nu există cazuri care ar depăși imaginarul. Fiindcă nu e chiar corect să se „alipească” proiectul Trasea pentru GUUAM, iar altceva nu a fost concretizat. Astfel încât cititorul n-ar trebui să se mire că nu va regăsi GUUAM pe ruta marilor proiecte (chiar dacă multe din recentele analize referitoare la această organizație nu folosesc decât caracteristici la superlativ și mă întreb care ar fi motivul real...)

diplomația „gazului” în Ucraina etc.). În aceste condiții Azerbaidjanul a încheiat o serie de contracte de extragere a hidrocarburilor sale care s-a unificat într-un consorțiu internațional (numit „contractul secolului” sigla fiind AIOC în engleză sau AMOK în rusă), care cuprinde zece parteneri: Emoco, Exxon, Penzoil, Unocal pentru SUA, Lukoil pentru Rusia, Delta pentru Arabia Saudită, Socar pentru Azerbaidjan, TPAO pentru Turcia. Astfel totalul investițiilor prevăzute inițial se ridică la o cifră de 14 miliarde \$. După semnarea acestor contracte, problema imediată care s-a pus a fost modalitatea de evacuare a aurului negru. Problema evacuării e mult mai complicată și mult mai dificil de realizat. Aici sunt de menționat trei probleme: cantitățile de transportat, zonele pentru traversare și în fine costurile de instalare și durata utilizării.

8.4. Proiectele de rute ale UE

UE nu se limitează la proiecte doar având în calcul viitoarele state membre (România, Bulgaria), dimpotrivă, unul din cel mai mare proiect finanțat de UE se referă și la statele Orientale și de Sud ale țărmului Mării Negre. Totul a început de la o întâmplare. Vrând să livreze, în 1990-1991, ajutor alimentar Republicilor sovietice din Caucaz și Asia Centrală aflate în conflict, europenii au descoperit că nu puteau face acest lucru decât prin rețelele rusești, care erau dificile și puțin sigure. Din opt state care și-au căpătat independența în 1991, doar Georgia nu e enclavă – cu toate că și aceasta reprezintă un caz specific, ea nu prea avea control asupra întregului litoral, întrucât Adjaria și Abhazia dețineau mai mult de trei sferturi din litoral.

Furnizarea pentru aceste opt state a unei soluții alternative credibile față de monopolul rus de pe marele axe de export existente: acesta este scopul programului TRACECA (Transport Europa-Caucase-Asia), pe care UE îl lansează în 1993. El este extins mai târziu și pentru Ucraina și Moldova. Programul nu prevedea decât mijloace de transport clasice: porturi, rețele rutiere și feroviare. Pe lângă faptul că programul e susținut de UE, un alt element al succesului său s-a datorat și faptului că la început el nu „deranja” Rusia cu termeni precum oleoduct și gazoduct, ceea ce în concepția strategilor ruși e ceva absolut vital. Totuși el a fost completat cu un important proiect consacrat oleoductelor (Inogate) cât și prin proiect de culoar aerian (Southern Ring Air Route), făcând în ansamblu un veritabil „coridor euro-asiatic”.

Chiar dacă nu a fost inițiatorea proiectului, SUA și-a oferit repede susținerea, participând la punerea lui în aplicare și răspunzând la apelurile pentru diverse oferte. La finele lui 1996, din dorința de a întări puterea atractivă a proiectului, acesta a fost înscris într-un vechi mit, calea fiind redenumită

„Drumul mătășii din secolul al XXI-lea”, chiar dacă așa-zisa rută n-a folosit niciodată o axă atât de complexă. Obiectivul occidentalilor este clar: consolidarea noilor state suverane implică pentru acesta o marjă de manevră mai largă în alegerea partenerilor economici și deschiderea lor pe piața mondială. Se pare că acest lucru le-a reușit destul de bine. În orice caz, o alternativă mai complexă, pentru fostele republici sovietice, până acum nu fusese proiectată. Iar alăturarea acestui proiect economic la GUAM este pentru moment singurul pilon real de consolidare în termeni practici a proiectelor acestei organizații. Organizație căreia, dacă până acum îi lipsea mai degrabă coerența politică, acum a venit timpul punerii în practică a unor lucruri cât mai concrete, dacă nu vrea să rămână o eternă fantomă, pomenită doar în studii. Mai ales că șefii statelor membre ale acestei organizații sunt perfect conștienți că drumul către o alternativă de securitate (unul din scopurile fondatoare ale organizației) trece tocmai prin rezolvarea acestei probleme de dependență economică față de Rusia, adică față de hidrocarburile rusești.

8.5. Proiectele mai vechi ale Rusiei

Transportul de cantități mari de petrol brut implică utilizarea mai multor căi. Chiar dacă la început Rusia concepea să utilizeze o singură cale pentru transportarea petrolului la Marea Neagră, și anume cea existentă deja la Novorosiisk, fie că era vorba de petrol extras în primii ani sau cel produs pe termen mai lung. Acest oleoduct avea în schimb un mare inconvenient, el trecea prin Groznâi, iar războiul din Cecenia a schimbat mult datele problemei. Chiar dacă în primii ani Rusia era frământată de lupte politice interne pentru puterea de la Kremlin (și nu numai, căci peste tot în regiune, a avut loc o luptă de schimbare a tuturor elitelor), în anii imediat următori ea a început să reacționeze în spiritul care o caracterizează. Moscova a relansat propriile soluții de transport care excludeau orice participare a companiilor străine. După cum relatează și Vladimir Yakunin, vice-ministru rus al Transporturilor, „în epoca globalizării economiei, importanța transporturilor pentru Rusia a crescut. Și nu vom exagera dacă vom spune că ele au devenit elemente de bază ale paradigmei geopolitice ruse”.

Totuși, Rusia trebuie să țină cont de un mare handicap, fără îndoială unul fundamental, deoarece el se referă la strategia de ansamblu urmată de Moscova în această regiune după 1991. Pe parcursul mai multor ani, Kremlinul a contat pe achizițiile dominării sale seculare fără a evalua amploarea schimbărilor și mutărilor în desfășurare, fie că era vorba de relațiile bilaterale sau cele din cadrul CSI, Rusia a dus o politică care se baza imprudent pe presiuni și promi-

siuni. Această atenție a Moscovei asupra problemelor cruciale de transport care servesc Rusia și asupra deschiderilor sale spre lumea externă nu uimește prin nimic. Organizarea rețelelor de transport și de fluxuri în interiorul spațiului sovietic și la periferiile sale era unul din factorii esențiali de coerență politică a sistemului, un element determinant de manipulare în propriile teritorii. În același timp, statele nou-formate ca rezultat al dezmembrării URSS căutau oportunități de afirmare a suveranității și asupra propriului teritoriu, implicit asupra oleoductelor și gazoductelor, dar și o redefinire a logicii spațiale și a fluxurilor care se înscriau într-o lume deschisă proceselor de concurență.

Moscova a reacționat prin înlesnirea unui nou program de reorganizare a propriilor rețele. Oleoductul Baku-Novorosiisk se înscria în acest program și îi oferea Rusiei un dublu avantaj: o capacitate ușor peste cea a oleoductului Baku-Supsa (6-7 milioane de tone, iar Transneft asigură că poate fi ridicată și până la 17 milioane de tone) și construirea derivației ce evită Cecenia. Aceste avantaje au permis racordarea la un nou terminal petrolier la Mahachkala. Pentru ruși, așteptările de la acest proiect vizează captarea în avantajul lor și a exporturilor de petrol brut provenite din Turkmenistan. Un alt proiect important este achiziționarea CTC-ul (Consortium de Tuburi Caspiene) cu o capacitate care trebuie să crească în următorii ani până la 67 milioane de tone. El leagă câmpurile de exploatare nord-kazahe cu noul terminal petrolier de la Novorosiisk, Cheskaris, terminal cu o capacitate de aproximativ 40 milioane de tone, ceea ce dublează practic traficul portului.

În același timp, Rusia va construi între Suhodolnaia și Radionovskaia o derivare crucială a oleoductului Samara-Novorosiisk, ceea ce îi va permite evitarea pasajului pe la Lisichansk, în Ucraina. Realizarea mai multor gazoducte ar trebui să le permită rușilor pe termen scurt să spargă definitiv quasi-monopolul ucrainean pentru tranzitul de gaze rusești, ceea ce va avea un efect redutabil asupra legăturilor de interdependență dintre aceste două țări. Lung timp considerat „șarpe de mare” proiectul Blue Stream avansează cu pași rapizi. Acest gazoduct submarin, care leagă prin Marea Neagră portul rusesc Djugba cu portul turcesc Samsun (de o capacitate de 16 miliarde metri cubi anual) ar permite înlocuirea tuburilor actuale spre această țară care se învecinează la Marea Neagră și cu Ucraina, și cu România, și cu Bulgaria.

Un alt proiect total neașteptat este construirea unei conducte între Novorosiisk și Ceyhan (!), via Georgia. Acest proiect are ca bază de lansare evitarea pasajelor prin strâmtorile Bosfor și Dardanele și relansarea tranzitării prin Rusia a petrolului brut azer și mai ales a celui kazah, după lansarea BTC (Baku-Tbilissi-Ceyhan). El le-ar putea aduce autorităților ruse până la 600 milioane \$ anual. O problemă a acestui proiect este că el trebuie să tranziteze

o republică secesionistă din Georgia – Abhazia, iar relațiile ei cu Tbilisi sunt încă nerezolvate.

Chiar dacă deține un cvasi-monopol de evacuare a resurselor din zona caspică, în prezent Rusia pare totuși a avea doar răspunsuri parțiale. Evident, istoria și geografia acestei țări îi oferă atu-uri majore în partida jucată astăzi în regiunea Mării Negre. Iar suprapunerea contradicțiilor interne cu lipsa de mijloace, care o obligă să întrețină cu Occidentul relații de cooperare/rivalitate, face destul de imprevizibil viitorul politicii sale în regiune. Acest viitor imprevizibil devine unul din factorii majori de risc la adresa securității din regiune.

8.6. Alternative concurente

Diverse constrângeri au condus spre căutarea altor soluții de evacuare a hidrocarburilor caspice: capacitățile de transport, insistența americanilor sau dorința azerilor (dar și a turkmenilor și kazahilor) de a nu depinde doar de rutele rusești. În aceste condiții, de la bun început, a apărut proiectul Baku-Tbilisi-Ceyhan, până în prezent cea mai importantă alternativă la proiectele Rusiei. Orice s-ar zice, nimeni, nici chiar rușii, nu mai contestă astăzi necesitatea a două rute principale.

De altfel, Georgia a căutat în permanență alte surse de finanțare, în special cele venite din SUA, americanii fiind foarte interesați de o rețea regională extinsă, pentru a-și valoriza contractele semnate cu Kazahstanul de către Chevron în vederea exploatării câmpului Tengviz (se știe că diplomația americană are o regulă nescrisă, dar probată practic *Flag followed travel*). Pentru SUA, Marea Caspică e un mijloc de diminuare a dependenței sale față de țările din Orientul-Apropiat. Pentru a se contrapune Teheranului și Moscovei, oleoductul Baku-Ceyhan a devenit o prioritate absolută pentru americani. Acest oleoduct trebuie de fapt să devină pilonul stabilității statelor din zonă. „Nu e o conducta în plus, declara secretarul pentru energie Bill Richardson în 1999, este o structură strategică care promovează interesele naționale de securitate ale SUA”.

Următorul pas al SUA a fost susținerea unui proiect de conducte transcaucazian care să fie racordat la BTC. Hidrocarburile din Kazahstan și Turkmenistan evitând, după Azerbaidjan, tranzitarea Rusiei. În paralel, SUA acordă celor 8 state riverane Mării Caspice o asistență militară din ce în ce mai importantă, în 2000 suma cheltuielilor fiind evaluată la aproximativ un miliard de dolari, Georgiei revenindu-i partea cea mai însemnată. În această ordine de idei, era evident că Washingtonul dorea să se ocupe de statul cel mai instabil din zonă – Georgia (cu trei republici secesioniste Abhazia, Adjaria, Osetia de Sud). Sub pretextul de a-i ajuta pe georgieni și, în fine sub pretextul invocat de

ruși de combatere a islamiștilor ceceni infiltrați în Defileul Pankisi, Pentagonul își stabilește un prim cap de pod politico-militar, chiar dacă e vorba de un contingent modest, acest lucru implicând o intimidare a rușilor (din simplul motiv de a nu se atinge de soldați americani⁴) în cazul în care ar încerca să provoace ofensive sau represalii pe pământul georgian. Ținem să menționăm că chiar dacă acest contingentul are un număr redus de militari, aflarea lui aici presupune dotarea cu tehnică militară avansată, inclusiv radare (de altfel, o astfel de schemă nu conține nimic nou: între 1962-1967 în sudul Vietnamului s-a ajuns de la câteva sute de instructori la 500.000 de combatanți americani).

Rusia a reacționat imediat. Incidentele de la granița ruso-georgiană au izbucnit imediat, în timp ce Putin anunța întărirea măsurilor de control la frontiera cu Azerbaidjanul. Mesajul Moscovei era clar: Rusia dispune de suficiente mijloace pentru a destabiliza relațiile dintre cele două state sau să împiedice serios punerea în aplicare a acestor conduite pe care nu le agreează.

În ultimul timp, se pare că și Republica Moldova a depășit punctul mort în care se află de câțiva ani proiectul de la Giurgiulești, adică construirea unui terminal petrolier la Dunăre (și a unui miniport maritim). E vorba de un terminal care ar avea o capacitate de exploatare de 2 milioane tone petrol anual dar și construcția unei uzine de prelucrare a petrolului brut. Compania care se ocupă de această investiție, „Azpetrol”, e benefică pentru Moldova din simplu motiv că aceasta vine dintr-o țară mare producătoare/exportatoare de petrol – deci ar avea interese să facă lobby în favoarea traversării petrolului brut caspic via Moldova. Chiar dacă proiectul nu e grandios – el e avantajos, cel puțin, pentru economia locală, în plus micșorează dependența față de petrolul Rusiei, ca să nu mai vorbim de visul geopolitic al oricărui stat – accederea la mare, cu tot ce reprezintă aceasta. Sigur, proiectul nu se ridică la înălțimea declarațiilor politicianilor locali referitoare la acesta (amintim că acordul a fost încheiat într-o perioadă electorală) și, de altfel, cum s-ar explica faptul că timp de opt ani nu s-a găsit un investitor serios pentru el și nici BERD, ca finanțator inițial, nu a reușit să-l finalizeze. Dar repetăm, pentru un stat enclavă ieșirea la mare e o împlinire a visurilor geostrategice iar referitor la efectele economice ar trebui doar să se debaraseze de declarații pompoase gen „poarta de aur spre Europa” (atâta timp cât se pornește de la astfel de visuri orice rezultat devine un eșec). Dar se pare că acest lucru caracterizează majoritatea țărilor din zonă – orice

⁴ Rezultatele nu s-au făcut mult așteptate, nimeni nu-și închipuie astăzi venirea la putere a lui Saakașvili fără ajutorul americanilor.

mic proiect economic a fost politizat în toată profunzimea lui, iar rezultatul a fost de fiecare dată la fel: tot ce este politizat e doar de fațadă.

De remarcat că toate aceste alternative la proiectele Rusiei n-ar trebui să fie concurente între ele. Atâta timp cât interesul major al acestor mici state este ieșirea de pe orbita rusească, ele nu pot avea o influență reală decât conlucrând, fiindcă astăzi este clar că în lupta care s-a dus în perioada anilor '90, Rusia a ieșit câștigătoare. Acest lucru are consecințe destul de serioase, cel puțin pe termen scurt harta hidrocarburilor din zonă se va schimba cu greu. Or, în clipa în care se pune problema concurenței dintre Moldova și Ucraina, Ucraina și Georgia etc. pentru aceste proiecte, cu greu se mai poate crede într-o redefinire a hărții geoeconomice în regiune. Să sperăm că după valul revoluțiilor portocalii elita politică din aceste state va conștientiza acest lucru.

8.7. Așteptările României legate de tranzitarea hidrocarburilor caspice prin Marea Neagră

Printre noii actori geopolitici de la Marea Neagră, poziția geostrategică a României este una din cele mai ingrate – situată de-a lungul secolelor la intersecția de interese a marilor puteri „poziția României poate reprezenta în egală măsură un unghi mort sau să devină o zonă de interferență”. Astăzi poziția geostrategică a României este întărită de canalul Dunărea-Marea Neagră, care completează conexiunea Rhin-Main-Dunăre și care este consolidată și de controlul de către România a ultimilor 1000 de km ai cursului navigabil al Dunării.

Canalul Rhin-Main-Dunăre, terminat în 1992, creează un veritabil culoar navigabil între Rotterdam și Constanța (3000 de km putând fi parcurși în trei zile și jumătate). Acest lucru permite proiectarea unui flux comercial direct între Marea Nordului și țările riverane Dunării și Mării Negre, de unde și speranța de a transforma Constanța într-un echivalent al Rotterdamului pentru Marea Neagră (speranțe încurajate prin recente investiții japoneze în modernizarea infrastructurilor portuare). Din toate țările traversate de Dunăre, România are astăzi discursul cel mai bogat în proiecte de viitor legate de acest mare fluviu. De fapt, acest discurs nu este nou, el se înscrie într-o mare listă care începe în anii 30 ai sec. XIX, când principatele Valahia și Moldova erau cunoscute sub numele de Principate Dunărene (elitele moldo-valahe ale epocii reușiseră să atragă interesul și simpatia lui Napoleon al III-lea și a reginei Victoria care vedeau în unificarea principatelor crearea unui stat amic și aliat, gardianul intrării spre Dunăre și în fața expansiunii rusești în direcția strâmtorilor, iar războiul din Crimeea fiind dus sub imperiul acestei logici, logică care a permis unirea Principatelor, dar a și îndepărtat Rusia din această zonă). În perioada comunistă

au fost realizate două mari proiecte: construirea barajului și a hidrocentralei Porțile de Fier I (1972) și Porțile de Fier II (1994) și a canalului Dunăre-Marea Neagră cu două branșe, una la Constanța și alta la Midia.

Având aceste atu-uri, România a prezentat în ultimii ani o serie de proiecte extrem de ambițioase, printre care amintim doar „România la intersecții”. Scopul acestor proiecte este de a atrage pe coridoarele IV, VII și IX ale TRANCECA a unei însemnate părți de hidrocarburi din Asia Centrală și din Caucaz, spre Europa Orientală, Centrală și Occidentală. Să reamintim traseul celor trei coridoare europene:

- IV Berlin-Bratislava-Budapesta-București-Constanța;
- VII Rotterdam-Constanța pe Dunăre și pe canalul Dunăre-Main-Rhin;
- IX Helsinki-Kiev-Marea Egee, prin Constanța și Istanbul.

Importanța acestor coridoare pentru România se explică printr-o cerere mare de hidrocarburi în țările europene⁵, cerere ce se va dubla în următorii 20 de ani, crescând de la 70 la 140 de milioane de barili pe zi. Printre altele, Consiliul Mondial al Energiei prevede pentru anul 2020 un consum de 360 milioane de tone de petrol în țările riverane Mării Negre și cele din Europa Centrală, cu o populație estimată la 111 milioane de locuitori.

8.8. Atu-urile și handicapurile României

Portul Constanța cel mai mare port la Marea Neagră și, totodată, cel mai important port al României. Portul are o suprafață de 3200 ha exercitând o dublă funcție: de port maritim și de port la Dunăre, la extremitatea canalului Dunăre-Marea Neagră. O dată fiind terminată a patra etapă a portului, acesta va deveni al doilea port european ca mărime după Rotterdam, cu 260 de compartimente operaționale și o capacitate de exploatare a 237 milioane de tone anual. Actualmente portul poate încărca și descărca nave cu o capacitate maximă de 165 000 tdw, iar anual pot fi operate între 4000 și 5000 de nave. Constanța posedă terminale speciale pentru petrol brut (cu o capacitate de 24 milioane de tone anual) și pentru produse petroliere (12 milioane de tone anual). Desigur, Constanța este astăzi unul din atu-urile majore ale României, dar acest atu este încă teoretic, din cauză că mai mult de 60% din capacitățile portuare ale Constanței nu sunt exploatate. Or, tocmai asta este astăzi proble-

⁵ Deși, cred că e cazul să vorbim și de o mare nevoie pe piața internă a României: aș remarca doar o cifră care te face să înțelegi gravitatea problemei (pentru gaz și petrol), astăzi 53% dintre români se încălzesc cu lemne, ceea ce înseamnă că în fiecare an se ard 40.000 hectare de pădure.

ma României – exploatarea la maximum a posibilităților sale ca stat important la Marea Neagră. De menționat că până acum, cum am văzut și vom vedea și mai jos, marele proiecte au cam evitat și continuă să evite România.

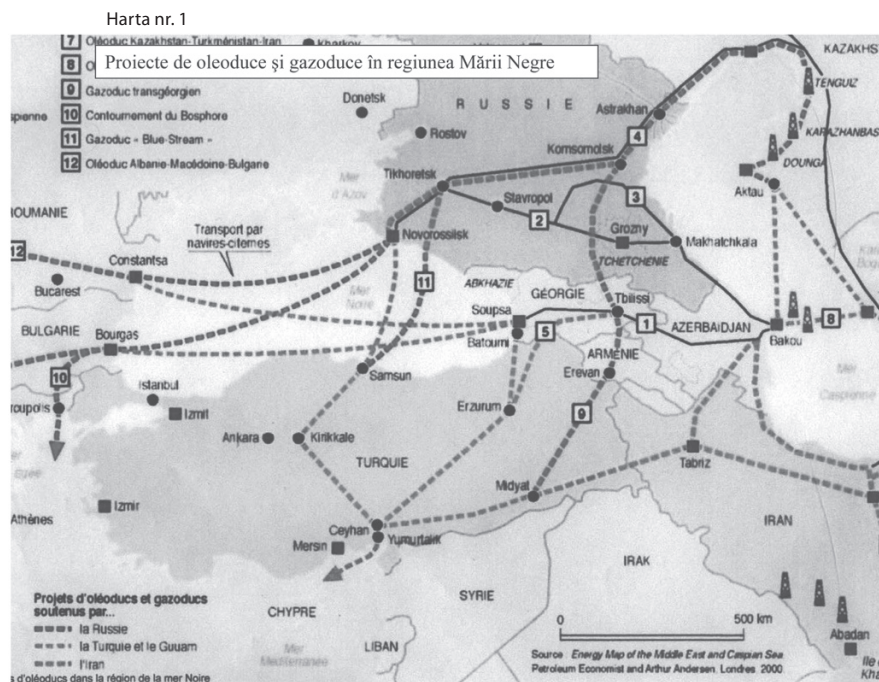
Referindu-ne la proiecte, în cadrul unei conferințe „UE – regiunea Mării Negre: extinderea cooperării între doi actori cheie pe piața energetică mondială” reprezentanți a 13 state membre OCEMN (Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră) au semnat un memorandum în ideea realizării a 32 de proiecte de interconexiune energetică (petrol, gaz, curent electric) a statelor balcanice, a statelor UE, a celor din Caucaz și din Asia Centrală. Aceste proiecte se vor realiza și finanța cu ajutorul UE în cadrul programului Synergy prin utilizarea instrumentelor deja existente: PHARE, TACIS, MEDA, Interreg. Or, România a fost exclusă din majoritatea traseelor petroliere din cauză că, după spusele coordonatorului grupului operator pentru interconexiuni în Balcani, Cristos Papoutsis „România n-a prezentat nici un proiect petrolier în cadrul acestei reuniuni”.

Realizarea interconexiunilor energetice între Est și Vest le va oferi țărilor producătoare de energie și celor care figurează pe hărțile de transport accesul pe marile piețe de consum europene. Dar se pare că în acest caz, România a ratat partea sa de „prăjitură” întrucât nici într-un proiect aprobat nu figurează portul Constanța ca terminal de rețea și nici combinatele petrochimice de la Midia și Năvodari. În perspectiva UE, participarea României la transportul de gaz și petrol de la Marea Caspică și din Caucaz spre Europa Occidentală, pare a fi exclusă. Este preferată, în schimb, Bulgaria (după cum am văzut e țara preferată și de ruși), cu deschiderea sa spre Grecia, zona ex-Yougoslavă, a Italiei de Nord, pentru a evita trecerea petrolieră prin Bosfor și Dardanele⁶. Astăzi România are un sin-

⁶ *Nota:* Problema strâmtoarelor Bosfor și Dardanele. Strâmtoarele turcești sunt practic cele mai utilizate din lume cu peste 50 000 de nave anual. Destul de înguste, ele sunt de altfel și din cele mai periculoase: Bosfor care are o lungime de 31 km și o lățime maximă de 700 metri și Dardanele cu o lungime de 70 km și o lățime maximă de 1,3-2 km, sunt tranzitate de peste o sută de nave zilnic, dintre care 15% transportă mărfuri periculoase.

Turcia a înăsprit în permanență condițiile de traversare, or, Rusia, jucând pe rivalitatea turco-greacă a propus construirea unui oleoduct între porturile Burgas și Alexandropolis. Turcia nu face parte din Convenția ONU asupra Strâmtoarelor marine, iar, pe de altă parte, strâmtoarele sunt încă sub jurisdicția Convenției de la Montreux din 1936, unde art.2 stipulează clar că „navele de comerț au completă libertate de trecere și de navigare prin strâmtoare, ziua și noaptea, indiferent de pavilion sau încărcătură”. Astfel încât Rusia a protestat vehement contra restricțiilor unilaterale impuse de Turcia, regimuri care au cauzat mari prejudicii economice, țărilor riverane Mării Negre, prin simplul fapt că multe nave au fost reținute la intrarea în strâmtoare. Bineînțeles că nimeni nu e tentat să creadă că aceste restricții au motive ecologice. De fapt, ele sunt strâns legate de exportarea hidrocarburilor de la Marea Caspică, Turcia dorind ca ele să tranziteze propriul teritoriu, pe când, Rusia preconizează ca de la Novorosiisk să plece petrol prin strâmtoare, până la 100 milioane de tone.

gur proiect de finalizat – oleoductul de la Constanța spre Trieste. Problema este însă cea de traseu până la Constanța, adică ce cantități au șanse reale să ajungă până la Constanța dinspre Marea Caspică, atâta timp cât există atâtea o multitudine de alternative – Bulgaria, Turcia, Ucraina – cu aceeași destinație finală (iar o simplă privire pe hartă ne arată că, în ciuda multor speculații, Bulgaria și Turcia sunt într-adevăr mai bine plasate din punct de vedere geoeconomic), rămâne să se lucreze pentru a-i rivaliza concurenți sub alte aspecte.

8.9. Parteneri și rivali ai României pentru proiecte de rute

Georgia este unul din partenerii cei mai importanți pentru România în realizarea proiectelor la Marea Neagră (ținând cont și de faptul că petrolul brut caspic traversează în multe cazuri anume Georgia). Având în vedere interesul celor două părți pentru a stabili legături viabile între coridorul TRACECA și coridoarele pan-europene de transport IV și VII, cele două țări au convenit să ia măsuri comune în acest sens. Ele prezintă programe comune la Comisia Europeană pentru a obține fonduri în cadrul programelor PHARE și TACIS în vederea realizării acestor legături. Cu acest prilej, cele două țări au convenit să facă eforturi pentru a încheia un acord global în domeniul transportului între țările de la Marea Neagră. Misiune de loc simplă pentru aceste două țări, dat fiind rivalul lor

principal – Rusia. Astfel încât, încă de pe timpurile lui Emil Constantinescu se remarcă (foarte diplomatic) faptul că noile coridoare de transport nu au ca scop să concureze cu Rusia (Constantinescu declara: „Problema de a concura Rusia pe aceste trasee nici nu se pune. Ea va juca un rol esențial.”). În așteptarea unor noi proiecte, se pare că Bucureștiul va merge pe mâna italienilor de la ENI, care e membru al Forumului „România la Intersecții”, sau prin filiala sa Agip. ENI este prezent în Azerbaidjan (consorțiumul „Cipco”) și în Kazahstan, unde operează atât în nordul Mării Caspice, cât și la Karachaganak. Astfel că din acest punct de vedere România se pare că este bine situată pentru a atrage o parte din petrolul exportat atât prin conductele de la Novorosiisk, cât și prin cele de la Poti.

Harta nr. 2

Dintre toți concurenții pe care România îi întâlnește în proiectele sale la Marea Neagră, cel mai periculos este bineînțeles Rusia. Să amintim că, deja la sursă, companiile rusești Gazprom și Lukoil au participări importante în contractele de prospecțiune și exploatare a hidrocarburilor de la Marea Caspică. Știm cu toții că Rusia este astăzi principalul, dacă nu singurul furnizor de hidrocarburi pentru țările de la Marea Neagră (cu excepția Turciei). Prin urmare, tocmai de pe această poziție de forță ea negociază cu partenerii săi din OCEMN și susține proiectul de oleoduct Burgas-Alexandroupolis. Chiar dacă, conform „celebrului” expert român inginerul Dan Căpățână (fost consilier al

lui Constantinescu)⁷, costurile de transport de petrol brut prin Burgas sunt mai mari cu 50% față de cele de pe traseul Novorosiisk, apoi prin oleoductul Constanța-Trieste (3,5\$ barilul în primul caz, față de 2,2\$ în cel de-al doilea).

Pentru presa și clasa politică română nu ar fi trebuit mai mult decât declarația lui Alexander Misjulin (ex-președinte al OCEMN și șef al delegației ruse) dată agenției Novosti: „Rusia vrea să lase România în afara rutelor de petrol”. Dar câteodată, o informație de politică externă comportă aceeași conotație: „Bulgaria acuză Moscova de șantaj economic”. Totuși, astfel de declarații rămân izolate și atât clasa politică românească, cât și presa au adoptat un ton mult mai prudent în luările de poziții și comentarii. Concurența româno-rusă pare să evolueze și spre cooperare, dacă judecăm pe linia logică a participării majoritare în capitalul rafinăriilor românești, pe care Lukoil și Holster Trading Ltd le-au achiziționat și prin prisma proiectelor de investiții masive pe care Lukoil le prevede în industria română.

La rândul său Ucraina are și ea așteptările sale, dorind să exploateze la maximum capacitățile de transport pe care le-a creat cu Georgia pe ruta Kiev-Odesa-Poti-Tbilisi, cu scopul de a aproviziona rafinăria sa de la Ilitchevsk. Această rută dacă ar fi prelungită până la Baku, ar putea să servească pentru transporturile de hidrocarburi de la Marea Caspică. Apariția Ucrainei ca actor pe scena internațională a adus două probleme fundamentale pentru România: cea a frontierelor și cea a minorităților (referitor la această problemă nu este cazul să ne oprim în această lucrare). Problema recunoașterii frontierelor e destul de complicată, având în vedere că România făcuse acest lucru până în 1991 deja de două ori, pe 10 februarie 1947, în cadrul semnării Tratatului de la Paris, și în 1975, prin semnarea Actului Final de la Helsinki, care declara inviolabilitatea frontierelor europene prin recurgere la forță sau prin constrângerea recurgerii la ea; singura excepție acceptată fiind acordul dintre părți, precum a fost în cazul Cehoslovaciei.

Referitor la frontiere ne vom opri, doar la cazul Insulei Șerpilor. Deși problema reală se referă, de fapt, la platoul continental (5000-7000 km²) și conform dreptului maritim internațional al zonei economice exclusive – o zonă de interes strategic⁸ și apriori bogată în resurse (după unii experți există rezerve de

⁷ Să amintim ca în proiectul ing. Căpățâna se preconiza o conductă de petrol pe sub Marea Neagră, ceea ce până astăzi rămâne de domeniul speranței în România.

⁸ Conform unor surse, Moscova a transformat insula într-o bază de submarine nucleare, unde pot staționa, pot fi întreținute și deservite submarine de clasa „Akula”. Pe insulă există instalații de control a rachetelor de lungime medie lansate din Crimeea sau din Ural, dar și tehnică necesară pentru legătura cu sateliții de spionaj plasați deasupra Orientului Mijlociu. Instalațiile radar permit supravegherea Flotei a șasea americane: trei cabluri leagă insula de continent.

petrol mai mari decât în Marea Nordului și chiar decât în cea Caspică). Platoul continental din jurul insulei a fost anexat de URSS în 1946. România are foarte puține șanse de a obține câștig de cauză în cazul acestei insule și aici ar trebui reamintit un element care mi se pare a fi esențial și, anume, că Ucraina este bine protejată de Memorandumul de la Budapesta asupra garantării securității cu referire la aderarea Ucrainei la Tratatul de non-proliferație a armelor nucleare (statele semnatare: SUA, Marea Britanie, Franța și China garantează independența, suveranitatea și frontierele existente ale Ucrainei). Astfel încât, diplomația ucraineană a dat de înțeles, de la bun început, că nu va recunoaște nici o examinare a problemei în fața instanțelor de arbitraj internațional, fie că e vorba de Curtea Internațională de Justiție a ONU sau alte instanțe. Ceea ce a reușit să obțină România e recunoașterea din partea Ucrainei ca Insula Șerpilor să fie nelocuită, ceea ce în termeni de legislație maritimă internațională, înseamnă că Ucraina nu poate reclama o zonă economică exclusivă în jurul insulei.

După revoluția portocalie din Ucraina raporturile dintre cele două țări, cel puțin la început, s-au schimbat în direcția unei colaborări și cooperări destul de serioase la toate nivelurile. Nu am vrea să intrăm în speculații referitoare la viitorul relațiilor acestor două state, însă este cert că, chiar având o mare voință de a se debarasa de marea dependență pe care o are Ucraina față de gazele și petrolul rusec⁹, acest lucru pare posibil doar pe termen lung. Astfel încât Kiev-ul va face încă mulți ani jocul Moscovei în domeniul energetic, iar România nu poate să nu fie conștientă de acest lucru, ea trebuind rândul său să accepte (ce e drept, cu greu) situația care s-a stabilit încă la mijlocul anilor 90. Este adevărat că astăzi aspectele economice privind regiunea Mării Negre s-au reluat cu un mare entuziasm, dar e la fel de adevărat că roadele acestor demersuri nu se vor culege în următorii ani.

Noul Președinte Traian Băsescu a anunțat ca prioritar în politica sa externă proiectul Marea Neagră, esențială pentru el fiind ideea de a atrage atenția europenilor că Marea Neagră va deveni o frontieră cu totul specială și trebuie acționat pentru securitatea ei. Or, punctul puternic al proiectului Președintelui României constă în faptul că a conștientizat foarte bine raportul de forțe în regiune și, mai ales, pe ce se poate baza România pentru a-și pune în practică această politică externă în regiune. După cum a remarcat președintele Băsescu, România va exporta democrație și va importa energie din această zonă devenită

⁹ Ucraina importă din Rusia 69% din consumul său de petrol brut, ea producând 13%, restul provenind din alte importuri. Această țară nu produce decât 17% din consumul său de gaze naturale, Ucraina fiind și primul importator mondial de gaze naturale.

prioritară pentru politica sa externă. Acest lucru e cu atât mai lăudabil cu cât se încearcă valorizarea potențialului țării ca actor independent și nu doar ca susținător al politicii UE sau NATO în regiune. Exportul de democrație în regiune pică foarte bine astăzi. Pentru țări ca Ucraina, Georgia și, mai ales, Moldova este destul de important acest viitor „ambasador” propriu la Bruxelles.

Nu știm cât de influentă va putea fi România în Europa, dar asta nu înseamnă că demersurile sale nu sunt bune sau că ar părea utopice. Nu credem că Grecia era mai influentă când reușea să apere destul de bine interesele Ciprului la Bruxelles. Chiar dacă suntem conștienți că problema din regiune e de altă natură, astăzi încă nu e exagerată luarea în calcul atât de mult a factorului energetic. Este adevărat că nevoile de hidrocarburi pentru europeni au crescut substanțial. Or, este evident că această dependență a crescut față de Rusia – gazul Rusiei e esențial în foarte multe țări europene. Adică majoritatea europenilor (dar și americanii) sunt foarte prudenți în relațiile cu Putin. Acest lucru s-a văzut clar și în cazul Osetiei de Sud, când nimeni nu l-a susținut pe Saakașvili în intenția sa de a-și rezolva problema cu această republică secesionistă.

8.10. Concluzii

Deși progresul democrației în țări ca Georgia și Ucraina îi întărește pe americani în visul lor de a scurtcircuita Rusia, pentru a aduce resursele de petrol din Asia Centrală în Turcia, această politică a avut și contraefecte: i-a mobilizat pe ruși și i-a făcut pe europeni să facă un pas înapoi foarte repede. Astfel că e foarte greu de crezut că europenii vor deschide în timpul apropiat noi fronturi geostrategice și geoeconomice care ar contrazice interesele Rusiei – iar acest lucru se vede și din summit-urile regulate dintre Rusia și UE (unde UE n-a obținut mare lucru deocamdată).

Statele ex-sovietice din regiunea Mării Negre, deși au intrat mult mai serios pe orbita UE (în perspectiva viitoarei extinderi, UE are nevoie de state stabile și bine guvernate pe centura frontierei sale de est), sunt încă departe de a ieși de pe orbita rusească, ori acest lucru e una din piedicile majore în politica lor externă. Astfel că încă e greu să vorbim astăzi cu seriozitate despre ei ca despre niște actori regionali destul de independenți – demersurile lor încă au nevoie de mare sprijin extern. Chiar dacă e plictisitor și repetitiv, jocurile din regiune încă se explică prin prisma marilor actori.

Altceva este foarte clar astăzi, țările de la Marea Neagră, vecine României, au nevoie de ajutorul ei (precum a oferit ajutor Polonia Ucrainei și o face acum în Belarus) pentru stabilitate și dezvoltare. Desigur, este corectă recenta analiză bucureșteană care susține că România încă nu este donator și nu are

puterea necesară pentru a contrabalansa unele curente care s-au format astăzi. Or, ceea ce ar vrea să facă România e legat într-o oarecare măsură de faptul că europenii ar trebui să-și schimbe atitudinea față de Rusia. Dar România nu are puterea necesară pentru o astfel de politică externă în Europa, chiar dacă posedă unele atu-uri incontestabile.

Pe de altă parte, nici europenii nu sunt foarte solidari între ei. Ne referim aici la ideea vehiculată în ultimul timp că britanicii și americanii fac tot posibilul ca un proiect de securitate european lansat de Germania și Franța să nu aibă succes. Or, în aceste planuri ale americanilor, Bucureștiul are și el un rol. În ultima vreme s-a tot vehiculat această idee că Varșovia, Bucureștiul și Kievul vor avea un rol special în acest plan euroatlantic (ca să nu-i zicem american). Se pare că România și Polonia vor fi folosite pentru a echilibra situația (dar și voturile) în Uniunea Europeană, iar pe orbitele acestor două state vor gravita democrațiile est-europene din țări ca: Ucraina, Georgia și Moldova (cu o posibilă alăturare a Belarusului). Până acum, recente evenimente au demonstrat că nu e chiar falsă această idee (mai puțin se înscrie în această logică sau axă, ca să rămânem în termeni strategici, „Planul lui Iușcenco” pentru rezolvarea conflictului din Transnistria – unde România nu e trecută pe lista participanților...).

Dar să reamintim, politica României în această direcție, deși e foarte curajoasă și bună, necesită mai multă concretețe și o altă scară a așteptărilor. Merită susținută, dar să se aștepte la rezultate după mai mult timp. Concretețea ar consta în a arăta clar europenilor ce poate face și aduce România acestei regiuni, altfel europenii vor privi România doar ca pe o țară care face jocul americanilor și se vor feri să se angajeze în orice demers mai dur contra Rusiei (doar de dragul României). Acest lucru nu e valabil numai pentru România, ci și pentru celelalte state „mici” din zonă – direcția actuală este bună, dar are nevoie de mai multă concretețe și de o perioadă mai lungă de realizare. Din perspectiva hidrocarburilor Rusia este clar avantajată în acest joc, dar întrucât în economia de piață factorul concurenței avantajoase solide nu are ultimul cuvânt de spus poate Rusia merită concurată în alte domenii.

Anexa nr. 1. Rutele de exportare a petrolului caspian via Marea Neagră

Localizare	Ruta	Capacitatea	Lungimea	Costul estimativ
Baku-Ceyhan „Main Export Pipeline”	Baku (Azerbaidjan) – Tbilisi (Georgia)-Ceyhan (Turcia)	1 milion barili/zi	1660 km	2,8-2,9 miliarde \$
Baku-Supsa	Ruta occidentala Baku-Supsa (Georgia)	100.000 barili/zi capacitate care va fi mărită până la 600.000 B/zi	824 km	600 milioane \$ înainte de mărire a capacității
Baku-Novorosiisk ruta de Nord	Baku-Novorosiisk (Rusia) via Cecenia	100.000 B/zi capacitate care poate fi mărită până la 300.000 B/zi	1389 km din care 144 în Cecenia	600 milioane \$ pentru a crește capacitatea la 300.000 B/zi
Baku-Novorosiisk, ruta ce evita Cecenia cu legătura la Mahachkala	Baku via Daghestan până la Thoret (Rusia) legat de Novorosiisk	Capacitatea în 2000 120.000 B/zi, care se preconizează a fi mărită la 360.000 B/zi în 2006	327 km	140 milioane \$
Gardabani-Batumi	Gardabani (Azerbaidjan)-Batumi (Georgia)	–	Oleoduct deja existent în reconstrucție	–
Caspian Pipeline Consortium (CPC)	Ternguiz (Kazahstan)–Novorosiisk (Rusia)	Capacitate maximă 1,35 milioane B/zi	1900 km	Aprx. 4 miliarde \$

Sursa: Kellner Thierry „Geopolitique de la nouvelle Asie Centrale”, PUF, Paris, 2001, p. 203

Anexa nr. 2. Tabel comparativ al costurilor transporturilor petroliere (pentru un oleoduct cu o capacitate de 50Mt/an)

Ruta	Prețul de transport prin oleoduct (\$/tona)	Prețul de transport pe tanker (\$/tona)	Cost total (\$/tona)
Baku-Supsa-Bosfor-Trieste	4,86	5,46	10,32
Baku-Supsa-Kiykoy-Trieste	7,86	5,33	13,19
Baku-Supsa-Odessa-Brody-Gola-Sisak-Omishali	14,02	1,37	15,39
Baku-Supsa-Constanța-Trieste	12,15	1,37	13,52
Baku-Supsa-Constanta-Gola-Sisak-Omishali	12,15	1,37	13,52
Baku-Supsa-Burgas-Vlore-Trieste	11,14	3,12	14,26
Baku-Supsa-Samsun-Ceyhan-Trieste	10,03	5,21	15,24
Baku-Ceyhan-Trieste	8,89	4,62	13,51

Sursa: Kellner Thierry „Geopolitique de la nouvelle Asie Centrale”, PUF, Paris, 2001, p. 212

Anexa nr. 3. Rutele transporturilor de petrol caspic ce evită strâmtorile Bosfor și Dardanele

Localizare	Ruta	Capacitatea	Lungimea	Cost estimativ
Oleoductul Albania-Macedonia-Bulgaria (AMBO)	Burgas (Bulgaria)-Macedonia-Vlore (Albania)	750.000 B/zi	950-1000 km	1 miliard de \$
Burgas-Alexandropolis (Trans Balkan Oil Pipeline)	Burgas-Alexandropolis (Grecia)	700.000 B/zi	260-300 km	600 milioane \$
Oleoductul Constanța-Trieste	Constanța-Pancevo (Yougoslavia)-Omisalj (Croatia)-Trieste (Italia). Omisalj a fost propus si ca terminus.	660.000 B/zi	1400 Km	1,5 miliarde \$
Odessa-Brody	Odessa-Brody, cu o opțiune spre linia „Drujba” la Plotsk in Polonia sau in Slovacia.	700.000 B/zi	667 Km	600 milioane \$

Sursa: Kellner Thierry „Geopolitique de la nouvelle Asie Centrale”, PUF, Paris, 2001, p. 215

Capitolul IX.

COOPERAREA REPUBLICII MOLDOVA CU STATELE VECINE ȘI CU ACTORII GEOPOLITICI INTERNAȚIONALI

Dr. Radu Gorincioi

Conferențiar universitar, USM

Pentru a deveni parte integrantă a sistemului internațional, orice stat trebuie să-și dezvolte un sistem trilateral de relații: la nivel internațional (multilateral), regional și bilateral, ce i-ar asigura recunoașterea internațională și realizarea intereselor naționale. În cadrul acestei cercetări, la nivel internațional (multilateral) sunt analizate relațiile Republicii Moldova cu Organizația Națiunilor Unite (ONU), la nivel regional – cooperarea cu Uniunea Europeană (UE), Organizația Atlanticului de Nord (NATO), Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și GUAM, iar la nivel bilateral – relațiile stabilite cu statele vecine și principalii actori internaționali: Ucraina, România, Rusia și SUA.

Devenind după 1991 o periferie a fostei Uniuni Sovietice, Republica Moldova a încercat să-și depășească acest statut prin dezvoltarea unor relații complexe, dar incoerente și confuze, cu diverși actori internaționali și regionali. Pornind de la modelul evoluționist al lui Wallerstein¹, diplomația moldovenească s-a axat pe dezvoltarea progresivă a relațiilor sale cu acei actori, care ar putea contribui la diminuarea treptată a influenței Kremlinului față de foștii săi sateliți, plasând-o în orbita semiperiferică a acestuia. În termeni practici, aceasta ar însemna păstrarea relațiilor economice tradiționale ale Republicii Moldova, concomitent cu scăderea influenței Moscovei în politica internă a acesteia. Pentru o țară în tranziție, care s-a aflat aproape pe parcursul întregii sale istorii la intersecția intereselor diferitor puteri (imperiile Otoman-Rus, România Mare-Rusia Sovietică, Blocurile comunist și occidental), recunoașterea independenței sale pe plan internațional devenise instantaneu un imperativ al timpului. Din acest punct de vedere, putem afirma că noul stat suveran și-a propus drept obiectiv promovarea unei politici externe complexe, în vederea diversificării relațiilor sale cu Occidentul și a păstrării tendințelor integraționiste din spațiul ex-sovietic în cadrul noii Comunități a Statelor Independente (CSI). După mai bine de 10 ani de „echilibristică” diplomatică între Est și Vest,

¹ Prin modelul evoluționist al lui Wallerstein (*developmental theory*)...

Republica Moldova a început a conștientiza eșecul politicii sale externe în asigurarea independenței, suveranității, integrității teritoriale și a securității sociale. Astfel, în ciuda aspirațiilor sale, nu s-a reușit nici soluționarea conflictului transnistrian, nici integrarea Moldovei în structurile euro-atlantice. Drept urmare, situația social-politică și economică internă s-a înrăutățit dramatic, ca și nivelul de securitate socială și climatul investițional, ceea ce a condus la aprofundarea sărăciei, creșterea ratei șomajului și a corupției, favorizând creșterea inegalității sociale și a emigrării masive a populației peste hotare.

În contextul proceselor de globalizare, politicile liberale ale autorităților de la Chișinău s-au dovedit a fi destul de inconsecvente și inefective în asigurarea securității economice și prosperității populației. Eșecul guvernărilor de a îndreptăți speranțele cetățenilor în procesul tranziției democratice se datorează, de asemenea, și ineficienței diplomației moldovenești în promovarea imaginii sale peste hotare pentru atragerea investițiilor străine și dezvoltarea unor relații avantajoase cu statele din regiune și cu alți actori internaționali. Dimpotrivă, caracterul ambivalent al politicii externe a Chișinăului reprezintă cauza principală a inconsistenței relațiilor atât pe vectorul Euro-Atlantic cât și în cadrul CSI. Din cauza politicii sale externe imprevizibile, Republica Moldova nu a reușit să-și impună interesele sale și nici să convingă principalii actori internaționali despre importanța rolului său geopolitic în regiune. În lipsa dezvoltării unui parteneriat strategic de durată cu unul din centrele de putere mondială, Republica Moldova s-a axat în mod eronat pe ideea apartenenței sale concomitente la cele două spații geopolitice – estic și sud-estic². Dorind să transforme Moldova într-un nod de legătură între Est și Vest, elitele politice de la mijlocul anilor '90 s-au erijat în promotorii modelului unei țări mici, neutre și deschise lumii pornind de la specificul istoric, mentalitatea specifică populației din acest areal post-sovietic și situația interetnică dificilă.

9.1. ONU și Republica Moldova: oportunități nevalorificate

Organizația Națiunilor Unite (ONU) a fost creată pentru a asigura securitatea internațională și stabilitatea în noua Ordine postbelică. Potrivit Cartei ONU, Națiunile Unite este, în primul rând, o organizație de securitate, ce are

² Cu toate acestea, potrivit Concepției Politicii Externe a Republicii Moldova, sunt considerate prioritare relațiile bilaterale cu Rusia, Ucraina și Bielarus, pornind de la trecutul istoric și geopolitic. A se vedea: Concepția politicii externe a Republicii Moldova, Chișinău, 2 februarie 1995 Nr. 355-XIII.

responsabilități globale în descurajarea oricăror conflicte dintre state³. Totodată, în cazul conflictului transnistrean s-a putut observa dezinteresul ONU față de orice fel de implicare în soluționarea acestui focar de conflict, cât și în stabilizare post-conflictuală. Potrivit strategiei adoptate de ONU, acesta de regulă nu intervine în reglementarea disputelor intra-statale, exceptând cazurile când anumite conflicte prezintă un potențial risc la adresa securității internaționale.

Pornind de aici, principala sarcină a autorităților moldovene după 1992 ar fi trebuit să fie internaționalizarea diferendului transnistrean prin demascarea Rusiei în calitate de agresor și ca parte interesată în perpetuarea acestuia. Rolul diplomației constă în promovarea argumentelor necesare pentru a convinge comunitatea internațională că situația din enclava transnistriană reprezintă o amenințare la adresa securității internaționale datorită stocurilor enorme de muniții cu termen expirat, depozitate pe teritoriul controlat de regimul separatist de la Tiraspol. Internaționalizarea conflictului transnistrean în baza principiilor dreptului internațional presupune solicitarea implicării Comitetului ONU pentru Dezarmare și Securitate Internațională și a altor structuri din sistemul ONU responsabile de respectarea angajamentelor internaționale privind dezarmarea, inclusiv a Acordului FACE și a altor instrumente juridice în domeniul asigurării securității umane și ecologice în zonele de conflict. Intensificarea cooperării bilaterale și regionale în domeniul soluționării conflictelor înghețate din acest spațiu este indispensabilă în vederea obținerii suportului diplomatic necesar în cadrul Asambleei Generale a ONU și chiar a Consiliului de Securitate. O opțiune fezabilă în acest sens s-ar putea dovedi dezvoltarea unui parteneriat strategic cu SUA, Marea Britanie, Franța și Germania, care, în mod direct sau indirect, prin intermediul unor organizații regionale, sunt deja implicate într-o anumită măsură în eliminarea focarelor de conflict din fostul areal sovietic. De asemenea, România, în calitatea sa actuală de membru nepermanent al Consiliului de Securitate, ar putea să promoveze mai activ problematica securității regionale în cadrul acestui forum internațional.

³ Există 4 formate posibile a forțelor de menținere a păcii a ONU, cunoscute și ca „cele 4 generații a forțelor de menținere a păcii”: (1) *Operațiuni de tip tradițional*, specifice misiunilor ONU de menținere a păcii din primii 40 de ani; (2) *Operațiuni multifuncționale*, asociate cu conflictele din perioada încheierii Războiului Rece, având la bază înțelegeri în prealabil negociate; (3) *Operațiuni de tipul ‘Intervențiilor umanitare’* ce sunt un rezultat al succesului pe care l-au cunoscut intervențiile anterioare, din care cauză ONU a hotărât să intervină, în special, în scopul apărării drepturilor omului; (4) *Operațiuni comune de menținere a păcii* (*‘task-sharing’* sau *‘wider peacekeeping’*), în care rolul ONU este de a contribui la impunerea securității în baza unor angajamente complementare a mai multor actori regionali.

Deși ultimele evoluții din cadrul ONU nu inspiră optimism în ceea ce privește capacitatea de reformare și adaptare a acestei organizații la noile provocări globale, aceasta nu ar trebui să constituie un impediment pentru utilizarea tribunei ONU în sensibilizarea opiniei publice despre pericolul pe care îl reprezintă enclavele militarizate în proliferarea traficului de arme în lume. Prin intermediul diplomației multilaterale, Chișinăul ar putea solicita sprijinul statelor interesate pentru identificarea unui set de măsuri logistice și mijloace financiare de întărire a securității și încrederii în regiune în cadrul mecanismelor de pacificare ale ONU. Totodată, trebuie să se țină cont de faptul că Misiunile pacificatoare ale ONU și-au demonstrat ineficiența lor în cazul mai multor conflicte armate: Ruanda, Somalia, Congo, fosta Republică Iugoslavă, etc., din care cauză rolul acestora în prezent este unul mai mult simbolic. În acest context, promovarea modelului Kosovo în contextul soluționării conflictului transnistrean, prin acceptarea unui protectorat internațional al ONU în regiune, în absența unei implicări europene efective, ar însemna de fapt perpetuarea în continuare a regimului de la Tiraspol și acordarea Rusiei a unui drept prioritar de intervenție.

Ca și în cazul OSCE, o Misiune ONU în regiune, oricare ar fi forma convenită, nu și-ar putea demonstra eficacitatea cât timp în cazul Transnistriei nu avem de a face cu un conflict armat, interetnic sau religios clasic, ci cu un conflict geopolitic complex pe fondul conflictului de interese economice și criminale ale elitelor din regiune. Drept urmare, calitatea de membru al ONU îi oferă Republicii Moldova dreptul și cadrul necesar pentru a informa comunitatea internațională despre esența reală a conflictului și a solicita adoptarea unei Rezoluții care ar servi drept bază juridică pentru o implicare mai activă a altor organizații regionale în eliminarea acestui focar de instabilitate și insecuritate regională. În acest sens, rolul diplomației moldovenești în cadrul ONU ar fi acela de a promova propria viziune de reglementare a conflictului transnistrean și a obține suportul internațional necesar pentru asigurarea suveranității, independenței și integrității sale teritoriale în cadrul diferitor aranjamente de securitate.

Cele câteva abordări sporadice ale problemei transnistrene în cadrul Asambleei Generale a ONU de către autorităților moldovene nu s-au dovedit a fi rezultative tocmai din cauza lipsei unei strategii clare de promovare insistență a acestui focar de conflict ca un pericol la adresa stabilității și a securității în întreaga regiune. Dimpotrivă, poziția mult mai hotărâtă și mai fermă adoptată în ultimii ani de diplomația de la Chișinău în acest sens a început deja să-și demonstreze eficacitatea, coagulând interesele acelor state din regiune și a actorilor internaționali care văd în conservarea diferendului transnistrean o amenințare la adresa perspectivelor lor de integrare euro-atlantică (în cazul

statelor vecine) sau un pericol de subminare a propriei lor securități (în cazul SUA și a statelor-membre ale UE). Un impact deosebit în schimbarea percepției internaționale asupra conflictului transnistrean l-a avut, desigur, extinderea NATO și UE spre Est și tensionarea climatului internațional de după 11 septembrie 2001. În acest context, Republica Moldova ar trebui să se concentreze mai mult pe dezvoltarea diplomației multilaterale, precum și a relațiilor cu actorii internaționali interesați, în vederea implicării mai active a structurilor abilitate ale ONU în aprofundarea cooperării regionale.

9.2. Moldova și Uniunea Europeană: de la parteneriat la politica de vecinătate

Republica Moldova a semnat Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC) cu UE deja în anul 1994, care a intrat în vigoare abia în 1998⁴, formând până la începutul anului 2008⁵ cadrul juridic de bază al cooperării cu instituțiile europene și statele-membre. Este semnificativ faptul că chiar înainte de a începe implementarea sa, autoritățile de la Chișinău au început să argumenteze necesitatea schimbării statutului de partener cu cel de asociat, după exemplul altor state din Europa Centrală și de Sud-Est. Pe 13 decembrie 1996 Președintele de atunci al Moldovei a adresat o scrisoare Comisiei Europene cu rugămintea de a demarare a negocierilor pentru semnarea către anul 2000 a unui Acord de asociere. De asemenea, după alegerile parlamentare din 1998 noua clasă politică de la Chișinău și-a manifestat mai clar obiectivul integrării europene, ceea ce a permis Comisiei Europene să convingă în cele din urmă unele state mai sceptice despre necesitatea ratificării APC.

Din acest moment, oficialii europeni s-au limitat să repete că viitorul relațiilor cu Republica Moldova depinde de progresul acesteia în implementarea APC. Între timp, lansarea Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est a fost percepută de diplomația moldovenească ca o nouă șansă de a se integra în Uniunea Europeană. În acest scop în 1999 un grup de reprezentanți din partea Ministerului Afacerilor Externe și ai societății civile a propus o Strategie Națională de Integrare în Europa de Sud-Est, ce pornea de la ideea apartenenței

⁴ Perioada destul de îndelungată de timp de când APC a fost semnat și până a fost ratificat de toate statele membre ale UE, se datorează în opinia unor experți eșecului diplomației moldovenești de a promova peste hotare imaginea unei țări stabile și democratice, ce ar fi convins cancelariile europene despre voința acestui stat de a promova reforma la economia de piață.

⁵ Conform stipulărilor APC, valabilitatea acestui acord este de 10 ani, putând fi prelungită automat la solicitarea părților.

Moldovei la acest spațiu ca premisă a aprofundării cooperării regionale a Moldovei și a integrării europene. Astfel, intensificarea cooperării sale în cadrul Cooperării Economice la Marea Neagră, în cadrul Inițiativei pentru Cooperare în Europa de Sud-Est, în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est și în alte inițiative regionale era justificată era văzută prin prisma promovării relațiilor economice cu statele din regiune și a desprinderii Moldovei de arealul CSI. Având în vedere că fiecare din aceste organizații includeau unele state-membre și viitori membri a UE și NATO, care ar fi putut sprijini integrarea europeană a Republicii Moldova, perspectiva angrenării sale la acest spațiu era justificată.

Totuși, așa cum Moldova a devenit membru deplin al Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est abia în iunie 2001, când majoritatea proiectelor erau în proces de implementare, lipsa calificării necesare s-a dovedit a fi un obstacol serios în implicarea sa plenară în cadrul celor 3 Mese Rotunde. Deși Moldova a beneficiat de resurse financiare impunătoare pentru unele proiecte în domeniul Gender, Drepturile Omului și Minorități, Mass Media, Educație și tineret, acestea nu au avut impactul așteptat. De asemenea, participarea Moldovei la cele 4 proiecte regionale în cadrul Programului „Quick Start”, cu un buget de 600'420 ECU, precum și la alte 2 proiecte de dezvoltare a infrastructurii, cu un buget de 36'27 mln. ECU⁶ nu s-a soldat cu nici un rezultat. Spre exemplu, în pofida faptului că în anul 2001 a fost alocat un grant de 299'500 US\$ pentru implementarea *Planului de Acțiuni pentru combaterea corupției în Republica Moldova* nivelul acesteia a crescut dramatic în următorii ani. În acest mod se poate afirma că efectul participării Republicii Moldova în activitățile Pactului de Stabilitate și a asistenței obținute în acest sens nu a îndreptățit așteptările inițiale. Iresponsabilitatea și nivelul scăzut de transparență din societate au permis unor grupuri de interes și ONG-uri ce se află în grațiile puterii, să beneficieze în mod unilateral de asistența financiară oferită de către donatori.

Cu toate că începând cu anul 2003 integrarea europeană a fost proclamată drept prioritate absolută a politicii externe a Moldovei, eficiența acesteia poate fi urmărită în dependență de politicile interne pe care un stat este hotărât să le implementeze. Atât politica externă, dar mai ales cea internă, urmează a fi adaptate la valorile și standardele europene dacă se dorește formarea cadrului necesar pentru implementarea *Acquis-ului comunitar* și obținerea unor progrese reale în domeniul integrării europene. Influența UE asupra statelor din regiune a crescut după 1 mai 2004 odată cu accesunea celor 10 noi membri. Odată cu aderarea Bulgariei și României la UE, în anii 2007-2008, impactul acestei organizații asupra Moldovei se va face resimțit și mai mult în astfel de domenii, precum:

⁶ *The Stability Pact and Moldova. Press Handout.* Source: www.stabilitypact.org

managementul frontierelor, evoluția democratică internă, circulația mărfurilor, persoanelor, etc. Fără îndoială, este în interesul UE să susțină o Moldova independentă, stabilă și democratică dacă dorește securitatea frontierelor sale.

Lansarea de către Comisia Europeană deja în martie 2003 a noii sale Politici de Vecinătate cu cei 14 vecini direcți și indirecti ai UE a fost percepută ca o oportunitate de a aprofunda cooperarea cu toate aceste state și a evita apariția unor noi linii de divizare în Europa în contextul proceselor de integrare. Drept răspuns la aceasta, Concepția Integrării Europene a Republicii Moldova prezentată la Brussels în septembrie 2003 menționa necesitatea clarificării unei diferențieri principiale între cele două concepte lansate în cadrul noii Politici a UE și anume între: „Europa Extinsă” și „Vecinătatea”. Astfel, se pornea de la ideea că în procesul negocierii planurilor de acțiuni, statele „vecine” din Estul Europei trebuiau tratate diferit de celelalte. Cu toate acestea, planurile de acțiuni încheiate cu Ucraina și Republica Moldova nu se deosebesc prea mult din punct de vedere conceptual de cele aprobate în cazul Tunisiei, Israelului, Marocco, Jordan sau Autoritatea Palestiniană. Pentru a preîntâmpina o tratare nediferențiată a Moldovei, diplomația de la Chișinău a insistat în cadrul acestei Concepții pe ideea acceptării Moldovei ca parte a Procesului de Stabilizare și Asociere pentru Europa de Sud-Est, împreună cu alte state balcanice. Or, așa cum oficialii europeni sugeraseră în repetate rânduri autorităților de la Chișinău că semnarea cu Republica Moldova a unui Acord de Stabilizare și Asociere nu putea fi agreată, Concepția prezentată la Brussels și-a pierdut din relevanța sa strategică, devenind un simplu simbol al intențiilor politice ale acestora.

În acest sens, neînțelegerea corectă a noilor realități geopolitice și a locului Moldovei în noua arhitectura regională, a dejucat din nou planurile diplomatice ale Chișinăului. Această concluzie se poate desprinde din faptul că Planul de Acțiuni UE – Republica Moldova se referă foarte vag la acordarea suportului UE pentru participarea Moldovei la Procesul de Cooperare în Sud-Estul Europei. În general, Planul de Acțiuni nu stipulează nicăieri posibilitatea aderării ulterioare a Moldovei la UE. După cum a menționat și comisarul european, Ferrero-Waldner, *nu se pune problema oferirii în viitor a calității de membru al Uniunii nici unui vecin al UE*⁷. Drept urmare, planurile de acțiuni reprezintă o

⁷ A se vedea Declarația Comisarului European pentru extindere Ferrero-Waldner în original: „Let me be clear about what the ENP is and what it is not. It is not an enlargement policy. It does not prejudice prospects for European countries that may at some future point wish to apply for membership, but it does not provide for a specific accession prospect either. What is it [then]? It is an offer. It's a substantial offer, it's a real concrete offer:

politică pe termen mediu (trei-cinci ani) a UE ce urmărește extinderea „ariei de pace, stabilitate și prosperitate” în jurul frontierelor Uniunii.

Prin lansarea acestei politici, Uniunea Europeană de fapt dorește să obțină beneficiile necesare pe care le presupune menținerea stabilității în vecinătatea sa. În acest scop, Politica de vecinătate oferă cadrul necesar pentru acordarea asistenței și susținerii politice necesare țărilor dispuse să promoveze reformele interne, precum și „beneficiile prosperității și democrației”. Pentru a se integra realmente în Uniunea Europeană, Republica Moldova trebuie să meargă mai departe de cele stipulate în Planul de Acțiuni și anume:

1. Să promoveze o nouă abordare în societate a semnificației integrării europene, precum și a modului de realizare de către instituțiile guvernamentale a obiectivelor trasate.
2. Să simplifice la maximum regimul de vize pentru cetățenii UE și să accepte, chiar și în mod unilateral, cele 4 libertăți ale UE.
3. Să deschidă noi ambasade și, în special, consulate în celelalte capitale europene, unde acestea lipsesc.
4. Să elaboreze și să promoveze o strategie de îmbunătățire a imaginii Moldovei peste hotare în vederea cointereseării investitorilor europeni.
5. Să demareze de urgență procesul de armonizare a legislației naționale la Acquis-ul comunitar și redirecționarea politicilor sale la standardele Europene, după exemplul Croației.
6. Să implementeze politici economice previzibile, stabile, în baza principiilor economiei de piață, în vederea îmbunătățirii climatului investițional în republică.
7. Să solicite statelor membre ale UE aplicarea în practică a clauzei Națiunii celei mai favorizate, prin deschiderea pieței europene pentru mărfurile moldovenești ce corespund standardelor comunitare, totodată retrăgându-se din acordurile de liber schimb semnate în cadrul CSI.

În fine, procesul de integrare europeană s-ar putea dovedi mai puțin complicat dacă Republica Moldova își va dezvolta relațiile sale cu UE pe două nivele: de *actor instituțional unitar* și la nivel de *conglomerat de actori*, cu propriile sale interese, probleme și temeri.

the offer of much deeper cooperation, and a progressive integration – this is important – a progressive integration into certain EU policies and programs, depending, of course, on the fulfillment of commitments”. Sursa: Ahto Lobjakas „EU: Brussels Unveils ‘Action Plans’ For Ukraine, Moldova, Mediterranean Neighbors, <http://www.rferl.org/featuresarticle/2004/12/59bb8c0e-008c-4440-81ff-11bba9b5b92d.html>

9.3. Relațiile Moldovei cu Rusia: dincolo de doctrina „străinătății apropiate”

Relațiile UE cu Moldova nu ar putea fi explicate pe deplin dacă nu am lua în considerație rolul factorului rus în domeniile politicii externe, securității și apărării și abilitatea părților de a-și acomoda pozițiile. Pe măsură ce UE și Rusia vor conveni să-și coordoneze politicile în contextul asumării unui rol mai decisiv de către UE în această regiune, problema transnistreană ar putea fi acea piatră de încercare, care ar testa capacitatea lor de interacțiune în domeniul securității regionale și a managementului frontierelor⁸. Totodată, nu trebuie de diminuat și importanța factorului ucrainean în relațiile UE-Rusia și Rusia-Moldova.

Evoluțiile recente în ceea ce privește conflictul transnistrean au relevat că interesele Rusiei în regiune depind în multe privințe de relațiile UE cu Ucraina, Moldova, precum și de relațiile Ucrainei cu Moldova. Pentru a-și păstra statutul său de Mare putere militară, Rusia are nevoie de perpetuarea influenței sale în regiune, inclusiv de prezența sa militară în Moldova, Kaliningrad, Georgia, Armenia, etc.) ca un instrument de exercitare a presiunii politice în fostele republici sovietice. Din punct de vedere geostrategic și geopolitic, Rusia nu are capacitățile necesare pentru a influența în mod direct aranjamentele regionale de securitate și politica altor actori importanți în regiune. Extinderile succesive ale NATO și UE spre Est din ultimul deceniu au scos în evidență inconsistența politicii rusești, în ciuda vehemenței cu care aceasta s-a opus aderării țărilor Baltice. Pornind de la această constatare, o evoluție similară a lucrurilor este așteptată și în cazul îmbrățișării vectorului politic euro-atlantic de către Ucraina, Georgia sau a celui european de către Republica Moldova.

Cu toate că Rusia, SUA și UE sunt pe cale să ajungă la un compromis major în ceea ce privește problema transnistreană, în spiritul celor convenite între Rusia și SUA privind retragerea bazelor militare rusești din Georgia, este totuși puțin probabil că influența sa în aceste regiuni va scădea. Astfel, acceptarea participării UE și SUA în cadrul formatului pentalateral de negocieri s-a produs doar după ce Chișinăul a fost nevoit să facă față unui întreg set de presiuni politice și sancțiuni comercial-economice. În contextul înrăutățirii fără precedent a relațiilor moldo-ruse din ultimul deceniu, concernul monopolist GAZPROM a anunțat că începând din anul 2006 Moldova va fi obligată să importe gaze naturale la prețuri mondiale, ceea ce va tensiona și mai mult situația

⁸ Beatty Andrew „Russia may be offered bigger say in European security”, <http://www.eurojournal.org>, accesat: 26.02.2004.

socială și interetnică. Este evident că prin acest tratament, Rusia de fapt încercă să-și impună cu orice preț influența sa în fostele republici sovietice. De aceea, este necesar ca în relațiile sale cu Rusia, autoritățile de la Chișinău să încerce să abordeze în mod separat problemele economice, politice, cultural-lingvistice și de securitate în beneficiul ambelor părți. O abordare nediferențiată a relațiilor sale politice, economice și culturale oferă Rusiei cadrul necesar pentru erijarea sa în calitate de Mare putere și de protector tradițional al comunității rusofone din Moldova. De asemenea, folosirea legăturilor economice pe care comunitatea rusă le întreține pe piața din Răsărit, s-ar putea dovedi un instrument util de reglare a balanței comerciale și discordanțelor politice cu Rusia. În același timp, promovarea progresivă a relațiilor comerciale cu statele central și sud-est europene ar trebui să devină o politică de stat ce ar urmări asigurarea independenței economice și energetice a Republicii Moldova.

Dacă am examina relațiile moldo-ruse prin prisma corelațiilor UE-Rusia, NATO-Rusia și SUA-Rusia, vom vedea că complexitatea interacțiunilor rezultate se datorează impactului exercitat de fiecare dintre acești actori, precum și intereselor lor în regiune. Ca urmare a rivalității tradiționale ruso-americane în diverse părți ale lumii, Moscova a salutat lansarea Politicii Europene de Securitate și Apărare Comună (PESC), văzând în aceasta un nou mijloc de diminuare a influenței SUA și NATO în Europa. Totodată, datorită disparităților euro-atlantice în ceea ce privește politica de securitate a Alianței Nord-Atlantice, ca urmare a rolului principal asumat de SUA în diverse conflicte regionale, UE este tentată să-și intensifice cooperarea cu Rusia, în special în cadrul politicii sale de vecinătate, în schimbul flexibilității poziției Kremlinului⁹. Drept consecință, relațiile UE-Rusia ar putea cunoaște în viitorul apropiat mai multă consistență decât mulți politicieni din țările învecinate ar putea să admită. În cazul unor astfel de state precum Moldova, Georgia și, într-o anumită măsură, Ucraina, această turnură strategică în relațiile UE-Rusia ar putea avea consecințe imprevizibile asupra intereselor lor naționale. În lipsa unui lobby puternic a intereselor lor în cadrul UE, o asemenea evoluție i-ar putea aduce Rusiei un rol co-decizional într-o eventuală misiune de stabilizare post-conflictuală și management a frontierelor.

Astfel, nodul transnistrian ar putea constitui primul examen în procesul identificării unei noi strategii de cooperare între SUA, UE și Rusia sub auspiciile formale ale OSCE. Cu toate că odată cu acceptarea SUA și UE în mecanis-

⁹ Beatty Andrew „Russia faces Europe” / ISS-EU, <http://www.euobserver.com/index.phtml?aid=14592>, accessed: 26.02.2004

mul de negocieri pe marginea conflictului transnistrian, rolul celor doi actori în regiune va crește, este puțin probabil ca acesta să depășească problematica traficului ilegal la frontiera moldo-ucraineană, staționarea ilegală a forțelor armate rusești în regiune și alte aspecte ce țin de asigurarea stabilității și democratizării. Având în vedere dificultatea identificării nivelului de cooperare a acestor actori, atât în cadrul mecanismului de consultări oferit de OSCE cât și a noului format de negocieri „5+2”, eficiența unei eventuale misiuni multinaționale de stabilizare în Transnistria este îndoielnică. Datorită mecanismului imperfect de suprareprezentare pe care îl presupune formatul „5+2”, este de așteptat ca Rusia să utilizeze toate avantajele care rezultă din prezența sa militară, economică și politică în regiune pentru a submina procesul de negocieri.

În acest sens, este important a înțelege în ce constau diferențele de poziții între SUA și UE în regiune. Este evident, că în timp ce interesul primordial al SUA rezidă în întărirea securității, retragerea celor 2500 de militari ruși și a arsenalului fostei Armate a 14-a rămas din regiune, concomitent cu stabilirea controlului asupra regimului de la Tiraspol; UE este interesată mai ales în determinarea liderilor de la Tiraspol să accepte normele democratice și dreptul internațional, în cadrul unui proces de stabilizare, democratizare a regiunii, contracararea tranzitului ilicit de mărfuri, a traficului de persoane, etc. De îndată ce unele din aceste obiective vor fi atinse, este de așteptat ca SUA și/sau UE să-și diminueze prezența în zonă. Aceasta este tocmai ceea ce încercă să facă în prezent Moscova și Tiraspolul, creând impresia că acceptă valorile democratice și că doresc să coopereze cu pentru soluționarea conflictului și retragerea armamentului stocat în regiune, cu condiția menținerii protectoratului rusesc în Transnistria.

Având în vedere că aprovizionarea cu gaz, petrol și energie electrică continuă să reprezinte o problemă sensibilă pe agenda relațiilor UE-Rusia, cât timp aceasta livrează 21% din petrolul importat de statele UE și 41% din importurile de gaz, o radicalizare a poziției Rusiei în problema transnistriană cu greu ar putea determina cancelariile europene să recurgă la presiuni la adresa acesteia. Chiar și o simplă precizare de poziții între cele 25 de părți ar fi dificilă datorită intereselor divergente ale „noilor” și „vechilor” membri, în ciuda eforturilor depuse de oficialitățile de la Brussels în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună (PESC).

În același timp, noua doctrină a politicii externe a Rusiei a adus unele nuanțări în ceea ce privește spațiul post-sovietic, precum și mecanismul de realizare a acesteia. Ca un principiu general al „politicii străinătății apropiate” se prevede că „orice țară care va promova o politică agresivă la adresa Rusiei va

conduce, în mod firesc, la apariția unui conflict în relațiile cu acel stat”¹⁰. Tradus din limbajul diplomatic, aceasta ar însemna că Rusia nu va admite diminuarea influenței sale în spațiul post-sovietic, aplicând diverse mijloace pentru păstrarea statutului său de hegemon regional. După cum se poate observa în cazul Moldovei, promovarea unei astfel de politici poate constitui un pericol direct la adresa securității naționale a majorității republicilor dependente de Rusia, deși nu afectează în mod direct interesele UE și NATO. Concluzia care rezultă de aici ne readuce în câmpul liniilor de divizare și a sferelor de influență în Europa, Caucaz și Asia Mijlocie.

Imediat ce la conducerea Federației Ruse va veni un lider mai radical decât V. Putin, aria de interes a doctrinei „străinătății apropiate” ar putea să se extindă și la țările baltice, în special în ceea ce privește tranzitul, statutul limbii ruse și situația conaționalilor ruși din cele 3 ex-republici sovietice. După cum menționa unul din consilierii liderului de la Kremlin, G.Pavlovski, Rusia ar putea insista asupra introducerii acestor probleme pe agenda discuțiilor sale cu UE, NATO, precum și cu cancelariile europene. Totodată, Rusia ar putea adopta o politică mult mai rigidă în raport cu Ucraina, Moldova, Georgia și alte republici, care ar lua calea acestora. Întrebarea este va fi dispusă UE, SUA sau NATO să abordeze direct toate aceste aspecte sau va prefera să încurajeze statele vizate să-și soluționeze problemele la nivel bilateral?

Pornind de la cele de mai sus, atunci când Republica Moldova încearcă să-și dezvolte noul sistem de relații externe și să-și identifice locul său pe plan regional, ea trebuie să ia în calcul necesitatea asigurării propriei sale securități. Rămânând în continuare un stat neutru fără a obține vreo garanție a neutralității, a integrității teritoriale și a securității frontierelor sale din partea vreunei alianțe politico-militare, Republica Moldova este nevoită să caute noi mecanisme de asigurare a intereselor sale naționale pentru a face față impactului puternic al factorilor externi și a tendințelor interne de dezintegrare. Spre deosebire de alte state neutre din Europa, inclusiv Elveția, Belgia, Austria și Finlanda, care se bucură de protecția și garanția internațională, integritatea Republicii Moldova nu este asigurată decât de astfel de state garante, precum Ucraina și Rusia, care au propriile lor interese în regiune (ultima fiind considerată și drept stat ocupant), inclusiv prin menținerea prezenței militare în Republica Moldova, precum și de ONU și OSCE, organizații internaționale cu capacități limitate în apărarea securității statelor lor membre.

¹⁰ „Russia: Kremlin redefining Policy in Post-Soviet Space”. Sources: fednews.ru, RIA-Novosti, February 3, 2005.

9.4. Cooperarea Moldovei cu OSCE: angajamente neîndeplinite

Începând cu anul 1992, relațiile Republicii Moldova cu Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) au cunoscut o evoluție specifică datorită implicării directe a acesteia în procesul de soluționare a conflictului transnistrian. Din cauza mandatului restrâns oferit Misiunii OSCE din Moldova, precum și a caracterului consensual de adoptare a deciziilor în cadrul acestei organizații, OSCE nu a reușit să gestioneze într-un mod eficient problema transnistriană. Totodată, până în anul 1999 politica Moldovei față de OSCE nu ne oferă dreptul să vorbim despre o viziune coerentă a OSCE față de reglementarea diferendului transnistrian. Anul 1999 a adus un progres major pe acest plan odată cu semnarea Tratatului Adaptat privind Forțele Armate Convenționale din Europa (FACE) și a Actului Final a statelor participante la FACE¹¹. În contextul semnării Actului Final FACE, trebuie menționată stipularea formulată de diplomația de la Chișinău, prin care Republica Moldova renunța în mod unilateral la dreptul său de a avea pe teritoriul său forțe militare, cu referire la neutralitatea sa constituțională și la retragerea forțelor armate străine în conformitate cu Declarația Summitului de la Istanbul.

După Summitul OSCE de la Istanbul, Rusia a depus eforturi diplomatice importante pentru submina autoritatea OSCE și a-și menține influența în spațiul post-sovietic¹². În scopul zădărnirii executării angajamentelor asumate la Istanbul privind retragerea armamentului și militarilor ruși din Georgia și Moldova, diplomația moscovită a decis să condiționeze procesul retragerii bazelor sale militare de negocierea unui acord politic privind statutul enclavelor separatiste din cele două state. Acesta este motivul principal al blocării de către Rusia a oricărei decizii privind neîndeplinirea angajamentelor sale la summiturile ulterioare ale OSCE. Între acestea, summiturile de la Porto și Washington au reliefat că Rusia este în stare să folosească într-un mod eficient întregul său arsenal de mijloace diplomatice și de persuasiune pentru a preîntâmpina adoptarea unei hotărâri ce ar contraveni intereselor sale geopolitice. După cum menționează V.Socor, acest lucru demonstrează că OSCE și-a pierdut credibilitatea și nu dispune de potențialul necesar soluționării con-

¹¹ Tratatul inițial privind Forțele Armate Convenționale din Europe a fost semnat în Paris la 19 noiembrie 1990.

¹² *OSCE's goals: justice, security and peace*, Interviu cu St. Minikes. Interviuul poate fi accesat: http://www.rockymountainnews.com/drmn/opinion/article/0,1299,DRMN_38_2647716,00.html, February 12, 2004

flictelor înghețate¹³. Astfel, printre amendamentele respinse de participanții la Summitul de la Washington al OSCE, pot fi menționate, astfel de solicitări a parlamentarilor moldoveni:

- De a solicita Rusiei să-și retragă trupele sale de pe teritoriul Moldovei;
- De a recunoaște conflictul (transnistrian) ca fiind unul interstatal (între Rusia și Moldova) și deci nu un conflict intern al Moldovei;
- De a insista asupra procesului de democratizare și dezvoltare a societății civile ca o condiție a defășurării în regiune a oricăror alegeri sub monitorizarea comunității internaționale; etc.

Pentru a-și demonstra credibilitatea și rolul său pe arena internațională, OSCE ar trebui să se concentreze pe monitorizarea alegerilor și respectarea standardelor electorale, promovarea drepturilor omului și a valorilor democratice, etc. în zonele conflictuante și separatiste din întreaga Europă.

Eșecurile suferite de OSCE în reglementarea conflictelor înghețate din regiunea transnistriană, Osetia de Sud, Abkhazia, Karabahul de Nord ș.a. pot fi ușor explicate dacă avem în vedere dreptul de veto pe care îl deține Federația Rusă în procesul decizional din cadrul Comitetului de Miniștri al OSCE. De asemenea, și Asamblăea Parlamentară a OSCE a fost ținta atacurilor din partea Rusiei în contextul adoptării Rezoluțiilor sale datorită presiunilor făcute de aceasta în ceea ce privește finanțarea bugetului organizației și domeniile de interes ale OSCE, precum și a lobby-ului pro-rus din cadrul comitetelor sale. Drept urmare, pe parcursul ultimilor ani, în cadrul OSCE a demarat un proces complex de revizuire a misiunii și rolului organizației. Pe de o parte, Rusia și alți membri ai CSI pledează pentru axarea OSCE pe soluționarea conflictelor și renunțarea acesteia la astfel de funcții, precum: monitorizarea alegerilor și respectării drepturilor omului și valorilor democratice, etc. Pe de altă parte, SUA și alte state europene se pronunță anume pentru acordarea unui rol mai mare OSCE-ului anume în aceste domenii, în timp ce în instituții precum ONU și NATO ar trebui să se ocupe de soluționarea conflictelor și stabilizare post-conflictuală, OSCE-ului revenindu-i un rol minim în acest sens. Este evident, că asemenea ONU și NATO, OSCE este o organizație specifică confruntării bipolare din perioada Războiului Rece, ce încearcă să-și găsească locul său în afacerile internaționale contemporane.

Tocmai de aceea, politica „dinamică” și controversată a Misiunii OSCE din Moldova reflectă lipsa unei viziuni viabile și a capacităților necesare de re-

¹³ Socor, Vladimir „OSCE Parliamentary Resolution Sets Stage for Recognition of Transnistria”/ Eurasia Daily Monitor, Monday, July 11, 2005 – Volume 2, Issue 133.

glementare a diferendului transnistrian. Totodată, opoziția puternică cu care s-a confruntat în toți acești ani din partea partidelor democratice și a societății civile a scos deseori în evidență caracterul unilateral al acestei organizații. În loc să identifice punți de dialog între reprezentanții Guvernului central și structurile statale și neguvernamentale din zonele de conflict, acceptând să ia în considerație toate propunerile părților, Misiunea OSCE din Moldova a preferat să acționeze într-un stil secretos, depășit de timp, uneori împotriva voinței celor mai diverse grupuri sociale. În cele din urmă, Misiunea OSCE a trebuit să-și modifice metodele sale de lucru, promovând o strategie mai adecvată de conlucrare și susținere a inițiativelor civice în zonele de conflict.

În pofida acestui fapt, desfășurarea unor alegeri democratice în regiunea de Est a Moldovei presupune eforturi mult mai importante din partea comunității internaționale în vederea promovării valorilor democratice, a libertății Mass Media, partidelor politice și organizațiilor neguvernamentale independente. Este puțin probabil că OSCE ar fi în stare să ducă la bun sfârșit această sarcină într-un timp atât de 8 luni, după cum preconizează șeful Misiunii OSCE din Moldova. Mijloacelor financiare destul de reduse aflate la dispoziția OSCE nu sunt suficiente pentru a contribui la crearea condițiilor democratice necesare. O soluție mai realistă ar fi implicarea directă a Uniunii Europene și a Consiliului Europei în procesul de stabilizare post-conflictuală și dezvoltare a societății civile, oferind OSCE-ului un mandat mai larg de desfășurare și monitorizare a alegerilor. Cu toate acestea, trebuie să se ia în considerație că o misiune comună OSCE-UE- și eventual Consiliul Europei în regiunea transnistriană înseamnă mai multă birocrație, mai puțină eficiență și o interferență mai bună a intereselor diferiți actori internaționali în regiune.

9.5. Cooperarea Moldovei cu NATO și GUAM: realități și perspective

În ceea ce privește NATO și GUAM, trebui să avem în vedere mai ales impactul geopolitic pe care îl presupune cooperarea Moldovei cu aceste organizații. Cu toate că fiecare din acestea implică o perspectivă cu totul diferită a securității regionale, tratarea lor împreună în cadrul acestui studiu, se datorează relațiilor destul de specifice ale Moldovei față de acestea.

Începând cu anul 1994, când Moldova a aderat la Parteneriatul pentru Pace (PpP), oficialitățile de la Chișinău au declarat în repetate rânduri că această formă de colaborare oferă Republicii Moldova un mecanism adecvat de consultări cu NATO în vederea transformării și dezvoltării capacităților sale militare. Astfel, Moldova nu a recunoscut niciodată că se confruntă cu o mare dilemă a

securității sale, rezultată din neutralitatea sa constituțională, ceea ce prezintă mari obstacole în calea aprofundării relațiilor sale cu NATO. Este evident că, acceptarea statutului de țară neutră avea ca scop principal facilitarea evacuării armamentului și a forțelor militare ruse din regiunea de Est a Moldovei. Cu toate acestea, refuzul Rusiei de a-și îndeplini angajamentele sale de la Istanbul a scos la iveală inconsistența politicii de neutralitate a Moldovei datorită incapacității sale de a-și asigura securitatea națională. Nici OSCE, nici cooperarea stabilită în cadrul PpP nu au putut convinge Rusia să-și retragă contingentul său din Transnistria. Astfel, devenea clar că singurul avantaj al neutralității era acela de a fi ținut Republica Moldova în afara structurilor militare și de securitate ale CSI. Atât timp cât are o bază militară rusă pe teritoriul său ce susține și apără regimul separatist de la Tiraspol, neutralitatea Republicii Moldova și-ar putea justifica rațiunea dacă vreo organizație politico-militară și de securitate, precum ONU sau NATO, ori cel puțin Marile Puteri și statele vecine, ar fi dispuse să garanteze independența, suveranitatea, neutralitatea și integritatea teritorială a acestui stat în baza unui Acord internațional colectiv. Însă dacă ne aducem aminte soarta tristă pe care a avut-o Pactul (ulterior a Declarația) pentru Stabilitate și Securitate a Republicii Moldova lansată de autoritățile de la Chișinău, ne putem da seama cât de complexă este situația. Având în vedere că Moldova mai rămâne în sfera de influență a Rusiei, aflându-se în același timp în vecinătatea Balcanilor, este dificil să vorbim despre securitate și stabilitate în regiune.

Existența unor conflicte regionale active și latente în această regiune au făcut ca Sud-Estul Europei să devină una din regiunile cele mai dinamice ce a cunoscut o evoluție spectaculoasă, în care vectorul politic dominat a devenit integrarea euro-atlantică odată cu extinderile succesive ale NATO și UE spre Est. Cazul Croației, dar și al altor state din Balcani este emblematic pentru a înțelege rolul NATO și UE în promovarea stabilității, securității și prosperității în regiune. Fără o implicare directă a NATO și UE în reglementarea conflictelor din Balcani, astăzi cu greu am putea vorbi despre o perspectivă euro-atlantică a acestor state. Cooperarea politică și economică din regiune în cadrul Cooperării economice în Bazinul Mării Negre, Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est și altor inițiative de cooperare are un rol secundar în soluționarea problemelor politice, economice și mai ales a celor ce țin de securitatea statelor-membre.

Din această perspectivă, neutralitatea constituțională a Republicii Moldova reprezintă mai curând un obstacol în asigurarea intereselor sale naționale în contextul geopolitic actual. Cu cât mai repede elita politică de la Chișinău va conștientiza consecințele negative ce derivă din menținerea statutului său de neutralitate, va deveni mai clar imperativul aderării Moldovei la NATO ca

o soluție a reglementării conflictului transnistrian, asigurării securității sale și a integrării ulterioare în UE.

Din punct de vedere politic, perspectiva aderării Moldovei la NATO presupune¹⁴:

- a demonstra angajamentul său pentru respectarea valorilor și principiilor NATO, inclusiv prin soluționarea pe cale pașnică a problemelor interetnice interne și a disputelor teritoriale;
- a-și asuma obligația de a asigura stabilitatea, prosperitatea, economia de piață, echitatea socială și securitatea mediului înconjurător;
- se a stabili un control democratic și civil adecvat asupra forțelor sale armate;
- de a se angaja să asigure resursele necesare pentru asumarea obligațiilor ce rezultă din oferirea statutului de viitor membru al Alianței, în conformitate cu principiile Tratatului de la Washington.

Din punct de vedere militar, în calitatea sa de viitor membru al NATO, Moldova ar urma:

- să accepte aplicarea doctrinei și practicilor NATO pentru atingerea unui nivel adecvat de expertiză și interoperabilitate cu forțele armate ale Aliaților;
- să participe activ în operațiunile desfășurate în cadrul Parteneriatului pentru Pace, precum și în activitățile preconizate în cadrul Planului Individual de Acțiuni pentru Parteneriat (IPAP), inclusiv în cadrul Procesului de Planificare și Evaluare a acestor acțiuni.
- să fie în stare să-și aducă contribuția la realizarea politicii colective de securitate și apărare, inclusiv prin realizarea obiectivelor privind standardizarea, indispensabile pentru menținerea coeziunii Alianței și a eficacității sale la nivel operațional;
- să stabilească reprezentanțe politice și militare la Brussels și Cartierul Militar NATO de la SHAPE.
- să asigure pregătirea și participarea personalului său calificat la misiunile multinaționale și internaționale ale NATO; etc.

Având în vedere că activitățile realizate în contextul participării Moldova la PpP nu vizau aderarea ulterioară la NATO, este surprinzător că s-a reușit sau este pe cale să fie îndeplinite o bună parte din aceste criterii, în special, în

¹⁴ Romania's Westernization and NATO Membership: a Historical Approach, (Coord: Br.gen. Ionescu, M.E), Chapter 5: Study on NATO Enlargement // Occasional papers, No.3 (I)/2002, p. 50-51.

contextul celor negociate în cadrul IPAP. Cu toate acestea, atât timp cât majoritatea populației se mai pronunță în favoarea păstrării neutralității și împotriva aderării Moldovei la NATO, orice strategie de securitate națională trebuie să ia în considerație și alte posibilități pentru asigurarea intereselor sale naționale. Presupunând că statutul de neutralitate oferă o marjă destul de mare de negociere, Consiliul Suprem de Securitate a Moldovei nu a insistat pe adoptarea unei Strategii Naționale de Apărare. În lipsa acesteia, Doctrina militară și Concepția securității naționale definește destul de general mijloacele și capacitățile disponibile pentru a face față pericolelor și riscurilor cu care se confruntă Moldova. De altfel, unele voci susțin că în virtutea statutului său neutru, Moldova nici nu are nevoie de vreo strategie de apărare sau, chiar, de o armată națională pentru a-și apăra securitatea sa națională. O asemenea abordare ar avea dreptul la viață dacă Republica Moldova s-ar afla în poziția Canadei sau a Elveției. Spre deosebire de acestea, Moldova se confruntă atât cu amenințări externe, cât și cu puternice mișcări și tendințe separatiste în interior.

Demararea consultărilor oficiale cu responsabili NATO în vederea semnării unui Plan Individual de Acțiuni pentru Parteneriat (IPAP) se înscrie în contextul noii politici de reevaluare a mecanismelor de apărare a securității naționale. Amploarea negocierilor bilaterale (în special, cu statele din regiune) și multilaterale în procesul de elaborare a IPAP poate oferi Republicii Moldova cadrul minim necesar pentru identificarea intereselor sale comune și a domeniilor de cooperare cu NATO: politic, securitate, militar, mediu, etc. Pe măsură ce parteneriatul NATO-Moldova în cadrul IPAP își va demonstra eficacitatea, ar putea fi puse pe agenda discuțiilor și cele mai stringente probleme militare și de securitate națională.

În fine, trebuie să se ia în considerație și rivalitățile euro-atlantice existente, datorită rolului decisiv al SUA în principalele structuri politico-militare ale Alianței, în pofida ambiției europenilor de a păstrare a parității. Atât timp cât Rusia va conduce o politică moderată în raport cu partenerii săi occidentali, inclusiv în ceea ce ține de extinderea NATO și UE spre Est, este posibil ca principalele cancelarii europene să se pronunțe pentru o implicare mai activă a Rusiei în mecanismele UE și NATO de consultări și în misiunile lor de gestionare a crizelor.

În ceea ce privește cooperarea statelor-membre ale GUAM, trebuie avut în vedere în primul rând rolul jucat de SUA și Ucraina în regiune. În dependență de nivelul relațiilor SUA-Ucraina, vom putea vorbi despre viitorul acestei organizații și contribuția sa în asigurarea securității și cooperării regionale. În perioada 1997–2001 când GUAM s-a constituit ca organizație sub-regională cu obiective și principii proprii de activitate (Carta GUAM), evoluția acesteia în imediata proximitate a Rusiei nu inspira prea mult optimism. Rațiunea sa

de a fi se reducea la susținerea morală, diplomatică și financiară acordată de SUA celor câtorva state din regiune pentru a zădărnici ambițiile imperiale ale Rusiei în spațiul post-sovietic. Era o manevră simbolică de a arăta Rusiei că interesele geostrategice americane nu se opresc la frontierele fostei Uniuni Sovietice. Nimic mai mult. Dimpotrivă, interesele principale pentru care cele 5 state-membre ale GU(U)AM au acceptat să facă jocul SUA erau de ordin strategic, economic și financiar. În timp ce Moldova și Ucraina erau interesate de crearea unei zone economice libere și asigurarea independenței lor energetice, Azerbaidjan și Uzbekistan își puneau drept obiectiv obținerea unor noi piețe de desfacere și prelucrare a petrolului extras din Marea Caspică, fiecare din ele dorind să beneficieze de pe urma construcției noii conducte de petrol Baku-Tbilisi-Ceyhan sau tranzitarea acestuia pe traseul Tbilisi-Supsa-Odesa-Brody. Odată cu excluderea Rusiei de pe noul „drum al mătăsii”, interesul acestor state este de a obține o mai mare independență energetică și economică prin contrapunerea intereselor rusești pe cele americane.

De îndată ce revoluțiile din Georgia și Ucraina au adus la conducere politicieni pro-occidentali, rolul GUAM-ului a început a fi reevaluat atât de diplomația americană, cât și de statele-membre. La Summitul GUAM de la Chișinău, participanții au căzut de comun acord asupra unei Agende destul de ambițioase, ce cuprindea probleme, precum promovarea valorilor democratice și întărirea securității și stabilității regionale, reglementarea „conflictelor înghețate”, combaterea terorismului și crimei organizate la nivel transnațional, precum și crearea unei zone de comerț liber în cadrul GUAM¹⁵. Participarea României și Lituaniei în calitate de observatori, lansarea unui nou plan de reglementare a conflictului transnistrian și afirmarea Ucrainei ca un actor independent au impulsivat în mod pozitiv securitatea și relațiile GUAM cu Rusia, UE și NATO. În pofida schimbărilor calitative în activitatea acestei organizații, datorită eterogenității intereselor elementelor sale constitutive și a puternicii influențe rusești în regiune, potențialul GUAM rămâne a fi destul de limitat.

Pentru a-și menține controlul în sfera sa tradițională de influență și a submina politica neprietenoasă a statelor-membre a GUAM, Federația Rusă poate face uz de diverse sancțiuni economice și presiuni energetice. Măsurile grabnice pe care Ucraina și Georgia le întreprinde pentru a-și asigura securitatea lor energetică internă demonstrează că GUAM nu este încă pregătită să-și asume noul său rol. În plus, UE are propria sa viziune asupra relațiilor cu noii săi vecini, care

¹⁵ Declarația Comună a Șefilor de Stat ai Azerbaidjanului, Georgiei, Lituaniei, Moldovei, României și Ucrainei, Sursa: www.mfa.md

nu coincide numai decât cu politica de confruntare cu Rusia, adoptată de unele din aceste state. O cooperare economică mai strânsă cu Rusia ar putea să tempereze aspirațiile hegemonice ale acesteia, oferind parteneriatului UE-Rusia un impact semnificativ în regiunea Marea Neagră – Marea Caspică. În același timp, procesul de „europenizare” a NATO poate fi descris în termenii „campaniei de purificare a percepției relațiilor cu Rusia ca o „amenințare” la adresa propriei securități”¹⁶. Rivalitatea crescândă și competiția acerbă a Marilor Puteri ar putea să afecte deopotrivă pozitiv sau negativ evoluția de mai departe a GUAM.

9.6. Interesele Statelor Unite în regiune

După 1991 Statele Unite ale Americii au devenit cel mai important actor internațional și singurul în stare să facă față tendințelor imperiale ale Rusiei, cu toate că nu și-a propus un astfel de obiectiv strategic în relațiile sale cu Republica Moldova. Mai mult ca atât, diplomația americană a permis Rusiei să-și mențină prezența sa militară în regiune, evitând să abordeze în mod direct soluționarea conflictului transnistrian. Una din cele mai importante realizări ale diplomației SUA poate fi considerată Declarația OSCE de la Istanbul din anul 2002 și condiționarea respectării de către Rusia a angajamentelor luate de ratificarea Tratatului adaptat FACE¹⁷. Acesta reprezintă un mecanism de limitare a numărului de mijloace și forțe militare, statele au dreptul să le desfășoare pe un perimetru cuprins între Oceanul Atlantic și Munții Ural. Temându-se că SUA sau NATO ar putea transforma unele din fostele republici sovietice în avanposturi a bazelor lor militare, Rusia rămâne a fi deosebit de interesată în ratificarea Tratatului de către fiecare din statele-membre NATO. Or, așa cum termenele-limită stabilite pentru retragerea armamentului și a forțelor militare ruse din enclava separatistă transnistriană nu au fost respectate, iar situația internațională s-a schimbat mult în ultimii ani, semnificația Tratatului FACE a scăzut cu mult. Acesta a devenit mai curând un instrument de justificare a pozițiilor militare ireconciliabile ale ambelor părți.

¹⁶ Black Sea Basin Regional Profile: The Security Situation and The Region – Building Opportunities, / Research Study 10 (April–June 2001), Edited by Institute for Security and International Studies, Sofia. <http://www.isn.ethz.ch/isis/index.htm>

¹⁷ După ce Memorandumul Kozak a fost prezentat autorităților de la Chișinău, Stephen Rademaker, Asistentul Secretarului de Stat responsabi pentru Controlul Armamentului „a subliniat poziția SUA și NATO față de ratificarea Tratatului FACE, și anume că acesta nu poate fi ratificat atât timp cât Rusia nu își îndeplinește angajamentele luate la Istanbul, inclusiv retragerea munițiilor și trupelor sale din Moldova”. După: Tailgunner, Joe *Russia must remove Moldova troops for treaty* – US, www.FreeRepublic.com

Din punct de vedere politic și economic, SUA au influențat într-un mod crucial dezvoltarea democratică și reformarea economică a Moldovei. Asistența oferită de SUA în acest răstimp a condus la dezvoltarea societății civile și formarea unei noi elite și conștiințe politice în Moldova. Adresările publice ale celor 4 Ambasadori americani din Moldova au un anumit impact politic, economic, intern și extern, Cu toate că SUA nu s-au preocupat niciodată în mod serios de securitatea Republicii Moldova, diplomația americană s-a concentrat pe asigurarea dezvoltării economice și stabilității regionale. Lait-motivul politicii sale externe în acest spațiu este susținerea tranziției democratice în scopul prevenirii hegemoniei ruse în regiune. În contextul extinderii NATO spre Est, situația în regiune s-a îmbunătățit, ceea ce a permis Departamentului de Stat să propună noi strategii de securitate, inclusiv prin creșterea rolului Ucrainei ca o contrabalanță a intereselor Rusiei în zonă. Dezvoltarea unui parteneriat strategic cu Ucraina reprezintă o modalitate destul de convenabilă pentru implicarea mai activă a SUA în această parte a lumii. De asemenea, Ucraina a obținut o perspectivă mai clară de afirmare în cadrul GUAM, NATO și chiar UE.

Republica Moldova ar avea de câștigat de pe urma schimbărilor geostrategice din Europa de Est dacă va promova o politică mai activă în direcția integrării euro-atlantice. În caz contrar, problemele legate de demarcarea și securizarea frontierei sale de Est, nesoluționarea problemei transnistrene, prezenței militare ruse, etc. ar putea provoca în continuare instabilitate, izolare și noi tensiuni în relațiile cu statele învecinate – România și Ucraina. Noile pericole cu care se confruntă SUA în lupta sa împotriva terorismului ar putea reprezenta un factor semnificativ pentru o abordare mai hotărâtă a problemelor regionale de securitate. În acest sens, nu este întâmplător faptul că SUA și UE au fost acceptați în calitate de observatori în cadrulul formatului de negocieri „5+2”, ceea ce le va permite să se implice direct în procesul de reglementare a diferendului transnistrian. Dacă în ceea ce privește rolul UE în acest proces nu există mari semne de întrebare, contribuția pe care diplomația SUA este dispusă să și-o aducă în noua sa postură de mediator rămâne încă destul de incertă. Indiferent de nivelul său de implicare, este evident că o prezență americană în zonă are un impact pozitiv, cât timp contrabalansează influența Rusiei în Republica Moldova.

9.7. Perspectiva relațiilor moldo-ucrainene

În ceea ce privește factorul ucrainean, se poate observa că proximitatea Ucrainei presupune atât avantaje, cât și dezavantaje la adresa intereselor naționale ale Moldovei. În dependență de orientarea politică externă și stabilitatea internă din Ucraina, relațiile moldo-ucrainene au evoluat de la o extremă la alta.

Cât timp regimul Kucima a preferat să mențină conflictul transnistrian într-o stare latentă pentru a beneficia de avantajele contrabandei transfrontaliere, efectul acestei politici s-a dovedit a fi dezastruos pentru securitatea națională a Republicii Moldova. Lansarea Planului Yușcenko reprezintă o abordare mult mai responsabilă a problemei, ce derivă din potențialul distructiv al conflictului și pune accentul pe evoluția pozitivă a relațiilor bilaterale. Dar în pofida demonstrării voinței politice necesare pentru soluționarea problemei securizării frontierei și a diferendului transnistrian, Ucraina nu este dispusă să recurgă la sancțiuni pentru a determina liderii de la Tiraspol să renunțe la putere. Kievul dorește să medieze această dispută prin modificarea comportamentului conducerii de la Chișinău și a administrației de la Tiraspol în vederea identificării unei forme de co-existență în comun, oricare nu ar fi aceasta. La nivel neoficial, o federație sau chiar o confederație ar fi mult mai favorabilă intereselor Kievului de a-și exercita influența în regiune, decât în cazul oferirii Transnistriei a statutului de autonome în cadrul unui stat unitar. Din aceste considerente, desfășurarea unor alegeri în regiune în baza Planului Yușcenko are drept scop legitimizarea liderilor transnistreni, oricare ar fi aceștia. Tărăgănarea procesului de monitorizare a frontierei moldo-ucrainene, în ciuda suportului logistic, tehnic, financiar și uman, acordat de UE reflectă dificultatea procesului de transformare democratică și stabilizare post-conflictuală. Datorită puternicii instabilități interne din Ucraina și a intereselor pe care unele grupări politice și de presiune le au în Transnistria, este problematică o îmbunătățire rapidă a situației.

Totodată, atunci când analizăm rolul Ucrainei în cazul conflictului transnistrian, trebuie să avem în vedere faptul că Rusia continuă să exporte circa 80% din gazul natural al Ucrainei, 67 % din petrol și 100% din combustibilul nuclear necesar pentru menținerea lor în funcțiune. Potrivit statisticilor rusești, Ucraina datorează peste 2 mlrd. US \$ pentru gazul consumat, având relații destul de strânse cu Rusia, în special în Estul Ucrainei. Din această perspectivă, atât Moldova, cât și Ucraina se află într-o situație similară în încercarea lor de a identifica posibilități pentru a ieși din cadrul sferei influență a Federației Ruse. Ca o condiție a susținerii eforturilor euro-atlantice ale acestor state, Occidentul menționează necesitatea promovării reformelor democratice și economice, pentru asigurarea stabilității și prosperității în regiune. Este cert că atât timp cât integrarea euro-atlantică va rămâne pe agenda conducerii de la Kiev și Chișinău, ambele state vor avea de beneficiat de pe urma susținerii acordate de structurile euro-atlantice. Cu toate acestea, împărtășirea unor valori și interese comune nu înseamnă implicit și existența unor abordări similare în problemele de interes regional și transfrontalier. Disproporția care există între cele două țări vecine face ca relațiile acestora să evolueze în dependență

de impactul mai multor factori de natură indogenă și exogenă. În funcție de orientarea politică externă a elitelor de la Chișinău și Kiev și de interesele lor economice, politica externă a acestor state va trebui să facă față, într-o măsură mai mare sau mai mică, influenței Rusiei, SUA și UE în regiune.

Cu cât vor fi mai mari divergențele între interesele statelor din zonă (Ucraina-Polonia, Ucraina-Moldova, Ucraina-România, Moldova-România), vor crește posibilitățile de implicare a Rusiei, și în consecință, a SUA și UE. Dimpotrivă, urmarea unei politici consensuale în problemele de interes major ce afectează stabilitatea și securitatea regională ar aduce beneficii tuturor acestor state. Totodată, NATO și UE ar putea să-și dezvolte mai eficient noile strategii de securitate dacă acestea vor cuprinde întreaga regiune a Mării Negre, decât fiecare stat în parte. În ultimul caz, eforturile și costurile necesare pentru stabilizarea fiecărei țări în parte ar fi mult mai mari datorită dependenței economice unilaterale, problemelor de adaptare a infrastructurii la noile trenduri integraționiste, lipsei de coeziune politică și socială din aceste state, etc. Aceasta ar presupune ca fiecare stat să-și ajusteze desinestătător și cu viteze diferite politicile lor economice, sociale și de securitate, scăpând din vedere interesele lor strategice comune. O alternativă ar putea fi crearea unei zone de liber schimb, similară CEFTA, care să cuprindă la prima etapă Moldova, Ucraina și Georgia. Această formă de integrare regională ar putea contribui la atingerea standardelor europene, iar odată cu încheierea unui Acord de comerț preferențial cu UE – la crearea unui areal de prosperare, cooperare și stabilitate. Încheierea cu fiecare din aceste state a unui Acord de cooperare și asociere în următorii ani și deschiderea perspectivei lor de aderare la UE și NATO le-ar putea oferi garanțiile necesare pentru asigurarea independenței lor politice și economice. În caz contrar, odată cu radicalizarea politicii ruse în regiune, am putea asista la creșterea instabilității social-politice, după modelul Bielarus și a unor foste regimuri autoritare din Balcani¹⁸. De asemenea, lipsa de voință politică a elitei de la Kiev în reglementarea diferendului transnistrian ar putea determina Rusia să se pună în aplicare strategia „noii străinătăți” de îndată ce situația sa politico-economică și militară îi va permite. Dependența economică și mentalitatea nostalgică pro-rusă și imperială în zonele de est ale Moldovei și Ucrainei reprezintă un potențial exploziv ce ar putea duce la noi tendințe de fragmentare și mișcări separatiste. Perspectiva creșterii instabilității în imediata proximitate a Rusiei constituie și unul din argumentele principale care justifică interesul special al SUA, NATO și UE de a integra Ucraina în comunitatea de valori occidentală.

¹⁸ Commonwealth Conference National Intelligence Council 2020 Project – Scenario, p. 4.

9.8. Moldova – România: o relație specială?

Relațiile România cu Republica Moldova ar fi trebuit să obțină un caracter privilegiat, special, datorită culturii, limbii și trecutului istoric comun. După obținerea independenței sale, relațiile bilaterale au variat în intensitate în perioada anilor 1991- 2002 de la cooperare și integrare la criză politică și confruntare diplomatică deschisă. Drept urmare, nu au putut fi valorificat potențialul existent în relațiile bilaterale. În lipsa voinței politice, Chișinău a eșuat să transforme relațiile emoționale de la începutul anilor 90 în relații pragmatice, politizând la maximum problema identității și a limbii. Pe de altă parte, Bucureștiul nu a fost în stare să dezvolte niște relații de parteneriat, ce ar explora echitabil interesele comune existente. Eșecul părților de a aborda în mod profesional întregul ansamblu de probleme a favorizat o tratare neadecvată a relațiilor bilaterale de către Mass Media.

Nici elita de la Chișinău nu a reușit să conștientizeze necesitatea dezvoltării relației cu România ca o premisă a facilitării procesului de integrare europeană și a soluționării conflictului transnistrian¹⁹. Pe măsură ce România a obținut progrese semnificative pe calea integrării euro-atlantice, relațiile bilaterale tensionate nu au favorizat valorificarea rolului său de avocat al intereselor Republicii Moldova în structurile respective. Importanța României pentru întărirea stabilității și securității transfrontaliere va crește și mai mult în viitorul apropiat ca urmare a acceptării sale ca membru cu drepturi depline în UE. Pe lângă faptul că România va avea posibilitatea să facă în mod direct un anumit lobby în cadrul Parlamentului European, interesele sale în relația cu Republica Moldova vor avea de suferit ca urmare a impunerii regimului de vize și restricții de frontieră. Dincolo de afilierile identitare, lingvistice, istorice și culturale care există între cele două state vecine, faptul că în Republica Moldova există o comunitate numeroasă de cetățeni români, solicită o abordare specifică a relațiilor bilaterale. Având în vedere că România se află într-o situație în care nu poate face prea multe pentru demersuri în favoarea Republicii Moldova, există totuși unele posibilități nevalorificate în vederea accelerării procesului de integrare europeană a Moldovei. În acest sens este necesară elaborarea unei noi strategii

¹⁹ În acest sens, în România s-a lansat ideea soluționării cât mai rapide a conflictului transnistrian prin înghețarea relațiilor actuale cu Transnistria (modelul cipriot) sau plasarea temporară a Transnistriei sub un mandat internațional (modelul Kosovo) ca o condiție a integrării progresive rapide a Moldovei în structurile UE. A se vedea: „Transnistria – evoluția unui conflict înghețat și perspective de soluționare”, / Institutul „Ovidiu Șincai”, București, septembrie 2005. Sursa: www.fisd.ro

de parteneriat bilateral, ce ar facilita realizarea unui schimb de informații și experiență privind expertiza acumulată de România în armonizarea legislației sale la standardele UE. Pentru asigurarea eficacității dorite, schimbul de experiență cu omologii din Republica Moldova trebuie să se realizeze în cadrul unui mecanism permanent de consultări, ce ar include o scară largă de instrumente, metode și domenii, cum ar fi: traducerea și implementarea *Acquis-ului* comunitar, crearea unor centre de informare și instruire, multiplicarea activităților cu caracter transfrontalier, precum și în domeniul managementului instituțional, expertizării legislației, promovării reformelor necesare, etc. Limba comună, vecinătatea geografică și problemele comune cu care se confruntă ambele state constituie principalele avantaje care trebuie luate în considerație în vederea pregătirii Moldovei pentru o integrare mai rapidă în UE.

De asemenea, România și-ar putea împărtăși din experiența acumulată în calitate de membru NATO în domeniul managementului securității și stabilizării post-conflictuale. Planul Individual de Acțiune pentru Parteneriat (IPAP) oferă în acest sens o vastă arie de cooperare, începând cu perioada negocierii și implementării IPAP-ului. Este cert că, până în momentul de față, Bucureștiul nu a reușit să identifice și să promoveze în cadrul NATO propuneri constructive privind implicarea comunității internaționale în procesul de stabilitate post-conflict, inclusiv în domeniul neproliferării armelor convenționale, protecției mediului înconjurător și securității transfrontaliere.

Cu toate că diplomația de la București nu și-a dobândit încă credibilitatea necesară pentru asumarea unui rol de asigurare a stabilității și securității regionale, dezvoltarea unui parteneriat strategic real cu Republica Moldova și, implicit, îmbunătățirea relațiilor sale cu Ucraina ar aduce progrese semnificative tuturor părților. Aderarea României la UE și implicarea sa mai activă în cadrul NATO, reprezintă cei doi factori pe care trebuie să-i ia în calcul Guvernul de la Chișinău dacă dorește cu adevărat să obțină succese în procesul de integrare europeană, stabilității și securității sale.

Trecând în revistă dinamica relațiilor bilaterale și multilaterale a Republicii Moldova, constatăm că în tot acest răstimp politici externe a Moldovei i-au lipsit prioritățile. Așa cum Concepția Politicii Externe a Moldovei din 1995 a fost demult depășită de realitățile geopolitice, este necesară redefinirea noilor obiective strategice a Moldovei. De asemenea, trebuie de evaluat rolul statutului de neutralitate și a politicii pasive de conjunctură în asigurarea intereselor naționale, în condițiile în care noile pericole și provocări cu care se confruntă în prezent Moldova solicită promovarea unei diplomații active, eficiente și realiste.

Capitolul X.

DINAMICA SISTEMULUI DE SECURITATE ȘI A PROCESULUI POLITIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA: OPINIA EXPERTILOR

Chiar dacă cetățeanul simplu trăiește adeseori cu senzația că lucrurile stagnează, ori chiar s-au înrăutățit (BOP, 2005) există schimbări în structura peisajului politic din Republica Moldova după scrutinul din martie 2005, pe care cu greu le-ar putea cineva nega. Cea mai remarcabilă schimbare ține în opinia unanimă a experților de stabilirea unui cadru al cooperării condiționate între opoziție și putere, după alegeri, secundat de un discurs „pro-Vestic” surprinzător, pe care l-au adoptat și îl practică cu mult zel autoritățile de la Chișinău. Este însă acest discurs sincer și substanțial? Sau, cu alte cuvinte, este oare clasa politică din Republica Moldova capabilă să se mobilizeze pentru a demonstra că tratează în mod serios rolul său esențial în implementarea Planurilor de acțiuni pe care și le-a asumat anterior (UE- Republica Moldova), ori este pe cale de a le trasa într-un viitor imediat (Planul Individual de acțiuni NATO – Republica Moldova). Am încercat să aflăm răspunsuri la aceste întrebări pe un eșantion de experți, selectați după gen, vârstă, educație și naționalitate. Interviuurile au avut loc în perioada iunie–iulie, iar analiza răspunsurilor – în luna august.

10.1. Evoluții politice:

10.1.1. În ce măsură configurația parlamentară curentă reflectă aspirațiile pro-europene ale societății din Republica Moldova și în ce măsură sunt politicienii sprijiniți de societate? Reflectă oare Planul de acțiuni Republica Moldova–UE condițiile de stabilitate internă a țării?

Părerea experților este destul de fragmentată în această privință: unii susțin că actualul Parlament reflectă aspirațiile pro-europene ale societății, datorită atractivității UE, și atunci liderii politici trebuie să urmeze curentul opiniei publice, asigurând decizii și politici necesare, alții însă susțin că orientarea pro-EU este doar o „cursă de prins alegători”, și că schimbarea radicală a cursului unor partide, cum este PCR, chiar în ajunul scrutinului general, nu reflectă și schimbarea de mentalitate a liderilor săi.

„Personal cred că majoritatea forțelor politice susțin ideea integrării UE din motive oportuniste, adică – partidele pledează pentru integrare, deoarece aceasta vor cetățenii.”

„Situția amintește oarecum de „parada independențelor” din 1991, atunci - Chișinăul aștepta să vadă ce va face Kievul, proclamând independența Republicii Moldova la câteva zile după Ucraina. Acum situația se repetă: „revoluția rozelor” în Georgia și victoria pro-occidentalului Iușcenko în Ucraina i-a silit pe politicienii de la Chișinău să se gândească și la interesul național”.

„По сравнению с прошлым Парламентом, структура сегодняшнего Парламента оптимальнее, устойчивее потому, что доминирование одной партии – это всегда плохо, а доминирование такой партии, которая сегодня у власти, для такой страны с такими задачами, которые есть сегодня перед РМ в повестке дня, – совсем плохо”.

Experții constată că partidele politice, chiar dacă în vorbe sprijină integrarea în UE, în realitate nu sunt pregătite pentru acest efort, nu cunosc „regulile jocului” și manifestă, din această cauză, așteptări exclusiv „consumiste” față de UE. La nivel individual, politicienii simt că UE este doar o opțiune de perspectivă, ceea ce nu le afectează poziția în partid, sau loialitatea alegătorilor, respectiv – nu au de ce să-și asume angajamente. Sunt printre experți și sceptici care susțin că, actualul Parlament reflectă așteptările populației doar într-o mică măsură. În opinia lor, cetățenii cu aspirații pro-europene au foarte mari îndoieli în privința capacității partidului de guvernământ de a fi competitiv pe „piața politică actuală” și de a realiza obiectivul de integrare europeană. Sprijinul societății ar veni masiv dacă politicienii noștri ar manifesta mai multă consecvență în acțiunile lor și ar apăra interesul național în orice condiții.

Și aici, experții susțin că Planul oferit de Brussels Republicii Moldova este un document necesar, dar nesatisfăcător pentru societate. Dar, întrucât acest plan a fost deja semnat, iar forțele politice și-au anunțat angajamentul lor pentru a-l pune în aplicare - putem spera că acest plan de acțiuni va avea drept rezultat un alt plan sau chiar un proces de aderare în vederea aderării la UE.

„Planuri de acțiuni Republica Moldova-UE reflectă într-o măsură mai mare dorințele Bruselului decât necesitățile Republicii Moldova”.

„Acest Plan de acțiuni este perceput diferit de cele 2 părți semnatare: pentru UE acest plan de acțiuni este doar o secvență a politicii sale de vecinătate cu Moldova, Ucraina, Rusia, în timp ce pentru Republica Moldova – acest Plan este un ticket de integrare în UE. Sigur, nu-i nimic tragic în aceste percepții malfor-

mate, planul oricum este bun, iar odată implementat, el va avea efecte benefice asupra tuturor domeniilor vieții societății chiar dacă altele decât cele sperate”.

Planul de acțiuni Republica Moldova–UE conține o serie de priorități a căror realizare ar consolida stabilitatea internă în mod substanțial. Printre acestea experții au numit următoarele: soluționarea conflictului transnistrean, ca condiție cea mai importantă; continuarea reformelor pentru ai crea Republicii Moldova o imagine de stat sincer atașat de reforme și în final pentru a o face atractivă pentru UE; întărirea stabilității și eficienței instituțiilor democratice; respectul pentru libertatea presei și libertatea de expresie; reducerea sărăciei; crearea unui climat investițional nediscriminatoriu, transparent și previzibil; combaterea corupției și a crimei organizate; asigurarea unui control eficient a frontierei de stat, inclusiv pe segmentul transnistrean.

10.1.2. Există oare, în Republica Moldova, un cadru satisfăcător pentru apărarea ordinii publice, protejarea drepturilor omului și garantării libertăților constituționale ale cetățenilor?

Unii experți consideră că în Republica Moldova nu există un cadru satisfăcător pentru apărarea ordinii publice, protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor, susținând că avem nevoie de o reformă cardinală a sectorului de securitate, inclusiv al celui menit să asigure ordinea publică, în plan practic, dar și conceptual. Legislația Republicii Moldova nu corespunde standardelor UE, și nici a structurilor ajustate la principiile formative pentru ordinea democratică a societății, statul de drept și economia de piață. Deși, s-au depus eforturi în ultimii ani de diminuare a unor riscuri, precum traficul cu ființe umane, lupta cu crima organizată, sau contrabanda, totuși, structurile, conceptele în baza cărora funcționează sistemul actual de securitate internă a țării, nu fac față problemelor cu care se confruntă societatea.

„Nu, nici pe departe de modelul ideal. Aici se cere o reformă în ordinea publică în primul rând la nivel conceptual. Legislația Republicii Moldova este destul de ajustată la statutul țării noastre așa cum ea este astăzi. Ea încă nu corespunde standardelor internaționale întru totul sau a UE, atât la nivel conceptual al principiilor (democratice, al pactului de drept, al unei economii libere), cât și structural”.

„Nu este secret că în Republica Moldova poți cumpăra chiar și funcțiile de judecător, chiar dacă accepți să fii și tu mai târziu vândut sau cumpărat, în același mod. Corupția face ca lucrurile să fie negociate înainte de proces, și tot corupția face sistemul judecătoresc extrem de vulnerabil față de imixtiunea factorilor politici. În privința poliției – cea mai mare problemă în poliție este slabă pregătire pro-

fesională ofițerilor din poliție, echipare etc. Dar această pregătire profesională are și alte puncte negative: corupție. Nu e secret pentru nimeni sau, cel puțin, publicul vede în poliție o instituție coruptă, iar această opinie nu a apărut din pod!”

Alți experți consideră că în Republica Moldova cadru legislativ normativ este de o calitate bună. Republica Moldova a fost foarte receptivă la eforturile comunității internaționale de a moderniza legislația și foarte multe legi, care sunt în vigoare în Republica Moldova, au fost elaborate cu aportul direct de experți internaționali, utilizând practica internațională în acest domeniu. Problema Republicii Moldova nu este cadru legislativ sau normativ, ci este executarea lui, punerea în aplicare a legilor bune, pe care le adoptă Parlamentul și aici există câteva probleme: situația cu justiția și situația cu organele de drept, procuratura și poliția. Și acestea probleme apar din cauza nivelului de democratizare a țării.

„Cadru normativ ar putea fi considerat satisfăcător, nu însă și practicile, și asta pentru că totul depinde de cultura și nivelul de democratizare a societății”.

„Problema Republicii Moldova nu ține de legile adoptate, ci de aplicarea lor. Există numeroase instituții care parazitează pe capacitatea slabă de implementare a legilor: situația cu justiția, cu procuratura și poliția”.

10.1.3. Sunt forțele politice, care au câștigat locuri în Parlamentul Republicii Moldova, capabile să reglementeze conflictul transnistrean în 2005–2007?

Experții s-au arătat încrezători de faptul că Parlamentul actual va fi capabil să reglementeze conflictul transnistrean în perioada anilor 2005–2007.

„Parlamentul are o clară înțelegere asupra situației acestui conflict, are o viziune, o finalitate a reglementării. Aș putea spune că, deja prin stabilirea cauzei acestui conflict, prin alegerea adecvată a instrumentelor de soluționare și exprimarea voinței politice, prin cursul diplomatic și coerența acțiunilor întreprinse pe plan intern, autoritățile Republicii Moldova manifestă maturitate”.

Totuși, experții declară că asupra procesului de reglementare planează implacabil factorul rusesc, care poate fi echilibrat numai de către UE și SUA. Este necesar ca în acest moment să ne preocupe nu doar viteza reglementării acestui conflict, dar și calitatea procesului, iar din această perspectivă trebuie să privim acest proces în etape.

„Ce înseamnă soluționare definitivă? Mâine se va semna un document și se va declara că conflictul este soluționat, este o soluționare reală? Poate fi da, dar poate fi nu”.

„Conflictul transnistrean nu va fi rezolvat până când Rusia nu va dori rezolvarea acestuia. Acum sunt capabile partidele din Republica Moldova să convină Rusia? Cel puțin Parlamentul Republicii Moldova a dat dovadă de o unitate nemaîntâlnită în istoria Republicii Moldova ca stat independent și doar rezolvarea a 2 chestiuni – conflictul transnistrean și integrarea europeană”.

10.1.4. Care sunt avantajele și dezavantajele clasei politice din Republica Moldova în comparație cu entități similare ale Ucrainei, Țărilor Baltice și României?

Marele dezavantaj al Republicii Moldova ține de faptul că aici clasa politică s-a născut, a crescut și a fost educată în timpul URSS, purtând o „zestre” mintală, greu de șlefuit în alte condiții, susțin experții. Revigorarea clasei politice reprezintă o prioritate de dezvoltare a țării și doar odată cu apariția unor oameni noi vom putea face ordine în politica noastră internă și externă. Dar, experții consideră că toate țările fără excepție ale fostului bloc socialist ori sovietic se confruntă cu aceeași problemă, cu excepția țărilor baltice, în care, chiar de la desprinderea de URSS, a existat o mobilizare a liderilor tineri, fără diverse angajamente față de fostul regim.

„Откуда должен был появиться этот политический класс? Мы были провинцией, здесь проводилась отвратительная политика руссификации и дезнационализации с помощью правобережных кадров. Отсюда и поговорка : „Дacă vrei să fii ministru, trebuie să fii de pe Nistru”. Строго говоря сегодня мы у власти видим тех же приднестровцев, только опять же говорим о приднестровском конфликте. Но если говорить о национальной элите, о политическом классе как части этой элиты, как авангард, если хотите, то увы, здесь скорее больше недостатков, чем преимуществ”.

„Cu siguranță clasa noastră politică este mult mai slabă decât cea din Țările Baltice și pot fi mai multe explicații. Cert este lucru că clasa noastră politică sau marea ei parte este formată din oameni care s-au născut, au crescut, au urmat studii și s-au format ca personalități în anumite pe timpul URSS”.

„Clasa noastră politică mai are dezavantajul de a reprezenta o societate mult prea dezbinată pe criterii politice și cam indiferentă față de ce se întâmplă acolo sus, în sferele politicului”.

„Только сейчас стали появляться люди, которые хоть чуть-чуть стали разбираться в европейской региональной политике и стали видеть себя глазами не местных интересов каких-то примитивных или очень циничных, а видеть себя частью региона европейского, который пытается

использовать эти инструменты, который пытается формулировать политику в общепринятых европейских терминах и понятиях”.

10.2. Neutralitatea și integrarea euro-atlantică

10.2.1. Este oare neutralitatea permanentă o condiție necesară și favorabilă dezvoltării Republicii Moldova ca stat independent, democratic și indivizibil?

Este notoriu faptul că toți experții chestionați au răspuns categoric negativ la această întrebare, afirmând că, Republica Moldova nu este o țară neutră și niciodată nu a fost, pentru că neutralitatea nu corespunde conținutului statutului declarat a Republicii Moldova. Ei spun că, neutralitatea unei țări se confirmă prin acorduri internaționale și instrumente juridice specifice, iar condițiile actuale fac din Republica Moldova un stat al cărui teritoriu este ocupat de forțe militare străine, pe teritoriul căruia staționează ilegal trupe străine, și al cărei securitate nu este garantată prin clauze de ajutor colectiv.

„Așa-zisa neutralitate nu corespunde conceptului pe care-l are pe plan internațional. Deși ne putem declara neutri, nu putem fi tratați ca atare în absența unor acorduri de drept internațional, prin care neutralitatea este recunoscută”.

„Prevederea de „neutralitate” inserată în Constituția din 1994 a apărut ca urmare a influenței unor forțe filo-rusești, urmărindu-se motivul de a exclude orice posibilitate a Republicii Moldova de a se orienta spre spațiul euro-atlantic sau european. Se folosea ca pretext și posibilitatea de a grăbi evacuarea trupelor ruse din Republica Moldova, ceea ce s-a dovedit a fi fals pentru că Rusiei nu-i pasă de ce este scris în Constituția Republicii Moldova. Rusia are propriile sale interese și le urmărește cu orice preț”.

„Este clar că Republica Moldova nu se va integra în NATO până nu va rezolva conflictul transnistrean, de unde apare însă un mic paradox, pentru că imediat ce acest conflict ar fi soluționat ne vom întreba – la ce ne mai poate folosi NATO?”

„Ucraina a declarat că integrarea în NATO și UE este o prioritate a politicii externe a Ucrainei. Dacă lăsăm UE la o parte, este clar că Ucraina nu se va integra în UE înaintea Republicii Moldova și cu siguranță aceasta nu se va întâmpla înainte de 2013. Lucrul acesta a fost declarat cât se poate de clar de comisarul european pentru extindere, cu referire nu la Ucraina, ci la Turcia, care a spus că pe perioada exercițiului bugetar 2007-2013 noi nu includem bani pentru noi membri. Eu nu văd de ce UE și-ar schimba această viziune doar de

dragul Ucrainei sau a Republicii Moldova. Dacă lăsăm la o parte UE, Ucraina are șanse să adere la NATO în următorii 5 ani și atunci Ucraina ar putea deveni membru al NATO, iar Republica Moldova - o enclavă în NATO și atunci, Republica Moldova va obține garanțiile de securitate care-i lipsesc în prezent chiar și fără a cere acest lucru. Dacă însă Ucraina eșuează, presupun că Republica Moldova nu va avea altă șansă decât de a solicita aderarea la NATO”.

„Что касается нейтралитета, я вообще не понимаю, что это такое потому, что декларировать нейтралитет – это значит быть нейтральной стороной. РМ была какой угодно стороной, только не нейтральной. Я спрашивала если есть где-то расписан, определен молдавский нейтралитет, по отношению к кому, чему и до каких пор мы нейтральны и вообще что это такое. Я на самом деле говорю о концепции национальной безопасности”.

Unii experți consideră că Republica Moldova poate fi o țară neutră numai în cazul când România și Ucraina vor fi membre a NATO și atunci Republica Moldova va fi ca o enclavă în NATO. Și această situație poate fi mai favorabilă pentru Republica Moldova, decât a fi membru a acesteia.

10.2.2. Este oare integrarea euro-atlantică o opțiune inevitabilă pentru Republica Moldova? Și care sunt din această perspectivă obiectivele prioritare de urmat pentru clasa politică de la Chișinău?

Opiniile experților s-au dispersat din nou la această întrebare. Cei mai mulți cred că integrarea euro-atlantică este inevitabilă pentru Republica Moldova și asta pentru că nu există exemple în care o țară s-ar fi dezvoltat a fi primit anterior garanții de securitate prin intermediul NATO. Logica ne spune, din această perspectivă, că ar trebui imediat să elaborăm și să ratificăm un Plan Individual de Acțiuni Republica Moldova – NATO, sprijinit puternic în societate, extragerea statutului de „țară neutră” din Constituție și îndeplinirea coerentă, energică a tuturor condițiilor de pre-aderare, întărirea climatului de solidaritate și încredere regională cu țările vecine, inclusiv pe probleme de securitate a frontierelor, dialog politic și inter-operabilitate între diverse forțe ale sectorului de securitate.

„Da, este inevitabilă această integrare. Necesitatea ei se manifestă prin interesele naționale ale Republicii Moldova, contextul geopolitic pe plan regional și plan geostrategic, prin logica evaluării și comparație. Dacă ne referim la aspectul general al acestei noțiuni, atunci putem spune că prin programul parteneriatului pentru pace noi ne apropiem de standardele euro-atlantice și va fi un

răspuns corect. Dar dacă ne referim la aspectul politic al acestui concept, atunci vorbim de aderarea Republicii Moldova la UE, NATO și la alte organizații la care n-am aderat”.

Unii experți cred că integrarea euro-atlantică nu este o opțiune inevitabilă pentru Republica Moldova. Acest fapt este argumentat prin aceea că Republica Moldova poate să se afle într-o situație mai favorabilă dacă este împrejurată de țări care vor fi membrii ai NATO și UE (România și Ucraina). Adică Republica Moldova se va afla în interiorul acestor organizații fără a fi membru lor. Dar în orice caz Republica Moldova trebuie să corespundă standardelor europene, adică să micșoreze cât este de posibil această diferență. Pentru aceasta clasa politică din Republica Moldova trebuie să urmeze următoarele obiective prioritare: continuarea reformelor economice și chiar să-și propună un scop de a avea cea mai liberală economie din Europa; reformă administrativă serioasă, care ar afecta nivelul central al administrației (Guvernul, Ministere și alte agenții administrative centrale), cât și APL; reluarea reformei din domeniul vieții, din domeniul muncii, adică continuarea majorării vârstei de pensionare.

„Для такой маленькой страны, как Молдова мы вообще должны осознать свои размеры, свои силы, свое место и не пугаться этого, а исходить из этого и вписываться в тот существующий, очень динамичный контекст и заниматься политическим серфингом, навигацией для того, чтобы в интересах своего народа использовать предоставляющиеся возможности”... ”я считаю что если Румыния член НАТО и у нас будут исключительно хорошие отношения с Румынией, то фактически нам не нужно раздражать огромного и не очень устойчивого медведя, чтобы вызывать слишком повышенное внимание к этой силе с которой у нас так много проблем. Поэтому я считаю, что приоритетами должна быть региональная солидарность по всему комплексу проблем, включая региональную безопасность. И эта региональная солидарность, как вишеградская восьмерка, которая решала социально-экономический блок и была очень эффективным механизмом для вступления новых членов в ЕС, точно так же группа Вильнюс закрыла проблему безопасности.”

„Obiectivele prioritare de urmat ar fi elaborarea și semnarea unui Plan Individual de Acțiuni Republica Moldova –NATO, stabilirea unui consens național în această chestiune, inclusiv în vederea renunțării la statutul de țară neutră și îndeplinirea tuturor condițiilor de pre-aderare”.

Astfel, se observă că indiferent de aceea dacă este inevitabilă sau nu integrarea euro-atlantică pentru Republica Moldova, totuși trebuie făcute o serie de reforme, de acțiuni care să ne apropie de Europa.

„Sondajele arată existența unui decalaj în preferințele populației față de UE și NATO. În timp ce UE este percepută ca ceva „foarte bun” pentru Republica Moldova (60-80%), NATO este percepută doar de către 40% din respondenți ca fiind „favorabil” intereselor Republicii Moldova. Nu știu dacă vom deveni membru al NATO, și nici măcar dacă e necesar în situația în care Ucraina devine cu siguranță membru a NATO. Eu cred că Republica Moldova are câteva priorități: în primul rând – reducerea decalajelor sociale ce țin de calitatea vieții, în al doilea rând – continuarea reformelor economice, eventual, astfel încât economia Republicii Moldova să fie una din cele mai libere și mai nerestrictive din UE.”

10.3. Buna guvernare

10.3.1. Care sunt prioritățile strategice pentru redresarea economică și rehabilitarea socială a Republicii Moldova în prezent?

Experții aprobă în linii generale prioritățile formulate în programul de guvernare al actualului Cabinet (SCERS, Planul de acțiuni Republica Moldova–UE, Declarația Parlamentului cu privire la prioritățile legislative). Totuși, unii experți au menționat că economia în Republica Moldova se află în creștere, dar fără dezvoltare, iar acest gen de „creștere”, nu înseamnă nimic dacă nu este susținută și de dezvoltare a structurilor și indicatorilor calitativi ai economiei, fără populism. Și pentru ca economia să se dezvolte trebuie de pus accentul pe următoarele priorități: capacitatea concurențială companiilor moldovenești pe piața europeană, climatul investițional favorabil, micșorarea intervenției statului în sectorul privat.

„В РМ самой большой проблемой для нас является то, что мы за эти 15 лет занимались чем угодно, но только не тем чтобы найти общие точки соприкосновения между очень разными представителями политического класса. Если мы спросим себя что из всей гаммы реформ с экономикой у нас самые плохие результаты и это объективный факт, потому что в последнее время об этом много говорят, РМ сделала очень много реформ, болезненных реформ, но добилаь меньше всего результатов. Почему это случилось? Потому что РМ больше всех пострадала от европейского протекционизма, что это сельско-хозяйственная страна и доступ сельско-хозяйственной продукции РМ был закрыт для европейских рынков и это привело к экономическому падению ВВП в первую очередь”.

10.3.2. Sunt oare vecinii Republicii Moldova, Ucraina și România, exemple bune de urmat pentru consolidarea capacităților administrative ale Republicii Moldova și în ce domenii? Sunteți mulțumit de nivelul relațiilor actuale între aceste țări, dacă da – de ce? Dacă nu – de ce?

Unii experți consideră că pentru Republica Moldova sunt bune orice exemple pozitive pe care societatea și politicienii ei le-ar înțelege și le-ar urma în mod onest. Alți experți consideră că nici Ucraina, nici România nu ar fi exemple bune de urmat pentru Republica Moldova, deoarece acestea țări nu au demonstrat performanțe prea mari în ultimii 10-15 ani. Evident că în România au existat lucruri mai bine realizate decât în Republica Moldova și în Ucraina, probabil, au existat astfel de lucruri. Dar dacă vorbim despre model administrativ generic, atunci acestea țări nu sunt exemple cele mai bune de urmat, deoarece în anii '90 nu au întreprins niște reforme administrative serioase.

„Нет, мы не довольны уровнем развития. Другое дело, что опять же учитывая что происходило на Украине. Заставляет задуматься что в плане бизнеса мы получаем с востока, а что с запада. С запада действительно приходят западные брэнды через Румынию в первую очередь. А с востока к нам приходят серые схемы по продаже энерго-долгов, с востока приходит очень сомнительный бизнес, которым наполнен наш молдавский бизнес. Это правда, что гражданское общество – румыно-язычное, а бизнес – русско-язычный. И вот эти коммуникации, они сыграли и эту злую шутку. То есть бизнес схемы через русско-язычный бизнес проникают серые, проникают гораздо быстрее и свободнее. Люди просто ездят в Москву или в Украину чтобы поучиться как устроить вот этот серый бизнес, какие махинации можно использовать адаптируя к местным условиям. А с запада нам приходит корпоративная культура. Вот чему мы можем поучиться у Румынии и чему у Украины”.

„De nivelul relațiilor între acestea țări nu sunt mulțumit, deoarece, în primul rând, Republica Moldova este un stat slab, dar fiind un stat slab și având niște probleme fundamentale, cum este conflictul transnistrean și anumite probleme economice, nu este capabil să formuleze și să urmeze o politică externă coerentă, ceea ce ține mai mult de trecut. Dar nici acuma nu ne aflăm la stadiul, la capacitatea de a propulsa interesele noastre”.

„Dar dacă ne referim la capacitatea administrativă, atunci România poate servi un mai bun exemplu de, mai ales după ce se va integra în UE. Ucraina de asemenea este pe această cale, dar este mai departe decât România”.

Toți experții, fără excepție, s-au arătat nemulțumiți de starea relațiilor pe care Republica Moldova le întreține cu vecinii săi imediați: România și Ucraina. Există, aparent, agende diferite pe care oamenii politici nu le pot sincroniza: pe de o parte este agenda Ucrainei – staționată în CSI și Spațiul Economic Comun, dar cu aspirații vehemente de integrare în UE și NATO, pe de altă parte – România, deja membru NATO, care a semnat în 2005 și Tratatul de aderare la UE, dar cu importante teme pentru acasă nefăcute. În plus, există foarte multe mituri și stereotipuri care deraiază atenția elitelor și populației de la prioritățile integrării euro-atlantice, diminuând și ponderea relațiilor comerciale directe între aceste țări.

„Adică, nesincronizarea acestor procese din diferite domenii a acestor trei țări, influențează pozitiv și negativ caracterul dezvoltării acestor relații. De aceea și apare insatisfacția mea față de statul acestor relații”.

10.3.3. Care sunt instituțiile/modelele cele mai interesante/utile pentru Republica Moldova în vederea modernizării sistemului său de administrare publică?

Experții susțin că nu există modele „ideale” de reformă, care ar putea fi transplantate direct în Republica Moldova, ci doar anumite elemente. Conceptul de reformă trebuie să-i aparțină Republicii Moldova ca să reușească implementarea sa în practică. În primul rând, trebuie de examinat doar modele comparabile. În al doilea rând, trebuie să analizăm „practicile pozitive”, care pot fi oriunde: Brazilia, Argentina, Vietnam, China și în alte țări. Astfel, atunci când a fost întreprinsă prima reformă administrativ-teritorială în Republica Moldova, au fost studiate mai multe modele a țărilor vecine (România) și a altor țări mai îndepărtate (Slovenia, Țările Baltice etc.). Dar această reformă a fost reversată și astăzi avem o situație în care APL este dependentă în totalitate de APC. Fiecare Guvern în Republica Moldova a fost diferit, aceasta înseamnă că APC este în procesul de modificare, reformare. Puterea Republicii Moldova caută care ar fi modele potrivite pentru țara noastră.

„Astăzi Republica Moldova este într-o conjunctură extrem de favorabilă din acest punct de vedere, în această perioadă 2003-2007 pe piața muncii vor intra tinerii care s-au născut în anii 1980-1983 și anume aceasta perioada a fost perioada în care natalitatea a fost cea mai mare în Republica Moldova, după 2007-2008 tot mai puțini vor intra pe piața de muncă, vom avea tot mai puțini oameni care vor plătea contribuțiile la bugetul asigurărilor sociale de stat și tot mai multe persoane care vor beneficia de pensii, ajutor de șomaj și alte forme de asistență socială. Prin urmare această reformă trebuie efectuată cât mai curând posibil”.

„для нас идеальной была бы скандинавская модель. И в силу того, что идеология „правая и левая” в европейском смысле слова без радикализмов, она будет присутствовать и в Молдавии, но те задачи которые нам надо решить в первую очередь скорее способны решать как раз „левая” идеология. И с этой точки зрения местное самоуправление здесь является одним из ключевых элементов для скандинавской модели. И именно поэтому отказ от продолжения административно-территориальной реформы и то что они развернули ее вспять, как раз и не дает нам возможность и лишила нас преимуществ в переговорном процессе с Приднестровьем по поводу устройства государства потому, что это жизненно необходимая величина для РМ.

10.3.4. Care sunt prioritățile de cooperare economică și instituțională între Republica Moldova, Ucraina și România pentru următorii 5 ani?

În opinia experților, dezvoltarea unor priorități de cooperare economică cu România sau Ucraina solicită crearea unor instrumente necesare de lucru (acorduri, tratate, facilități de comerț, zone de comerț libere etc.). Și aici iarăși revenim la sincronizarea proceselor de reformă și a obiectelor în care ne aflăm, iar în acest sens pot apare platforme comune de priorități între vecini. Alți experți consideră însă că cooperarea cu România și Ucraina necesită abordări total diferite. Unica cooperare comună între acestea 3 țări este cooperarea în cadrul euro-regiunilor, care este o cooperare trilaterală și care trebuie aprofundată.

„Prioritățile de cooperare economică între acestea țări sunt diverse și în același timp foarte greu de depistat, dar în primul rând se acordă o mare atenție asupra îmbunătățirii, modernizării infrastructurii acestor țări. România a început să facă acest lucru, Ucraina de-abia se pornește pe această cale, dar în Moldova acest proces este încă departe”.

„Dacă Republica Moldova are nevoie ca prioritate de activizarea unui anumit exemplu exportul sau tranzitul surselor energetice spre România, înseamnă că noi trebuie să dezvoltăm acest lucru. Pe de altă parte ar fi bine ca Republica Moldova să penetreze piața românească sau ucrainească cu un anumit tip de produse, care astăzi nu este pus ca prioritate în planul de guvernare și care nu este pus ca prioritate pentru vecinii noștri, atunci putem face exercițiul acesta”.

10.4. Evoluții regionale în arealul Mării Negre

Există un concept plauzibil și recunoscut privitor la perspectivele transformării arealului Mării Negre într-o regiune de importanță strategică și implicare cuprinzătoare a instituțiilor politice, economice și de securitate ale comunității euro-atlantice?

Există numeroase instituții care afișează preocuparea pentru dezvoltarea arealului Mării Negre: UE, OSCE, NATO, Organizația Economică a Țărilor din bazinul Mării Negre, GUAM, dar o implicare redusă și asta pentru că nu există încă forțe motrice care ar dinamiza cooperarea acestora. Referitor la implicarea instituțiilor politice, economice și de securitate, atunci aceasta depinde de țările din bazinul Mării Negre. Cooperarea în această zonă nu este atât de activă cum s-a sperat când s-a inițiat întreg proces de cooperare în zona Mării Negre. Aceasta se întâmplă din cauza că fiecare țară are prioritățile sale, care a momentul dat sunt mai importante decât cooperarea în zona Mării Negre.

„BSEC există de mai mulți ani, dar eficiența lui este destul de scăzută. Există o sumedenie de explicații, teorii de ce nu este eficientă. Pentru țara noastră este o problemă foarte prioritară de a ne afla în acest context, este o zonă strategică de un interes pentru actorii globali, dar nu există încă suficientă „carne” în structurile acestea”.

„Если говорить о геополитическом контексте, то я считаю опять же проводя паралель между зоной Балтийского моря и зоной Черного моря. Да, я согласна с тем, что эта ось должна быть сформирована, она в наших интересах. Именно отсутствие такой координации и взаимодействия и отсутствия составляющей безопасности тормозило эти вопросы развития. Нам очень многому надо научиться у стран Балтии и здесь то что сейчас разрабатывается в евро парламенте, как восточное измерение, я являюсь адептом этого измерения, потому что еще польский документ охватывал самые важные проблемы и закладывал очень серьезные инструменты и механизмы для того чтобы этот регион стал более стабильным и более процветающим. Поэтому я это только приветствую”.

„Timpul va arăta dacă acest nou punct fierbinte pe harta strategiilor de apărare și securitate a structurilor specializate europene și americane se va constitui sau nu într-un concept plauzibil, recunoscut internațional/regional”.

Unii experți totuși au menționat că există, în acest sens, o strategie americană pe termen lung, numită și „elipsa strategică a Mării Negre”, care cu timpul se poate constitui ca un concept plauzibil, recunoscut internațional/regional.

Strategia presupune șase principii care vor duce la o coagularea democratică în jurul Mării Negre: sprijinirea României și Bulgariei ca și a noilor democrații, reformarea instituțiilor de la Marea Neagră, implicarea Turciei, prioritate pentru conflictele înghețate, armonizarea programelor de democratizare ale SUA și UE, concentrare asupra viitorului Ucrainei.

10.4.1. Care este rolul vecinilor Republicii Moldova, Ucraina și România în contextul mai larg al creării unei noi arhitecturi de securitate în regiune?

„Diferit, dar pozitiv. În primul rând sunt și elemente de antagonism și încercarea atât a României, cât și a Ucrainei de a juca rolul unor lideri regionali atât în niște probleme anumite cu caracter politic, economic, de securitate. Totodată există formate pozitive care le permite de a coopera: formatul Alianței Nord-atlantice, formatul EPC „Euro-atlantic Partnership Council”, formatul ONU care joacă uneori un rol la anumite etape destul de vizibil”.

Rolul vecinilor Republicii Moldova este, în opinia experților, foarte diferit în acest moment. Și România și Ucraina ar dori să joace rolul de „lider regional”, dar România este mult mai activă decât Ucraina. Fiind membru al NATO, România ar vrea să fie privită ca un stat care produce securitate pentru vecinii săi, iar ultimele inițiative ale României promit că această țară ar putea să devină un liant critic în procesul de transformare al arealului Mării Negre într-o zonă stabilă. Situația cu Ucraina este diferită, dar odată cu schimbarea puterii la Kiev, se poate de așteptat că ea va fi mai activă în această zonă.

„Cele trei țări pot constitui împreună un liant între Europa și statele din Caucaz și pot, cu sprijinul Occidentului, elimina mai ușor focarele de instabilitate din regiune”.

„Но я бы предостерегла бы наших друзей из Румынии относительно эйфории и не нужно уже так расслабляться и так уж сильно дорожить расположением Кремля, это может очень дорого стоить. По крайней мере общаясь с русскими политиками по этому вопросу, они не скрывая говорили: «ну большинство претензий у Румынии не к нам, а к Украине». Русские будут действовать раздражающе на Румынию, чтобы ослабить ее значение в регионе через усиление противоречий, которые существуют у 2 соседей у Румынии и Украины. Именно поэтому я считаю и мы с огромными надеждами смотрели на визит Ющенко в Бухарест и на то, что эти многие вопросы удалось разрулить и именно поэтому конечно то, что в одну ночь Ющенко можно так обработать чтобы он опять же

практически наплевал на договоренности с президентом Румынии – это очень тревожный сигнал. И Румынии, и Украине, и Молдове нужно укреплять себя. Это так же относится и к региональной безопасности.”

Toți experți au confirmat că aceste evoluții regionale contribuie la stabilitatea regională din această zonă. Aceste revoluții nu au fost altceva decât niște procese democratice, dar orice proces de democratizare este generator de stabilitate. Aceste revoluții au avut efecte benefice pentru țările date, dar și pentru întreaga zonă și cu siguranță este un semn prielnic pentru stabilitate regională.

10.4.2. Care trebuie să fie obiectivul prioritar al țărilor asociate cu GUAM? Este oare calitatea de membru în GUAM favorabilă sau nefavorabilă cursului de integrare sud-est europeană pentru Republica Moldova?

Obiectivul prioritar al țărilor asociate cu GUAM sunt: dimensiunea economică și dimensiunea de securitate. Fiecare țară fiind membru al acestei organizații are avantajele sale, dar încă nu a fost găsită o formulă eficientă de cooperare în această structură. Faptul nefolosirii fondurilor congresului american pentru proiecte comune, faptul că GUAM încă nu este capabil să producă ceva în beneficiu membrilor săi, ceva real, ceea ce ar fi evident în planul mai multor structuri OSE, CSI etc., vorbește despre faptul slăbiciunii acestei organizații, slăbiciunii naturale.

„GUUAM reprezintă o organizație cu un imens potențial nevalorificat, deși prioritățile acestui grup de state sunt alese corect: prima - dimensiunea economică, a doua – dimensiunea de securitate. Fiecare țară fiind membru al acestei organizații are propriile sale avantaje, dar încă nu a fost găsită o formulă eficientă de cooperare în această structură. Faptul nefolosirea a fondurilor congresului american 50 mln \$ pentru proiecte comune, faptul că GUAM încă nu este capabil să producă ceva în beneficiu membrilor săi, ceva real, ceea ce ar fi evident în planul mai multor structuri OSE, CSI etc., vorbește despre slăbiciunea acestei organizații”.

„Îngroparea trecutului sovietic și trecerea în tabăra occidentală. A fi membru în GUAM și înseamnă integrare sud-est europeană. Această organizație este sprijinită și de SUA, și de România și cu timpul va deveni o organizație de o importanță enormă care va avea un rol mare în rezolvarea conflictelor regionale”.

„нам нужно обязательно укреплять, создавать вот такие инструменты, пускай это называется GUAM или как-то еще. Но нельзя повторять историю СНГ, слава Богу что такая страшная структура оказа-

лось такой слабой, но из этого тоже надо извлечь уроки. И мы теперь осознав свои собственные интересы, свои собственные задачи в этом регионе не должны повторять. Я надеюсь что оранжевая революция в голове имеет какие-то последствия и для поведения”.

Pentru Republica Moldova calitatea de membru în GUAM este favorabilă și nici cum nu dăunează integrării sud-est europene. Dimpotrivă UE încurajează orice fel de cooperare între statele, ce aspiră la calitatea de membru în UE, atâta timp cât scopurile acelei cooperări nu contravin scopurilor UE.

10.4.3. Care ar trebui să fie, în opinia Dvs, linia de conduită în politica externă față de Rusia pentru Republica Moldova?

Unii experți cred că Republica Moldova trebuie să declare deschis că Rusia este o țară ocupantă, care ocupă în mod abuziv, ilegal o parte din teritoriul Republicii Moldova și trebuie tratată în mod respectiv. Alți experți consideră că Republica Moldova nu poate să-și permită o astfel de abordare față de Rusia.

„Rusia este nemijlocit implicată și responsabilă de existența celor mai multe dintre conflictele înghețate în spațiul ex-sovietic, ea fiind o parte directă în aceste conflicte”.

„Приднестровский конфликт относится к таким конфликтам, разрешение которых находится на 1,2 уровня выше с точки зрения интернациональных многоуровневых конфликтов. Разрешение конфликтов должно быть комплексным, это и региональный уровень и геополитический уровень, то есть внешнеполитический контекст является очень важной составляющей в вопросе урегулирования, но недостаточной. На всех уровнях присутствует Кишинев. Одна из слабых точек является позиция Кишинева. Другими словами в Кишиневе не существует прагматического представления что такое государство, государственное строительство. В отношениях Кишинев-Тирасполь это конфликт хозяйствующих субъектов”.

Atunci, în acest caz, trebuie de declarat că la începutul sec. XXI în Europa avem o situație ilegală, o ocupare ilegală a unui teritoriu unui stat și toată politica externă a Republicii Moldova trebuie să pornească de la această premiză. Republica Moldova trebuie să folosească orice pârghii pentru ca Rusia să fie mai cooperantă în rezolvarea conflictului transnistrean și, în primul rând, să-și retragă trupele și arsenalul militar. De asemenea sunt mai multe situații avantajoase pentru Republica Moldova, care pot fi folosite în politica externă față de Rusia. De exemplu, Rusia încearcă de mai mulți ani să devină mem-

bru al Organizației Mondiale a Comerțului, pe când Republica Moldova este membru al acestei organizații și această situație este un avantaj pentru Republica Moldova. Adică, Republica Moldova trebuie să folosească orice metode în politica sa externă pentru a obliga Rusia să-și onoreze responsabilitățile pe care le-a asumat la summitul OSCE.

10.5. Conflictele înghețate: strategii de urmat

10.5.1. Care sunt opțiunile convergente și divergențele de fond între statele ex-sovietice? Sunt oare limitele de extindere ale UE suficient de categorice și clare?

Divergențele de fond țin, în opinia experților, de vectorii geopolitici ai actorilor din acest areal. Rusia are propria orbită de gravitație care se deosebește radical de interesele statelor sale vecine. Primul vector ar fi cel rusesc și care constă în a nu permite extinderea UE, conservarea acestei zone de interese „exclusiv rusești” în detrimentul altor vectori. Al doilea vector ține de țările membre NATO, care au o agendă geostrategică mai vastă decât Rusia și care au tot interesul de a-și extinde influența și arealul de interese. Între acestea două sisteme de vectori se află și Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Azerbaidjan, țări care doresc un curs „acceptabil” de integrare europeană, ca urmare a unei re-așezări de forțe pe plan regional, cu afirmarea unor noi judecători, dar care nu sunt capabili intern să reproducă condițiile necesare pentru asigurarea acestui proces.

„probleme bazate pe niște divergențe istorice creează astăzi probleme în intensificarea cooperării versus rivalitate și concurență. Soluționarea divergențelor poate fi prin instalarea noilor reguli, prin negocieri, prin propulsarea potențialului de cooperare, care ar diminua sau ar permite soluționarea unor conflicte mai vechi, chiar și unor noi apărute, prin identificarea unor posibilități de cooperare neexplorabile până astăzi”.

„Majoritatea țărilor din bazinul Mării Negre au aceeași opțiune de integrare în UE, pe când Rusia are opțiune divergentă, adică nu tinde la integrare în UE, ci invers stopează din orice punct de vedere lărgirea acesteia. căile de soluționare sunt cele politice, diplomatice etc.”.

„Este salutară intenția Ucrainei de a face altceva, decât făcea până acuma, de a încerca să se plaseze în alte noțiuni, dimensiuni și instrumente – este pozitiv și salutar, dar încă rămâne o mare doză de rezervă privind pașii concreți pe care Ucraina le-a propus. Și planul ucrainean reflectă, în primul rând, interesele

Ucrainei. Nu este un plan destul de ridicat asupra intereselor tuturor actorilor și sintetic”.

În opinia experților, limitele de extindere ale UE nu sunt nici categorice, nici clare. La momentul actual în UE domnește o incertitudine de extindere a sa spre est și acelea referenduri din Olanda și Franța au arătat că UE nu se va extinde în viitorul apropiat.

Au fost intervievați: 8 experți, printre care vom menționa:

Viorel Cibotaru, Bogdan Cibotaru, Sergiu Burcă, Tatiana Lariușina